

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МУКАЧІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ «ЕКОНОМІКА»

Збірник наукових праць

Випуск 2(6) 2016

МУКАЧЕВО
2016

Видання Мукачівського державного університету

Науковий вісник Мукачівського державного університету.

Серія «Економіка»

Випуск 2(6) 2016 рік

Збірник наукових праць
Заснований у 2014 році

Збірник входить до переліку фахових видань у галузі економічних наук
(Наказ Міністерства освіти і науки України № 1279 від 06.11.2014 р.)

Збірник представлено у 7 міжнародних наукометричних базах даних, репозиторіях та пошукових системах: Російський індекс наукового цитування (Росія); CiteFactor (США); Research Bible (Японія); Scientific Journal Impact Factor (SJIF); Академия Google (США); InfoBase Index; Index Copernicus (ICV 2015: 39.03)

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет Вченою радою Мукачівського державного університету, протокол № 4 від 27.10.2016 р.

Рецензенти:

Готра В.В., д.е.н., професор

Голубка С.М., д.е.н., професор

Адреса редакції: 89600, Закарпатська обл., м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26
Мукачівський державний університет,
Редакція Наукового вісника МДУ,
тел. (03131) 2-11-09, (03131) 2-15-32,
e-mail: nvmsu@gmail.com

Усі права захищені. Передрук і переклади дозволяються лише зі згоди автора та редакції. Редакція не завжди поділяє думку автора й не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Головний редактор

Черничко Тетяна Володимирівна – д.е.н., професор (Україна)

Заступник головного редактора

Проскура Володимир Федорович – д.е.н., професор (Україна)

Відповідальний секретар

Ігнатишин Марія Василівна – к.е.н., доцент (Україна)

Редакційна колегія:

Буркинський Борис Володимирович – д.е.н., професор (Україна)

Гоблик Володимир Васильович – д.е.н., доцент (Україна)

Даниленко Анатолій Іванович – д.е.н., професор (Україна)

Денінс Андріс – Doctor of Economix, професор (Латвія)

Іщук Світлана Олексіївна – д.е.н., професор (Україна)

Лендел Михайло Андрійович – д.е.н., професор (Україна)

Мікловда Василь Петрович – д.е.н., професор (Україна)

Мікула Надія Анатоліївна – д.е.н., професор (Україна)

Мілашовська Ольга Іванівна – д.е.н., професор (Україна)

Папп Василь Васильович – д.е.н., професор (Україна)

Пітюлич Михайло Іванович – д.е.н., професор (Україна)

Реслер Марина Василівна – д.е.н., доцент (Україна)

Саксонова Світлана – Doctor of Economix, професор (Латвія)

Стуглік Джоанна – Doctor of Economix, професор (Польща)

Товканець Ганна Василівна – д.пед.н., професор (Україна)

Щербан Тетяна Дмитрівна – д.психол.н., професор (Україна)

Екабсоне Сандра – PhD, доцент (Латвія)

Ровт Алекс – к.е.н. (США)

Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»: зб. наук. пр. / Ред. кол.: Черничко Т. В. (гол. ред.) та ін. – Мукачево: Вид-во МДУ, 2016. – Випуск 2(6). – 196 с.

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

MUKACHEVO STATE UNIVERSITY

**SCIENTIFIC
BULLETIN
OF MUKACHEVO STATE
UNIVERSITY**

SERIES «ECONOMY»

Collected Works

Issue 2 (6) 2016

**MUKACHEVO
2016**

Publication of Mukachevo State University

Scientific Bulletin of Mukachevo State University.

Series «Economy»

Issue 2 (6) 2016

Collection of scientific papers

Founded in 2014

The collection is included in the list of professional publications in the field of economics

(Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine №1279 of 06.11.2014)

Collection is presented at 7 international scientometric databases, repositories and scientific systems: Russian Science Citation Index (RSCI); CiteFactor (USA); Research Bible (Japan); Scientific Journal Impact Factor (SJIF); Google Scholar (USA); InfoBase Index; Index Copernicus (ICV 2015: 39.03)

Recommended for publication and distribution through Internet by Academic Council of Mukachevo State University, Minutes № 4 of 27.10.2016.

Reviewers:

Gotra V. V., Doctor of Economics, professor

Golubka S. M., Doctor of Economics, professor

Editorial address: 89600, Transcarpathian region, Mukachevo, Uzhgorodska St, 26, Mukachevo State University, Editorial Scientific Bulletin of MSU, Tel. (03131) 02-11-09, e-mail: nvmsu@gmail.com

All rights reserved. Reprints and translations are permitted only with the consent of the author and publisher. Editors do not always agree with the opinion of the author and are not responsible for factual mistakes.

Editor in Chief

Chernychko Tetiana Volodymyrivna – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Deputy Editor

Proskura Volodymyr Fedorovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Executive Secretary

Ihnatyshyn Maria Vasylivna – Candidate of Economic sciences, associate professor (Ukraine)

Editorial board:

Burkyns'kyi Borys Volodymyrovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Hoblyk Volodymyr Vasylovych – Doctor of Economics, associate professor (Ukraine)

Danylenko Anatoliy Ivanovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Denins Andris – Doctor of Economics, professor (Latvia)

Ishchuk Svitlana Oleksiivna – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Lendyel Mykhaylo Andriyovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Miklovda Vasylovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Mikula Nadiya Anatoliivna – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Milashovska Olga Ivanivna – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Papp Vasylovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Pityulych Mykhaylo Ivanovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Resler Maryna Vasylivna – Doctor of Economics, associate professor (Ukraine)

Saksonova Svitlana – Doctor of Economics, Professor (Latvia)

Stuhlik Joanna – Doctor of Economics, professor (Poland)

Tovkanets Hanna Vasylivna – Doctor of Pedagogical Sciences, professor (Ukraine)

Scherban Tetiana Dmytrivna – Doctor of Psychology, professor (Ukraine)

Dzhekabson Sandra – PhD, associate professor (Latvia)

Rovt Alex – Candidate of Economic sciences. (USA)

ЗМІСТ

Економіка та управління національним господарством

Головко О.М.	
Сучасні підходи до формування теорії здорового харчування: економічний аспект	11
Дем'ян Я.Ю.	
Наукові підходи до економічного поняття «сталий розвиток»	16
Жукова Л.М.	
Вплив імплементації європейських норм на економічний розвиток держави	22
Захарін С.В., Лі Інн, Ван Венцянь	
Активізація українсько-китайського економічного співробітництва	28
Курмаєв П.Ю., Рибчак В.І., Рибчак О.С.	
Аналіз інвестиційного забезпечення енергетичної галузі України	33
Напрошвілі Г.Р.	
Інтелектуальний капітал як чинник інноваційної діяльності	38
Савич О.П.	
Формування цінностей споживачів на світовому ринку легкових автомобілів	42
Созанський Л.Й.	
Методичний підхід до інтегральної оцінки зовнішньоекономічної складової конкурентоспроможності промислового сектора економіки	48
Токар Я.І.	
Формування інституційної інфраструктури регулювання депресивних ринків праці	54

Економіка та управління підприємствами

Бабіна Н.О.	
Новітні підходи до організації підтримки економічної безпеки підприємства	59
Дробишева О.О., Віташ Н.М.	
Оптимізація структури основних фондів та їх значення у досягненні підприємством своїх цілей	63
Ігнатишин М.В.	
Аналітика оборотного капіталу як спосіб удосконалення і оптимізація його структури	69
Кирилко Н.М.	
Система управління виставковою діяльністю як забезпечення розвитку підприємства-експонента	75
Коваленко О.В., Предеус А.В.	
Визначення резервів і розробка заходів щодо підвищення ефективності роботи підприємства	80
Лавриненко Л.М.	
Творча праця та креативність в інноваційному середовищі	85
Лизанець А.Г., Долинай Т.Т.	
Регулювання товарної та асортиментної політики підприємства на засадах категорійного менеджменту	91
Пилипчук В.П., Данніков О.В., Івасько І.М.	
Еволюція маркетингу як науки: сучасний стан та перспективи розвитку	97
Пугачевська К.Й.	
Роздрібний товарооборот підприємств України: тенденції та проблеми	106
Феср О.В.	
Інвестиційне забезпечення діяльності вітчизняних підприємств	112
Чубірка Г.І.	
Методи оптимізації витрат підприємства у ринкових умовах	118

Регіональна економіка, демографія та соціальна політика

Ковальчук І.Є.	
Туристично-рекреаційний потенціал гірських районів Українських Карпат: проблеми та перспективи розвитку	125
Лендел О.М.	
Аналіз інвестиційної зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання Закарпатської області	131
Ліба Н.С.	
Систематизація теорій регіонального розвитку в еволюційному порядку	137
Проскура В.Ф.	
Інтегрований підхід до створення регіональної інформаційної системи ресурсного забезпечення	143
Ющик Л.В.	
Цілі та завдання реалізації регіональної інноваційної політики	148

Економічна статистика, бухгалтерський облік та аудит

<i>Король С.Я.</i>	
Бухгалтерське пізнання фактів господарського життя	152
<i>Хорунжак Н.М.</i>	
План рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі: концепція та розвиток	157

Фінанси, гроші та кредит

<i>Гладинець Н.Ю.</i>	
Монетарні засади забезпечення фінансової стабільності: світовий досвід та Україна	163
<i>Коваленко Д.І.</i>	
Фінансування інвестиційної діяльності вищих навчальних закладів	168
<i>Піскова Ж.В.</i>	
Формування системи показників фіскальної ефективності податків: теорія і практика	174
<i>Фендик В.М.</i>	
Забезпечення виконання зобов'язань у сфері кредитно-інвестиційних відносин	181
<i>Черничко Т.В., Гайналій М.П.</i>	
Споживче та інвестиційне кредитування як чинник впливу на динаміку економічної кон'юнктури	186

CONTENTS

Economics and management of national economy

<i>Holovko O.</i> Modern approaches to the formation of a healthy diet theory: the economic aspect	11
<i>Demian Ya.</i> Scientific approaches to the economic concept of "sustainable development"	16
<i>Zhukova L.</i> Impact of implementation of the european norms on economic development of a state	22
<i>Zaharin S, Li Yining, Van Ventsyan</i> Increaseing of ukrainian-chinese economic cooperation	28
<i>Kurmaiev P., Rybchak V., Rybchak O.</i> Analysis of investment support of Ukraine's energy sector	33
<i>Natroshvili G.</i> Intellectual capital as a factor of innovation	38
<i>Savych O.</i> Forming customer's values on the global car market	42
<i>Sozansky L.</i> The methodical approach to the integrated assessment of foreign component of the competitiveness of the industrial sector	48
<i>Tokar Ya.</i> Formation of institutional infrastructure regulation depressed labor markets	54

Economics and business management

<i>Babina N.</i> Innovative approaches to support organizations of economic security	59
<i>Drobysheva O., Vitash N.</i> Optimizing the structure of assets and their value in achieving enterprise's goals	63
<i>Ihnatyshyn M.</i> Analytics of the enterprise floating assets as a tool of improving and optimizing of its structure	69
<i>Kyrylko N.</i> System management exhibition activities as security of enterprise exhibitors	75
<i>Kovalenko O., Predeus A.</i> Determination of reserves and development of activities to improve the effectiveness of the enterprise	80
<i>Lavrynenko L.</i> Creative labour and creativity in innovative environment	85
<i>Lyzanets A., Dolynay T.</i> Regulation of commodity and assortment policy on the basis of category management	91
<i>Pylypchuk V., Dannikov O., Ivas'ko I.</i> Evolution of marketing as a science: current status and development prospects	97
<i>Pugachevska K.</i> Retail turnover of enterprises in ukraine: trends and issues	106
<i>Feyer O.</i> The investment support of national enterprises	112
<i>Chubirka H.</i> The methods of company costs optimization in the market conditions	118

Regional economics, demography and social policy

<i>Koval'chuk I.</i> Tourism and recreation potential of mountainous area of Ukrainian Carpathians: problems and prospects of development	125
<i>Lendiel O.</i> Analysis of foreign investment activity of Transcarpathian business entities	131
<i>Liba N.</i> Systematization of the theories of regional development in the evolutionary order	137
<i>Proskura V.</i> An integrated approach to the creation of a regional informational system of resource supply	143
<i>Yuschyk L.</i> Aims and objectives of the implementation of regional innovation policy	148

Economic statistics, accounting and auditing

Korol S.

Accounting knowledge of facts of economic activity 152

Khorunzhak N.

Chart of accounts for the public sector: the conception and development 157

Finance, money and credit

Hladynets N.

Monetary principles of financial stability: world experience and Ukraine 163

Kovalenko D.

Financing of investment activity of higher educational institutions 168

Piskova Z.

Formation of indicators system of taxes fiscal efficiency: theory and practice 174

Fendyk V.

Enforcement of obligations in the sphere of credit and investment relations 181

Chernychko T., Haynaly M.

Consumer and investment loans as a factor influencing the dynamics of the economic situation 186

РОЗДІЛ I

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 641:613.2.003.1

Головко Ольга Миколаївна,
к.т.н., доцент, доцент кафедри готельно-ресторанної справи,
Мукачівський державний університет

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТЕОРІЇ ЗДОРОВОГО ХАРЧУВАННЯ: ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито характер формування сучасної теорії здорового харчування та визначено основні напрямки організації здорового харчування. Метою є дослідження теоретичних складових теорії здорового харчування. Застосовано загальноприйняті методи аналізу, синтезу, узагальнення класичної теорії харчування та формування теорії здорового харчування, яка формується під егідою Всесвітньої організації охорони здоров'я. На основі теоретичних та аналітичних досліджень науково обґрунтовано: періоди еволюції харчування: мисливства і збиральництва, неолітичної революції, Великих географічних відкриттів (XV-XVI ст.), Великої індустріальної революції (XVII ст.), запровадження нової техніки і технології (XX ст.); класичну теорію збалансованого харчування та її основні положення; поява нових різноманітних видів продуктів. Звернута увага на корінні зміни в способах життя і структурі харчування XXI століття. За результатами проведеного дослідження встановлено, що сьогодні мають місце такі тенденції вдосконалення харчування: розвиток «екзотичної» кухні різних народів, що викликає захоплення у людини-гурмана, яка долає багато кілометрів, щоб скуштувати страву, яка є незвичною для місцевості, де проживає людина; розгалуження «опосередкованого» типу харчування. Основою життєдіяльності людини є забезпечення необхідною енергією за рахунок споживання харчових продуктів, які покривають енергетичні витрати. Міграційні процеси сприяють формуванню наукових підходів теорії здорового харчування. Людський організм попадає в неадаптовані традиції харчування і потребою стає раціоналізація харчування. Теорія раціонального харчування вимагає дотримуватися ряд встановлених принципів: калорійність харчового раціону має відповідати енергетичним витратам, хімічний склад харчових раціонів має задовольняти фізіологічні особливості і потреби організму в харчових речовинах, що гарантує збалансованість харчування. В подальшому дослідження будуть направлені на: дослідження співвідношення між окремими мікроелементами в харчових раціонах, враховуючи синергічні і антагоністичні взаємозв'язки; формування теорії здорового харчування на основі органічних і неорганічних продуктів для дітей, школярів та дорослого населення; хімічний склад сільськогосподарської продукції, виробленої шляхом використання інноваційних технологій вирощування.

Ключові слова: еволюція харчування, їжа, енергетичний баланс, здорове харчування, раціональне харчування, адекватне харчування, органічні продукти.

ВСТУП

Здоров'я – є цінністю людини, яке дається кожній людині від природи і яке робить людину щасливою, але, на жаль, здоров'я можна легко втратити, якщо не дотримуватися законів збереження здоров'я, законів здорового харчування.

Здорове харчування в умовах сьогодення є одним із пріоритетних завдань державної політики, яке потребує осмислення та узагальнення тенденцій, що відбуваються у світі з прагненням до пізнання нового. Сфера завдань включає проблеми харчування і

заходи щодо ліквідації інформаційного дефіциту з питань якості, споживних властивостей сировини, напівфабрикатів, готової продукції, організації споживання тощо.

Постановка проблеми. Для вирішення проблематики здорового харчування представниками 159 країн світу, в тому числі Україною, прийнята «Всесвітня декларація і Програма дій у сфері харчування». Поряд з цим, під егідою Всесвітньої організації охорони здоров'я в Україні формується нова теорія здорового харчування людини. Правильно підібраний і складений раціон харчування людини

суттєво впливає на ефективність функціонування людського організму, збереження здоров'я, працездатності, подовження тривалості і якості життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сьогодні тематика здорового харчування є дуже популярною і обговорюваною, що зумовлено використанням імпортованої сировини і продуктів, використанням генного модифікованих продуктів, складною екологічною обстановкою, використанням новітніх техніки і технології, використанням харчових добавок, трансгенних жирів тощо.

Пріоритетного значення проблемі здорового харчування надають як фахівці, так і науковці, які вважають її основною соціально-економічною складовою.

Складність та різноманітність раціональних методів і технологічних процесів вирощування сільськогосподарської продукції, переробки сировини, приготування напівфабрикатів, готової продукції, в тому числі і кулінарної продукції, організація їх споживання є причиною того, що їх дослідженнями займаються: фізики, хіміки, економісти, управлінці, технологи та ін. Сучасні дослідження особливостей та підходів до формування теорії здорового харчування висвітлені в працях Л. Ф. Павлоцька, І. В. Сирохман, С. М. Пересічного, В. Ф. Доценко, Н. В. Дуденко та ін.

Мета статті (постановка задачі)

проаналізувати теоретичні аспекти харчування, систематизувати і описати нові підходи до формування сучасної теорії здорового харчування та визначити основні напрямки організації здорового харчування.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Пізнання навколишнього світу людиною почалося з вивчення можливих джерел їжі. Їжа – це складний багатокомпонентний фактор. Разом з їжею до організму людини потрапляє більше, ніж півсотні не замінимих поживних речовин [1]. В залежності від властивостей і складу їжа в тій чи іншій мірі справляє фізіологічний вплив на організм людини. Їжа суттєво відрізняється від усіх інших факторів зовнішнього середовища. Через їжу людина вступає в контакт з навколишнім середовищем [2]. Оптимальні взаємостосунки організму із зовнішнім світом через їжу залежать від біологічних, екологічних і соціально-економічних чинників.

Сьогодні теорія харчування науковцями систематизована і розглядається як сукупність характеристик еволюції харчування.

Еволюція харчування включає ряд періодів [3]:

1. *Період мисливства і збиральництва.* В цей період раціон людини складався з м'яса тварин та виловленої риби, листя, корінців, ягід диких рослин. Первісна людина уникала вживання токсичних продуктів, використовуючи три способи:

1) завдяки генетичній детермінації до уподобання солодкого і уникнення кислого смаку;

2) шляхом уникання вживання нових (підозрілих) продуктів;

3) завдяки здатності швидко аналізувати відстрочені ефекти спожитих харчових продуктів (протягом кілька годин).

2. *Період неолітичної революції.* В раціоні харчування людини починає збільшуватися вміст вуглеводів, які були і сьогодні є основним джерелом енергії.

3. *Період Великих географічних відкриттів* (XV-XVI ст.). В цей період європейці почали споживати картоплю, кукурудзу, соняшник, помідори, суниці, прянощі, шоколад та ін.

4. *В період Великої індустріальної революції* (XVIII ст.) вперше після кам'яного віку суттєво зростає споживання м'яса і насичених жирів.

5. *Період запровадження нової техніки і технології* (друга половина XX ст.), характеризується функціонуванням і поєднанням різних корисних складників рослинного і тваринного походження, нових способів технології переробки сировини, приготування напівфабрикатів, виробництва готової до споживання продукції, в тому числі і кулінарної.

Основою життєдіяльності людини є забезпечення організму людини джерелом енергії та пластичних ресурсів, які надходять із зовнішнього середовища у вигляді продовольчої сировини, продуктів, що піддавали технологічній обробці [4]. В кам'яному віці воно було недостатнім, а в епоху неоліту значно збільшилося. Найбільша кількість енергії утворюється в процесах розщеплення засвоєваних вуглеводів, ліпідів, органічних кислот, етанолу. Менше значення як джерело енергії мають білки. На енергетику життєдіяльності організму людини впливають біологічні, екологічні і соціальні чинники. Енергія, яка витрачається в процесі основного обміну, використовується для підтримання на необхідному за даних умов рівні функціонування систем організму: роботи серця і легень, кровообігу, функції нирок і ендокринних систем, підтримання сталої температури тіла, забезпечення м'язового тонусу тощо. Якщо енергетична цінність харчового раціону не покриває енерговитрати, то виникає *негативний енергетичний баланс*, що сприяє мобілізації всіх ресурсів організму на максимальне продукування енергії для покриття енергетичного дефіциту. В даному випадку всі харчові речовини, у тому числі й білок, використовуються як джерело енергії. Суттєві негативні наслідки спричиняє виражений *позитивний енергетичний баланс*. Якщо тривалий час енергетична цінність харчового раціону значно перевищує витрати енергії, то це приводить до надмірної маси тіла, ожиріння, атеросклерозу, гіпертонії тощо. На жаль, кількість людей з надмірною масою тіла, ожиріння сьогодні в ряді країн збільшується. Тому бажаною є інформація про енергоцінність продукції, яка обчислюється у кілокалоріях (ккал) або у кілоджоулях (кДж), в даному випадку потребою стане перехід на індивідуальний план харчування.

Протягом тисячолітніх періодів істотно змінювалося споживання окремих харчових речовин. Так, надходження в організм людини білків у кам'яному віці складало 170-200 г/добу, сьогодні воно складає 100 г/добу, жирів відповідно 40г/добу і 140 г/добу.

Використання простих, легкозасвоєваних вуглеводів у вигляді цукру та в значних кількостях

європейці розпочали в XX ст. Споживання цукру в Україні з 1925 року до 1990 року збільшилося у 250 разів. Організм людини не зміг пристосуватися до такої кількості легкозасвоюваних вуглеводів і це привело до зростання захворювань на цукровий діабет, серцево-судинної системи та ін.

Тому виникла [5] потреба у внесенні змін до основних положень *концепції збалансованого харчування*, яка надавала перевагу споживанню продукції тваринного походження, нарощування виробництва рафінованих продуктів, нехтувала баластними речовинами тощо.

Основи класичної теорії збалансованого харчування були закладені у середині IX ст. На основі цієї теорії встановлюються норми фізіологічних потреб в енергії, білках, жирах, вуглеводах, вітамінах і мінеральних речовинах для різних груп населення. Класична теорія збалансованого харчування ґрунтується на таких основних положеннях:

- їжа складається з різноманітних компонентів, різних за фізіологічним значенням: нутрієнтів, баластних речовин (при потребі їжі від баластних речовин можна очистити), шкідливих і токсичних речовин;
- поступлення харчових речовин здійснюється завдяки руйнуванню харчових структур і всмоктуванню корисних речовин, які є необхідними для метаболізму, пластичних (будівельних) і енергетичних потреб людського організму;
- нутрієнти, що всмоктуються і асимілюються, звільняються шляхом ферментативного гідролізу органічних продуктів за рахунок травлення;
- організм самостійно утилізує їжу;
- метаболізм організму визначається необхідним рівнем амінокислот, моноцукридів, жирних кислот, вітамінів, мінеральних солей;
- правильним вважається харчування, за якого надходження харчових речовин відповідає їх витратам.

Бурхливий розвиток науки, техніки і технологій сприяв появі багатьох різноманітних нових видів продуктів. У країнах Західної Європи, США, Японії та інших створюються мультикомплексні БАДи, які можуть містити до 100 інгредієнтів і підтримувати функціонування різних систем людського організму. Поряд з цим, XXI ст. внесло корінні зміни як в спосіб життя, так і в структуру харчування. Сьогодні мають місце дві тенденції вдосконалення харчування:

1. Розвиток «екзотичної» кухні різних народів, що виражається в розширенні ресторанних підприємств, які спеціалізуються на основних принципах національних кухонь різних народів.

«Екзотична» кухня має здатність викликати захоплення у людини-гурмана і долати багато кілометрів, щоб скуштувати ту чи іншу страву, яка є незвичною для місцевості де людина проживає. Завдяки цьому виник гастрономічний туризм, організовуються різні фестивалі. Але при цьому порушується режим харчування, не звертається увага на фізіологічні особливості організму, розподіл раціону за енергоємністю, хімічним складом, масою тощо.

2. Розгалуження «опосередкованого» типу харчування, що ґрунтується на упакованій магазинній чи покупній їжі харчової індустрії, яка дає швидке насичення. Наприклад «Мівіна».

Еволюційні зміни, які мають місце в харчуванні людини поділяють на якісні та кількісні. Характерною особливістю якісної еволюції є споживання якісно нових видів продуктів (продукти нової технології, БАДи, харчові добавки, генетично модифіковані продукти тощо). Кількісна еволюція – це зміни в кількості споживання продуктів. Сьогодні кількісна і якісна еволюція харчування продовжується.

Своєчасне виявлення стійких небезпечних тенденцій та прогнозування у сфері харчування відноситься до числа найважливіших завдань науки про харчування. В процесі оцінювання харчування потрібно уникати елементів євро центризму, вони можуть привести до негативних наслідків [5]. Це зумовлено тим, що особливості національної кухні, уставлені традиції харчування зумовлені тривалою адаптацією популяції до умов навколишнього середовища. Вони спираються на доступні ресурси і відповідають типу фізіологічної активності, необхідні для поповнення енерговитрат організму. Згідно концепції регуляції енергетичного обміну і дослідження балансу енергії необхідно оцінювати три основних компоненти: поступлення енергії з їжею, запаси його в організмі, енергетичні затрати [6].

Сьогодні мають місце активні еміграційні процеси, люди часто мігрують (переїжджають) з однієї країни в іншу, або з одного континенту на інший. Тому потребою сьогодення є формування наукових підходів до формування теорії здорового харчування. Серед вирішення проблем взаємовідношення харчування, здоров'я, тривалості життя особливе місце мають займати особливості навколишнього середовища [7]; генотип людини; доступні джерела харчування, які мають місце в даному регіоні, пристосування, що проявляється розвитком відповідного рівня і якості метаболізму. В ряді європейських країн, на законодавчому рівні передбачається введення в раціон харчування дітей продуктів, вирощених на своїй території. Сучасний тип харчування європейців результат тисячолітнього спілкування з жителями інших континентів [3].

Часто буває так, що людина попадає в умови середовища, до якого неадаптована, дотримується своїх традицій харчування, які є неадекватними умовами проживання, потребою стає раціоналізація харчування. В результаті підвищується захворюваність, і тривалість життя скорочується (Ю. Г. Григоров, С. Г. Козловська). Очевидним є і те, що зміна харчування не завжди буде супроводжуватися збільшенням терміну життя, якщо врахувати необхідність довготривалого адаптування протягом декілька поколінь. У той же час, в корінного населення, яке має особливості харчування, яке характеризуються високим вмістом жиру і білка тваринного походження, низьким вмістом – вуглеводів, дуже низьким вмістом – деяких вітамінів, наприклад, аскорбінової кислоти, не проявляється яких-небудь негативних проявів.

Має місце теорія *раціонального харчування*.

Рациональне харчування – це своєчасне забезпечення організму людини доброякісною їжею, яка містить оптимальну кількість і оптимальне співвідношення харчових речовин, необхідних для його розвитку та функціонування.

Рациональне харчування розглядається як одна із складових частин здорового способу життя, як один із факторів подовження активного періоду життєдіяльності. Відповідно до сучасних уявлень про рациональне харчування [8] їжа повинна містити в собі регулятори фізіологічної діяльності людини, в тому числі і харчові волокна, які складаються з поліцукридів (целюлоза, геміцелюлоза, пектинові речовини), а також лігніну та зв'язаних з ним білкових речовин, що формують клітинні стінки рослин. Харчові волокна погано перетравлюються в шлунковому тракті людини, але майже руйнуються в товстій кишці. Харчові волокна сприяють моторній ділянці кишкового тракту, регуляції фізіологічних, біохімічних процесів в органах перетравлювання їжі.

При організації рационального харчування потрібно дотримуватися ряд принципів:

1. Енергетична цінність харчового раціону повинна суворо відповідати енергетичним витратам організму людини. На практиці, на жаль, цей принцип порушується.

2. Хімічний склад харчових раціонів повинен задовольняти фізіологічні потреби організму в харчових речовинах. Щоденно в певній кількості і в оптимальних співвідношеннях до організму повинно надходити біля 70 харчових речовин, багато з яких не синтезується в організмі людини і тому є життєво необхідними. Оптимальне забезпечення організму цими харчовими речовинами можливе тільки за умов різноманітного харчування. Цим гарантується збалансованість харчування. При збалансованому харчуванні обумовлюються оптимальні кількісні та якісні взаємозв'язки між основними харчовими речовинами і біологічно активними речовинами. Найбільш вивченими і розробленими є принципи збалансованості між білками, жирами і вуглеводами (1:0,9:4,7).

У сучасній науці про харчування, крім обмеження споживання простих вуглеводів, принципів їх збалансованості поки що не розроблено. Вважається основним критерієм, за яким оцінюють вуглеводну частину раціону, є загальна їх кількість в харчовому раціоні. Вона має становити понад 55% добової потреби в енергії.

Збалансованість між мінеральними системами найбільш вважається вивченою відносно кальцію, фосфору і магнію. Оптимальним вважається співвідношення 1:1:0,5.

Збалансованість між вітамінами в раціонах обґрунтована лише при розрахунку їх на енергетичну цінність раціону, тобто на 1000 ккал (4184 кДж).

Продовжуються дослідження відносно вивчення збалансованості між окремими мікроелементами в харчових раціонах з урахуванням їх синергічних та антагоністичних взаємозв'язків. Вважається, що співвідношення між міддю та молібденом у раціонах має становити 1:10, між залізом і цинком – 1:1, між залізом і марганцем 2:1.

Поряд з цим, рекомендується дотримуватися

оптимального режиму харчування. Під режимом харчування розуміють кількість та черговість приймання їжі протягом дня. З сучасних позицій харчування найбільш фізіологічно обґрунтованим є 3-ох та 4-ох – разове приймання їжі протягом дня.

Останнім часом проведені експериментальні дослідження положень класичної теорії збалансованого харчування. Вказані дослідження посприяли внесенню певних корективів до теорії збалансованого харчування і дозволили сформувати нову систему поглядів на харчування – теорію [5] *адекватного харчування*:

- необхідними компонентами їжі є не тільки нутрієнти, але й баластні речовини (харчові волокна);

- нормальне харчування забезпечується як потоком нутрієнтів із травного каналу, так і кількома спрямуваннями нутрієтивних і регуляторних речовин, що мають життєво важливе значення;

- у метаболічному і особливо трофічному відношенні асимілюючий організм розглядається як надорганізм;

- існує ендоекологія організму, що утворюється мікрофлорою його кишківника;

- баланс харчових речовин досягається внаслідок звільнення нутрієнтів із структур їжі шляхом ферментативного розщеплення її макромолекул за рахунок порожнинного й мембранного травлення (у ряді випадків внутрішньоклітинного), а також внаслідок синтезу нових речовин, у тому числі незамінних;

- харчування підтримує молекулярний склад і відшкодовує енергетичні та пластичні витрати організму на основний обмін, зовнішню роботу й ріст.

За теорією адекватного харчування, крім основного потоку харчових речовин з травного каналу, у внутрішнє середовище організму людини спрямовано ще п'ять потоків, важливість яких в класичній теорії збалансованого харчування недооцінювалась:

- гормонів та гормоноподібних сполук;

- вторинних корисних харчових сполук, які утворюються з баластних речовин під дією мікрофлори товстої кишки;

- токсичних сполук, які формуються з токсичних компонентів харчових продуктів;

- продуктів господарської діяльності людей;

- токсичних продуктів життєдіяльності бактерій у товстій кишці.

За теорією адекватного харчування, баластні речовини – еволюційно важливий компонент харчових продуктів, необхідний для нормального функціонування шлунково-кишкового тракту й організму в цілому.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Представлена характеристика еволюції харчування: якісна і кількісна. Узагальнено наукову інформацію про особливості формування сучасної теорії здорового харчування, в основу якої покладено особливості формування класичної теорії

збалансованого харчування, теорії раціонального харчування, теорії адекватного харчування та їх основні положення.

Недослідженим сегментом є формування теорії здорового харчування органічними і неорганічними продуктами для дітей, школярів та дорослого

населення.

Потребою є проведення подальших досліджень хімічного складу продуктів харчування, беручи до уваги сучасні інноваційні технології вирощування сільськогосподарської продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Павлоцька Л. Ф. Основи фізіології, гігієни харчування та проблеми безпеки харчових продуктів: Навчальний посібник / Л. Ф. Павлоцька, Н. В. Дуденко, Л. Р. Димитрієвич. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 441 с.
2. Дуденко Н. В. Нутриціологія: навч. посібник / Н. В. Дуденко, Л. Ф. Павлоцька, Т. А. Лазарева, О. В. Александров, В. О. Коваленко, Л. А. Скурихіна, В. В. Євлаш. – Х.: Світ Книг, 2013. – 560 с.
3. Екологічні проблеми харчування людини / Ю. Д. Бойчук, Е. М. Солошенко, В. І. Смоляр, О. І. Циганенко. – Черкаси, 2002. – 92 с.
4. Дуденко Н. В. Основи фізіології та гігієни харчування / Л. Ф. Павлоцька, В. С. Артеменко, М. П. Головка та ін. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 558 с.
5. Сирохман І. В. Товарознавство харчових продуктів функціонального призначення: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / І. В. Сирохман, В. М. Завгородня. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 544 с.
6. Смоляр В. І. Еволюція Європейського харчування / В. І. Смоляр // Вопросы питания – 2003. – №6. – С. 15-20.
7. Смоляр В. І. Основи фізіології та гігієни харчування / В. І. Смоляр. – К.: Здоров'я, 2001. – 336 с.
8. Домарецький В. А. Технологія харчових продуктів: підручник / В. А. Домарецький, М. В. Остапчук, А. І. Українець. – К.: НУХТ, 2003. – 576 с.

Головка Ольга Николаевна

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ ТЕОРИИ ЗДОРОВОГО ПИТАНИЯ: ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье рассматривается научный характер формирования современной теории здорового питания. Целью есть исследование теоретических составляющих здорового питания, которая формируется под эгидой Всемирной организации здравоохранения. Используются общепринятые методики анализа, синтеза, обобщения классической теории питания и формирования теории здорового питания. На основании теоретических и аналитических исследований научно-обоснованы: 1) период эволюции питания: охотничества и собирательства, неолитической революции, Большие географические открытия (XV-XVI ст.), Большая индустриальная революция (XVII ст.), введения новой техники и технологии (XX ст.); 2) классическая теория сбалансированного питания и ее основные составляющие; 3) появление новых разнообразных продуктов. Акцентировано внимание на коренные изменения в условия жизни и структуру питания в XXI ст. Сегодня имеют место тенденции усовершенствования питания: развитие «экзотической» кухни разных народов, что захватывает человека-гурмана, который проходит километры, чтоб попробовать блюдо нехарактерное для места проживания человека; разветвления типов питания. Основой жизнедеятельности человека является обеспечение энергией за счет потребления пищевых продуктов, которые покрывают энергетические потери. Миграционные процессы влияют на формирование научных подходов теории здорового питания. Человек попадая в неадаптированные условия питания и потребностью становится рационализация питания. Теория рационального питания требует придерживаться ряда установленных принципов: калорийность пищевого рациона должна отвечать энергетическим потерям, химический состав пищевых рационов должен удовлетворять физиологические особенности и потребности организма в пищевых рационах, что гарантирует сбалансированное питание. Определено, что дальнейшим сегментом исследований являются: исследования соотношения микроэлементов в пищевых рационах, учитывая синергические и антагонистические взаимосвязи; формирование теории здорового питания органическими и неорганическими продуктами для детей, школьников, взрослого населения.

Ключевые слова: эволюция питания, еда, энергетический баланс, здоровое питание, рациональное питание, адекватное питание, органические продукты.

Holovko Olha M.

MODERN APPROACHES TO THE FORMATION OF A HEALTHY DIET THEORY: THE ECONOMIC ASPECT

The nature of the modern theory of healthy eating has been revealed in the article and the main areas of healthy eating have been determined. The aim is to study the theoretical components of the theory of a healthy diet. Conventional methods of analysis, synthesis, and generalization of the classical theory of nutrition have been applied and also healthy eating formation theory, which is formed under the auspices of the World Health Organization. Based on the theoretical and analytical studies, periods of evolution food have been scientifically justified: hunting and gathering, Neolithic revolution, of Discovery (XV-XVI centuries.) Great Industrial Revolution (XVII century.), The introduction of new technology (the twentieth century) classical theory of a balanced diet and its main provisions; the emergence of new types

of different products. Attention is paid to the fundamental changes in lifestyle and diet structure of the XXI century. According to the results of the study it has been revealed that today there are such tendencies of improving nutrition: development of «exotic» cuisine of different nations, which is admired by a man-gourmet that overcomes many kilometers to taste a dish that is unusual for the area where a person resides; branching of «indirect» type of food. The basis of human life is to provide the necessary energy from food consumption, covering energy costs. Migration processes contribute to the formation of scientific theory approaches to a healthy diet. The human body gets to a not adapted food traditions and there is need for rationalization of food. The theory of nutrition requires to adhere to a number of established principles: calorie diet should meet energy costs, the chemical composition of food rations should meet the physiological characteristics and needs of the body for nutrients, guaranteeing balanced diet. Further research will focus on: research relationship between the individual micronutrients in the diet, including synergistic and antagonistic relationships; formation theory of healthy eating organic and inorganic products for children, students and adults; chemical composition of the agricultural products produced through the use of innovative production technologies.

Keywords: evolution food, food, energy balance, healthy eating, good nutrition, adequate nutrition, organic foods.

Одержано 15.09.2016 р.

УДК 330.34:001.5

Дем'ян Ярослава Юрїївна,
ст. викладач кафедри менеджменту
та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ЕКОНОМІЧНОГО ПОНЯТТЯ «СТАЛІЙ РОЗВИТОК»

В статті досліджено наукові підходи становлення теорій економічного розвитку, виокремлено поняття «зростання» і «розвиток». Метою статті є систематизація та аналіз основних наукових підходів до визначення поняття сталий розвиток. Розкрито поняття сталого розвитку як світоглядної ідеології, яка може забезпечити збалансований розвиток цивілізації. Визначено, що теоретико-методологічне визначення поняття «сталого розвитку» еволюціонувало та з урахуванням глобальних трансформацій отримало нові обґрунтування й прояви. Проведено аналіз та характеристики фаз економічного зростання. В роботі отримано подальший розвиток поняття «сталості» в різних галузях науки і особливості цієї дефініції в економічних системах. Автором виокремлено особливу проблему сталого розвитку в сучасних умовах господарювання, яка супроводжується недостатністю ресурсного забезпечення, на що акцентується велика увага урядами розвинених країн, громадськими організаціями та багатьма вченими. Обґрунтовано необхідність сформулювати нову парадигму розвитку, яка буде враховувати минулий досвід та відповідати сучасним реаліям. Підкреслено важливість вивчення проблем сталого розвитку соціально-економічних систем різних країн світу і світової економіки загалом. Сталий розвиток регіонів є основою розвитку країни в цілому, а впровадження його принципів – передумовою інтеграції України до європейської спільноти. Цілі сталого розвитку становитимуть нову систему взаємоузгоджених управлінських заходів за економічними, соціальними, екологічними показниками та спрямовуватимуться на формування суспільних відносин на засадах довіри, суспільної рівності, безпечного навколишнього середовища. Основою сталого розвитку є права людини на життя та розвиток. Такі цілі повинні забезпечити інтеграцію зусиль для економічного зростання, соціальної справедливості та раціонального природокористування, що потребує глибоких соціально – економічних перетворень та нових підходів до глобального партнерства. Здійснений аналіз сутності сталого розвитку дозволив чітко конкретизувати його зміст, у всіх його об'єктивних проявах, концептуальні суперечності у підходах реалізації його принципів. Подальші дослідження будуть спрямовані на з'ясування механізмів впливу сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, стійкість, економічне зростання, принципи розвитку, економічна система.

ВСТУП

Постановка проблеми. Забезпечення сталого розвитку є одним з ключових питань сучасного розвитку всіх країн світу та особливо актуалізується

для України з огляду на її економічні, соціальні та екологічні проблеми. Прагнучи досягти сталого економічного розвитку, використовують різні концепції, підходи для розробки стратегій розвитку. Однак, заходи, які вживаються світовою спільнотою

для її вирішення, не є досить ефективними, а ресурси, які виділяються для цього – недостатні. У результаті потрібно змінити саму парадигму сталого розвитку яка не відповідає сучасним реаліям. Інноваційний світ потребує інноваційних підходів до розуміння сталого розвитку. Сталість – це здатність системи при відхиленнях від зрівноваженого стану чи від чітко окресленої траєкторії руху повертатися до такого зрівноваженого чи близького до нього стану або знову набувати втрачений вектор руху. Якщо система нестійка, то вона при зовнішніх збуреннях неспроможна повернутися у зрівноважений стан або її рух вирізнятиметься значною амплітудою коливань чи відхиленнями від початкової траєкторії. Потрібне формування нової парадигми сталого розвитку, що враховує минулий досвід та відповідає сучасним реаліям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Започаткувавши вивчення економічного розвитку, політекономи-класики зосередили свою увагу на інших важливих аспектах функціонування світового господарства та не змогли розкрити усе розмаїття природи і механізмів забезпечення розвитку. Тому означений феномен став предметом дослідження наступних поколінь науковців, зокрема О. Г. Осауленка, Дейлі Г. Кларка, Д. Медоуса, Б. Хьюса, А. Оніші, Г. М. Калинчикова, О. Кузнецова, Л. Мельника, А. Піковського, І. Сигова. Проте, серед цілісних теорій розвитку доречно виділити перш за усе дослідження Й. Шумпетера [9]. Науковець розкрив внутрішню природу розвитку, пояснив його циклічність та визначив ключові детермінанти – підприємницьку ініціативу та перебіг науково-технічного прогресу. Однак існує потреба у більш детальному дослідженні сутності та забезпечення сталого розвитку.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є систематизація та аналіз основних наукових підходів до визначення поняття «сталий розвиток».

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для наукової думки вивчення проблеми економічного розвитку стало важливим напрямом досліджень ще два з половиною століття тому. За цей час науковцями різних країн та економічних шкіл висунуто багато теорій і концепцій, на підставі яких вчені намагалися пояснити природу, рушійні сили та механізми розвитку економічних систем – світової економіки, національного господарства окремих країн, економіки регіонів, галузей, корпорацій, домогосподарств тощо.

Так, 1776 р. А. Сміт у третій частині «Про розвиток добробуту у різних народів» нарізної праці свого наукового вчення «Дослідження про природу і причини багатства народів» [1] дослідив феномен розвитку господарства європейських держав упродовж півтора тисячоліття, починаючи від часу занепаду та остаточної руйнації Римської імперії. Узагальнюючи основні положення його вчення, можна стверджувати, що в якості рушійних сил розвитку А. Сміт розумів наявність «абсолютних переваг» держав та механізм функціонування вільного ринку. Пізніше Д. Рікардо

розвинув дослідження А. Сміта через призму власної теорії «порівняльних переваг» [2].

Одним з перших цілісну теорію економічного розвитку запропонував К. Маркс [3], який вказав на його циклічну природу, спіралеподібний тип перебігу, а також пов'язав механізм реалізації з прагненням власників предметів і засобів праці до подальшого збагачення та антагонізмом інтересів працівників й капіталістів. Проте, теорія К. Маркса, доволі коректно пояснюючи причини виникнення криз і періодів занепаду, не змогла цілковито і логічно розкрити рушійні сили саме висхідних фаз економічної динаміки, які власне і є ключовими складовими розвитку.

Вперше показав принципову відмінність та виокремив поняття «зростання» і «розвитку» Й. Шумпетер, пов'язавши перше з кількісними змінами функціонування економічної системи, а друге – з якісними перетвореннями та впровадженням інновацій. У такий спосіб підходи Й. Шумпетера утворили підґрунтя усіх сучасних наукових досліджень феномену економічного розвитку.

За результатами аналізу наукових здобутків Й. Шумпетера та інших науковців [3-9], що присвятили свої дослідження феномену економічного розвитку, доцільно зробити наступні принципові узагальнення.

По-перше, життя економічної системи можна представити як динамічний хвилеподібний процес (рис. 1), що у своєму перебігу зазнає періодичної зміни різних фаз: 1 фаза – стабільного функціонування; 2 фаза – порушення стабільності та виникнення кризи; 3 фаза – занепаду економічних процесів з повною чи частковою руйнацією принципів і правил функціонування економічної системи у 1-й динамічній фазі; 4 фаза – зародження нових засад життєдіяльності системи у перспективі; 5 фаза – розвиток економічної системи на оновлених засадах в межах економічного циклу; 6 фаза – подальше економічне зростання з поступовим переходом до стабільного функціонування (тобто перехід до 1-ї фази економічної динаміки в межах нового циклу і подальшим повторенням усіх інших фаз).

По-друге, незважаючи на те, що розвиток було віднесено лише до п'ятої фази економічної динаміки, саме ця фаза є ключовою і відіграє найважливішу роль в усьому економічному циклі. Адже, саме від фази розвитку залежить наскільки повно будуть використані знов створені на попередній фазі можливості для життєдіяльності економічної системи (за Й. Шумпетером – впровадженні у життя інновації) та наскільки значними і тривалими будуть дві наступні фази – зростання і стабільного функціонування.

По-третє, п'ята і шоста фази економічної динаміки (розвиток і зростання) настільки тісно пов'язані одна з одною, що зазвичай частково поєднуються у часі. Більше того, вони неспроможні існувати виокремлено, адже розвиток стає поживним ґрунтом зростання, а зростання – логічним результатом розвитку. Такий тісний зв'язок розвитку і зростання призводить до змішування цих понять у науковій літературі, у тому числі й при чисельних спробах тлумачення обох наукових дефініцій. Навіть аналізувати і оцінювати процеси зростання і розвитку

подеколи доцільно на підставі одних і тих самих показників. Проте, домінуючою нині стала думка, що заснована на напрацюваннях Й. Шумпетера, згідно

якої розвиток являє собою якісні, а зростання – переважно кількісні зміни у життєдіяльності економічної системи.

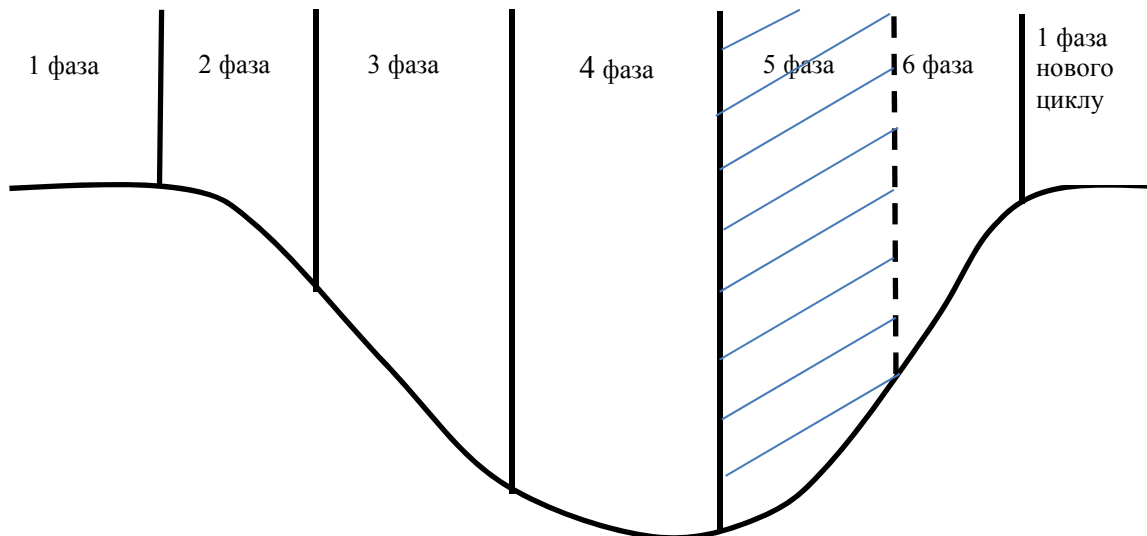

Рис. 1. Перебіг фаз економічного циклу із виділення фази розвитку*

* побудовано автором на основі узагальнення наукових джерел [3-5, 7-9]

По-четверте, потрібно вирізнити розвиток в межах економічного циклу і розвиток як загальний тренд життєдіяльності економічної системи. Адже перебіг чергового циклу – це не механічне повторення динамічних фаз, а їх виникнення на якісно новому щаблі функціонування економічної системи.

Формується загальний тренд розвитку, який М. Кондратьєв свого часу називав «віковим трендом» [10, с. 57-61]. Таким чином, розвиток в межах економічного циклу «розгойдує» динаміку та призводить до загального економічного розвитку (рис. 2). Цих два види розвитку нерозривно пов'язані.

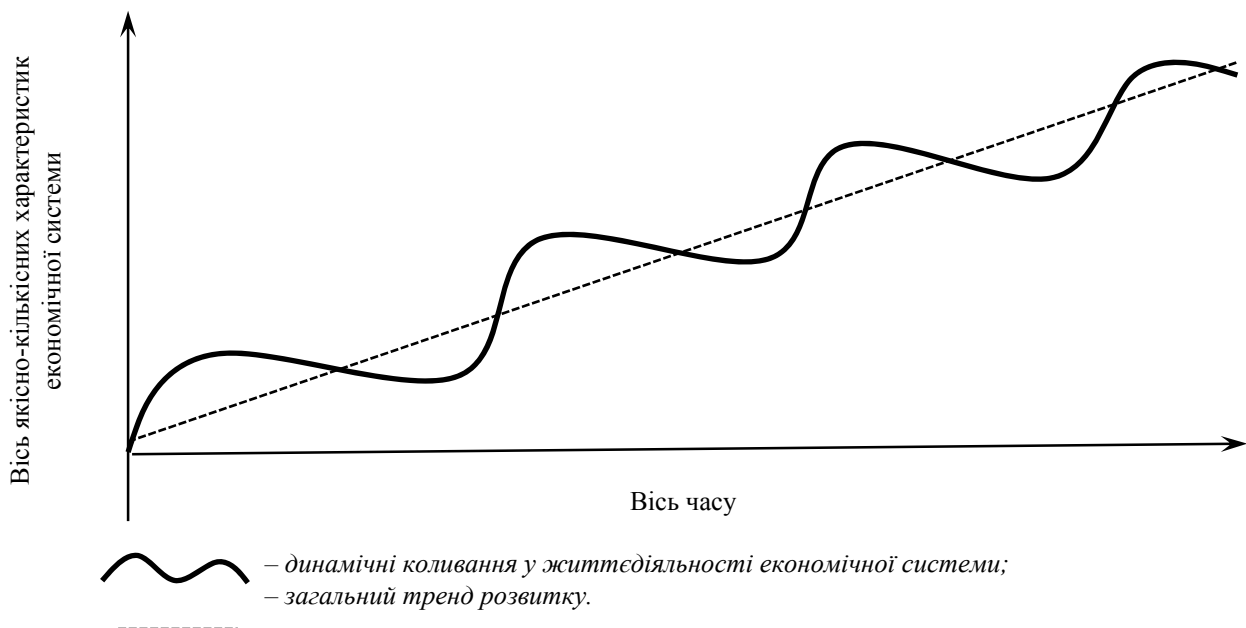

Рис. 2. Формування загального тренду розвитку економічної системи*

* побудовано автором на основі узагальнення наукових джерел [3, 9-10]

По-п'яте, оскільки стабільним (сталим) за наведеною вище послідовністю зміни фаз динамічного процесу може бути перш за усе звичайне функціонування, то виникає питання щодо правомірності застосування терміну «сталість» стосовно поняття «розвиток». Адже, на перший погляд, одне суперечить іншому. Такої думки, зокрема,

притримується Е. Коротков [11, с. 8]. Проте, вона є доволі спірною. Адже сталість по відношенню до розвитку означає повну, планомірну та поступову реалізацію усіх чинників, що забезпечать якісні зміни умов життєдіяльності економічної системи. Поняття «сталості економічного розвитку» набуло широкого визнання і розповсюдження у науковій літературі. В

математиці, фізиці й хімії проблема сталості розглядається при вивченні збуреного руху деякої точки у фазовому просторі у разі, коли ззовні діють чинники, що порушують рівноважний стан системи. Так, у математиці стійкий стан деякої системи визначається незмінністю точок координат, а в механіці – за поверненням системи до стану рівноваги після примусового відхилення. У кібернетиці сталість ототожнюється із «незмінюваністю» та пов'язується з ідеєю інваріантності [12].

Теорія сталості соціально-економічних систем стала провідною догмою кібернетики, теорії систем й інших сфер наукового пізнання. «Сталість – одна з динамічних характеристик економічної системи, і є здатністю повертатись в попередній чи близький до нього визначений режим після виходу із нього в результаті якої-небудь взаємодії» [13, 14].

Для цілкового усвідомлення дефініції «сталий розвиток» стосовно економічних систем необхідно підкреслити ще одну її важливу характеристику. Задля цього доцільно звернутися до категорії «сталості» у біології та медицині, де вона унаочнюється у понятті «гомеостаз». Гомеостаз – це здатність відкритої системи зберігати сталість свого внутрішнього стану завдяки скоординованим реакціям, спрямованим на підтримання динамічної рівноваги. Це прагнення системи відтворювати себе, відновлювати втрачену рівновагу, долати спротив зовнішнього середовища. В біологічних науках – це постійність внутрішнього середовища і фізіологічних функцій організму, їхня повна незмінність. На противагу цьому в економіці сталість зовсім не означає перманентне підтримання зрівноваженого стану або рух за визначеною траєкторією без будь-яких коливань. Тут сталість – це перебування у певному діапазоні з можливістю динамічних коливань, амплітуда яких дозволяє повертатися до зрівноваженого стану. Означена особливість має значення не стільки для розвитку як фази економічного циклу, скільки для розвитку як загального тренду життєдіяльності економічної системи, за якого спостерігаються циклічні коливання економічної динаміки. Наочно названа особливість була показана вище на рис. 2.

У зв'язку з цим представляє інтерес концепція сталості І. П. Бойко, згідно якої сталість – це характеристика виробничого процесу, який не залежить від рівня аналізованого показника чи швидкості його зміни. Адже виробництво якого - не будь продукту може бути сталим, але недостатнім для задоволення потреб, та навпаки, виробництво може бути не сталим, з великими перепадами, хоч потреби й будуть задовольнятися за рахунок запасів, імпорту тощо. Під нестійкістю деякого економічного процесу потрібно розуміти наявність постійно повторюваних позитивних та негативних випадкових відхилень показника, що використовується для вимірювання рівня процесу, від його нормальної величини. Нормальний рівень, в свою чергу, це рівень, визначений для даного моменту часу у відповідності із відомими законами процесу чи шляхом екстраполяції тенденцій, що склалися [16].

Вивчення проблеми розвитку набуло широкого поширення в науковій літературі. Наприкінці ХХ

століття навіть виникла «концепція розвитку системи природа-суспільство», яка об'єднала в єдине ціле дві дефініції: сталість та розвиток. Нині ця концепція носить назви «стійкого сталого розвитку» (sustainable development). Перспективи людства в зв'язку із змінами в середовищі проживання, які виникають внаслідок діяльності соціуму, були поставлені в основу міжнародною групою вчених Римського клубу на чолі з Е. Печей в 1960-1980-ті роки. Їхні наукові доповіді отримали світове визнання. У цих доповідях містилися рекомендації урядам та народам країн третього світу для більш раціонального використання ресурсів, впровадження передової агротехніки, налагодження системи освіти, «планування сім'ї» в цілях зменшення темпів приросту населення тощо. Такий напрямок діяльності Римського клубу створило умови для підготовки та проведенню в рамках ООН міжнародної конференції в Ріо-де-Жанейро у 1992 р. На цій конференції була прийнята концепція сталого розвитку в якості теоретичної основи – «Порядок денний на ХХІ століття». Тут вміщено пропозиції, що були розроблені у результаті спільної роботи дослідників 150 галузей науки та виробництва. Також у концепції було викладено побажання урядам щодо створення національних програм сталого розвитку з урахуванням можливостей та особливостей кожної держави [4, 8].

Світове співтовариство на конференції в Ріо-де-Жанейро в 1992 р. дійшло висновку щодо того, що характер економічного розвитку людства має змінитися, адже в решті сучасний тренд може призвести до загибелі. В офіційних документах Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку були досить повно сформовані загальноцивілізовані принципи руху людства до сталого та безпечного розвитку, які в основному зводяться до наступного [15]:

- в центрі уваги стійкого розвитку знаходяться люди. Вони мають право на здорове, плідне життя в гармонії з природою;
- право на розвиток повинно здійснюватися так, щоб забезпечити рівність можливостей розвитку та збереження навколишнього середовища як для нинішніх, так і для наступних поколінь;
- захист навколишнього середовища повинен носити попереджувальний характер. Наукова невизначеність не може слугувати причиною відстрочки прийняття економічних ефективних заходів з попередження значного та незворотного збитку;
- всі держави в рамках завдання викорінення бідності як необхідної умови сталого розвитку повинні зменшувати різницю в рівні життя та повніше задовольняти потреби значної частини людства;
- держави повинні співробітничати для збереження, захисту та відновлення здоров'я та цілісності екосистеми Землі;
- держави повинні обмежувати та ліквідувати невідповідність сталому розвитку моделі виробництва і споживання, стимулювати відповідну демографічну політику;
- сталий розвиток потребує глибокого розуміння наукових проблем. Державам слід

поділитись знаннями і новими технологіями для досягнення сталості розвитку;

– держави повинні: розвивати та сприяти міжнародному, екологічному і економічному співробітництву, сприяти інтернаціоналізації витрат за принципом: хто забруднює навколишнє середовище – той і повинен нести відповідальність за це забруднення;

– світ, розвиток і збереження навколишнього середовища взаємопов'язані та нерозривні.

У 1997 р. у Нью-Йорку відбулася ХІХ спеціальна сесія Генеральної асамблеї ООН з проблем довкілля і сталого розвитку, присвячена п'ятій річниці Конференції 1992 р. На сесії йшлося про незадовільне виконання рекомендацій «Ріо-92» більшістю країн світу. Такий стан пояснювали недостатнім рівнем свідомості й обізнаності з проблемою, браком у багатьох країнах необхідних коштів, а також юридично не обов'язковим характером документів «Ріо-92» [15].

Г. Дейлі у зв'язку з цим зазначив: «...одним із способів знаходження змісту будь-якої концепції є розширення її меж до такої міри, щоб вона стала всеохоплюючою» [5]. Поряд з цим він наголошує на важливості якісного формулювання, бо «прийняття надто невизначеного терміну створює ситуацію, де той, кому вдається надати терміну свого визначення, автоматично виграє велику політичну битву за вплив на наше майбутнє. Дехто ладен взагалі відмовитись від концепції сталого розвитку, стверджуючи, що вона нічого не додає до стандартної економічної теорії і є надто нечіткою, щоб узагалі була корисною [5].

Ідеї сталого розвитку з'являються як альтернатива недостатньо організованому і керованому суспільному розвитку в усіх сферах людської життєдіяльності. Приходить розуміння, що подальше слідування його траєкторією веде у безвихідь. У порядок денний світового розвитку входить імператив пошуку виходу з такого становища, визначення шляхів переходу на засади сталості в усіх галузях суспільного управління [17].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Узагальнюючи вищевикладене потрібно відзначити, що стосовно різних, перш за усе економічних систем, сталість доцільно розглядати як внутрішню властивість системи, що проявляється спроможністю опору до збурюючих зовнішніх впливів.

Таким чином, здійснений нами аналіз сутності сталого розвитку дозволив чітко конкретизувати його зміст у всіх його об'єктивних проявах, концептуальні суперечності у підходах реалізації його принципів. У статті здійснено аналіз теоретико-методологічних засад дослідження сталого розвитку, відповідно до чого вдалося сформулювати основні положення, які розкривають зміст реалізації поставленої дослідницької мети. Особливу увагу варто приділити з'ясуванню механізмів впливу сталого розвитку, що і є одним із перспективних напрямів подальшого розроблення даної проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / А. Сміт; пер. з англ. О. Васильєва [та ін.]; наук. ред. Є. Литвин. – К.: Port-Royal, 2001. – 594 с.
2. Рікардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения [Электронный ресурс] / Д. Рікардо // Электронная библиотека экономической литературы. – Режим доступа: <http://ek-lit.narod.ru/ricsod.htm>.
3. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 2., Кн. II: Процесс обігу капитала / К. Маркс. – К.: Видавництво політичної літератури УСРС, 1954. – 515 с.
4. Экономическая энциклопедия / науч.-ред. Совет изд-ва «Экономика»; Ин-т экон. РАН; / Л. И. Абалкин. – М.: ОАО «Издательство Экономика», 1999. – 1055 с.
5. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку; [пер. з англ.] / Г. Дейлі; Ін-т сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2002. – 312 с.
6. Макроекономічне збалансування / За ред. А. А. Чухна. – К.: Либідь, 1996. – 198 с.
7. Кучин Б. Л. Управление развитием экономических систем / Б. Л. Кучин, Е. В. Якунова. – М.: Экономика, 1990. – 157 с.
8. Осауленко О. Г. Стійке економічне зростання: макроекономічна політика та державне регулювання / О. Г. Осауленко. – К., 2001. – 84 с.
9. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер; пер. с нем. В. С. Автономова, М. С. Любского, А. Ю. Чепуренко; общ. ред. А. Г. Милейковского. – М.: Прогресс, 1982. – 439 с.
10. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики / Кондратьев Н. Д.; редкол. Л. И. Абалкин (отв. ред.) и др. – М.: Экономика, 1989. – 526 с.
11. Антикризисное управление: учебник / под ред. Э. М. Короткова. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 432 с.
12. Ильясов С. М. Устойчивость банковской системы: механизмы управления, региональные особенности: Учеб. Пособие / С. М. Ильясов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 255 с.
13. Математика: энциклопедия. / Под ред. Ю. В. Прохорова. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. – 845 с.
14. Афанасьев В. Н. Статистическое обеспечение проблемы устойчивости сельскохозяйственного производства / В. Н. Афанасьев. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 320 с.
15. Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию [Электронный ресурс] // Принята Конференцией ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3–14 июня 1992 года. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml.

16. Бойко И. П. Проблемы устойчивости сельскохозяйственного производства / И. П. Бойко. – Л.: ЛГУ, 1986. – 168 с.
17. Садовенко А. Сталий розвиток суспільства: навчальний посібник / А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серета, Т. – 2 вид. – К.; 2011. – 392 с.

Дем'ян Ярослава Юрьевна

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ЭКОНОМИЧЕСКОМУ ПОНЯТИЮ «УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ»

В статье исследованы научные подходы становления теорий экономического развития, выделены понятия «рост» и «развитие». Целью статьи является систематизация и анализ основных научных подходов к определению понятия «устойчивое развитие». Раскрыто понятие устойчивого развития как мировоззренческой идеологии, которая может обеспечить сбалансированное развитие цивилизации. Определено, что теоретико-методологическое определение понятия устойчивого развития эволюционировало и с учетом глобальных трансформаций получило новые обоснования и проявления. Проведен анализ и характеристики фаз экономического роста. В работе получено дальнейшее развитие понятия «устойчивости» в различных отраслях науки и особенности этой дефиниции в экономических системах. Автором выделена особая проблема устойчивого развития в современных условиях хозяйствования, сопровождается недостаточностью ресурсного обеспечения, на что акцентируется большое внимание правительствами развитых стран, общественными организациями и многими учеными. Обоснована необходимость сформировать новую парадигму развития, которая будет учитывать прошлый опыт, и отвечать современным реалиям развития. Подчеркнута важность изучения проблем устойчивого развития социально-экономических систем разных стран мира и мировой экономики в целом. Ведь, устойчивое развитие регионов является основой развития страны в целом, а внедрение его принципов – предпосылкой интеграции Украины в европейское сообщество. Цели устойчивого развития составят новую систему взаимосогласованных управленческих мероприятий по экономическим, социальным, экологическим показателям и направлены на формирование общественных отношений на основе доверия, общественного равенства, безопасной окружающей среды. Основой устойчивого развития являются права человека на жизнь и развитие. Такие цели должны обеспечить интеграцию усилий для экономического роста, социальной справедливости и рационального природопользования, что требует глубоких социально-экономических преобразований и новых подходов к глобальному партнерству. Таким образом, осуществленный нами анализ сущности устойчивого развития, позволил четко конкретизировать его содержание, во всех его объективных проявлениях, концептуальные противоречия в подходах реализации его принципов. Дальнейшие исследования будут направлены на выяснение механизмов влияния устойчивого развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, устойчивость, экономический рост, принципы развития, экономическая система.

Demian Yaroslava Y.

SCIENTIFIC APPROACHES TO THE ECONOMIC CONCEPT OF «SUSTAINABLE DEVELOPMENT»

In the article the scientific approaches of the formation theories of economic development are described, the concept of «growth» and «development» is singled out. The aim of the article is the systematization and analysis of the main scientific approaches to the definition of sustainable development. The concept of sustainable development as worldwide ideology that can ensure sustainable development of civilization has been revealed. As a result of the theoretical and methodological definition of sustainable development has evolved and taking into account global transformations has got a new foundations and effects. The analysis and specification phases of growth have been done. In the article the further development of the concept of «sustainability» in various fields of science and features of this definition in economic systems has been researched. The author singled out a particular problem for sustainable development in the contemporary economy, accompanied by the lack of providing resources, the great attention is emphasized by the governments of developed countries, NGOs and many scientists. There is a necessities to form a new paradigm of development that will take into account past experience and meet the modern realities of development. The importance of studying the problems of sustainable development of social and economic systems around the world and the world economy as a whole has been emphasized. After all, the sustainable development of the regions is the basis of the countries development as a whole, and the implementation of its principles - precondition of Ukraine integration into the European community. The objectives of sustainable development constitute a new system of coordinated management measures for the economic, social, environmental measures and will be directed at the formation of social relations based on trust, social equality, safe environment. The basis of sustainable development is the human rights to live and develop. These goals should ensure efforts integration for economic growth, social justice and environmental management, which requires profound socio – economic transformations and new approaches to global partnerships. So, we made an analysis of the essence of sustainable development, which allowed neatly specify its content, in all its, objective displays, conceptual contradictions in the approaches of implementation of its principles. Further research will be aimed at elucidating the mechanisms of influence of sustainable development.

Keywords: sustainable development, stability, economic growth, development principles, economic system.

Одержано 10.09.2016 р.

ВПЛИВ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ НОРМ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ

Бажання України інтегруватися до європейського правового простору викликає потребу у відповідних перетвореннях в усіх сферах суспільного життя, адаптації діяльності державних інституцій до найкращих світових зразків. Оскільки Україна прагне інтегруватися в європейський економічний простір, то політико-правові, організаційні та соціально-економічні заходи повинні орієнтуватися на вимоги країн – членів Європейського Союзу. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування впливу імплементації європейських норм на економічний розвиток України. У процесі дослідження використано методи порівняльного аналізу інституціональних та функціональних змін, що можуть та повинні слугувати основою для нової моделі соціально-економічного розвитку України з урахуванням впливу процесу імплементації положень європейського законодавства. Також використані методи індукції та дедукції при визначенні причинно-наслідкової залежності процесу імплементації європейських норм на економічний розвиток держави, який дає не тільки нові шанси, але й породжує нові ризики. Основна увага приділяється питанням впливу імплементації європейських норм на окремі галузі економіки. Запропоновано адаптувати національне законодавство до міжнародних вимог та законодавства ЄС шляхом подальшої розробки та удосконалення базових стандартів і нормативів у сфері економіки. Обґрунтовано, що у зв'язку з цим потребують детального та всебічного аналізу інтереси та параметри культури суспільства в подальшій євроінтеграції. Наукову новизну проведеного дослідження забезпечує процес проведення реформ у напрямку формування власної інституційної структури та європейської моделі політичної й економічної організації. На основі проведеного аналізу визначено, що Україні необхідно залучити всі ресурси для проведення ефективних реформ, які позитивно вплинуть на соціально-економічний розвиток нашої країни та наблизять її до членства в ЄС. Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення суперечливого впливу процесів економічної інтеграції на інституційний статус держави.

Ключові слова: європейська інтеграція, економічний розвиток держави, процес імплементації, європейські норми, інституційні зміни.

ВСТУП

Постановка проблеми. Бажання України інтегруватися до європейського правового простору викликає потребу у відповідних перетвореннях в усіх сферах суспільного життя, адаптації діяльності державних інституцій до найкращих світових зразків. Орієнтація на право Європейського Союзу, яка визначена на Копенгагенському саміті Європейської Ради у червні 1993 р., стає істотним чинником розвитку законодавства України. Оскільки Україна прагне інтегруватися в європейський економічний простір, то політико-правові, організаційні та соціально-економічні заходи повинні орієнтуватися на вимоги країн – членів Європейського Союзу. З огляду на це, інституційні зміни потребують гармонійного розвитку економічної, політичної та правової систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі теоретичні та практичні аспекти адаптації національного права до права ЄС висвітлено в дослідженнях О. Алімова, І. Бистрякова, Б. Буркинського, В. Буткевича, А. Гавердовського, З. Герасимчук, Б. Данилишина, А. Дмитрієва, Г. Друзенка, В. Кравціва, І. Лукашука, Л. Мельника, Г. Рудька, В. Суворова, Є. Усенка, С. Харічкова, С. Черніченка, С. Шевчука та ін. Значний науковий інтерес також становлять праці зарубіжних учених Т. Боржель, Т. Верхайєна, Я. Гонцяжа, К. Деммке, А. Іссона, Д. Лемкуля, Р. Лукаса, К. Манюкаса, Д. Мейєра, Л. Меткафа, К. Нілла, Д. Ользена,

К. Радаеллі, Т. Ріссе, Г. Фалкнера, Ж. Фурньє, в яких розглядається теорія європеїзації як вплив європейської інтеграції на економічний розвиток держав, що є важливим компонентом теоретичних засад адаптації національного права до права Європейського Союзу. Однак недостатню увагу приділено питанням загальнотеоретичного аналізу самого імплементаційного механізму права ЄС та його впливу на економічний розвиток України, що і потребує подальшого дослідження.

Мета статті (постановка завдання). Метою дослідження є теоретичне обґрунтування впливу імплементації європейських норм на економічний розвиток України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зовнішня інтеграція України у світовий економічний простір відіграє важливу роль у розвитку вітчизняної економіки, саме тому Україна зацікавлена в сприятливому середовищі, яке спрощувало б доступ до зовнішніх ринків і забезпечувало стабільні торговельні потоки на основі постійного підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва.

Слід зазначити, що імплементація положень Угоди про партнерство та співробітництво до українського законодавства почалася з утвердження Указом Президента України від 11 червня 1998 р. № 615 Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу [1] з відповідними змінами, внесеними Указом

Президента України від 12 квітня 2000 р. № 587 та Указом Президента України від 11 січня 2001 р. № 8. Цей Указ можна вважати найважливішим українським правовим актом у сфері європейської інтеграції, який, зауважимо, у подальшому втратив чинність на підставі Указу Президента України № 398 від 7 липня 2015 р.

Враховуючи процес адаптації законодавства України до права Європейського Союзу, необхідно охопити дуже велике коло питань, що нерозривно пов'язані як із правовою основою функціонування державної влади в Україні, так і з правовим підґрунтям прав і свобод людини, громадянина. Саме тому розгляд поняття «імплементация» у контексті імплементации європейських норм сталого розвитку є досить актуальним для нашої країни.

Поняття «імплементация» на сьогодні є досить неоднозначним. Цей термін сприймається переважно як внутрішньоправова діяльність органів державної влади з виконання міжнародно-правових зобов'язань окремої держави. Останнім часом його використовують для характеристики даного процесу майже як суто внутрішньоправового явища.

У міжнародно-правовій літературі поняття «імплементация» використовується в широкому значенні – як здійснення норм міжнародного права на міжнародному й національному рівнях. Термін «імплементация» (від англ. implementation) означає «здійснення, забезпечення, виконання», буквально – «забезпечення практичного результату й фактичного виконання конкретними засобами» [2, с. 192].

У вітчизняній літературі А. Гавердовський, дослідивши теоретичні та практичні аспекти імплементации, переконливо довів переваги й доцільність її застосування як окремої концепції. За його визначенням, імплементация означає «...цілеспрямовану організаційно-правову діяльність держав, що здійснюється індивідуально, колективно або в межах міжнародних організацій з метою своєчасної, всебічної і повної реалізації зобов'язань, прийнятих у відповідності з міжнародним правом» [3, с. 62]. Отже, за А. Гавердовським, імплементация передбачає забезпечення здійснення норм міжнародного права як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівнях усіма доступними й легальними для держав засобами. Це визначення вбачається дещо абстрактним і таким, що дуже віддалено нагадує безпосередньо процедуру імплементации європейських норм у національну правову систему через внутрішньодержавне законодавство.

В свою чергу, необхідно зазначити, що під європейським правом (або правом Євросоюзу) розуміють правову систему, норми якої регулюють взаємовідносини, які складаються в ході інтеграційних процесів в рамках Європейських Співтовариств і Євросоюзу [4, с. 71; 5, с. 58]. Про автономний і самобутній характер європейського права свідчить наявність у нього власних об'єкта (європейські інтеграційні об'єднання) і предмета (суспільні відносини, пов'язані з розвитком європейської інтеграції) правового регулювання, а також системи, яка включає цілий ряд галузей європейського права. Виходячи із того, що європейське право є

регіональним міжнародним правом, а європейська правова норма – є нормою регіонального міжнародного права і одночасно правовим стандартом для країн Європейського континенту, вбачається доцільним поняття «імплементация європейських норм до національної правової системи» визначити як «...процес запровадження у національну правову систему через внутрішньодержавне законодавство країни норми міжнародного права».

Законом України від 21.11.2002 р. № 228-IV прийнята Концепція загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Це поетапне прийняття та впровадження нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням законодавства ЄС.

Механізм імплементации міжнародно-правових норм включає в себе певну сукупність правових та інституційних засобів, які використовуються суб'єктами міжнародного права на міжнародному та національному рівнях з метою реалізації приписів норм міжнародного права. Своєю чергою, міжнародно-правові засоби, які регулюють процес імплементации, та міждержавні інститути, які входять у міжнародну підсистему імплементации, формують міжнародний організаційно-правовий механізм імплементации. Таким чином, коли йдеться про механізм, котрий має місце при імплементации європейських норм у національне законодавство, то необхідно враховувати, що він повинен уособлювати взаємодію правових та інституційних засобів, які будуть застосовуватися в процесі імплементации даних норм.

Проте, необхідно відмітити той факт, що при здійсненні адаптації законодавства України до права Європейського Союзу мають місце певні проблеми, які значно уповільнюють цей процес. Варто підкреслити, що факт ухвалення згідного з правом ЄС українського законодавства ще не означає належного функціонування цих правових механізмів, оскільки для імплементации європейського законодавства Україні необхідно провести ряд реформ (згідно з розробками Міжнародного центру перспективних досліджень, підготовленими в рамках проекту «Європейська інтеграція: оцінка впливу Угоди про асоціацію між Україною та ЄС»):

- реформа державної служби. Базова реформа, яка дозволить модернізувати основний інструмент (державну службу), необхідний для забезпечення на адміністративному рівні успішного проведення реформ;

- реформа антикорупційного законодавства, яка передбачає усунення умов і стимулів для здійснення корупційних діянь, забезпечення невідворотності покарання за вчинення корупційних діянь, обмеження впливу приватного капіталу на політику;

- дерегуляційна реформа. Демонтаж старої регуляторної системи, успадкованої з радянських часів, яка розрахована на функціонування в умовах командно-адміністративної системи, та створення нової регуляторної системи, що відповідає сутності та потребам ринкової економіки;

- податкова реформа, в якій головний акцент спрямований на суттєве спрощення адміністрування

податків, відмову від застосування системи авансових податкових платежів, зниження фіскального тиску на фонд заробітної плати.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом є новим форматом відносин, спрямованим на створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ЗВТ) Україна-ЄС і поступову інтеграцію України до внутрішнього ринку Євросоюзу.

Імплементація положень європейського законодавства, передбачена економічною частиною Угоди про асоціацію (УА), є вкрай важливою в контексті проведення реформ, оскільки положення угоди, які у концентрованому вигляді виражають основні напрями інституціональних та функціональних змін, можуть та повинні слугувати основою для нової моделі соціально-економічного розвитку України. Тому при розробці концепції та програми секторальних економічних реформ необхідно відразу враховувати вимоги базових Директив ЄС, гармонізація з якими передбачена угодою.

Дискусії довкола способів імплементації положень Угоди про асоціацію України з ЄС сконцентровані саме на забезпеченні необхідних внутрішніх інституційних реформ. Проте певним недоліком є їх зорієнтованість переважно на трансформації формальних інститутів, передусім у форматі перенесення (транспозиції) європейських норм в норми внутрішнього права країни-претендента. Ще одним мінусом застосування зазначених підходів є недостатність розуміння того, що формальні інститути можуть бути дієвими лише тоді, коли спираються на фундамент неформальних норм і правил і, зрештою, на відповідну культурно-ціннісну основу суспільства в її найширшому розумінні. Отже, успішність входження України в європейський простір зумовлюватиметься не лише політичною волею керівників держави щодо реформування формальних інститутів, а навіть більшою мірою глибиною соціокультурних змін у суспільній свідомості [6, с. 37].

Наявний стан та подальший розвиток політико-економічної ситуації в Україні та країнах ЄС засвідчують, що останнім часом обидві сторони відчули виклики, які вимагають певної корекції (доповнення) порядку денного українсько-європейського співробітництва. Так, 3 грудня 2015 року у Національному інституті стратегічних досліджень відбулося засідання «круглого столу» на тему: «Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» на якому перший заступник директора НІСД О. Власюк підкреслив, що Угода про асоціацію з Європейським Союзом насамперед є інструментом реалізації необхідних реформ та інституціональних перетворень, і зазначив, що головним викликом на цьому шляху є військова агресія Росії на тлі глибокої економічної кризи, в якій перебуває національна економіка. Україна змушена захищати свій суверенітет і європейський вибір зі зброєю в руках, витрачаючи на це фінансові ресурси, які можна було б використати для імплементації Угоди про асоціацію з ЄС (не тільки для підготовки та прийняття нормативних документів, а й здійснення інвестицій для реального переформатування економіки на нові стандарти, ринки, товари тощо).

Отже, політична та економічна ціна, яку доводиться платити за асоціацію з ЄС, виявляється значно більшою, ніж очікувалося раніше. При цьому європейські партнери досить ясно продемонстрували, що вони не мають особливої зацікавленості в асоціації з Україною, а розглядають цей процес скоріше як поступку Україні. Значною мірою це пов'язано з «несумісністю» існуючих в Україні та країнах ЄС підходів до вирішення багатьох конкретних проблем на культурному (ментальному) та інституціональному рівнях [7]. У зв'язку з цим зазначимо, що європейські норми та досвід не можна імплементувати спонтанно, оскільки, перш за все, необхідно аналізувати та адаптувати цей процес, пояснюючи корисність та можливість використання.

Враховуючи, що в Україні відсутні програми економічного розвитку, процес імплементації європейських норм є інструментом для перебудови власної економіки та суспільства. Однак, у подальшому слід очікувати не тільки переваги від цього процесу, а й низку застережень (табл. 1).

Отже, процес імплементації європейських норм на економічний розвиток держави дає не тільки нові шанси, але й породжує нові ризики. Наприклад, враховуючи, що структура експорту України характеризується невеликою часткою продукції машинобудування та високою питомою вагою товарів з низьким рівнем промислової переробки, можна зробити висновок про його несумісність структурним пріоритетам розвитку європейського ринку. Після вступу нашої країни до ЄС ця структурна несумісність може закріпитися і навіть посилилася. Мінімізація такої загрози актуалізує курс на розвиток виробництва продукції, конкурентоспроможної не тільки з огляду на ціни, а й, насамперед, технології. Тобто, це не проблема розширення ЄС, а додатковий стимул інноваційного розвитку. Разом з тим, є низка важливих ринкових сегментів, де українські виробники конкурують з країнами-кандидатами (електричне обладнання, енергетичні машини й обладнання, одяг та аксесуари, меблі та, особливо, чорна металургія).

Слід звернути увагу на відсутність в українському експорті помітних обсягів сільськогосподарської продукції та продуктів харчування. Однак, маючи незначні впливи розширення ЄС на сільськогосподарську галузь, Україна може скористатись перевагами сусідства з його новими членами для розробки ефективної аграрної експортної політики, котра відповідала б нормам і стандартам Євросоюзу.

Разом з тим, можливі експортні втрати України стосуються переважно продукції чорної металургії. Можна передбачити посилення спроб з боку ЄС обмежити доступ України на ринки чорних металів з ініціативи нових країн-членів (більш жорсткі квоти, антидемпінгові та спеціальні розслідування, «добровільні» обмеження експорту тощо).

Процес імплементації європейських норм можна вважати чинником суперечливого впливу на українську транспортну галузь. Очевидно, що зміна вимог до технічного стану транспортних засобів у країнах-кандидатах потенційно може призвести до скорочення присутності на ринку ЄС вітчизняних

перевізників, транспортні засоби яких не відповідають стандартам і технічним нормам Євросоюзу. Тому актуальною для України є активізація зусиль для запровадження відповідних стандартів ЄС, досягнення домовленостей про взаємне визнання відповідних

технічних вимог і норм. Однак, з іншого боку, цей процес зробить більш реальним і залучення України до реалізації спільних європейських проектів розвитку транспортної інфраструктури [9].

Таблиця 1

Вплив імплементації європейських норм на окремі галузі економіки

Назва галузі економіки	Переваги і можливості	Виклики і ризики
Сільське господарство	Усунено несиметричні умови торгівлі між Україною та ЄС, що посилилася після вступу України у ЗВТ. На ринку рослинництва перевагою є введення квот на експорт в ЄС зернових за нульовою ставкою ввізного мита	Нарощування експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції на ринки ЄС може стримуватися внаслідок незначного обсягу імпорتنних тарифних квот ЄС для безмитного вивезення продукції з України та неспроможність більшості вітчизняних виробників задовольнити технічні, санітарні та фітосанітарні умови
Чорна металургія	Скасування мит на продукцію вітчизняних металовиробників	Необхідність збільшення витрат на захист навколишнього середовища шляхом зниження шкідливої дії металургійного виробництва
Машинобудування	Створюється можливість для прискорення реформ у вітчизняному машинобудуванні завдяки використанню науково-технічних досягнень країн ЄС. Встановлення нульових ставок ввізного мита на інвестиційні види продукції машинобудування	Збереження високих бар'єрів входження вітчизняних виробників на європейський ринок, оскільки вітчизняне машинобудування має нижчий ступінь технологічного розвитку, ніж у країнах ЄС
Деревообробна промисловість	Європейський ринок може стати найбільшим ринком збуту для продукції галузі	Є ймовірність зростання імпорту продукції з високою доданою вартістю
Харчова промисловість	Зниження або відміна тарифних ставок на промислові харчові продукти, не охоплені тарифними квотами. Безмитний доступ у межах виділених тарифних квот на європейські ринки певних видів продукції	Небезпека послаблення конкурентних позицій вітчизняних харчопереробних підприємств, особливо малих і середніх, унаслідок зростаючої конкуренції на внутрішньому ринку
Легка промисловість (одяг і взуття)	Нульові ставки ввізних мит на текстиль та одяг. Створення адаптаційного періоду для вітчизняних виробників. Відміна мита на імпорт взуття в Україну, яка не здійснить істотного впливу на роботу вітчизняних підприємств. Немає спеціальних регламентів і стандартів. Доступ до високих європейських технологій	Ризик збільшення імпорту зношеного одягу внаслідок зниження ввізного мита. Ризик застосування окремими країнами СНД політично мотивованих санкцій проти українського взуття
Енергетика	Імплементація низки європейських директив, спрямованих на перетворення в інституційному середовищі ринків електроенергії та природного газу, технологічної структури виробничих потужностей і енергетичного балансу загалом	Витрати на проекти з енергоефективності
Транспортна інфраструктура	Можливість імпорту нових технологій і технічних рішень для модернізації й технічного переоснащення рухомого складу та колійного господарства залізничного транспорту	На реформування вітчизняного залізничного транспорту відведено вісім років з моменту підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС

Складено автором на основі матеріалів [8]

Таким чином, успішність імплементації європейських норм не може бути вимірюваною однозначно, оскільки на заваді можуть стати й політичні, й економічні, й соціальні процеси загалом у ЄС та в Україні зокрема. На сьогоднішній день, за

оцінками очікувань українців, вважається, що поміж багатьох можливих варіантів просування процесів імплементації європейських норм найбільш успішним буде той, який передбачає ще більший тиск ЄС на українську владу (30,12% відповідей респондентів за

опитуванням 2015 р.) [10, с. 18]. Враховуючи ці дані, необхідно звернути увагу на те, наскільки адекватною згідно з наявними завданнями є економічна поведінка населення та бізнесу, оскільки саме від активності населення й бізнесу та їх адекватної реакції на необхідні реформи залежатиме успішність процесів європеїзації в Україні у сфері економіки [11, с. 77]. Багато в чому успіх залежатиме від ефективності, з одного боку, інституційного забезпечення функціонування держави, а з іншого – інституційної складової трансформаційних змін у цілому, які виявилися неефективними на початковій стадії реформ, що й спричинило формування життя за ознакою «обране для обраних» [12, с. 372].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведене дослідження дозволило дійти висновку про те, що першочерговим завданням держави у напрямку проведення реформ є формування власної інституційної структури та європейської моделі політичної й економічної організації. У зв'язку з цим потребують детального та всебічного аналізу

інтереси та параметри культури суспільства в подальшій євроінтеграції. Важливим моментом є отримання від європейських партнерів більш суттєвої політичної та економічної підтримки євроінтеграційного курсу України, враховуючи значення успіху імплементації європейських норм не тільки для самої України, але і для всієї Європейської спільноти. Виходячи із вимог і рекомендацій міжнародного співробітництва, Україні необхідно адаптувати національне законодавство до міжнародних вимог та законодавства ЄС шляхом подальшої розробки та удосконалення базових стандартів і нормативів, оскільки країна повинна відповідати європейським стандартам і вимогам на всіх рівнях: політичному, соціальному, правовому, і насамперед, економічному. Отже, Україні необхідно залучити всі ресурси для проведення ефективних реформ, які позитивно вплинуть на соціально-економічний розвиток нашої країни та наблизять її до членства в ЄС, адже саме цей процес сприятиме утвердженню норм демократії, верховенства закону, людських прав і свобод в Україні, а також прискореному економічному розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11 червня 1998 р. № 615 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 24. – 870 с.
2. Юлдашев Р. Т. Страховой бизнес: словарь-справочник / Р. Т. Юлдашев. – М.: Анкил, 2005. – 832 с.
3. Гавердовський А. С. Імплементація норм міжнародного права / А. С. Гавердовський. – К.: Вища школа, 1980. – 318 с.
4. Кашкин С. Ю. Введение в право Европейского Союза: учеб. пособие / С. Ю. Кашкин. – М.: Эксмо, 2005. – 368 с.
5. Свобода П. Вступ до європейського права. Пер. з чеської / П. Свобода. – К.: К.І.С., 2006. – 280 с.
6. Сіденко В. Р. Імплементація угоди про асоціацію України з ЄС крізь призму розвитку неформальних суспільних інститутів [Текст] / В. Р. Сіденко // Стратегічна панорама. – 2016. – № 1. – С. 37-39.
7. Шаров О. М. Щодо результатів імплементації Угоди про асоціацію з ЄС у 2015 році та завдань для державних органів України [Електронний ресурс] / О. М. Шаров // НІСД. – Серія «Економіка». – 2016. – № 67. – Режим доступу : <http://www.nas.gov.ua>.
8. Оцінка впливу Угоди про асоціацію/ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України: наук. доп. / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, чл.-кор. НААН України, д-ра екон. наук Т. О. Осташко, чл.-кор. НАН України, д-ра екон. наук Л. В. Шинкарук; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К., 2014. – 102 с.
9. Лук'яненко Д. Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності : навч. посіб. / Д. Г. Лук'яненко. – К. : КНЕУ, 2005. – 204 с.
10. Як Євросоюз міг би пришвидшити реформи в Україні: аналіт. зап. / С. Солодкий, В. Шарлай. – К.: Інститут світової політики, 2015. – 25 с.
11. Геєць В. М. Динаміка процесів європеїзації у сфері економіки України: рік перший [Текст] / В. М. Геєць // Стратегічна панорама. – 2016. – № 1. – С. 77-88.
12. Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії і розвитку / В. М. Геєць. – К.: Інститут економіки та прогноз. НАНУ, 2009. – С. 345-373.

Жукова Лариса Николаевна

ВЛИЯНИЕ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ ЕВРОПЕЙСКИХ НОРМ НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ГОСУДАРСТВА

Желание Украины интегрироваться в европейское правовое пространство вызывает потребность в соответствующих преобразованиях во всех сферах общественной жизни, адаптации деятельности государственных институтов на лучшие мировые образцы. Поскольку Украина стремится интегрироваться в европейское экономическое пространство, то политико-правовые, организационные и социально-экономические меры должны ориентироваться на требования стран – членов Европейского Союза. Целью исследования является теоретическое обоснование влияния имплементации европейских норм на экономическое развитие Украины. В процессе исследования использованы методы сравнительного анализа институциональных и функциональных изменений, которые могут и должны служить основой для новой модели социально-

економічного розвитку України з урахування впливу процесу імплементації положень європейського законодавства. Також використані методи індукції та дедукції при визначенні причинно-наслідкової залежності процесу імплементації європейських норм на економічне розвиток держави, дає не тільки нові шанси, але і породжує нові ризики. Основна увага приділяється питанням впливу імплементації європейських норм на окремі галузі економіки. Предложено адаптувати національне законодавство до міжнародних вимог і законодавству ЄС шляхом подальшої розробки та удосконалення базових стандартів і нормативів в сфері економіки. Обґрунтовано, що в зв'язі з цим потребують детального і всебічного аналізу інтереси і параметри культури суспільства в подальшій євроінтеграції. Наукову новизну проведеного дослідження забезпечує процес проведення реформ в напрямку формування власної інституціональної структури і європейської моделі політичної і економічної організації. На основі проведеного аналізу встановлено, що Україні необхідно привернути всі ресурси для проведення ефективних реформ, які позитивно впливають на соціально-економічне розвиток нашої країни і наближать її до членства в ЄС. Подальші дослідження будуть направлені на визначення суперечливого впливу процесів економічної інтеграції на інституціональний статус держави.

Ключові слова: європейська інтеграція, економічне розвиток держави, процес імплементації, європейські норми, інституціональні зміни.

Zhukova Larysa M.

IMPACT OF IMPLEMENTATION OF THE EUROPEAN NORMS ON ECONOMIC DEVELOPMENT OF A STATE

The desire of Ukraine to integrate into the European legal space necessitates the appropriate transformations in all spheres of public life, adaptation of public institutions to the best world standards. Since Ukraine seeks to integrate into the European economic space, political, legal, organizational, social and economic measures should focus on the requirements of the countries – EU members. The aim of this study is theoretical justification of influence of the European standards implementation on the economic development of Ukraine. Methods of comparative analysis of institutional and functional changes that can and should be the basis for a new model of social and economic development of Ukraine, taking into account the impact of implementation of European legislation, have been used during the study. Also, methods of induction and deduction in determining the cause-effect relationships of implementation of European standards on the economic development of the state, which provides not only new opportunities but also creates new risks, have been used. The focus is on the impact of the implementation of European standards for certain industries. It has been proposed to adapt national legislation to international standards and EU legislation through the further development and improvement of the basic standards and norms in the field of economy. It has been proved that in this connection a detailed and comprehensive analysis of the interests of society and culture options for further European integration is required. The process of reform towards forming its own institutional framework and the European model of political and economic organization provides scientific novelty of the study. It has been determined based on the analysis that Ukraine should involve all resources for effective reforms that will positively affect the social and economic development of our country and will bring it to the membership. Further studies will be used to determine the impact of the controversial process of economic integration on institutional status.

Keywords: European integration, economic development of the country, the process of implementing European standards, institutional changes.

Одержано 06.09.2016 р.

Захарін Сергій Володимирович,
д.е.н., професор, професор Тяньцзиньського університету іноземних мов (КНР),
Лі Інін,
PhD, професор Тяньцзиньського університету іноземних мов (КНР),
Ван Веньцян,
PhD, доцент Тяньцзиньського університету іноземних мов (КНР)

АКТИВІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Незважаючи на те, що між Україною та КНР встановлено відносини стратегічного партнерства, обсяги залучених китайських інвестицій в Україну знижуються, перспективні інноваційні проекти «заморожено». Відтак виникає необхідність у виробленні науково-обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на впровадження новітніх механізмів активізації інвестиційно-інноваційного співробітництва між Україною та КНР. Мета статті – надати науково-обґрунтовані пропозиції з питань активізації українсько-китайського співробітництва у інвестиційно-інноваційній сфері. У процесі дослідження використано методи порівняльного аналізу (для аналізу динаміки обсягів зовнішньої торгівлі товарами і послугами між Україною та КНР, аналізу динаміки надходжень китайських інвестицій в економіку України); використані методи індукції та дедукції при визначенні причинно-наслідкової залежності між внутрішніми та зовнішніми чинниками розвитку економіки України та обсягами українсько-китайського співробітництва. Розглянуто стан та динаміку торгово-економічного співробітництва між Україною та КНР. Виділено перспективні проекти і програми, що можуть бути реалізовані в Україні із залученням китайських інвестицій. Ідентифіковано інтереси обох сторін у інвестиційній та інноваційній сферах. Подано пропозиції щодо активізації українсько-китайського економічного співробітництва. За результатами проведеного дослідження зроблено висновок, що Україна та КНР мають значний потенціал для подальшого розширення інвестиційно-інноваційного співробітництва, оскільки мають взаємні інтереси у цій сфері. З цієї метою необхідно активізувати роботу Комісії зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР, у тому числі Підкомісії з питань торговельно-економічного співробітництва, Підкомісії з питань науково-технічного співробітництва та Підкомісії з питань співробітництва у космічній галузі. Сформульовано пропозиції щодо проведення Саміту (конференції) з питань інвестиційного та інноваційного співробітництва між Україною та КНР, у тому числі з виставкою перспективних інвестиційних та інноваційних проектів. Подальші дослідження будуть спрямовані на пошук напрямів розширення співробітництва у науковій та освітній сферах, у тому числі за програмами академічних обмінів.

Ключові слова: економічне співробітництво, іноземні інвестиції, зовнішня торгівля, китайські інвестиції, Україна, Китай.

ВСТУП

Постановка проблеми. Економіка КНР за обсягом виробленої доданої вартості займає перше місце в світі. В Китаї сконцентрований величезний економічний, інвестиційний та науково-технічний потенціал. В той же час китайська сторона зацікавлена розвивати співробітництво з українськими партнерами, зважаючи на значний потенціал багатьох сфер вітчизняної економіки. Незважаючи на те, що з 2011 р. між Україною та КНР встановлено відносини стратегічного партнерства, обсяги залучених китайських інвестицій в Україну знижуються, перспективні інфраструктурні та інноваційні проекти «заморожено». Відтак, виникає необхідність у виробленні науково-обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на впровадження новітніх механізмів активізації інвестиційно-інноваційного співробітництва між Україною та КНР.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над актуальними проблемами українсько-китайського співробітництва у торговельно-економічній, інвестиційній та інноваційних сферах плідно працюють вітчизняні науковці Р. Молдавчук [9], І. ОDOTЮК [9], А. Гончарук [1], С. Кошовий [1],

Є. Ярошенко [7], а також іноземні науковці М. Качмарські [8], Л. Зуокуї [10] та інші. Однак проблеми активізації інвестиційно-інноваційного співробітництва між Україною та КНР мають бути осмислені з новітніх позицій, зважаючи на сучасні виклики глобального розвитку та складну політичну і економічну ситуацію в Україні.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – надати науково-обґрунтовані пропозиції з питань активізації українсько-китайського співробітництва у інвестиційно-інноваційній сфері.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Між Україною і Китайською Народною Республікою (КНР) задекларовані відносини стратегічного партнерства. КНР визнав Україну як суверенну державу 27 грудня 1991 року, а вже через тиждень, 4 січня 1992 року, між двома країнами були встановлені дипломатичні відносини. Китай незмінно підтримує суверенітет і територіальну цілісність України. Україна неухильно залишається відданою політиці «одного Китаю».

За повідомленням Міністерства закордонних справ України, нині договірно-правова база

двосторонніх відносин налічує 295 документів: 177 документів основного списку (угоди і договори) і 118 документів додаткового списку (протоколи міжурядових комісій, підкомісій, контракти про підготовку військовослужбовців та ін.). Сторони підтримують активні міжпарламентські зв'язки.

Торговельно-економічне співробітництво між Україною і КНР регулюється Угодою між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки про

торговельно-економічне співробітництво (1992 р.), згідно з якою встановлено режим найбільшого сприяння щодо стягнення митних зборів на експортні та імпорتنі товари обох країн, податків та інших внутрішніх зборів.

Стан динаміки зовнішньої торгівлі товарами та послугами між Україною та КНР характеризують дані наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка зовнішньої торгівлі товарами та послугами між Україною та КНР, млрд. дол. США*

Показник	2012	2013	2014	2015	Відносна зміна, % (2015/14)	Перший квартал 2015 р.	Перший квартал 2016 р.	Відносна зміна, %
Експорт	1,858	2,760	2,719	2,439	-10,3	0,698	0,593	-15,0
Імпорт	7,924	7,533	5,456	3,898	-28,6	1,100	1,076	-2,1
Товарообіг	9,782	10,294	8,176	6,339	-22,5	1,798	1,670	-7,1
Сальдо	-6,067	-4,773	-2,737	-1,459	-	-0,402	0,483	-

*Складено за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [6]

Як вбачається з представлених у табл. 1 даних, динаміка зовнішньої торгівлі товарами та послугами між Україною та КНР протягом 2014-2015 рр. має тренд на зниження. У 2015 р. обсяг загального товарообігу порівняно з попереднім роком знизився на 22,5%, у тому числі експорт знизився на 10,3%, а імпорт – на 28,6%. Сальдо між експортом та імпортом є негативним для національного господарства України.

У 2014-2015 рр. основу китайського імпорту становили: механічне обладнання, машини, обладнання та механізми (30,8%), текстиль і текстильні вироби (15,3%), недорогоцінні метали та вироби з них (10,2%), полімерні матеріали, пластмаси та каучук (8,6%), взуття, головні убори, парасольки (6,0%), продукція хімічної промисловості (5,7%).

Основні позиції українського експорту в КНР в 2014-2015 рр. продовжували займати мінеральні

продукти (в основному руди залізни, шлаки та зола, енергетичні матеріали та ін.), частка яких склала 65,9% від загального обсягу експорту в КНР; жири та олії тваринного або рослинного походження (12,9%); продукти рослинного походження, переважно зернові (8,7%), деревина та вироби з неї (7,0%), механічне обладнання, машини, обладнання та механізми (2,0%), недорогоцінні метали та вироби з них (1,1%).

Перспективним стратегічним напрямом економічного співробітництва з КНР є безпосереднє залучення України до реалізації ініціативи Голови КНР з розвитку економічного пояса Шовкового шляху.

Проаналізуємо стан інвестиційного співробітництва суб'єктів господарювання КНР та України. Динаміку надходження китайських інвестицій в економіку України характеризують дані наведені у табл. 2

Таблиця 2

Динаміка надходження китайських інвестицій в економіку України (станом на кінець року), млн. дол. США [3]

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Приріст протягом року	0,9	2,2	3,3	6,9	-1,6	-3,7
Нагромаджений обсяг	13,1	15,3	18,6	25,5	23,9	20,2

Як вбачається з представлених у табл. 2 даних, протягом 2014-2015 рр. обсяг приросту китайських інвестицій, вкладених в економіку України, є від'ємним, тобто інвестори з КНР вилучали вкладені інвестиції та згортали економічну діяльність. У 2013 р. був зафіксовано максимальний позитивний показник залучених з КНР інвестицій, але цей обсяг – лише 6,9 млн. дол. США – є вкрай мізерним з огляду на можливості китайських інвесторів та потенціал української економіки. Співробітництво суб'єктів господарювання у інвестиційній сфері обмежується високою ризиковістю економічних операцій у національному господарстві України.

Китайські інвестори активно вкладають кошти у найбільш привабливі види економічної діяльності в

Україні – сільське господарство, транспорт та пошту, промисловість, торгівлю. В той же час у 2015 р. порівняно з попереднім роком обсяги залучених китайських інвестицій у низці видів економічної діяльності (промисловість, торгівлю, будівництво, туризм та подорожі, операції з нерухомістю) впали, через що знизився показник залучених з КНР інвестицій.

В Україні відкриті представництва китайських виробників телекомунікаційного обладнання Huawei, ZTE, Xinwei. У КНР працюють представництва українських підприємств – ГК «Укрспецекспорт», ВАТ «Мотор-Січ», ВАТ «ФЕД», «Креатив Груп», «Корум Груп».

Виділимо перспективні інфраструктурні

проекти, що можуть бути реалізовані за рахунок китайських інвестицій та (або) експортних кредитів з боку КНР:

1) виконання контракту з реалізації національного проекту «Повітряний експрес – організація залізничного пасажирського сполучення м. Київ – міжнародний аеропорт «Бориспіль» і будівництво інших інфраструктурних об'єктів Київського регіону» (вартість проекту – 372 млн. доларів США);

2) реалізація спільних проектів в рамках підписаного Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством аграрної політики та продовольства України та Експортно-імпортним банком КНР про співробітництво в галузі сільського господарства на суму \$ 3 млрд. США;

3) реалізація спільних проектів у сфері енергетики відповідно до Кредитної угоди між НАК «Нафтогаз України» і Банком розвитку Китаю на суму 3,6 млрд. дол. США (зокрема, будівництво установки газифікації вугілля на Одеський припортовий завод, модернізація низки українських ТЕЦ, будівництво газового інтерконнектора між Україною і Польщею, модернізація Шебелинського ГПЗ ВАТ «Укргазвидобування»).

4) здійснення пілотного проекту будівництва соціального житла з іпотечним кредитуванням в Києві вартістю 1 млрд. дол. США в рамках Меморандуму про взаєморозуміння щодо співробітництва з питань будівництва доступного житла в Україні між Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства та Китайською державною компанією CITIC Construction Co., Ltd.

Сторони підтримують та розвивають співробітництво в інноваційній та науково-технічній сферах. В рамках міжурядового співробітництва функціонують Підкомісія з питань науково-технічного співробітництва, Підкомісія з питань співробітництва в космічній галузі та Підкомісія з питань співробітництва в галузі освіти.

Пріоритетними напрямками співпраці у сфері інноваційної та науково-технічної діяльності визначені: енергоефективність, авіабудування, суднобудування, раціональне природокористування, розвиток аерокосмічних, інформаційних і комунікаційних технологій, а також підготовка та стажування аспірантів і молодих вчених.

Триває виконання третьої п'ятирічної програми співпраці в космічній галузі (на 2011-2015 рр.), розробляється четверта програма (на 2016-2020 рр.).

Аналіз результатів економічних виставок та ярмарків, а також наукових публікацій, дозволяє зробити висновок, що китайські партнери зацікавлені у реалізації низки економічних ініціатив в інвестиційній та інноваційних сферах:

1) розробка «дорожньої карти» з реалізації китайської ініціативи зі створення «Економічного поясу Великого Шовкового шляху»;

2) збільшення обсягів закупівель високотехнологічної продукції, а також розвиток високих технологій;

3) залучення китайських партнерів до спільної реалізації проектів у сфері розробки та

впровадження нанотехнологій;

4) прискорення виконання ДК «Укрспецекспорт» високотехнологічного контракту, укладеного у 2008 р.

В той же час українська сторона також має низку інтересів, а саме:

1) широкомасштабне залучення китайських прямих інвестицій для реалізації інвестиційних та інноваційних проектів на території України;

2) створення спільних підприємств та виробничих кластерів з випуску високотехнологічної продукції у аерокосмічній сфері, енергомашинобудуванні, автомобілебудуванні, подальша реалізація проектів у космічній сфері;

3) створення на території КНР українсько-китайського інноваційного центру або технопарку;

4) проведення презентацій економічного, інвестиційного та інноваційного потенціалу регіонів України в КНР;

5) отримання безоплатної допомоги від Уряду КНР на реалізацію соціальних проектів шляхом закупівлі та поставки в Україну інноваційного медичного та аварійно-рятувального обладнання.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Інтенсифікація та диверсифікація інвестиційного та інноваційного співробітництва між Україною та КНР є перспективною. Україна та КНР мають значний потенціал для подальшого розширення інвестиційно-інноваційного співробітництва, оскільки мають взаємні інтереси у цій сфері.

Необхідно активізувати роботу Комісії зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР, у тому числі Підкомісії з питань торговельно-економічного співробітництва, Підкомісії з питань науково-технічного співробітництва та Підкомісії з питань співробітництва у космічній галузі.

Доцільно створити механізм моніторингу інвестиційного та інноваційного співробітництва України та КНР, у тому числі з можливістю оперативного вирішення проблем китайських інвесторів в Україні. Такий механізм на рівні експертів може бути створений в стислі терміни в рамках роботи Підкомісії з питань торговельно-економічного співробітництва.

Слід ухвалити управлінське рішення про створення у КНР української торгово-економічної місії, яка має інформувати потенційних китайських інвесторів про можливості економічної та інвестиційної взаємодії з українськими партнерами, а також надавати інформаційну, консультативну та правову допомогу українському бізнесу, що провадить господарську діяльність на території КНР.

Органи влади України (в першу чергу МЗС та Мінекономрозвитку) мають вивчити та запропонувати конкретні прагматичні рішення, спрямовані на приєднання української сторони до ініційованого КНР проекту «Один пояс. Один шлях», що дозволить розширити традиційні сфери взаємодії, забезпечити більшу взаємну відкритість ринків для товарів, послуг і технологій.

Китайські інвестори, що і не дивно, активніше вкладають кошти у високорентабельні галузі. Причому інтерес до співробітництва проявляється навіть в умовах високого ризику. Відтак, корисним буде проведення Саміту (конференції) з питань інвестиційного та інноваційного співробітництва між Україною та КНР, у тому числі з виставкою перспективних інвестиційних та інноваційних проєктів. Такий захід доцільно проводити у два раунди

(по одному раунду у кожній із країн). У випадку успіху згаданий Саміт слід проводити щорічно.

Корисним буде подальше розширення співробітництва у науковій та освітній сферах, у тому числі за програмами академічних обмінів. В бюджеті України необхідно передбачити видатки для фінансування реалізації цих ініціатив. Саме це і визначає перспективи подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончарук А. Шовковий шлях: від концепції до практичних кроків (формат взаємодії 16+1) / А. Гончарук, С. Кошовий // Стратегічна панорама. – 2016. – № 1. – С. 26-35.
2. Зовнішньоекономічна діяльність [Електронний ресурс] / Держстат України, 2016. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс] / Держстат України, 2016. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Проєкт «Один пояс – один шлях»: можливості для України / В. Поворозник, В. Перебийніс. – К.: МЦПД, 2015. – 31 с.
5. Статистичний щорічник України за 2014 р. / за ред. І. М. Жук. – К.: Держстат України. – К., 2015. – 585 с.
6. Щодо співробітництва України з Китаєм [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2016. – Доступний з: www.me.gov.ua.
7. Ярошенко Є. Місце України в глобальних стратегіях Китаю / Є. Ярошенко. – К.: МЦПД, 2015. – 44 с.
8. Kaszmarski M. The New Silk Road: a versatile instrument in China's policy / M. Kaszmarski. – OSW Centre for Eastern Studies, 2015. – Number 161. – 89 p.
9. Moldavchuk R. The strategic partnership of China and Ukraine / R. Moldavchuk, I. Odotiuk // Modern science. – 2016. – № 2. – С. 77-82.
10. Zuokui L. Central and Eastern Europe in Building the Silk Road Economic Belt / L. Zuokui. – Working Paper Series on European Studies Institute of European Studies Chinese Academy of Social Sciences. – 2014. – Vol. 8. – No. 3. – 130 p.

Захарин Сергей Владимирович, Инин Ли, Ван Вэньцян

АКТИВИЗАЦИЯ УКРАИНСКИЙ-КИТАЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Несмотря на то, что между Украиной и КНР установлены отношения стратегического партнерства, объемы привлеченных китайских инвестиций в Украину снижаются, перспективные инновационные проекты «заморожены». Поэтому возникает необходимость в выработке научно-обоснованных рекомендаций, направленных на внедрение новейших механизмов активизации инвестиционно-инновационного сотрудничества между Украиной и КНР. Цель статьи – сформулировать научно-обоснованные предложения по активизации украинско-китайского сотрудничества в инвестиционно-инновационной сфере. В процессе исследования использованы методы сравнительного анализа (для анализа динамики объемов внешней торговли товарами и услугами между Украиной и КНР, анализа динамики поступлений китайских инвестиций в экономику Украины) использованы методы индукции и дедукции при определении причинно-следственной зависимости между внутренними и внешними факторами развития экономики Украины и объемами украинско-китайского сотрудничества. Рассмотрено состояние и динамику торгово-экономического сотрудничества между Украиной и КНР. Выделены перспективные проекты и программы, которые могут быть реализованы в Украине с привлечением китайских инвестиций. Идентифицировано интересы обеих сторон в инвестиционной и инновационной сферах. Представлены предложения по активизации украинско-китайского экономического сотрудничества. По результатам проведенного исследования сделан вывод, что Украина и КНР имеют значительный потенциал для дальнейшего расширения инвестиционно-инновационного сотрудничества, поскольку имеют взаимные интересы в этой сфере. С этой целью необходимо активизировать работу Комиссии по сотрудничеству между Правительством Украины и Правительством КНР, в том числе Подкомиссии по вопросам торгово-экономического сотрудничества, Подкомиссии по вопросам научно-технического сотрудничества и Подкомиссии по вопросам сотрудничества в космической отрасли. Сформулированы предложения по проведению Саммита (конференции) по вопросам инвестиционного и инновационного сотрудничества между Украиной и КНР, в том числе с выставкой перспективных инвестиционных и инновационных проектов. Дальнейшие исследования будут направлены на поиск направлений расширения сотрудничества в научной и образовательной сферах, в том числе по программам академических обменов

Ключевые слова: инвестиционное сотрудничество, инновационное сотрудничество, китайские инвестиции, Украина, Китай.

Zaharin Sergey V., Li Yining, Van Ventsyan

INCREASEING OF UKRAINIAN-CHINESE ECONOMIC COOPERATION

Despite the fact that Ukraine and China established strategic partnership, the volume of Chinese investment in Ukraine is falling, promising innovative projects are «frozen». Therefore there is a need to develop evidence-based recommendations to the introduction of new investment activation mechanisms and innovation cooperation between Ukraine and China. The purpose of the article is to formulate proposals to strengthen Ukrainian-Chinese cooperation in the sphere of investment and innovation. The methods of comparative analysis (analysis of the dynamics of foreign trade in goods and services between Ukraine and China, analysis of the income dynamics of Chinese investment in Ukraine), the methods of induction and deduction in determining the causal relationship between the internal and external factors in the development of Ukrainian economy and the volume of Ukrainian-Chinese cooperation have been used. The state and the dynamics of trade and economic cooperation between Ukraine and China have been considered. Long-term projects and programs which can be implemented in Ukraine with the involvement of Chinese investments have been allocated. Interests of both parties in the investment and innovation have been identified. Proposals to strengthen Ukrainian-Chinese economic cooperation have been presented. According to the results of the study it has been concluded that the Ukraine and China have significant potential for further expansion of investment and innovation cooperation, since they have common interests in this area. For this purpose it is necessary to intensify the work of the Commission on Cooperation between the Government of Ukraine and the Government of the Peoples Republic of China, including the Sub-Commission on trade and economic cooperation, the Sub-Commission on Scientific and Technical Cooperation and the Sub-Commission on cooperation in space industry. Proposals for the Summit (conference) on the investment and innovation cooperation between Ukraine and China, including the exhibition of promising investment and innovation projects have been formulated. Further studies will be aimed at finding areas for enhanced cooperation in scientific and educational spheres, including the program of academic exchanges

Keywords: economic cooperation, foreign investment, foreign trade, Chinese investment, Ukraine, China.

Одержано 15.09.2016 р.

Курмаєв Петро Юрійович

д.е.н., професор кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Рибчак Віталій Іванович,

к.е.н., доцент кафедри маркетингу,
Уманський національний університет садівництва

Рибчак Олена Сергіївна,

к.е.н., доцент кафедри фінансів та кредиту,
Уманський національний університет садівництва

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Зменшення рівня енергетичної залежності нашої країни, збільшення частки альтернативних джерел енергії потребує відповідного інвестиційного забезпечення. Метою статті є аналіз сучасного стану інвестиційного забезпечення енергетичної галузі України та розробка пропозицій щодо підвищення його ефективності. У процесі наукового дослідження використовувалися наступні методи: факторний аналіз – при виявленні впливу факторів на основні показники функціонування енергетичної галузі України; експертних оцінок – з метою формування пропозицій щодо підвищення ефективності інвестиційного забезпечення енергетичної галузі; структурно-системний аналіз – для визначення основних тенденцій функціонування енергетичної галузі. Досліджено основні показники, які характеризують функціонування енергетичної галузі України, її інвестиційне забезпечення. Проаналізовано світовий досвід інвестиційного забезпечення енергетичної галузі. Зазначено, що сучасний етап розвитку енергетичної галузі України характеризується наявністю комплексних проблем: дефіцит фінансових ресурсів, зношеність основних фондів, неефективне використання енергоресурсів, низький рівень впровадження енергозберігаючих технологій. Аналіз статистичної інформації та узагальнення літературних джерел засвідчило, що зношеність виробничих фондів становить понад 60%, а частка інвестицій у розвиток енергетики складає близько 1%. Вказується, що для нашої країни вирішення проблеми інвестиційного забезпечення енергетичної галузі, зниження вартості запозичених фінансових ресурсів набуває загальнодержавного значення. У статті виконано порівняльний аналіз доступності джерел фінансування енергетичної галузі. Проаналізована динаміка іноземних інвестицій у дану сферу. Виділені перспективні інструменти державного регулювання інвестиційного забезпечення енергетичної галузі, обґрунтована доцільність їх використання. Запропоновано комплекс заходів щодо підвищення ефективності використання фінансових ресурсів. Визначено перспективні напрями інвестиційного забезпечення енергетичної галузі України. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці практичних аспектів формування конкурентного енергетичного ринку в Україні, підвищенні ефективності реалізації програм фінансування впровадження енергозберігаючих технологій.

Ключові слова: інвестиції, державне регулювання, енергетична галузь, ефективність, енергетичний ринок.

ВСТУП

Ефективність функціонування енергетичної галузі, реалізація програм енергозбереження, впровадження інновацій потребує відповідних інвестиційних ресурсів.

Сучасний етап розвитку енергетики України характеризується наявністю комплексних проблем: дефіцит фінансових ресурсів, зношеність основних фондів, неефективне використання енергоресурсів, низький рівень впровадження енергозберігаючих технологій.

Постановка проблеми. У науковій праці [1] вірно зазначається, що енергоемність економіки України у розрахунку витрат енергоресурсів на створення одиниці вартості ВВП перевищує аналогічний показник країн ЄС у 2-5 разів. З вичерпуванням традиційних енергоресурсів ця проблема політизується, оскільки енергетична залежність містить потенціал політичного впливу з боку країн-експортерів, що поєднує її з небезпеками національного рівня [2, С. 11]. Вищезазначене

зумовлює необхідність дослідження проблематики інвестиційного забезпечення енергетичної галузі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти інвестиційного забезпечення паливно-енергетичного комплексу розглядалися у наукових працях вчених: Р. Марголіса (Robert M Margolis), Г. Немета (Gregory F. Nemet), Б. Слупського, А.І. Шевцова та інших. Разом з тим, недостатньо дослідженими залишаються питання, пов'язані із аналізом сучасного стану інвестиційного забезпечення енергетичної галузі України.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз сучасного стану інвестиційного забезпечення енергетичної галузі України та розробка пропозицій щодо підвищення його ефективності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблематика інвестиційного забезпечення енергетичної галузі має комплексний характер. Її необхідно розглядати з виділенням фінансової та

організаційної компонент.

У сучасних умовах функціонування енергетичної галузі доцільно визначити п'ять основних джерел інвестиційних ресурсів: власні кошти суб'єктів господарювання; кредитні ресурси фінансових установ; кошти державного та місцевих бюджетів; лізинг; грантові програми.

Достатньо цікавим є науковий підхід [3], у рамках якого пропонується об'єднати джерела інвестиційних ресурсів у дві групи: прямі та непрямі.

До першої групи колектив авторів [3] відносить ті джерела фінансування, з яких грошові кошти спрямовуються безпосередньо на реалізацію відповідних заходів: державний і місцевий бюджети, державний фонд енергозбереження, кошти суб'єктів господарювання, у тому числі власні, кредити, кошти міжнародних організацій, безповоротне асигнування.

До другої групи джерел віднесено ті, що

спрямовуються через посередників та/або мають нематеріальну форму: фонди енергозбереження на підприємствах, лізинг, перформанс-контрактинг, договори енергоефективного підяду.

Проблема залучення інвестицій у паливно-енергетичний комплекс є надзвичайно гострою. Ретроспективний аналіз процесу інвестиційного забезпечення енергетичної галузі дозволив нам виділити два етапи. На першому етапі (2010-2013 рр.) спостерігається зростання обсягів капітальних інвестицій більш, ніж у 3,1 рази, іноземних – у 7,9 разів. Другий етап (2013-2015 рр.) характеризується зменшенням інвестицій на 27,1%, іноземних – на 65% (рис. 1). Так, частка залучених іноземних інвестицій станом на 31 грудня 2015 року складала 11,3% загального обсягу вкладень нерезидентів у промисловість України.

Рис. 1. Динаміка обсягів капітальних інвестицій в Україні, млн грн, 2010-2015 рр.

Джерело: розраховано авторами на основі [6]

Як наслідок, спостерігається недофінансування даної галузі та, зокрема, енергоефективних проектів у житлово-комунальному господарстві України [7].

Дослідження інвестиційного забезпечення підприємств енергетичної галузі засвідчило, що в сучасних умовах розвитку національної економіки частка власних коштів є низькою у результаті погіршення фінансового стану суб'єктів господарювання. Дані табл. 1 ілюструють тенденцію зростання частки збиткових підприємств у енергетичній галузі. Так, протягом 2010-2014 рр. їх частка зросла на 8,3%, а сума збитків у 2014 році становила 22767,2 млн грн.

У сучасних умовах функціонування національної економіки, існуючого дефіциту бюджету та високої частки соціальних програм не доцільно розраховувати на кошти бюджетів як джерело інвестиційних ресурсів у контексті технічного переоснащення підприємств галузі.

Вищезазначене зменшує ступінь реалізації економічних інтересів суб'єктів енергоринку,

негативно впливає на стан аварійності та безперебійності функціонування відповідної інфраструктури.

У той же час, забезпечення ефективного розвитку енергетичної галузі потребує суттєвих інвестиційних ресурсів. Згідно Енергетичної стратегії України на період до 2030 р., загальна сума коштів для фінансування передбачених заходів складає 1072,0 млрд грн (табл. 2).

Аналіз даних табл. 2 вказує, що протягом прогнозного періоду частка нафтогазової промисловості, електро- та теплоенергетики становитиме 73,9% сукупних інвестицій.

Саме тому, основну роль у переході до технологічної моделі розвитку ПЕК країни відіграватиме поліпшення його фінансового забезпечення, оскільки від його ефективності багато в чому залежить конкурентоздатність країни на світовому ринку, а також енергетична безпека [9, С. 11].

Таблиця 1

Фінансові результати в сфері виробництва та розподілу енергетичних ресурсів, млн грн

Рік	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які отримали прибуток		Підприємства, які отримали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат (прибуток)	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат (збиток)
Фінансові результати до оподаткування					
2010	6697,2	53,2	7405,5	46,8	708,3
2011	13243,7	55,4	13829,9	44,6	586,2
2012	4473,3	50,3	9103,2	49,7	4629,9
2013	5816,1	45,1	12275,5	54,9	6459,4
2014	-22767,2	44,9	2304,4	55,1	25071,6
Чистий прибуток (збиток)					
2010	4363,9	51,5	5138,2	48,5	774,3
2011	9809,5	53,6	10439,3	46,4	629,8
2012	3765,0	48,9	7694,3	51,1	3929,3
2013	4445,2	45,1	10130,6	54,9	5685,4
2014	-22231,3	43,9	1873,1	56,1	24104,4

Джерело: [5, С. 228, С. 237]

3 метою підвищення рівня енергетичної безпеки, важливим є реалізація заходів, спрямованих на зниження енергоспоживання, підвищення питомої ваги альтернативних джерел енергії.

В Україні фінансування енергозбереження, в основному, проводиться за інвестиційними проектами – програмами, які розробляються на всіх ієрархічних рівнях [2]. Також, важливою складовою механізму фінансування енергоефективних проектів є заохочення суб'єктів підприємницької діяльності до

енергозаощадження. Проте, Держенергоефективності протягом 2014-2015 рр. не забезпечило реалізацію завдань напряму, викладеному у п. 2 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів щодо ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 1056 від 17 жовтня 2011 р.

Таблиця 2

Напрямки фінансування заходів Енергетичної стратегії України на період до 2030 р.

Напрямок	Інвестиції, млрд. грн. (у цінах 2010 р.)		
	Усього, 2012-2030 рр.	2012-2020 рр.	2020-2030 рр.
Електро- і теплоенергетика, у т.ч.	785	382	403
Електричні мережі	187	103	84
Теплова генерація	324	147	177
Гідрогенерація	60	50	10
ВДЕ	130	40	90
Система тепlopостачання	84	42	42
Атомна енергетика	391	127	264
Вугільна промисловість	83	64	19
Нафтогазова промисловість, у т.ч.	562	176	386
Газотранспортна система	52	30	22
Газорозподільна система	50	30	20
Нафтотранспортна система	7	3	4
Видобуток газу	316	60	256
Видобуток нафти	93	20	73
Розвиток біопалива	7	4	3
Нафтопереробка	37	29	8
Сумарні інвестиції	1821	749	1072

Джерело: [8]

До того ж, Держенергоефективності не забезпечило проведення конкурсного відбору енергоефективних проектів щодо модернізації та заміни котлів з переведенням їх на альтернативні види палива. Як наслідок, фінансування цього заходу не здійснювалося, кошти не використовувалися [10, С.

24].

З іншої сторони, у державному бюджеті на 2015 рік взагалі були відсутні видатки на державну підтримку заходів з енергозбереження через механізм здешевлення кредитів, хоча станом на 01.01.2015 р. залишок невикористаних у попередні періоди коштів,

які надійшли від штрафних санкцій за порушення законодавства у сфері енергозбереження, становив 24,7 млн гривень.

Крім цього, не в повному обсязі були використані кошти, отримані за Угодою між Урядом України та ЄС про фінансування «Підтримки виконання Енергетичної стратегії України в галузі енергоефективності та відновлювальних джерел енергії» в обсязі 498,1 млн грн [10, С. 33].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для нашої країни вирішення проблеми інвестиційного забезпечення енергетичної сфери, зниження вартості запозичених фінансових ресурсів набуває загальнодержавного значення.

Тому, враховуючи сучасний, загалом незадовільний стан інвестиційного забезпечення енергетичної галузі, доцільною є реалізація комплексу заходів, спрямованих на створення передумов для вирішення проблеми дефіциту фінансових ресурсів:

- підвищення ефективності механізму

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байрамов Э. Формирование направлений инновационного развития Украины / Э. Байрамов // Аудитор. – 2015. – № 1. – С. 8-15.
2. Шийко В. Проблеми фінансування енергозбереження у газотранспортній галузі [Електронний ресурс] / В. Шийко, Т. Оришин, К. Кузик. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2495>.
3. Перспективи енергозабезпечення України в контексті світових тенденцій: Монографія / За заг. науковою ред. А Шевцова. – Д.: РФ НІСД, 2008. – 208 с.
4. Kurmaiev P. Innovative and replenishment approach to regional economy management / P. Kurmaiev // European Researcher. – 2013. – №1. – Р. 28-31.
5. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання». – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 465 с.
6. Капітальні інвестиції за видами промислової діяльності за 2010-2015 роки [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/ibd_rik/ibd_u/ki_rik_p_u_e_bez.htm.
7. Завора Т. М. Фінансове забезпечення енергоефективних заходів у житлово-комунальній сфері [Електронний ресурс] / Т. М. Завора, В. О. Пожидаєва. – Режим доступу: http://77.121.11.9/bitstream/PoltNTU/230/1/тези_ломбард%202.pdf.
8. Енергетична стратегія України на період до 2030 р. [Електронний ресурс] / Міністерство енергетики та вугільної промисловості України. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/>
9. Квач Я. П. Стан і характеристика системи фінансового забезпечення розвитку паливно-енергетичного комплексу / Я. П. Квач // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2012. – № 2. – С. 10-15.
10. Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, передбачених на здійснення заходів у сфері енергоефективності та енергозбереження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16748159/Zvit_3-2.pdf?subportal=main.
11. Kurmaiev P. Actual problems of renewable energy's usage / P. Kurmaiev, V. Rybchak // Development of Regions in Knowledge Economy. – Warsaw: Warsaw University of Life Sciences Publishing, 2014. – Р. 47-53.
12. Ткаченко Я. С. Фінансове забезпечення енергозберігаючих проектів в Україні / Я. С. Ткаченко, В. А. Нестеренко // Економіка. Проблеми економічного становлення. – 2013. – №1. – С. 58-64.

Курмаев Петр Юрьевич, Рыбчак Виталий Иванович, Рыбчак Елена Сергеевна

АНАЛИЗ ИНВЕСТИЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ

Уменьшение уровня энергетической зависимости нашей страны, увеличение удельного веса альтернативных источников энергии требуют соответствующего инвестиционного обеспечения. Целью статьи является анализ современного состояния инвестиционного обеспечения энергетической отрасли Украины и разработка предложений по повышению его эффективности. В процессе научного исследования использовались следующие методы: факторный анализ – при выявлении влияния факторов на основные показатели функционирования энергетической отрасли Украины; экспертных оценок – с целью формирования предложений по повышению эффективности инвестиционного обеспечения энергетической отрасли; структурно-системный

анализ – для определения основных тенденций функционирования энергетической отрасли. Исследованы основные показатели, которые характеризуют функционирование энергетической отрасли Украины, ее инвестиционное обеспечение. Проанализирован мировой опыт инвестиционного обеспечения энергетической отрасли. Отмечено, что современный этап развития энергетической отрасли Украины характеризуется наличием комплексных проблем: дефицит финансовых ресурсов, изношенность основных фондов, неэффективное использование энергоресурсов, низкий уровень внедрения энергосберегающих технологий. Анализ статистической информации и обобщение литературных источников показало, что износ производственных фондов составляет более 60 %, а удельный вес инвестиций в развитие энергетики составляет около 1%. Указывается, что для нашей страны решение проблемы инвестиционного обеспечения энергетической отрасли, снижение стоимости заемных финансовых ресурсов приобретает общегосударственное значение. В статье выполнен сравнительный анализ доступности источников финансирования энергетической отрасли. Проанализирована динамика иностранных инвестиций в данную сферу. Выделены перспективные инструменты государственного регулирования инвестиционного обеспечения энергетической отрасли, обоснована целесообразность их использования. Предложен комплекс мероприятий по повышению эффективности использования финансовых ресурсов. Определены перспективные направления инвестиционного обеспечения энергетической отрасли Украины. Перспективы дальнейших исследований заключаются в разработке практических аспектов формирования конкурентного энергетического рынка в Украине, повышении эффективности реализации программ финансирования внедрения энергосберегающих технологий.

Ключевые слова: инвестиции, государственное регулирование, энергетическая отрасль, эффективность, энергетический рынок

Kurmaiev Petro Ju., Rybchak Vitaliy I., Rybchak Olena S.

ANALYSIS OF INVESTMENT SUPPORT OF UKRAINE'S ENERGY SECTOR

Reducing of energy dependence of our country and increasing of the share of alternative energy sources require appropriate investment support. The article is an analysis of the current state of energy sector investment support of Ukraine and proposal development for improving its efficiency. The following methods have been used for the scientific research: factor analysis – in identifying of the impact of factors on the basic performance indicators of the energy sector of Ukraine; expert assessments method - for proposal development of improving of the efficiency of energy sector investment support; structural and system analysis – for determining of the major trends of the energy sector functioning. The article investigates the basic parameters that characterize Ukraine's energy sector functioning and its investment support. Global investment experience of energy sector has been analyzed. It is noted that the current stage of Ukraine's energy sector development is characterized by complex problems: lack of financial resources, depreciation of fixed assets, inefficient use of energy, low adoption of energy-efficient technologies. Statistical information analysis and literature synthesis showed that depreciation of assets is more than 60%, and the share of investment in energy development is about 1%. It has been stated that for our country solution of the problems of energy sector investment support and reducing the cost of borrowed funds has become national importance. The comparative analysis of the availability of funding sources for the energy sector has been made in the article. The dynamics of foreign investments in this sphere has been analyzed. The article emphasizes advanced tools to ensure state regulation of energy sector investment and substantiates the motivation of their use. A set of measures to improve the efficient use of financial resources has been suggested. The promising areas of investment support of Ukraine's energy sector have been identified in the article. Prospects for further research are to develop practical aspects of a competitive energy market in Ukraine and improve the effectiveness of funding programs on energy-efficient technologies.

Key words: investment, state regulation, energy sector, efficiency, energy market.

Одержано 15.09.2016 р.

Натрошвілі Георгій Робертович,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки,
Київський національний університет технологій та дизайну

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ЧИННИК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У науковій праці висвітлено поняття інтелектуального капіталу. Провідним «ядром» національної системи формування інтелектуального капіталу є наука (як сукупність наукових установ), освіта (як сукупність вищих навчальних закладів, що займаються науковою, інноваційною та впроваджувальною діяльністю), інноваційні підприємства (тобто підприємства, які реально виробляють та впроваджують інновації і, на цій основі, виробляють інноваційні товари та послуги). Мета статті – викласти результати досліджень з проблем формування та використання інтелектуального капіталу суспільства. При проведенні дослідження використовувалися загальнонаукові та специфічні методи та прийоми пізнання економічних явищ і процесів: аналізу і синтезу, індукції та дедукції, методи статистичного аналізу, метод експертних думок, метод зіставлення та інші. Відмічається, що запорукою економічного (комерційного) успіху нині є ефективні інвестиції у розвиток людського капіталу, продукування нових знань, виробництво і впровадження ресурсозаощадливих технологій тощо. В таких умовах основним джерелом зростання вартості стає створення ефективної системи формування та використання інтелектуального капіталу. Відмічається, що складною методологічною проблемою є оцінювання процесів формування та використання інтелектуального капіталу у національному господарстві, оскільки статистика відповідні дані не узагальнює та не оприлюднює. У науковій праці обґрунтована доцільність про оцінювання використання інтелектуального капіталу на основі аналізу інноваційної активності. Наведено аналітичні дані тенденцій інноваційної активності. Падіння показників інноваційної активності пояснюється відсутністю мотивації до розробки та впровадження інновацій, а також фактичному ігноруванні менеджменту промислових підприємств вимог щодо обліку та моніторингу результатів інноваційної діяльності. Формування цілісної системи підтримки відтворення інтелектуального капіталу має будуватися на базі можливостей національної інноваційної системи. В рамках реалізації державної інноваційної політики необхідно вживати заходів, спрямованих на досягнення високої ефективності національної інноваційної системи. Визначено перспективні напрями інноваційної та науково-технологічної діяльності. Одним із основних завдань сучасної державної економічної політики є розробка і здійснення заходів із прискорення розвитку високотехнологічних виробництв.

Ключові слова: економічний розвиток, інтелектуальний капітал, інновації, інноваційна діяльність.

ВСТУП

Постановка проблеми. Запорукою економічного (комерційного) успіху нині є ефективні інвестиції у розвиток людського капіталу, продукування нових знань, виробництво і впровадження ресурсозаощадливих технологій тощо. За таких умов основним джерелом зростання вартості стає створення ефективної системи формування та використання інтелектуального капіталу.

Складною методологічною проблемою є оцінювання процесів формування та використання інтелектуального капіталу у національному господарстві, оскільки статистика відповідні дані не узагальнює та не оприлюднює. Ми виходимо з того, що уявлення про тенденції використання інтелектуального капіталу можна скласти на основі аналізу інноваційної активності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування та використання інтелектуального капіталу присвячується чимало наукових праць. Плідно працюють над цією проблематикою Л. Антонюк [1], І. Багрова [2], С. Захарін [3], А. Коровський [4], Л. Федулова [7] та інші науковці. Натомість в сучасних умовах мають бути визначені тенденції формування та використання інтелектуального капіталу з урахуванням особливостей

посткризового розвитку.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – викласти результати досліджень з проблем формування та використання інтелектуального капіталу суспільства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інтелектуальний капітал створюється завдяки дії складного механізму, який передбачає винайдення (формування) нового знання, доведення його до можливості практичного використання, вироблення перспективної технології виробництва відповідного економічного блага (товару або послуги), трансфер та дифузії технології, підтримку створення інновацій, практичне впровадження та комерціалізацію інновацій на підприємствах, захист інтелектуальної власності, створення економічних мотиваторів формування інтелектуального капіталу та ін. [6].

Провідним «ядром» національної системи формування інтелектуального капіталу є наука (як сукупність наукових установ), освіта (як сукупність вищих навчальних закладів, що займаються науковою, інноваційною та впроваджувальною діяльністю), інноваційні підприємства (тобто підприємства, які реально виробляють та впроваджують інновації і на цій основі виробляють інноваційні товари та послуги)

[3]. Розуміння у світі сутності і значимості інтелектуального капіталу призвело до швидкого розвитку ринку об'єктів інтелектуальної власності (які у випадку комерціалізації можуть брати участь у формуванні інтелектуального капіталу компанії) [2].

Сучасні науковці все частіше досліджують феномен інтелектуального капіталу, вбачаючи в ньому основне джерело розвитку в епоху постіндустріальної економіки [6]. Основне призначення інтелектуального капіталу – забезпечувати виробництво (масове або штучне) так званих інтелектуальних продуктів – тобто таких економічних благ, в яких основний обсяг доданої вартості формується завдяки інтелектуальній складовій [1; 4].

Організація аналітичного оцінювання інтелектуального капіталу на макроекономічному рівні пов'язана з певною методологічною складністю, оскільки не розроблено показників, які б характеризували вказані економічні явища. Немає єдиної методології моніторингу інтелектуального капіталу, як і немає єдиного визначення поняття «інтелектуальний капітал». Ми вважаємо, що дати оцінку процесам формування та використання інтелектуального капіталу на макроекономічному рівні можна за допомогою аналізу опосередкованих процесів. Серед таких процесів можемо назвати інноваційну активність, результативність науково-технічної та інноваційної діяльності підприємств, стан використання нематеріальних активів, обсяг реалізації інноваційної продукції, трансфер технологій тощо. Найбільш узагальнюючими у цьому переліку є показники, які характеризують стан і динаміку інноваційної активності.

Інноваційна активність у промисловості України залишається традиційно низькою (при цьому вітчизняна статистика інноваційно-активними вважає навіть підприємства, в яких частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсягу реалізації становить менше 1%).

Падіння показників інноваційної активності до 2009 р. пояснюється відсутністю мотивацій до розробки та впровадження інновацій, а також фактичному ігноруванні менеджментом промислових підприємств вимог щодо обліку та моніторингу результатів інноваційної діяльності. Наявність або відсутність інновацій жодним чином не впливало на економічне становище підприємств. Відтак, менеджмент підприємств не ставив задачу здійснювати облік інноваційної діяльності.

Зростання показників інноваційної активності, яке зафіксоване у 2010-2012 рр. пояснюється, вочевидь, створенням певних мотивацій до розробки та впровадження інновацій. У цей період, зокрема, було ініційовано кілька цільових програм, в рамках яких передбачається впровадження інновацій та нових технологій. В цьому контексті слід відмітити програми з енергозбереження, інформатизації, будівництва нових та реконструкції наявних інфраструктурних об'єктів тощо. Крім того, у податковому законодавстві України з'явилися приписи, що передбачають надання певних пільг підприємствам, що впроваджують інновації. Відтак, менеджмент підприємств отримав стимул для обліку результатів інноваційної діяльності.

За даними Державної служби статистики України, серед видів економічної діяльності лідерами за кількістю інноваційно-активних підприємств є виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів та машинобудування. В той же час машинобудування є лідером за кількістю підприємств, які займалися придбанням машин, обладнання та програмного забезпечення.

Натомість підприємства добувної промисловості, меблевої та целюлозно-паперової промисловості, видавничої справи є інноваційно-пасивними. Це пояснюється, насамперед, різними умовами господарювання у галузях, що викликані дією об'єктивних чинників (прибутковість, стан ресурсного забезпечення, наявність оборотних коштів, традиції господарювання та ін.).

Інноваційна активність вища на підприємствах з більшою кількістю працюючих. Крім того, саме у групах великих підприємств з кількістю працюючих понад 1000 осіб відбувалися найбільш помітні позитивні зміни інноваційної активності. Інноваційна активність малих промислових підприємств з кількістю працюючих до 50 осіб у 14 разів менша за інноваційну активність підприємств з кількістю працюючих понад 5000 осіб [5]. Іншими словами, великі підприємства демонструють порівняно більшу схильність до впровадження інновацій. Це і не дивно, адже такі суб'єкти, як правило, створені на базі збудованих за радянські часи високопотужних машинобудівних заводів, що випускають унікальну (у тому числі найкращу у світі) продукцію. Для багатьох таких підприємств розробка і впровадження інновацій є не лише умовою збереження конкурентоздатності, а й технологічною необхідністю.

Показники інноваційної активності в промисловості України не відповідають сучасним світовим тенденціям: якщо в Україні рівень інноваційної активності становить лише 10% (дані за 2015 р.) [5], то в розвинутих країнах (Японія, Німеччина) цей показник становить 65-80% (дані за 2013 р.), а в нових країнах ЄС (країни Центральної та Східної Європи) – не менше 30% (дані за 2014 р.) [4].

У той же час слід відмітити, що незважаючи на зниження інноваційної активності у період до 2009 р., обсяги реалізації інноваційної продукції протягом 2000-2014 рр. щорічно зростали. Причому на зростання цього показника впливав не лише ціновий чинник (інфляція), а й зростання частки реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації [5]. Отже, більші обсяги інноваційної продукції реалізуються порівняно меншою кількістю підприємств. Вказана тенденція може свідчити про укрупнення інноваційного виробництва та концентрацію інвестиційних ресурсів на виконання інноваційно-технологічних робіт і проектах в межах великих підприємств.

Протягом 2009-2015 рр. у промисловості, як і загалом по економіці, зафіксоване поліпшення абсолютних показників інвестування наукових і науково-технічних робіт, продуктових інновацій та процесових інновацій (в тому числі технологій) на фоні погіршення відносних показників [5]. Темпи зростання інвестицій на реалізацію інноваційно-

технологічних робіт (проектів) у промисловості не відповідають сучасним викликам.

Аналіз структури джерел інвестування інноваційної діяльності та науково-технічних робіт показує наявність тенденції до зростання частки іноземного інвестування та зменшення частки бюджетних асигнувань.

Більшість промислових підприємств (68% у 2015 р.) використовує власні кошти в якості основного джерела інвестування інновацій [5].

У середньому промислові підприємства України протягом 2005-2015 р. на одну гривню, витрачену на інноваційну діяльність, отримали 4,14 гривень доходу від реалізації інноваційної продукції [5]. У більш привабливому становищі опинилися підприємства добувної промисловості, машинобудування (які в цілому більше схильні до інновацій) і виробництва деревини (меблева промисловість). Аутсайдерами є підприємства з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, целюлозно-паперової промисловості та видавничої справи, які традиційно не демонструють високої інноваційної активності.

Держава, в рамках підтримки національної інноваційної системи, має створити привабливі умови для ефективного поєднання інвестицій та інновацій, активного залучення національних та іноземних інвестицій до сфери інтелектуального виробництва, прискореного розвитку галузей вищих технологічних укладів [3]. Досягнення високого (світового рівня) конкурентного статусу можливе лише за умов створення та ефективного функціонування національних інноваційних систем (НІС).

Оцінка результативності інноваційної політики провідних країн дає змогу визначити як основну мету формування національних інноваційних систем підвищення якості життя населення [6]. Вказана мета досягається через виконання наступних завдань: створення нових робочих місць у сфері науки, освіти, наукомісткого виробництва; використання новітніх технологій у вирішенні найбільш актуальних соціальних, екологічних, медичних та інших проблем; перенесення шкідливих виробництв до менш розвинутих країн; збільшення експортного потенціалу держави; удосконалення структури економіки та виробництва; зростання надходжень до бюджетів за рахунок підвищення обсягів виробництва наукомісткої продукції; зростання доходів корпоративного сектору та населення [1; 4; 7; 8].

Позитивними результатами створення та функціонування національної інноваційної системи виступають: активізація інноваційних процесів, усунення ізоляваності науки як самодостатньої сфери діяльності, удосконалення структури інвестицій, створення ефективних механізмів комерціалізації інновацій та трансферу технологій. Як наслідок, відбуваються позитивні структурні зрушення у національній економіці, підвищується продуктивність праці, збільшується загальна ефективність економічної системи за рахунок випереджаючого розвитку

високотехнологічних виробництв (які забезпечують генерування високого обсягу доданої вартості), підтримка процесу продукування нових знань та інтелектуальних продуктів з їхнім подальшим використанням у виробництві.

Формування цілісної системи підтримки відтворення інтелектуального капіталу має будуватися на базі можливостей національної інноваційної системи. В рамках реалізації державної інноваційної політики доцільно вживати заходи, спрямовані на досягнення високої ефективності національної інноваційної системи.

Одним із основних завдань сучасної державної економічної політики є розробка і здійснення заходів з прискорення розвитку високотехнологічних виробництв (видів економічної діяльності вищих технологічних укладів). Вказане завдання можна вирішити шляхом здійснення цілеспрямованих заходів з підтримки інвестиційної активності на реалізацію у вказаних галузях інноваційно-технологічних проектів. При цьому слід виходити з того, що позитивні тенденції промислового виробництва є фундаментом для становлення та розвитку інших секторів економіки країни (в першу чергу – виробнича інфраструктура, наука і наукове обслуговування, будівництво, транспорт та ін.).

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Головною причиною низької інноваційної активності підприємств слід визнати відсутність довгострокових мотивацій організації високопродуктивної інноваційної діяльності, а отже – і процесу відтворення інтелектуального капіталу. Інноваційна діяльність є малоприбутковою (низькорентабельною) та більш ризикованою порівняно з іншими видами діяльності. Тому завданням державної макроекономічної політики є створення ефективної і адекватної вимогам сьогодення системи підтримки інновацій, яка б давала змогу здійснювати високопродуктивну інноваційну діяльність хоча б у пріоритетних сферах економіки.

Сучасна державна макроекономічна політика має узгоджуватися з пріоритетами та напрямками розвитку інтелектуального виробництва, яка формується зокрема під впливом кон'юнктури світового ринку інтелектуальних продуктів. Формування цілісної системи підтримки відтворення інтелектуального капіталу має будуватися на базі можливостей національної інноваційної системи. В рамках реалізації державної інноваційної політики необхідно вживати заходів, спрямованих на досягнення високої ефективності національної інноваційної системи.

У подальшому мають бути розроблені методики програмно-цільового планування інтелектуальних проектів у корпоративному секторі, у тому числі із залученням наукових установ та закладів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації / Л. Л.

Антонюк. – К.: КНЕУ, 2004. – 276 с.

2. Багрова І. В. Національна інноваційна система України: характеристика та проблеми становлення / І. В. Багрова, О. Л. Черевко // Вісник ДДФА. – 2010. – №2 (24). – С. 81-90.

3. Захарін С. В. Інвестиційне забезпечення інноваційно-технологічного розвитку економіки [монографія] / С. В. Захарін. – К.: КНУТД, 2013. – 344 с.

4. Коровський А. В. Еволюція людського фактора економіки та проблеми його формування : монографія / А. В. Коровський. – К. : КНЕУ, 2014. – 184 с.

5. Статистичний щорічник України за 2014 рік. – К.: Державної служби статистики України, 2015. – 567 с.

6. Україна у вимірі економіки знань / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К.: Основа, 2006. – 592 с.

7. Федулова Л. Розвиток національної інноваційної системи / Л. Федулова, М. Пашута // Економіка України. – 2015. – №4. – С. 35-47.

8. Фінанси підприємств станом на 1 січня 2016 р. [Електронний ресурс] / Державної служби статистики України. – 2016. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

Натрошвили Георгий Робертович

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ КАК ФАКТОР ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В научной работе раскрыто понятие интеллектуального капитала. Ведущим «ядром» национальной системы формирования интеллектуального капитала является образование (как совокупность научных учреждений), образование (как совокупность высших учебных заведений, занимающихся научной, инновационной и внедренческой деятельностью), инновационные предприятия (то есть предприятия, которые реально производят и внедряют инновации и на этой основе производят инновационные товары и услуги). Цель статьи – изложить результаты исследований по проблемам формирования и использования интеллектуального капитала общества. При проведении исследования использовались общенаучные и специфические методы и приемы познания экономических явлений и процессов: анализа и синтеза, индукции и дедукции, методы статистического анализа, метод экспертных мнений, метод сопоставления и другие. Отмечается, что залогом экономического (коммерческого) успеха сейчас есть эффективные инвестиции в развитие человеческого капитала, выработки новых знаний, производство и внедрение ресурсосберегающих технологий. В таких условиях основным источником роста стоимости становится создание эффективной системы формирования и использования интеллектуального капитала. Отмечается, что сложной методологической проблемой является оценка процессов формирования и использования интеллектуального капитала в национальном хозяйстве, поскольку статистика соответствующие данные не обобщает и не обнародует. В научной работе обоснована целесообразность оценки интеллектуального капитала на основе анализа инновационной активности. Приведены аналитические данные о тенденциях инновационной активности. Падение показателей инновационной активности объясняется отсутствием мотивации к разработке и внедрению инноваций, а также фактическим игнорированием менеджмента промышленных предприятий требований по учету и мониторингу результатов инновационной деятельности. Формирование целостной системы поддержки воспроизведения интеллектуального капитала должно строиться на базе возможностей национальной инновационной системы. В рамках реализации государственной инновационной политики необходимо принимать меры, направленные на достижение высокой эффективности национальной инновационной системы. Определены перспективные направления инновационной и научно-технологической деятельности. Одной из основных задач современной государственной экономической политики является разработка и осуществление мероприятий по ускорению развития высокотехнологичных производств.

Ключевые слова: экономическое развитие, интеллектуальный капитал, инновации, инновационная деятельность.

Natroshvili Georgiy R.

INTELLECTUAL CAPITAL AS A FACTOR OF INNOVATION

The concept of intellectual capital has been highlighted in the scientific work. The leading «core» of national system of intellectual capital formatio is the science (as a set of scientific establishments), education (as a combination of higher educational institutions, engaged in research, innovation and implementing activities), innovative businesses (i.e. businesses that actually produce and implement innovation and on this basis produce innovative products and services). The purpose of the article is to present the results of research on the formation and use of the intellectual capital of the company General scientific and specific knowledge of methods and techniques of economic phenomena and processes have been used in the study: analysis and synthesis, induction and deduction, methods of statistical analysis, the method of expert opinions, and other comparison methods. It is noted that the key economic (commercial) success is now effective investment in human capital, producing new knowledge, production and implementation of recourse saving technologies. In such conditions, the main source of growth is the cost of an effective system of formation and use of intellectual capital. It is noted that a complex methodological problem is the evaluation of the formation and use of intellectual capital in the national economy, as statistics summarizes relevant data and not publish. The expediency of intellectual capital use on the basis of analysis of innovative activity has been justified in the scientific work. The analytical data on trends in innovation activity have been presented. Fall in innovation activity is due to the lack of motivation to development and innovation, as well as ignoring the actual management industry requirements for accounting and monitoring of innovation.

Establishment of an integrated system to support playback of intellectual capital should be built based on the capabilities of the national innovation system. As part of the state innovation policy measures should be taken to achieve high performance of national innovation system. The perspective of innovation and scientific and technological activities have been determined. One of the main tasks of the modern state of economic policy is the development and implementation of measures to accelerate the development of high-tech industries.

Key words: economic development, intellectual capital, innovation, innovation.

Одержано 15.09.2016 р.

УДК [339.332:656.96]:629.33/36 (043.3)

Савич Олександр Петрович,
к.е.н., доцент кафедри маркетингу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ СПОЖИВАЧІВ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ЛЕГКОВИХ АВТОМОБІЛІВ

Мета статті – виявлення особливостей поведінки споживачів на глобальному ринку легкових автомобілів, тенденцій та методів впливу. Теоретичним і методичним підґрунтям стали такі загальнонаукові методи, як системний аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, а також спеціальні наукові методи, в тому числі: методи соціологічних досліджень та порівняння. Автомобільний ринок є значною частиною як глобального товарного ринку, так і ринку України. Ринок автомобілів є одним з найконкурентніших ринків, і саме тут впроваджуються всі інновації та технології, як в менеджменті, в маркетингу, так і у виробництві. Глобалізація, обмеження природних ресурсів, збільшення вартості природних ресурсів, диджиталізація (Інтернет охоплення) та все більша конкурентна боротьба нових гравців, вплив держав характеризує автомобільну промисловість. В статті розглянуті особливості споживчих переваг в різних регіонах світу. Визначені відмінності споживчих цінностей в залежності від розвитку економіки країни. Автовиробникам необхідно це брати до уваги при розробці маркетингових стратегій та комплексів. Наразі настає нова ера споживачів автомобілів, які не вважають автомобіль рідчю статусу та іміджу, а тому об'єм використання автомобілів молодим поколінням в розвинених країнах скорочується. Визначені основні зміни в поведінці споживачів при активному використанні маркетингової діяльності в умовах Інтернет. Досліджена поведінка молодих споживачів автомобілів, так названого покоління «Міленіум», їх пріоритети та цінності. Наукова новизна полягає в визначенні особливостей поведінки споживачів на глобальному ринку легкових автомобілів та окремих регіонах, виявленні тенденцій та методів впливу на автомобільному ринку. Запропоновані автором теоретичні і методичні положення та практичні рекомендації можуть бути використані для удосконалення управління маркетинговою діяльністю автовиробників в частині маркетингових досліджень. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні методично-обґрунтованих підходів щодо визначення комунікаційної політики автовиробників.

Ключові слова: автомобільний ринок, споживчі вподобання, глобалізація, маркетингова діяльність.

ВСТУП

Автомобільний ринок є значною частиною як глобального товарного ринку, так і ринку України. Ринок автомобілів є одним з найконкурентніших ринків, і саме тут впроваджуються всі інновації та технології, як в менеджменті, в маркетингу, так і у виробництві. В кожній країні та географічному регіоні є свої споживчі уподобання та цінності, які визначають попит на ринку автомобілів. Змінюється структура споживачів та маркетингові інструменти, які варто використовувати для впливу на молоде покоління. Тому глобальні автомобільні корпорації мають враховувати особливості споживачів різних ринків та використовувати нові канали комунікацій.

Постановка проблеми. Поведінка споживача на ринку автомобілів поступово змінюється. Більшість покоління «Millenium» вже не вважає пріоритетом номер один купівлю автомобіля, а активно використовує БІО-транспорт, спортивний та громадський транспорт, «живе» в мережі Інтернет. В той же час уподобання споживачів у різних географічних частинах світу та країнах, різних за економічним розвитком дуже відрізняється. Тому автовиробники змушені впливати на поведінку споживача за допомогою інтернет-маркетингу та приймати до уваги уподобання клієнтів та підлаштовуватись під «життя» клієнтів в мережі при розробці маркетингової стратегії, а також розробляти свої продукти під кожний конкретний ринок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати досліджень маркетингової діяльності підприємств викладено в працях багатьох вітчизняних та іноземних науковців. Серед них особливе значення мають роботи А.Ф. Павленка, М. Портера, В.В. Іванова, А. Золтнерс та інших. Аналіз наукових праць з питань маркетингових досліджень споживачів дозволив виявити, що доцільним є дослідження направлене на виявлення особливостей поведінки споживачів на автомобільному ринку та їх цінностей на різних ринках світу.

Мета статті (постановка завдання): виявлення особливостей поведінки споживачів на глобальному ринку легкових автомобілів, тенденцій та методів впливу на них для формування відповідної маркетингової політики автовиробників.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Світовий ринок автомобілів є універсальним за сутністю, на більшості регіональних ринках лідируючі позиції на ринку займають ті ж самі бренди, які є топ-лідерами продаж і на глобальному ринку.

Автомобіль є товаром, який майже кожна людина хоче придбати, так як це більше навіть емоція, емоція статусу, незалежності та мобільності [3]. Це третє місце після власного будинку та роботи, де людина проводить свій час. Тому даний товар повинен бути забезпечений всіма благами та опціями, які людина може отримати, знаходячись в будь-якому іншому місці. Автомобіль – це друга стратегічна покупка кожної людини після нерухомості, а в деяких країнах – навіть перша. Це ж веде до того, що в кожному світовому регіоні, та навіть в країні є свої культурні, економічні, релігійні особливості, які впливають на споживання автомобілів тієї чи іншої марки, моделі, потужності та вартості. Важливим аспектом споживання є також демографічна структура ринку.

Щоб проаналізувати такі споживчі особливості та яким характеристикам віддають переваги споживачі, ми розділили світовий ринок на 7 регіональних кластерів, виходячи з об'ємів споживання: Азія (тільки Японія, Корея, Китай, Індія), країни Північної Америки (тільки США), Європа (тільки Німеччина, Франція, Італія, Великобританія), країни СНД (тільки Росія та Україна), країни Південної Америки (тільки Бразилія), країни Африки (тільки ЮАР), Австралія.

Дані країни, назвемо їх «цільові країни», обрані таким чином, щоб вони визначали загальні смаки споживачів і відображали основні тенденції регіону. Так, 14 обраних країн в структурі продаж займають 77% всіх світових продаж і від 4% до 89% географічного регіону.

Детальніше проаналізуємо кожний регіон для виведення закономірностей. Ми проаналізували продажі за брендами, за моделями, за класами, за вартістю, за об'ємом двигуна. Дуже важливо розуміти, які автомобільні корпорації мають власні виробництва на території країн дослідження.

Європа.

Узагальнюючи уподобання європейського споживача, можна стверджувати, що на цьому ринку

успіх має тільки національний бренд або ж бренди, які виробляються в країні споживання. Це раціональний, обережний споживач, який обирає автомобіль як засіб пересування, мобільний та малий автомобіль, якого легко паркувати, дуже чутливий до ціни, а на першому плані – економічність. Важливими рисами також є безпека та дизайн. Найважливіша риса споживача – він рахує вартість володіння автомобілем: менші витрати на паливе, на обслуговування та запчастини, страхування. Перевага віддається автомобілям В класу, малолітражним автомобілям вартістю до 15000 дол. США.

Країни СНД.

Росія є першим по розміру ринком в СНД. Об'єм продаж в 2013 році склав майже 3 млн. автомобілів. Тут розміщені виробничі потужності 16 автовиробників. Все це виробничі майданчики глобальних корпорацій і тільки АвтоВАЗ та ГАЗ є суто російськими брендами, та й ті частково контролюються транснаціональними корпораціями.

Отже, за брендами споживчі переваги в цій країні є автомобілі національного виробництва (9 брендів з 10 в топ продажах, всі перші сходинки рейтингу), віддається перевага національному бренду (LADA – перше місце в рейтингу), автомобілі середнього класу ближче до дешевих автомобілів, серед імпортованих автомобілів – це тільки дешевий автомобіль SKODA. Азіатські автомобілі – в пріоритеті.

Рівень життя в Росії впливає на споживчі переваги клієнтів, вони обирають автомобіль перш за все за доступністю, економічністю, національного бренду (4 авто в топі) та виробництва. Також важливою характеристикою є компактність (В – класу), що є необхідною рисою для мегаполісів і їх «пробками» та прохідність автомобіля, в зв'язку з великою територією та відсутністю інфраструктури.

Україна є другим за розміром ринком в СНД. Об'єм продаж в 2013 році склав майже 230 тис. автомобілів. Тут розміщені виробничі потужності 8 автовиробників на 4 автозаводах. Унікальна характеристика ринка – це те, що ні один автозавод не належить глобальним корпораціям, а належить локальним дистрибуторам іноземних брендів, які з ціллю оптимізації затрат розміщують повне чи часткове виробництво на своїх виробничих потужностях. Крім, частково АвтоЗАЗу, ні один із локальних виробників не експортує свою продукцію і не має національного бренду, тобто національного автомобіля. Це, фактично ринок імпорту і тут вже йде боротьба брендів, а не локальних виробників.

Отже, за брендом споживачі віддають переваги автомобілям національного виробництва (4 бренди з 10 в топ продажах, всі перші сходинки рейтингу), віддається перевага національному бренду (ZAZ – перше місце в рейтингу), автомобілям нижнього класу, дешевим автомобілям. Виробництво в нашій країні надає тільки переваги в ціні. Українському споживачеві подобаються азіатські автомобілі та традиційно німецькі (VAG).

Загороджуючі мита та рівень життя прямо вплинули на споживчі переваги українського споживача. Українці обирають автомобіль перш за все

за ціною (найдешевші), економічністю, національного виробництва. Також важливою характеристикою є компактність (В – класу), що є необхідною рисою для мегаполісів і їх «пробками» та прохідність автомобіля, в зв'язку з відсутністю інфраструктури. Не є пріоритетною характеристикою безпека та дизайн. Тому тут популярні китайські автомобілі.

Північна Америка.

США є другим за розміром ринком у світі. Об'єм продаж в 2013 році склав майже 16 млн. автомобілів. Тут розміщені виробничі потужності 13 автовиробників. Так як ринок фактично найбільший за кількістю та найбільший за вартістю, то тут розміщені виробництва фактично всіх брендів, а ринок є найконкурентнішим, тому на цьому ринку найвибагливіший споживач. Це ринок війни брендів та цін.

Отже, за брендом споживачі віддають переваги автомобілям тільки національного виробництва (всі перші сходинки рейтингу), віддається перевага національному бренду (FORD та GM), автомобілі середнього класу. Клієнти віддають перевагу або американським автомобілям за їх розкіш та дизайн, або ж азіатським – за їх економічність та доступність.

Унікальність ринку в тому, що тут споживчі традиції не змінюються вже на протязі багатьох років. Споживачі люблять великі, прохідні, безпечні автомобілі. Автомобілі середньої та високої ціни, переважно пік-апи, позашляховики та комфортні седани. Ціна не грає ролі у виборі автомобіля, так як середня ринкова ціна сформована на рівні 30000 дол. Автомобілі національного бренду – це важлива складова уподобань споживачів.

Південна та Центральна Америка.

Бразилія є найбільшим ринком в Центральній та Південній Америці. Об'єм продаж в 2013 році склав майже 3,8 млн. автомобілів. Тут розміщені виробничі потужності 11 автовиробників.

Унікальна ситуація ринку пов'язана з тим, що немає яскраво виражених споживчих переваг щодо країни походження автомобіля. Тобто на ринку йде боротьба брендів-виробників. Але все ж незначна перевага знаходиться у європейських брендів за їх практичність та доступність.

Отже, за брендом споживачі віддають переваги автомобілям тільки національного виробництва (всі перші сходинки рейтингу, тільки один імпортер серед топ 10) та автомобілям середнього класу.

Якщо ж аналізувати більш детально, то споживачі Бразилії віддають перевагу простим, доступним, економічним, малолітражним автомобілям локального виробництва (9 автомобілів в рейтингу). Ринок є типовим до ринків країн, що розвиваються, ринків Африки, Східної Європи та Азії. Це ринок, де в першій десятці моделей – 9 моделей є найменші автомобілі А та В класу, тобто основний фактор вибору автомобіля – це ціна, і тільки в субкомпактному сегменті можливо досягти найнижчу ціну. Тому це ринок найдешевших автомобілів, вартістю до 10 000 дол. США. На споживчі переваги прямо пропорційно має вплив рівень життя населення країни, тому Бразилія це ринок цінової боротьби. Борючись за ціну, глобальні корпорації розміщують

тут виробництво застарілих моделей, які розроблялись в 70-80-х роках минулого століття: Volkswagen Gol, Fiat Uno, Fiat Palio.

Азія.

Індія є визначальним та впливовим ринком Азії. Об'єм продаж в 2013 році склав майже 3,3 млн. автомобілів, що складає 4% світових продаж. Тут розміщені виробничі потужності 14 автовиробників.

Отже за брендом переваги споживача в цій країні є автомобілі національного виробництва (всі бренди з 10 в топ продажах), віддається перевага національному бренду (3 бренди з знаходяться в топах продаж), автомобілі нижнього класу, але ближче до середнього класу. Ринок характеризується відсутністю в топ 10 імпортованих автомобілів. Клієнти віддають перевагу азіатським виробникам за їх доступність і економічність.

Якщо ж аналізувати більш детально, то споживачі Індії віддають перевагу простим, доступним, економічним, малолітражним автомобілям локального виробництва (всі автомобілів в рейтингу). Ринок є типовим до ринків країн, що розвиваються, ринків Африки, Східної Європи та Азії. Це ринок, де в першій десятці моделей – 8 моделей є найменші автомобілі А та В класу, тобто основний фактор вибору автомобіля – це ціна, і тільки в субкомпактному сегменті можливо досягти найнижчу ціну. Рейтинг розбавлений позашляховиком та мінівеном, що пояснюється відсутністю інфраструктури та великими родинами. Тому це ринок найдешевших автомобілів, вартістю до 10000 дол. США. На споживчі переваги прямо пропорційно має вплив рівень життя населення країни, тому Індія – це ринок цінової боротьби. Борючись за ціну, глобальні корпорації розміщують тут виробництво застарілих моделей, які розроблялись в 70-80-х роках минулого століття і випускаються на спільних підприємствах під локальними брендами: Maruti (Suzuki) Alto, Mahindra Bolero.

Китай є найбільшим ринком Азії та світу. Об'єм продаж в 2013 році склав майже 22 млн. автомобілів, що складає 26% світових продаж. Тут розміщені виробничі потужності 12 автовиробників.

За брендом споживач віддає переваги в цій країні автомобілям тільки національного виробництва (всі бренди з 10 в топ продажах), віддається перевага національному бренду (3 бренди з знаходяться в топах продаж), автомобілі середнього класу. Ринок характеризується відсутністю в топ 10 імпортованих автомобілів. Клієнти віддають перевагу азіатським виробникам за їх доступність і економічність та європейським автомобілям за дизайн, якість та надійність.

Споживачі Китаю унікальні тим, що їм подобається дизайн, цінять надійність та місткість автомобіля. Віддають перевагу великим автомобілям класу D та міні-венам, середня ціна яких складає 20000 дол США. Покупці цінять автомобілі тільки локального виробництва та національного бренду (4 в топ 10). При цьому автовиробники адаптують модельну стратегію до регіонального ринку, виробляючи автомобілі під іншими брендами, які вже не застосовуються на інших зрілих ринках або ж

створюють нові локальні бренди: Buick Excelle (це Chevrolet Lacetti на інших ринках), Volkswagen Laida (локальний бренд).

Японія є другим найбільшим ринком Азії. Об'єм продаж в 2013 році склав майже 5,4 млн. автомобілів, що складає 6% світових продаж. Тут розміщені виробничі потужності 10 тільки японських автовиробників.

Ринок є суто японським, споживачі віддають перевагу тільки національним виробникам і брендам, в топ 10 тільки один імпортер – Volkswagen.

Споживач Японії віддає перевагу субкомпактним автомобілям, які є екологічні, на гібридних або електричних двигунах. Економічність та компактність є найважливішими характеристиками ринку. Особливості країни такі як: перенаселення, гігантський парк автомобіля та суцільний мегаполіс, як місце проживання населення мають свій вплив на споживачів та їх переваги. Це ринок тільки фактично японських автомобілів класу А, середньою вартістю

20000 дол. США.

Африка.

Південна Африка є найбільшим ринком Африки, тут продається 650 тис. автомобілів, що складає майже 40% всіх продаж в Африці. В країні розміщені виробничі потужності 9 глобальних автовиробників. Споживач обирає автомобілі національного виробництва (перші 7 позицій рейтингу), преміальні бренди, здебільшого японського, німецького та американського виробництва.

Аналізуючи більш детально, робимо висновок, що це ринок потужних, прохідних автомобілів – пікапів, споживчими цінностями ринку є локальне виробництво, потужність, прохідність і надійність, доступність. Середня вартість автомобілів – одна з найвищих у всьому світі – 40000 дол. США. Споживачі тяжіють до преміальних і розкішних автомобілів.

Отже, можна визначити основні регіональні особливості споживачів автомобілів (табл. 1).

Таблиця 1

Регіональні особливості споживання автомобілів

Споживчі цінності	Європа	Північна Америка	Південна та Центральна Америка	Африка	Азія	Океанія	СНД
Дизайн	+	+			+		+
Комфорт		+			+	+	+
Безпека	+	+			+	+	
Екологія					+		
Ціна	+		+	+			+
Розкіш	+	+		+	+		
Компактність	+		+		+		+
Економічність	+		+		+		
Прохідність		+		+	+	+	
Місткість		+		+	+	+	
Національний бренд	+	+			+		+
Локальне виробництво	+	+	+	+	+		+
Походження автомобіля	Європейські авто	Американські авто	Європейські авто	Європейські авто	Азіатські авто	Азіатські авто	Азіатські авто
Особливості	Рациональність та економічність	Легкість в обслуговуванні та не важливість вартості палива	Застарілі моделі авто та ціна	Ціна та поза шляховики	Ціна для Південної Азії, преміальність для Китаю, екологічність для Японії	Великі та комфортні автомобілі	Компактність та ціна

Споживчі пріоритети на автомобільному ринку розвинених країн і країн, що розвиваються, відрізняються в силу різниці культури, структури населення, інфраструктури, географії, багатства та минулого (табл. 2).

За світовими дослідженнями світовому автопрому загрожує демографічна криза. Автомобіль, для нового покоління, так званого «Міленіум» [2], яке народилося на стику тисячоліття, вже не є мрією чи символом престижу, як до сих пір вважається в суспільстві.

За даними Look At Me, молоді люди, які народились в 80-х та 90-х роках, все менше купують автомобілі. Так, наприклад, з 2007 року по 2013 рік,

кількість автомобілів, куплених споживачами, віком від 18 до 36 років, впало на 36%. В США нове покоління практично перестало отримувати водійські посвідчення, що раніше було обов'язковим для будь-якого 16-річного американця.

Опитування двадцятирічних показує, що вони не купили автомобіль, бо дуже зайняті, або ж використовують «carsharing», або ж вважають автомобілі, які не є «крутими». Така тенденція зафіксована на розвинених ринках, таких як США та Західна Європа. На інших ринках, особливо в країнах, що розвиваються, де попит був відкладений, автомобіль – це символ статусу для молодого покоління. Інша річ, що на таке покоління необхідно

впливати новими засобами комунікацій, наприклад використовуючи інтернет.

Таблиця 2

Споживчі переваги на автомобільному ринку

	Ринки, що розвиваються	Зрілі ринки
Безпека	MIN	MAX
Рациональне споживання та ціна	MAX	MAX
Технологія	AVR	MAX
Преміальні автомобілі	MAX	MIN
Природоорієнтованість	MIN	MAX
Економічність	AVR	MAX
Локальний виробник	AVR	MAX
Дизайн	MIN	AVR
Інтернет	MAX	MAX
Якість	AVR	AVR

Де, MAX – максимальна споживча перевага

AVR – середня споживча перевага

MIN – мінімальна споживча перевага.

Є декілька причин, чому західна молодь перестала купувати автомобілі:

1. Нове покоління живе в постійних економічних кризах. Воно заробляє менше, а витрачає більше. Багатьох лякає те, що крім затрат на купівлю автомобіля, виникають ще затрати на володіння: паливо, обслуговування, страхування тощо.

2. З появою інтернет, смартфонів, планшетів, споживач почав більше цінити емоції, а не речі.

3. Використання автомобіля в якості головного міського транспорту не є доцільним.

4. Йде мода на споживання товарів біо- та екологічних товарів, а автомобіль, за деяким виключенням, є товаром, який забруднює природу. Тому нове покоління чутливе до споживання біопродуктів і не споживає продукти, які забруднюють навколишнє середовище.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підсумовуючі дослідження можна зробити ряд висновків:

1. Споживачі чутливі до національного виробництва і бренду. Якщо в країні споживання розміщено виробництво глобального бренду, то споживач купує автомобіль локального виробництва і має сталу культуру споживання національного бренду. Toyota – перша в світі по об'єму продаж автомобілів, але якщо вона немає виробничих потужностей в країні споживання і якщо країна – є виробником автомобілів, то компанія немає лідерських позицій на ринку.

2. Наступає ера усвідомленого споживання, так як періодичні світові та регіональні кризи вплинули на поведінку споживача, тому зараз він поводить себе раціонально, а тому вартість автомобіля буде визначним при його покупці особливо в розвинених країнах.

3. У країнах, що розвиваються, є тенденція до збільшення об'ємів продажу автомобілів преміум сегмента. Це пояснюється поступовим насиченням ринку та довгий час наявністю незадоволених потреб і відсутністю доступу до розкоші.

4. Існує схожість споживання в географічних регіонах.

5. Від розвитку інфраструктури та доходів залежить споживання автомобілів. Компактні, дешеві, застарілі та малолітражні автомобілі купуються в найбідніших країнах.

6. Наступила ера компактних та малолітражних автомобілів А та В класу, які є найдешевші, маневрені та дешеві в володінні.

7. Позашляховики та пікапи найкраще продаються у «великих» країнах або в країнах з відсутністю інфраструктури.

8. Збільшення продажу автомобілів альтернативного палива чи гібридів.

9. Інтернеталізація автомобілів.

10. Збільшення продажу дизельних авто.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні методично-обґрунтованих підходів щодо визначення комунікаційної політики автовиробників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андриас А. Золтнерс. Стратегия продаж: организация продуктовой работы торгового персонала / А. Андриас Золтнерс, Прабхаканат Синха, Салли Э. Лоример. Пер. с англ. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2005. – 512 с.
2. Ким Чан В. Стратегия голубого океана / В. Ким Чан, Р. Моборн. Пер. с англ. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 304 с.
3. Иванов В. В. Автомобильный менеджмент / В. В. Иванов, П. В. Богаченко. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 430 с.
4. Магретта Д. Ключевые идеи Майкла Портера: руководство по разработке стратегии / Д. Магретта. Пер. с англ. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 272 с.

5. Маркетинг: Підручник / [А. Ф. Павленко, І. Л. Решетнікова, А. В. Войчак та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АПН України А. Ф. Павленка; кер. авт. кол. д-р екон. наук, проф. І. Л. Решетнікова. – К.: КНЕУ, 2008. – 600 с.
6. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер. Пер. с англ. – М.: Междунар. отношения, 1993. – 896 с.
7. International Organization of Motor Vehicle Manufacturers [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oica.net.
8. The World Bank Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.worldbank.org.

Савич Александр Петрович

ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТЕЙ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ НА МИРОВОМ РЫНКЕ ЛЕГКОВЫХ АВТОМОБИЛЕЙ

Цель статьи – определение особенностей поведения потребителей на глобальном рынке легковых автомобилей, тенденций и методов влияния. Теоретической и методической основой стали такие общенаучные методы, как системный анализ, синтез, индукция, дедукция, абстрагирование, а также специальные методы, в том числе: методы социологических исследований и сравнения. Автомобильный рынок является значительной частью как глобального товарного рынка, так и рынка Украины. Рынок автомобилей является одним из наиболее конкурентным, и именно здесь внедряются все инновации и технологии, как в менеджменте, так и в маркетинге и производстве. Глобализация, ограничение природных ресурсов, увеличение стоимости природных ресурсов, диджитализация и все более жесткая конкуренция со стороны новых игроков, влияние государств характеризует автомобильную промышленность. В статье рассмотрены особенности потребительских предпочтений разных регионов мира. Определены отличия потребительских ценностей в зависимости от развития экономики. Автопроизводителям необходимо это принимать к сведению при разработке маркетинговых стратегий и комплексов. Сейчас наступает эра потребителей, которые не рассматривают автомобиль как часть имиджа или статуса, и поэтому объем потребления автомобилей молодым поколением снижается в развитых странах. Определены основные изменения в поведении потребителей при активном использовании маркетинговой деятельности в условиях интернет. Исследовано поведение молодых покупателей автомобилей, так называемого поколения «Миллениум», их приоритеты и цели. Научная новизна лежит в определении особенностей поведения потребителей на глобальном рынке легковых автомобилей и отдельных регионах, выявлены тенденции и методы влияния на автомобильном рынке. Предложенные автором теоретические и методические положения и практические рекомендации могут быть использованы для усовершенствования управлением маркетинговой деятельностью автопроизводителей в части маркетинговых исследований потребителей. Перспективы последующих исследований заключаются в разработке методически обоснованных подходов к определению коммуникационной политики автопроизводителей.

Ключевые слова. автомобильный рынок, потребительские предпочтения, глобализация, маркетинговая деятельность.

Savych Oleksandr P.

FORMING CUSTOMER'S VALUES ON THE GLOBAL CAR MARKET

The aim of the article is finding out of different clients' specific behavior on the global car market, trends and influence methods. Theoretical and methodical basis have become such general scientific methods as system analysis, synthesis, induction, deduction, sociological researches and comparison. Automotive market is a significant part of global commodity market as well as Ukrainian. Car market is one of the most competitive markets, that is why all marketing innovations are to be implemented here. Globalization, natural resources limitation and its cost increase, digitalization, and enforced competition as well as states' influence are features of the modern global car industry. The features of customer's desires in different geographic regions of the world have been studied in the article. The difference in customer's values that depends on country's economy development has been determined. Car producers have to pay attention to customer's desires while developing marketing strategies and complexes. Nowadays, new era of new customer's generation is coming, new generation does not think that car is a thing of status or image, therefore sales volume to such customers are decreasing in developed countries. The basic changes in customer's behavior under active usage of marketing activity within Internet conditions have been determined. The behavior of young cars' customers, so called "Millenium" generation, as well as their priorities and values have been researched in the article. Scientific innovations lay in the definition of clients' behavior features on the global car market and in the different parts of the world, as well as trends and influence methods on car market have been found out. Practical application. All findings could be used by car producers in their marketing. Further prospective researches lay in the development of methodically-based approaches to determination of communicative policy of cars producers.

Keywords: global car market, customer desires, globalization, marketing activity.

Одержано 10.06.2016 р.

УДК: 338.45:339.137339.5

Созанський Любомир Йосипович,
к.е.н., старший науковий співробітник
відділу розвитку виробничої сфери регіону та інвестицій,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долишнього НАН України»

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ІНТЕГРАЛЬНОЇ ОЦІНКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

У статті запропоновано методичний підхід до оцінки зовнішньоекономічної складової конкурентоспроможності промисловості. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення методичного інструментарію оцінки конкурентоспроможності промисловості в умовах ЗВТ між Україною та ЄС. Окрім методичного характеру, вивчення зовнішньоекономічної складової конкурентоспроможності промисловості пов'язано із необхідністю отримання об'єктивної оцінки експортних можливостей країни чи регіону. Мета статті – виклад та обґрунтування методичного підходу до інтегральної оцінки зовнішньоекономічної складової конкурентоспроможності промислового сектора економіки. Практична ціль дослідження – розробка і подання методичного інструментарію розрахунку видів конкуренції та визначення рівня конкурентоспроможності промисловості за товарними групами, підгрупами чи видами промислової діяльності. Філософія запропонованого підходу ґрунтується на елементах концепції теорій абсолютним переваг А. Сміта і порівняльних переваг Д. Рікардо. Методичні аспекти підходу розкрито за допомогою застосування інструментів економічного аналізу. Оцінювання конкурентоспроможності промислового сектора економіки запропоновано здійснювати у три етапи: формування інформаційної бази даних; аналіз динаміки і структури експорту та імпорту промисловості; комплексна оцінка зовнішньоекономічної складової конкурентоспроможності промисловості. Завданням I етапу є створення необхідної інформаційної бази даних для проведення оцінки експорту, імпорту та виробництва промислової продукції. На II-му етапі дослідження проводиться аналіз динаміки і структури експортно-імпортних операцій та здійснюються аналітичні підсумки. На III-му етапі дослідження здійснюється комплексна оцінка експортно-імпортних операцій і пропонується розрахунок коефіцієнтів покриття експорту імпортом товарів, частки експорту товарів у загальному їх виробництві, співвідношення «доданого продукту» до експорту товарів і залежності від імпорту товарів. Розрахунок показників здійснюється у розрізі країни, регіону, товарних груп, і визначається у грошових та натуральних одиницях. Очікується, що отримана аналітична інформація сприятиме прийняттю інвестиційних і управлінських рішень, формуванню виробничих та торговельних тактик і стратегій, а також розробці регіональної та національної інвестиційної політики.

Ключові слова: промисловість, експорт, імпорт, конкурентоспроможність, абсолютна перевага, розвиток.

ВСТУП

Зниження ставок увізного мита ЄС для України у 2014 році та Україною з 1 січня 2016 року стало початком формування конструктивного конкурентного середовища між українською економікою та економіками країн ЄС. Умови ЗВТ для вітчизняної економіки, перш за все, є можливостями розвитку потенційних конкурентних переваг (ресурсної, територіально-географічної, трудової, та ін.), але і стимулами для підвищення рівня ведення підприємництва, інновацій, різновидів ефективності, якості і контролю. Такі умови сприяють формуванню мети, завдань, стратегій та пріоритетів малого і середнього бізнесу на засадах законів ринкової економіки (вартості, попиту і пропозиції, обігу грошей, доданої вартості), економічного плюралізму, а також ціноутворення, характерного для ринку вільної (досконалої), а не монополістичної конкуренції. Потенційні перспективи і необхідні реформи та

стимули ЗВТ між Україною та ЄС несе і для української промисловості.

Постановка проблеми. Міжнародне конкурентне середовище і ділова активність суб'єктів промисловості на зовнішніх ринках у реаліях сучасного еволюційного етапу економічного буття часто стереотипно сприймається як апріорі економічна небезпека, втрата національних економічних позицій чи навіть цілих секторів економіки. При цьому сутність конкуренції розглядається як боротьба між виробниками продукції чи з урахуванням умов сьогодення, змагання між монополістичними групами за ніші ринку, квоти на обсяги реалізованої продукції та заощадження потенційних споживачів.

Конкуренція ж у цивілізаційних економічних умовах, чи за філософсько-гуманним підходом, це по-перше, змагання не між виробниками, а із суспільними викликами, споживчими потребами, ресурсними можливостями за якістю, споживчу корисність та економічну і екологічну ефективність виробленої

продукції. По-друге, конструктивна конкуренція є засобом умовного поділу промисловців на сегменти за регіонами та країнами, відповідно до цінових та якісних параметрів їх пропозиції до вимог попиту. Таке сприйняття конкуренції та конкурентоспроможності сприятиме розвитку промисловості регіонів та країни згідно з теорією абсолютним переваг А. Сміта і теорією порівняльних переваг Д. Рікардо, а також зменшенню впливу державного регулювання і монополістичних груп. Оскільки такий підхід сутнісно-філософського розуміння конкуренції є недостатньо популярним у колах вітчизняної, а інколи закордонної «бізнесової еліти», то і менше уваги приділено методичним аспектам оцінки зовнішньоекономічної складової конкурентоспроможності промисловості у згаданому контексті, чого вимагають обставини та умови сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методичні та практичні аспекти оцінки конкурентоспроможності окремих секторів економіки і, зокрема, промисловості в умовах глобалізації, інтернаціоналізації та міжнародної конкуренції досліджувались багатьма вітчизняними науковцями, серед яких В. М. Гесць, А. І. Даниленко, О. Є. Кузьмін, Т. О. Осташко, Л. І. Піддубна, Л. В. Шинкарук та інші. Так, методичні аспекти комплексної оцінки конкурентоспроможності галузей з позиції зовнішньоекономічної складової та інструментарій відповідного інтегрального оцінювання висвітлено у працях [1-3]. Широкий огляд сутнісних підходів до конкурентоспроможності у міжнародному аспекті проведено у працях [4], [9], [10]. Вагомий внесок у розвиток практичних та методичних аспектів конкурентоспроможності галузей економіки, у тому числі і промисловості, в умовах ЗВТ із визначенням можливих сценаріїв та прогнозів, оцінкою можливостей і застережень здійснено у [5-8]. Авторами цих досліджень приділено належну увагу аналітиці експортно-імпорتنних операцій у розрізі секторів економіки, здійснено прогнозування деяких операцій зовнішньоекономічної діяльності із врахуванням зміни ввізного мита ЄС та України, розглянуто можливі сценарії розвитку галузей економіки.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – виклад та обґрунтування методичного підходу до інтегральної оцінки зовнішньоекономічної складової конкурентоспроможності промислового сектора економіки.

Практична ціль дослідження – розробка і подання методичного інструментарію розрахунку видів конкуренції та визначення рівня конкурентоспроможності промисловості за товарними групами, підгрупами чи видами промислової діяльності. Очікується, що отримана інформація сприятиме прийняттю обґрунтованих інвестиційних і управлінських рішень, формуванню виробничих і торговельних тактик і стратегій, а також розробці засад регіональної та національної інвестиційної політики.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зниження або скасування митних ставок, наближення технічних умов виробництва, системи стандартизації та вітчизняного законодавства до норм ЄС, а також скасування підтримки чи втручання держави у діяльність окремих секторів економіки створить підвалини для існування функціональної, видової і предметної конкуренції на ринку чистої конкуренції між українською та європейською промисловістю, яку необхідно оцінити. Мета методичного підходу до інтегральної оцінки зовнішньоекономічної складової конкурентоспроможності промисловості – розрахунок рівня конкурентних переваг промисловості. Звідси, завданням методичного підходу є:

- загальна оцінка тенденцій експортно-імпорتنних операцій як індикатора конкурентоспроможності промисловості в умовах ЗВТ;
- оцінка конкурентоспроможності промисловості за показниками зовнішньоекономічної діяльності.

Оцінювання конкурентоспроможності промислового сектора економіки відбувається у три етапи:

- I етап – Формування інформаційної бази даних;
- II етап – Аналіз динаміки і структури експорту та імпорту промисловості;
- III етап – Комплексна оцінка зовнішньоекономічної складової конкурентоспроможності промисловості.

Завданням I етапу є створення необхідної інформаційної бази даних для проведення оцінки експорту, імпорту та виробництва промислової продукції за такими показниками:

- 1) експорт:
 - загальний обсяг експорту з країни;
 - обсяг експорту товарів;
 - обсяг експорту за товарними групами;
 - обсяг експорту за країнами-партнерами.
- 2) імпорт:
 - загальний обсяг імпорту;
 - обсяг імпорту товарів;
 - обсяг імпорту за товарними групами;
 - обсяг імпорту за країнами-партнерами.
- 3) виробництво промислової продукції:
 - обсяг виробництва промислової продукції;
 - обсяг виробництва промислової продукції за товарними групами;
 - обсяг споживання промислової продукції;
 - обсяг споживання промислової продукції за товарними групами.

Рекомендований період аналізу – 5-7 років (або кварталів чи місяців). Одиниці вимірювання тис. дол. США та натуральні величини.

На II-му етапі дослідження проводиться аналіз динаміки та структури експортно-імпорتنних операцій за показниками:

- темп приросту / зниження загального експорту з країни;
- темп приросту / зниження експорту промислових товарів;

- темп приросту / зниження експорту промислових товарів країни у розрізі товарної структури;

- темп приросту / зниження експорту товарів регіону чи окремого підприємства у розрізі товарної структури;

- темп приросту / зниження імпорту країни в цілому;

- темп приросту / зниження імпорту промислових товарів;

- темп приросту / зниження імпорту промислових товарів країни у розрізі товарної структури;

- темп приросту / зниження імпорту товарів у регіону чи окремого підприємства у розрізі товарної структури.

Структуру експортних й імпортних операцій можна охарактеризувати за показниками часток:

- експорту промислових товарів країни у загальному експорті;

- експорту країни за товарними групами і географією;

- експорту регіону чи підприємства за товарними групами;

- імпорту промислових товарів країни у загальному експорті;

- імпорту країни за товарними групами;

- імпорту регіону чи підприємства за товарними групами.

Результати аналізу значень розрахованих показників дозволяють зробити ряд важливих висновків щодо тенденцій розвитку експортно-імпортних операцій у промисловості та їх структури.

1. *Відповідність тенденцій експорту країни загалом і експорту промислових товарів.* Позитивною ознакою можна вважати наближену схожість значень цих показників. Це свідчитиме про те, що промислові товари мають однакові конкурентні переваги разом із такими складовими експорту країни як послуги і сировинні ресурси. Негативною ознакою, з позиції конкурентоспроможності промисловості, а отже і економіки країни, є суттєве перевищення темпу приросту експорту промисловості країни над експортом промислових товарів або ж суттєва розбіжність напрямів цих показників. У цьому випадку загальний експорт країни має тенденції до зростання за рахунок експорту сировини та послуг, що не має вагомого ефективного впливу на ключові макроекономічні показники країни чи регіону.

2. *Відповідність тенденцій експорту промисловості країни і регіону чи окремого підприємства.* Відповідність або деяке перевищення експорту регіону чи окремого підприємства від тенденцій експорту промисловості загалом по країні чи у середньому по регіонах. Детального вивчення потребує ситуація, коли значення темпу приросту / зниження експорту промисловості регіону чи окремого підприємства є суттєво нижчими від тенденцій експорту країни та регіону відповідно. Така ситуація може бути зумовлена особливостями промислової діяльності у певному регіоні чи на окремому підприємстві або ж спричинена чинниками

регіонального характеру.

3. *Відповідність тенденцій експорту країни і регіону чи окремого підприємства за товарними групами.* Наближено однакові тенденції або зростання значень темпу приросту експорту за товарними групами регіону чи окремого підприємства є ознакою високого рівня конкурентоспроможності промисловості. Суттєві ж відхилення тенденцій експорту товарів за товарними групами певного регіону від характерних для країни можуть пояснюватись географічними особливостями формування і розвитку промисловості, або територіальної наближеності до кордонів.

4. *Диверсифікованість експорту промисловості країни за географією (контрагентами: СНД, ЄС, інші та у розрізі регіонів) за товарними групами.* Відносна пропорційність часток експорту промисловості за контрагентами та товарними групами є позитивною ознакою збалансованості розвитку зовнішньоекономічних відносин, а також раціонального підходу до використання промислового потенціалу. Як свідчить практика, такого стану в умовах сучасності досить складно досягнути. Тому при розгляді елементів структури експорту промисловості країни чи регіону доцільно звертати увагу на:

- відповідність вагомості часток окремих контрагентів зовнішньоекономічної діяльності економічним стратегіям країни чи регіону;

- відповідності вагомості структури експорту промисловості регіону за товарними групами промисловому потенціалу.

Низький рівень диверсифікованості експорту за товарними групами, а також за географічною сконцентрованістю з погляду економічної безпеки країни та оцінки розвитку зовнішньоекономічної діяльності країни чи регіону є негативною ознакою.

На III-му етапі дослідження здійснюється комплексна оцінка експортно-імпортних операцій і пропонується розрахунок таких показників:

1. *Коефіцієнт покриття експортом імпортом товарів (для країни, регіону, товарних груп).* Розраховується як співвідношення між вартістю експорту до імпорту і, таким чином, характеризує конкурентоспроможність промисловості країни на зовнішніх ринках. Якщо значення показника рівне або більше 1, то з погляду конкурентоспроможності товарів, можна вважати, що промисловість певної країни має конкурентні переваги над контрагентами. Однак характеризуючи значення коефіцієнта, потрібно враховувати, що його грошовий вираз відображає тільки вартісну складову експорту й імпорту, що вносить певну суб'єктивність оцінювання. Для прикладу, перевищення вартості експорту над імпортом є ознакою тільки вищої вартості, а не якості чи кількості. Країна може експортувати відносно невелику кількість товарів з високою вартістю, але при цьому купувати значно більшу кількість товарів з меншою вартістю, що не є ознакою високого рівня конкурентоспроможності чи розвитку промисловості.

Для уникнення згаданої суб'єктивності доцільним є розрахунок коефіцієнта за товарними групами окрім грошових, у натуральних одиницях. Це сприятиме характеристиці конкурентоспроможності

промисловості на зовнішніх ринках за виробничою складовою, що є більш об'єктивною оцінкою. Відношення експорту до імпорту за певною товарною групою чи товарною позицією у натуральних одиницях показує наявність абсолютних або відносних конкурентних переваг між контрагентами за кількісною ознакою.

2. *Коефіцієнт частки експорту товарів у загальному їх виробництві (для країни, регіону, товарних груп).* Розраховується як відношення експорту товарів країни чи регіону до обсягу виробництва. З погляду конкурентоспроможності на зовнішніх ринках, значення цього показника характеризує рівень конкурентоспроможності промисловості країни за ознакою масштабу виробництва. Чим вища частка експортних промислових товарів у обсязі вироблених у країні, тим вищий рівень конкурентоспроможності промисловості. Однак з погляду економічної безпеки високе значення цього показника може бути ознакою експортної залежності економіки країни чи регіону і окрім цього необхідно враховувати і те, що за окремими товарними групами експорт здійснюється за давальницькою сировиною. Коефіцієнт частки експорту товарів у загальному їх виробництві, крім країни чи регіону загалом, пропонуємо розраховувати також і за товарними групами. Оптимальне значення коефіцієнта з погляду економічної безпеки і конкурентоспроможності може становити 0,5. Як і коефіцієнт покриття експорту імпортом, коефіцієнт частки експорту товарів у загальному їх виробництві за товарною структурою пропонуємо розраховувати у грошових і натуральних одиницях.

3. *Коефіцієнт співвідношення «доданого продукту» до експорту товарів (для країни, регіону і за товарними групами).* Під «доданим продуктом» розуміється різниця між виробництвом і споживанням товарів. Коефіцієнт розраховується як співвідношення «доданого продукту» до експорту товарів. Його пропонується застосовувати при оцінці зовнішньоекономічної складової конкурентоспроможності промисловості з метою усунення суб'єктивності стосовно економічної безпеки, що може виникати у трактуванні значення коефіцієнта частки експорту товарів у загальному їх виробництві.

Економічно раціональним вважається позиція, за якої експорт товарів виникає тоді, коли: по-перше, у повній мірі забезпечуються потреби внутрішнього ринку і, по-друге, присутні конкурентні переваги ціни, якості чи технічних умов виробництва певного товару одного контрагента над іншим. У протилежному випадку має місце використання найманих працівників і, можливо, сировинних ресурсів певної країни.

Низьке (до 0,5) значення коефіцієнта співвідношення «доданого продукту» до експорту товарів можна розцінювати як ознаку неефективного розвитку та низького рівня конкурентоспроможності промисловості. Здебільшого такі ситуації характерні для товарних груп, за якими виробництво товарів у

країні здійснюється на умовах давальницької сировини і виробничих потужностей. Доцільним є розрахунок коефіцієнта співвідношення «доданого продукту» до експорту товарів як для країни чи регіону, так і для товарних груп. Значення коефіцієнта у натуральних величинах за товарними групами є особливо актуальним у процесі визначення абсолютних і порівняльних конкурентних переваг.

4. *Коефіцієнт залежності від імпорту товарів (для країни, регіону і за товарними групами).* Коефіцієнт розраховується як співвідношення імпорту товарів до споживання у певній країні, регіоні чи за товарними групами. Значення коефіцієнта показує рівень залежності країни чи регіону у імпорті товарів чи окремих товарних позиціях (якщо коефіцієнт розраховується за товарними групами).

Для формування комплексної оцінки, ґрунтуючись на чотирьох вище названих показниках, можна розраховувати середньоарифметичне значення інтегрального показника зовнішньоекономічної складової конкурентоспроможності для країни або регіону та за товарними групами. При цьому необхідно враховувати, що перші три коефіцієнти (коефіцієнт покриття експорту імпортом товарів, коефіцієнт частки експорту товарів у загальному їх виробництві, коефіцієнт співвідношення «доданого продукту» до експорту товарів) є стимуляторами, а коефіцієнт залежності від імпорту товарів – дестимулятор. Відтак для уникнення впливу показника дестимулятора, при розрахунку інтегрального індексу пропонується застосовувати обернену до згаданого коефіцієнта величину.

Показники, визначені на другому і третьому етапах оцінювання, доцільно розраховувати для різних контрагентів. До прикладу, для України, ЄС, СНД, інших країн. Отримана аналітична інформація сприятиме виявленню фактичних абсолютних чи порівняльних переваг.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підсумовуючими результатами проведеного дослідження є такі концепційні та методичні моменти. Конкурентне середовище промислової діяльності в умовах ЗВТ сприяє визначенню абсолютних і порівняльних конкурентних переваг. У процесі оцінювання конкурентоспроможності промислового сектора економіки запропоновано акцентувати увагу на системному формуванні інформаційної бази даних, аналізі динаміки і структури та коефіцієнтному аналізі експорту та імпорту промислової діяльності. Результати аналізу пояснюються аналітичними підсумками за якими здійснюється оцінка зовнішньоекономічної складової конкурентоспроможності промисловості. Вище описаний методичний підхід матиме подальше практичне застосування у наукових працях, спрямованих на розробку напрямів підвищення конкурентоспроможності промислової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевченко М. М. Методи оцінки конкурентоспроможності галузей промисловості в умовах інтернаціоналізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.01 «Економіка промисловості» / М. М. Шевченко. – Харків, 2006. – 16 с.
2. Піддубна Л. І. Міжнародна конкурентоспроможність підприємства: теорія та механізм забезпечення: Монографія. / Л. І. Піддубна – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2011. – 400 с.
3. Кузьмін О. Є. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства (організації): [навч. посібник] / О. Є. Кузьмін, Н. І. Горбаль. – Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2004. – 188 с.
4. Борисова Т. М. Конкурентоспроможність галузі: детермінанти формування та сучасні методи оцінювання / Т. М. Борисова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 6. – Т. 1. – С. 54-60.
5. Інтеграційні можливості України: перспективи та наслідки: наукова доповідь / за ред. академіка НАН України В. М. Гейця, чл.-кор. НАН України Л. В. Шинкарук; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2014. – 92 с.
6. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: рекомендації на основі досвіду країн Східної Європи: наукова доповідь / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, чл.-кор. НАН України А. І. Даниленка, чл.-кор. НААН України, д-ра екон. наук Т. О. Осташко; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2015. – 104 с.
7. Оцінка впливу Угоди про асоціацію ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України: наукова доповідь / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, чл.-кор. НААН України, д-ра екон. наук Т. О. Осташко, чл.-кор. НАН України, д-ра екон. наук Шинкарук Л. В.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2014. – 102 с.
8. Вплив створення зони вільної торгівлі з ЄС на економіку України: [Електронний ресурс] / К. Аврамченко, В. Філіпчук, О. Жолудь, В. Мазярчук // Міжнародний центр перспективних досліджень. – К.; 2013. – 197 с. – Режим доступу до джерела: www.icps.com.ua/assets/uploads/files/analytical_research.pdf.
9. Салькова І. Ю. Теоретичні основи оцінки конкурентоспроможності підприємств АПК / І. Ю. Салькова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янух. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – Випуск 24. – С. 54-57.
10. Стратегія конкуренції: методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / М. Е. Портер; пер. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1997. – 390 с.
11. Державна служба статистики України: статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Созанский Любомир Иосифович

МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ИНТЕГРАЛЬНОЙ ОЦЕНКЕ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОМЫШЛЕННОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

В статье предложен методический подход к оценке внешнеэкономической составляющей конкурентоспособности промышленности. Актуальность исследования обусловлена необходимостью совершенствования методического инструментария оценки конкурентоспособности промышленности в условиях ЗСТ между Украиной и ЕС. Кроме методического характера, изучение внешнеэкономической составляющей конкурентоспособности промышленности связано с необходимостью получения объективной оценки экспортных возможностей страны или региона. Цель статьи - изложение и обоснование методического подхода к интегральной оценке внешнеэкономической составляющей конкурентоспособности промышленного сектора экономики. Практическая цель исследования - разработка и представление методического инструментария расчета видов конкуренции и определение уровня конкурентоспособности промышленности по товарным группам, подгруппам или видам промышленной деятельности. Философия предложенного подхода основывается на элементах концепции теорий абсолютных преимуществ А. Смита и сравнительных преимуществ Д. Рикардо. Методические аспекты подхода раскрыты с помощью применения инструментов экономического анализа. Оценка конкурентоспособности промышленного сектора экономики предложено осуществлять в три этапа: формирование информационной базы данных; анализ динамики и структуры экспорта и импорта промышленности; комплексная оценка внешнеэкономической составляющей конкурентоспособности промышленности. Задачей I этапа является создание необходимой информационной базы данных для проведения оценки экспорта, импорта и производства промышленной продукции. На II-м этапе исследования проводится анализ динамики и структуры экспортно-импортных операций и осуществляются аналитические итоги. На III-м этапе исследования осуществляется комплексная оценка экспортно-импортных операций и предлагается расчет коэффициентов покрытия экспорта импортом товаров, доли экспорта товаров в общем их производстве «прибавочного продукта» к экспорту товаров и зависимости от импорта товаров. Расчет показателей осуществляется для страны в целом, региона, по товарным группам и определяется в денежных и натуральных единицах. Ожидается, что полученная аналитическая информация будет способствовать принятию инвестиционных и управленческих решений, формированию производственных

и торговых тактик и стратегий, а также разработке региональной и национальной инвестиционной политики.

Ключевые слова: промышленность, экспорт, импорт, конкурентоспособность, абсолютное преимущество.

Sozansky Lubomyr J.

THE METHODOICAL APPROACH TO THE INTEGRATED ASSESSMENT OF FOREIGN COMPONENT OF THE COMPETITIVENESS OF THE INDUSTRIAL SECTOR

The methodical approach to evaluating foreign economic component of industrial competitiveness has been suggested in the article. Relevance of the study is due to the need of improving methodological tools assess the competitiveness of industry in terms of FTA between Ukraine and the EU. In addition to methodological character, learning of foreign component of industrial competitiveness is due to the need to obtain an objective assessment of export opportunities of the country or region. The purpose of the article is presentation and justification of the methodological approach to integrated assessment of foreign component of the competitiveness of the industrial sector. The practical aim of the research is development and presentation of methodological tools for calculating species competition and determining the level of competitiveness of the industry by commodity groups, subgroups, or industrial activities. The philosophy of the proposed approach is based on the elements of the concept of absolute advantages theories of Adam Smith and David Ricardo comparative advantage. Methodological aspects disclosed approach through the use of tools of economic analysis. It has been suggested to carry out evaluation of competitiveness of the industrial sector in three stages: formation of an information database; analysis of the dynamics and structure of export and import industry; comprehensive assessment of foreign component of industrial competitiveness. Phase I is to create the necessary data base to assess the export, import and industrial production. On the first stage of the study the dynamics and structure of export-import operations is analyzed and analytical results are made. On the second stage of the study a comprehensive assessment of export-import operations is carried out and calculation of the coverage ratio of export import of goods are made. In the III-rd stage of the study a comprehensive assessment of export-import operations is carried out and payment of export import coverage ratio of the goods, the share of exports in the total production, the ratio of "surplus product" for export commodities and dependence on imported goods are offered. Calculation of indicators is carried out in the context of a country, region, product groups and is defined in monetary and physical units. It is expected that the obtained analytical information is expected to facilitate the adoption of investment and management decisions, formation of manufacturing and trading tactics and strategies, as well as the development of regional and national investment policy.

Keywords: industry, exports, imports, competitiveness, absolute advantage.

Одержано 01.03.2016 р.

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕПРЕСИВНИХ РИНКІВ ПРАЦІ

Поглиблення диференціації в рівнях соціально-економічного розвитку в просторовому зрізі трансформується на сферу соціально-трудових відносин, наслідком чого стало формування різних типів локальних ринків праці, в структурі яких важливе місце займають депресивні. Ці ринки суттєво відрізняються від рівноважних та кризових, оскільки зберігають адекватну їм специфіку відтворювальних процесів, мотиваційні механізми стимулювання трудової активності, характеризуються різним рівнем зайнятості та безробіття, можливостями залучення населення до процесу трудової діяльності. Специфіка функціонування депресивних ринків праці об'єктивно обумовлює необхідність формування відповідної інфраструктури ринку праці, регулювання соціально-трудових відносин. Вона включає комплекс інституцій, відповідних його функціонуванню, що виступає складовою частиною механізму регулювання зайнятості. Метою статті є теоретичне та методичне обґрунтування наукових підходів до формування інфраструктури регулювання депресивних ринків праці. Розглядаючи інфраструктуру депресивних ринків праці як складний процес, у її складі виділено дві компоненти: інституційну, що представлена різними суб'єктами регулювання, та функціональну, яка забезпечує процеси відтворення, формування та використання трудового потенціалу депресивних територій. Наукова новизна дослідження полягає у поглибленні концептуальних засад формування інституційної інфраструктури депресивних ринків праці, виділення в її структурі функціональних підсистем, що реалізують функції регулювання соціально-трудових відносин, ринку праці та зайнятості населення. Практична значущість дослідження полягає у можливості застосування вироблених пропозицій у процесі реалізації державної політики зайнятості на депресивних територіях. Досягнення рівноваги на депресивних ринках праці вимагає формування відповідної інституційної інфраструктури, яка повинна включати три функціональні підсистеми – спеціальну, обслуговуючу і фінансово-кредитну, які реалізують певні функції регулювання і забезпечують стабільність на ринку праці. Перспективи подальших досліджень вимагають спрямування наукового пошуку на вдосконалення механізмів регулювання ринків праці, розвитку інституційної інфраструктури, підвищенні ролі територіальних громад в регулюванні соціально-трудових відносин на територіях, що мають статус депресивних.

Ключові слова: ринки праці, регулювання, інфраструктура, інституційні підсистеми

ВСТУП

Постановка завдання. Ефективне функціонування локальних депресивних ринків праці, забезпечення ефективної зайнятості населення, гармонізація інтересів найманих працівників та роботодавців з метою забезпечення нормального процесу відтворення трудового потенціалу досягається за умов наявності сформованого сприятливого середовища, тобто системи інституціональних, економічних, правових та організаційних регуляторів. Розв'язання цього вузла проблем знаходить свою матеріалізацію в розвитку інституційної інфраструктури, що виступає об'єктивною основою регулювання соціально-трудових відносин, ринку праці та зайнятості на депресивних територіях. Виокремлення проблеми розвитку інфраструктури регулювання депресивних ринків праці в самостійний об'єкт наукового аналізу має під собою достатню аргументацію, оскільки тут сформувалася специфічна інституціональна інфраструктура. Формальні і неформальні інститути тісно переплітаються і взаємодіють між собою, несучи на собі риси єдиного процесу інституціалізації.

Зроблений висновок підтверджується аналізом ситуації на локальних депресивних ринках праці областей зони Карпат, який показує, що процеси інституціалізації тут протікають переважно в

неформальному руслі, тобто домінують неформальні відносини в сфері регулювання соціально-трудових відносин, що є типовими для депресивних територій, де, по суті, сформувався квазірининок праці за відсутності ефективного державного втручання в його регулювання. Звідси випливає необхідність теоретичного аналізу поняття «інституціональна інфраструктура ринку праці», виявлення її основних підсистем та функціональних інституцій, взаємодія яких забезпечує синергетичний ефект регулювання соціально-трудових відносин з врахуванням специфіки функціонування локальних депресивних ринків праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблеми формування інфраструктури регулювання депресивних ринків праці присвячені публікації Е. Лібанової, А. Гриценка, В. Соболева, У. Садової, Л. Семів, С. Сембера, М. Пітюлича, В. Мікловди, Л. Шевчук та ін. Проте ряд теоретичних і методичних аспектів формування інфраструктури депресивних ринків праці залишаються недостатньо розробленими, внаслідок чого знижується ефективність реалізації трудоворесурсної політики на депресивних територіях.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичне та методичне обґрунтування наукових підходів до формування інфраструктури регулювання депресивних ринків праці.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття «інфраструктура» (від лат. *infra* – нижче, *structura* – будова) увійшло в науковий обіг відносно недавно – в 40-х роках минулого століття. Воно запозичене з військового лексикону і за змістовим навантаженням включає сукупність типових підрозділів, що обслуговують бойові дії.

В економічній літературі інтерес до дослідження інституціональної інфраструктури обумовлений розумінням того, що ринок як система господарювання, є полісистемним утворенням, до складу якого входять різні типи ринків. Їх ефективне функціонування забезпечується значною мірою станом інфраструктури, під якою розуміється сукупність елементів, що забезпечують і регулюють неперервне багаторівневе функціонування господарських зв'язків, взаємодію суб'єктів ринкової економіки і рух товарно-грошових потоків [3, с. 53-54]. П. Беленький інфраструктуру ринку трактує як сукупність особливих інститутів, що виконують функції надання спеціалізованих послуг суб'єктам господарювання, найкращої реалізації їхніх інтересів та подальшої інтеграції у єдину макроекономічну систему. Ринкова інфраструктура...є сукупністю об'єктів та інституціональних структур, які забезпечують формування матеріальних, фінансових та інформаційних зв'язків між суб'єктами ринку, які діють у соціально-економічному середовищі [1, с. 124]. Близькою за змістом є дефініція інфраструктури, сформульована А. Омаровим, який під цією категорією розуміє сукупність різних взаємозв'язаних державних органів, які функціонально «...ув'язують в єдине ціле елементи управляючої системи, що надає їм цілісність і нову якість» [4, с. 269]. М. Пітюлич та С. Сембер під ринковою інфраструктурою мають на увазі систему підприємств, організацій та закладів, які обслуговують ринок, або сукупність галузей, які обслуговують матеріальне виробництво [5, с. 91].

Ці теоретико-методологічні засади дають можливість аналізувати інфраструктуру ринку праці, під якою ми розуміємо сукупність інституціональних суб'єктів, діяльність яких спрямована на забезпечення рівноваги на ринку праці шляхом активного впливу на процеси формування, розподілу та використання соціально-трудового потенціалу.

При аналізі інфраструктури слід виходити з того, що різним типам ринків властива певна комбінація інституцій, які здійснюють безпосереднє регулювання відтворювальними процесами, відповідно видозмінюються реалізовані ними функції, а також форми, методи та інструменти регулювання. Співвідношення останніх залежить від конкретних завдань, які розв'язують в певному часовому ланзі, складності і множинності завдань, які нагромадилися в сфері трудовозайнятості, демографічної ситуації тощо. Тому правильний вибір і поєднання різних суб'єктів регулювання виступає необхідною умовою ефективного управління відтворювальними процесами на депресивних ринках праці. У цьому контексті заслуговує на увагу думка М. Бутка, який відмічає, що територіальне розмаїття регіональних депресивних ситуацій являє собою варіацію підходів до виведення

локалітетів з кризового стану [2, с. 38].

Множинність форм прояву депресивних ситуацій неминуче трансформується на інфраструктурі ринку праці, яка має відчувати динамізм кон'юнктурних змін у пропозиції і попиті праці та забезпечувати гнучкий прямий і зворотній зв'язок між суб'єктами господарювання, органами державного управління, місцевого самоврядування та найманими працівниками. Відповідно до цього формування інституційної компоненти інфраструктури набуває ряду специфічних ознак.

Багатогранність та складність процесів відтворення соціально-трудового потенціалу робить неможливим зосередження функцій регулювання цими процесами в рамках якої-небудь окремої інституції. Йдеться про необхідність «поділу праці» між органами державного управління людськими ресурсами, місцевого самоврядування, територіальними громадами, які в нинішніх умовах розвитку стають важливим суб'єктом економічних відносин, головною функцією яких є сприяння трудовозайнятості місцевого населення.

Розподіл функцій між інституціями регулювання обумовлений множинністю цілей, які ставляться в процесі регулювання процесами відтворення соціально-трудового потенціалу депресивних територій. Оскільки фази відтворення соціально-трудового потенціалу не можуть розглядатися ізольовано одна від одної в силу того, що між ними існує тісний причинно-наслідковий зв'язок, то об'єктивно виникає необхідність синхронного і послідовного вирішення цілого комплексу завдань, які вирішуються на різних ієрархічних рівнях управління.

Особливістю інституціональної інфраструктури депресивних ринків праці є збереження за державою різноманітних функцій по організації ринку праці та регулюванню зайнятості. Об'єктивна необхідність посилення ролі держави у формуванні активного ринку праці на депресивних територіях зумовлена існуючою суперечністю, суть якої полягає між проголошеною державою політикою забезпечення продуктивної зайнятості і реальними процесами, які склалися на депресивних ринках праці. Не маючи достатніх матеріальних і фінансових ресурсів, ці території самостійно вирішити ті складні проблеми, які тривалий час тут нагромаджувалися і не знаходили ефективного вирішення, не в змозі. Звідси стає очевидним, що необхідно суттєво розширити коло проблем у сфері трудових відносин, які покладаються на державу. До сьогодення під впливом об'єктивних і суб'єктивних причин політика держави в сфері зайнятості в основному зорієнтована на збереження зайнятості, обмеження масштабів безробіття та допомоги по безробіттю. По суті, у майбутньому необхідно вирішувати завдання структурної перебудови економіки депресивних територій, перекваліфікації і перенавчання вивільнених працівників, підвищення конкурентоспроможності трудового потенціалу. Створення концептуальних організаційних і фінансових передумов для вирішення окресленого кола проблем безпідставно затягнулося. Ситуація, яка склалася на локальних ринках праці депресивних територій, вказує на те, що в існуючій

ситуації роль держави в регулюванні зайнятості повинна носити превентивний характер щодо локалізації загрози наслідків масштабного вимушеного безробіття, яке набуває циклічного характеру.

Конструювання інституційної інфраструктури в умовах становлення місцевого самоврядування, курс на децентралізацію об'єктивно вимагають включення до процесів регулювання трудовозайнятості територіальних громад, які стають важливим суб'єктом економічних відносин. Діяльність громад у тісній взаємодії і координації з державними та недержавними структурами спрямовується на реалізацію завдань політики трудовозайнятості на їх територіях. У зв'язку з цим виникає потреба у чіткому окресленні тих функцій, які слід віднести до компетенції громад з тим, щоб забезпечити системний підхід до регулювання трудовідтворювальними процесами. Йдеться про те, щоб не підмінюючи і не дублюючи функції державних органів регулювання зайнятості населення, сфокусувати діяльність громад на розв'язанні цілої низки проблем у сфері демографічного відтворення населення та збереження демографічного потенціалу громади, формування професійно-кваліфікаційної структури економічно активного населення в тісній ув'язці з перспективними змінами секторальної структури економіки, системи підготовки та перепідготовки кадрів, розробки спеціальних програм сприяння самозайнятості, розвитку малих форм господарювання, підтримки сімейних форм трудової кооперації тощо.

Віднесення до компетенції територіальних громад окресленого кола проблем дозволяє їм системно впливати на процеси відтворення, формування та використання соціально-трудового потенціалу громади, проводити різноаспектний комплексний моніторинг тенденцій та проблем розвитку людського потенціалу, активізувати механізми регулювання цими процесами.

Для ефективної реалізації трудоворесурсної політики на депресивних територіях необхідним є включення недержавних інституцій в процеси регулювання зайнятості населення. Йдеться про діяльність недержавних служб зайнятості, рекрутингових фірм, агентів сприяння працевлаштуванню тощо. Як правило, ці недержавні структури сприяння зайнятості населення ведуть свою роботу спеціалізовано з орієнтацією на певний контингент осіб, які шукають роботу. Їх діяльність сприяє досягненню рівноваги на локальних ринках праці. Разом з тим, виникає проблема налагодження з боку державних органів регулювання зайнятості взаємного інформування приватних служб сприяння зайнятості про ситуацію на локальних ринках праці з тим, щоб не допустити асиметрію трудовідтворювальних процесів та запобігти депопуляційним явищам, відтоку висококваліфікованих кадрів, уповільнення трудової міграції економічно активного населення. З метою вироблення узгоджених дій з реалізації політики зайнятості на локально-територіальному рівні в рамках соціального партнерства доцільним є створення координаційних рад сприяння зайнятості із включенням до їх складу представників роботодавців,

професійних об'єднань, державних та недержавних структур регулювання зайнятості, громадських організацій, що забезпечить синхронізацію їх дій, реалізацію партнерських стосунків між державними органами управління, місцевого самоврядування, територіальних громад, приватними структурами щодо забезпечення ефективної зайнятості населення. Тому, як правильно відмічають А. Гриценко і В. Соболев, механізм функціонування інфраструктури ринку праці неможна зводити лише до діяльності державних служб зайнятості і перепідготовки кадрів, оскільки соціальна політика сучасної держави не обмежується боротьбою із безробіттям, а орієнтована на створення цілого комплексу умов для розвитку людини, включаючи системи охорони здоров'я, культури, освіти, соціального забезпечення [3, с. 57]. Із наведеного стає очевидним, що формування інституційної інфраструктури регулювання депресивних ринків праці на засадах системності вимагає тісної консолідації зусиль державних та недержавних структур, підключення громадських інституцій, взаємодія яких створює синергетичний ефект їх діяльності.

Розуміючи важливість інституційної складової як суб'єктної складової інфраструктури ринку праці, не менш важливе значення має формування функціональної інфраструктури, яка включає ряд підсистем регулювання депресивних ринків праці, завдяки чому процеси регулювання соціально-трудових відносин, ринку праці набувають цілісного характеру, забезпечуючи ефективну зайнятість населення. Компонентну будову функціональної інфраструктури формують три підсистеми (рис. 1).

Вказані підсистеми механізму, зберігаючи певну індіферентність, специфіку реалізації, формують єдину, цілісну в своїй основі, субординовану систему.

У складі механізму органічно взаємозв'язані економічні, соціальні, адміністративні та правові методи регулювання. У ролі вузлових виступають економічні методи як іманентні ринковому господарству. Суть їх полягає в участі територіальних органів та місцевих громад в активному впливі на розвиток багатоукладного ринкового господарства – основи розширення сфери докладання праці, стимулювання всіх видів підприємницької діяльності, за винятком тих, які суперечать існуючому законодавству і поживленню ринку, конкуренції, стимулювання інвестиційної діяльності. У структурі економічних методів надзвичайно важливим завданням є їх спрямованість на стимулювання мобільності населення, спонукання до зміни виду і сфери трудової діяльності. Це є новим підходом у регулюванні трудовозайнятості.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Наявність глибоких відмінностей в рівнях соціально-економічного розвитку в просторовому зрізі трансформується на соціально-трудові відносини, ринок праці та зайнятість населення. Наслідком цього процесу є функціонування різних типів ринків праці, в структурі яких вагоме місце посідають депресивні, які

мають властиву їм специфіку функціонування і вимагають врахування цього факту в процесі реалізації державної політики зайнятості населення.

Досягнення рівноваги на депресивних ринках праці вимагає формування відповідної інституційної

інфраструктури, яка повинна включати три функціональні підсистеми – спеціальну, обслуговуючу і фінансово-кредитну, які реалізують певні функції регулювання і забезпечують стабільність на ринку праці.

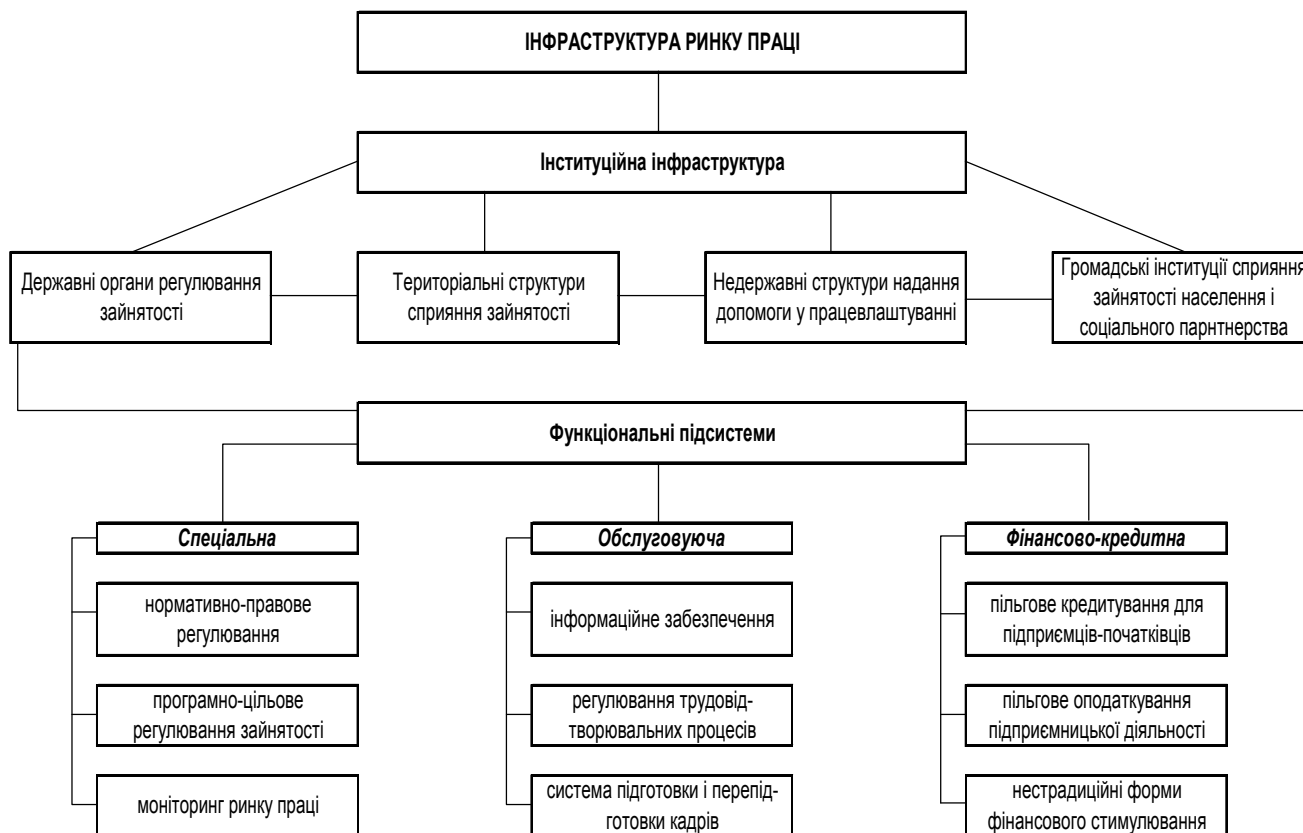

Рис. 1. Взаємозв'язок функціональних підсистем регулювання депресивних ринків праці

Перспективи подальших досліджень вимагають спрямування наукового пошуку на вдосконалення механізмів регулювання ринків праці, розвитку інституційної інфраструктури, підвищенні ролі

територіальних громад в регулюванні соціально-трудових відносин на територіях, що мають статус депресивних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беленький П. Ю. Региональная политика та ринкова інфраструктура // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України: Зб. наук. пр.: Випуск 5 (XLIII): В 3 ч. / ІРД НАН України; Редколегія: відповідальний редактор академік НАН України Долішній М. І. – Львів, 2003. – Ч. 1. – С. 122-129.
2. Бутко М. П. Проблеми зайнятості на селі та інституційні аспекти їх розв'язання в контексті сільського розвитку / М. П. Бутко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – Вип. 3. – С. 33-38.
3. Гриценко А. А. Ринкові інститути та інфраструктура / А. Гриценко, В. Соболев // Економічна теорія. – 2008. – № 3. – С. 53-73.
4. Омаров А. М. Социальное управление: некоторые вопросы теории и практики / А. М. Омаров. – М.: Мысль, 1980. – 272 с.
5. Пітюлич М. І. Системний аналіз територіальної інфраструктури ринку праці / М. І. Пітюлич, С. В. Сембер // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Соціальні пріоритети ринку праці в умовах структурної модернізації економіки». – Т. II. – 19-20 вересня. – К., 2000. – С. 89-96.

Токар Ирина Ильинична

ФОРМИРОВАНИЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ДЕПРЕССИВНЫХ РЫНКОВ ТРУДА

Углубление дифференциации в уровнях социально-экономического развития в пространственном срезе трансформируется в сферу социально-трудовых отношений, следствием чего стало формирование различных типов локальных рынков труда, в структуре которых важное место занимают депрессивные. Эти рынки существенно отличаются от равновесных и кризисных, поскольку сохраняют адекватную им специфику

воспроизводственных процессов, мотивационные механизмы стимулирования трудовой активности, характеризуются разным уровнем занятости и безработицы, возможностями привлечения населения к процессу трудовой деятельности. Специфика функционирования депрессивных рынков труда объективно обуславливает необходимость формирования соответствующей инфраструктуры рынка труда, регулирования социально-трудовых отношений. Она включает комплекс институтов, соответствующих его функционированию, что выступает составной частью механизма регулирования занятости. Целью статьи является теоретическое и методическое обоснование научных подходов к формированию инфраструктуры регулирования депрессивных рынков труда. Рассматривая инфраструктуру депрессивных рынков труда как сложный процесс, в ее составе выделено два компонента: институциональный, представленный различными субъектами регулирования, и функциональный, который обеспечивает процессы воспроизводства, формирования и использования трудового потенциала депрессивных территорий. Научная новизна исследования заключается в углублении концептуальных основ формирования институциональной инфраструктуры депрессивных рынков труда, выделения в ее структуре функциональных подсистем, реализующих функции регулирования социально-трудовых отношений, рынка труда и занятости населения. Практическая значимость исследования заключается в возможности применения выработанных предложений в процессе реализации государственной политики занятости на депрессивных территориях. Достижение равновесия на депрессивных рынках труда требует формирования соответствующей институциональной инфраструктуры, которая должна включать три функциональные подсистемы (специальную, обслуживающей и финансово-кредитную), реализующих определенные функции регулирования и обеспечивающих стабильность на рынке труда. Перспективы дальнейших исследований требуют направления научного поиска на совершенствование механизмов регулирования рынков труда, развитие институциональной инфраструктуры, повышение роли территориальных общин в регулировании социально-трудовых отношений на территориях, имеющих статус депрессивных.

Ключевые слова: рынки труда, регулирования, инфраструктура, институциональные подсистемы.

Tokar Yaryna I.

FORMATION OF INSTITUTIONAL INFRASTRUCTURE REGULATION DEPRESSED LABOR MARKETS

Deepening of differentiation in the levels of social and economic development in the spatial cut is transformed into the sphere of social and labor relations, which resulted in the formation of different types of local labor markets, in the structure of which depressive changes occupy an important place. These markets differ significantly from equilibrium and crisis ones as they retain adequate specificity of reproduction processes, motivational mechanisms to stimulate labor activity, are characterized by different levels of employment and unemployment, opportunities to attract people to the process of employment. The specifics of the functioning of depressed labor markets necessitates the establishment of appropriate labor market infrastructure, regulation of social and labor relations. It includes a range of institutions appropriate to the operation, which serves part of the mechanism of regulation of employment. The aim of the article is a theoretical and methodical substantiation of scientific approaches to the formation of infrastructure regulation of depressed labor markets. Considering the infrastructure of depressed labor markets as a complex process, two components have been allocated in its structure: institutional, represented by different regulatory subjects, and the function that provides the reproduction processes of formation and use of labor potential of depressed areas. The scientific novelty of the research is to deepen the conceptual foundations of the formation of the institutional infrastructure of depressed labor markets, allocation of its structure functional subsystems that implement the functions of regulation of social and labor relations, labor market and employment. The practical significance of the study lies in the possibility of using the developed proposals in the process of implementation of the state policy of employment in depressed areas. Achieving equilibrium in depressed labor markets requires the development of an appropriate institutional infrastructure, which should include three functional subsystems - a special, serving the financial and credit and implementing certain regulatory functions and ensure the stability of the labor market. Prospects for future research directions need scientific research to improve labor market regulation mechanisms, institutional infrastructure, strengthening the role of local communities in the regulation of social and labor relations, with the status of depressive territories.

Keywords: labor markets, regulation, infrastructure, institutional subsystem.

Одержано 31.01.2016 р.

РОЗДІЛ II

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 331.42: 336.12

Бабіна Наталія Олександрівна,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки,
Київський національний університет технологій та дизайну

НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДТРИМКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У науковій праці наведено результати наукових досліджень з проблематики управління економічною безпекою підприємства в умовах нестабільності. Мета статті – подати обґрунтовані рекомендації з питань удосконалення механізмів управління економічною безпекою підприємства на інноваційній основі. При проведенні дослідження використовувалися загальнонаукові та специфічні методи та прийоми пізнання економічних явищ і процесів: аналізу і синтезу, індукції та дедукції, методи статистичного аналізу, метод експертних думок, метод зіставлення та інші. Економічна безпека підприємства розуміється як стан його функціонування в умовах нормального (заздалегідь запланованого) розвитку, у відповідності до чого реалізуються визначені (задекларовані) місія, цілі і завдання. Узагальнено виклики кризового розвитку, які здатні значимо вплинути на стан економічної безпеки підприємств (корпоративного сектора). Вказано на нові економічні ризики та виклики, що проявляються в умовах нестабільності: Загострення конкуренції за доступ до економічних ресурсів (сировинних, фінансових, інтелектуальних), штучне обмеження можливостей щодо виходу на фінансові ринки, відновлення проблеми рейдерства (переходу права власності з використанням корупційних схем), стрімкі (непередбачувані) зміни ринкового середовища, поширення комп'ютерної злочинності, ускладнення фінансових процедур. Зберігається залежність українських підприємств від зовнішньої кон'юнктури через суттєву концентрацію вітчизняної економіки. В українській економіці зберігаються «розриви» у строках та обсягах фінансування інвестиційного та споживчого попиту, що підсилюють диспропорції між сукупним попитом і пропозицією. Сформульовано пропозиції з впровадження інноваційних технологій управління економічною безпекою. Обґрунтовано доцільність врахування додаткових показників, які відображають характер впливу на підприємство процесів, пов'язаних із наслідками кризи та дією заходів щодо відновлення нормального функціонування економіки: рівень прогресивності технологій; коефіцієнт повноти інформації; коефіцієнт стабільності кадрів; рівень правової безпеки; середній рівень деструктивного впливу. В умовах економічної кризи доцільно, на наш погляд, особливу увагу приділяти моніторингу фінансового стану підприємства та оцінці на цій основі загального рівня його економічної безпеки, маючи на увазі, що кризові виклики в першу чергу генералізують ризики дестабілізації саме фінансової сфери підприємства.

Ключові слова: безпека, підприємство, управління підприємством, криза, кризовий розвиток.

ВСТУП

Постановка проблеми. Економічна безпека підприємства розуміється як стан його функціонування в умовах нормального (заздалегідь запланованого) розвитку, у відповідності до чого реалізуються визначені (задекларовані) місія, цілі і завдання. В умовах загострення економічної кризи виникають нові виклики та ризики підтримки стабільного розвитку підприємств, які каталізують загострення стану їхньої економічної безпеки. На жаль, наявні науково-методичні розробки з цих питань ґрунтуються, в основному, на механізмах управління економічною

безпекою, що використовують кількісні методи, зокрема в рамках економічної ризикології. Однак необхідно розробити рекомендації з питань підтримки економічної безпеки підприємства, що функціонує в умовах кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування системи управління економічною безпекою підприємства висвітлено у наукових працях В. Базилевича [1], І. Бланка [2], С. Захаріна [4], К. Іванової [5], В. Маргасової [6], Л. Шаблістої [7] та інших науковців. Проте у економічній літературі дані з питань управління економічною безпекою в умовах дії викликів кризи

представлені досить фрагментарно. Навіть відсутні єдині підходи до трактування понять «економічна безпека», «управління економічною безпекою», «механізм економічної безпеки» та ін. Існує нагальна потреба створення новітніх комплексних підходів управління економічною безпекою підприємства з урахуванням завдань та обмежень в умовах кризи.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – подати обґрунтовані рекомендації з питань удосконалення механізмів управління економічною безпекою підприємства на інноваційній основі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства розглядається як сукупність управлінських, економічних, організаційних, правових і мотиваційних способів гармонізації інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, за допомогою чого, з урахуванням особливостей діяльності підприємства, забезпечується одержання прибутку, величина якого достатня для перебування підприємства в економічній безпеці [5, с.124-129].

Стан економічної безпеки підприємств значно погіршився після негативних проявів світової фінансово-економічної кризи (II півріччя 2008 р.) [1, с. 20]. Проте, в умовах кризи (2010-2015 рр.), зовнішнє середовище стосовно підприємств не стало набагато сприятливішим. Вказане пояснюється дією негативних чинників економічної кризи.

Загострення конкуренції за доступ до економічних ресурсів (сировинних, фінансових, інтелектуальних), штучне обмеження можливостей щодо виходу на фінансові ринки, відновлення проблеми рейдерства (переходу права власності з використанням корупційних схем), стрімкі (непередбачувані) зміни ринкового середовища, поширення комп'ютерної злочинності, ускладнення фінансових процедур – це далеко не повний перелік викликів кризи, які погіршують стан економічної безпеки підприємств [2; 4; 7].

Частка збиткових підприємств в економіці України коливається на рівні від 36,5% до 42,7%, тобто понад третина підприємств демонструють негативний фінансовий результат. Вказане явище пояснюється багатьма причинами і глобальна фінансово-економічна криза, на наш погляд, є не основною (оскільки висока збитковість фіксувалася і у докризовий період). Вочевидь, окремі підприємства не відчувають мотивації до високорезультативної діяльності. Дається взнаки і проблема високого рівня тінізації економіки України та окремих її секторів (реальні прибутки не фіксуються з метою ухилення від оподаткування) [9, с.41].

Зберігається залежність українських підприємств від зовнішньої кон'юнктури через суттєву концентрацію вітчизняної економіки (експорт забезпечує понад 50% ВВП, продукція нафтохімічної і металургійної промисловості складає понад 35-40% експорту).

В українській економіці зберігаються «розриви» у строках та обсягах фінансування інвестиційного та

споживчого попиту, що підсилюють диспропорції між сукупним попитом і пропозицією [1, с. 22]. Має місце так звана «різновекторність» впливу імпорту, що у короткостроковому періоді підтримує рівновагу товарно-грошових ринків і справляє «охолоджувальний» вплив на інфляційні тенденції, проте містить довгостроковий потенціал розгортання девальваційних тенденцій.

В умовах кризи, коли стрімко перерозподіляється ресурсна база та змінюється ціна факторів виробництва, метою побудови та функціонування системи економічної безпеки підприємства є захищеність його «життєвого простору» від дестабілізуючих факторів, внутрішніх і зовнішніх загроз, без нейтралізації яких відбувається зниження фінансово-економічних й організаційно-функціональних показників основної діяльності.

В умовах кризи взаємодія підприємств із зовнішнім середовищем відбувається в умовах недостатньо розвиненої ринкової інфраструктури, правової неоднозначності, різких фінансових коливань, високого ступеня невизначеності [3, с. 177].

Механізм управління економічною безпекою підприємства, що функціонує в умовах кризи, може базуватися на одному із методологічних підходів:

- стан безпеки розглядається через захист від економічних злочинів та інших зазіхань (вузьке значення);

- стан безпеки розглядається через захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз (необхідність врахування яких не завжди усвідомлюється керівництвом підприємства) та адаптаційні властивості підприємства;

- стан безпеки визначається ефективністю використання ресурсів або потенціалу підприємства (ресурсно-функціональний підхід, який не враховує використання некорпоративних ресурсів забезпечення економічної безпеки підприємства та динаміку його розвитку);

- безпека сприймається через наявність конкурентних переваг і економічного потенціалу (що без належної реалізації не гарантує економічної безпеки підприємства);

- безпека розглядається як ступінь реалізації і захисту економічних інтересів (розвинена інтерпретація з акцентом на створенні специфічної системи захисту інтересів, що реалізуються через функціональні складові);

- комплексний підхід управління економічною безпекою, який поєднує в собі різні методичні підходи.

Підприємство, як будь-яка система, має граничні можливості адаптації до зовнішніх і внутрішніх умов, що постійно трансформуються. Загроза економічної безпеки підприємства проявляється, якщо вичерпано адаптаційний потенціал пристосування до зростаючої нестабільності зовнішнього середовища у межах сталої місії. Граничні можливості адаптації зумовлюють потребу в коригуванні стратегічної цілі, переорієнтації напрямів господарювання, технічній, технологічній та організаційній модернізації підприємства, підвищенні рівня кваліфікації персоналу [8, с. 134].

Враховуючи новітні виклики економічної кризи, пропонуємо враховувати додаткові показники, які відображають характер впливу на підприємство процесів, пов'язаних із наслідками кризи та дією заходів щодо відновлення нормального функціонування економіки: рівень прогресивності технологій; коефіцієнт повноти інформації; коефіцієнт стабільності кадрів; рівень правової безпеки; середній рівень деструктивного впливу. В умовах економічної кризи доцільно, на наш погляд, особливу увагу приділяти моніторингу фінансового стану підприємства та оцінці, на цій основі, загального рівня його економічної безпеки, маючи на увазі, що кризові виклики в першу чергу генералізують ризики дестабілізації саме фінансової сфери підприємства.

В процесі аналізу економічної безпеки підприємства доцільно використовувати методики оцінювання сприятливості бізнес-середовища на основі результатів рейтингування «Ведення бізнесу» (Doing Business), що складається Міжнародною фінансовою корпорацією (МФК), яка входить до Світового Банку [7, с. 56]. Станом на початок 2015 р. в Україні можна виділити наступні найбільш проблемні («небезпечні») зони, які значною мірою знижують рівень економічної безпеки підприємств: підключення до систем електропостачання, процедури банкрутства, дозвільна система в будівництві, виконання контрактів, зовнішня торгівля, захист прав інвесторів. Відповідно, в процесі побудови та організації функціонування систем управління економічною безпекою менеджмент підприємств на вказані процеси має звертати найбільше уваги.

Підґрунтям підвищення рівня економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності є формування та розвиток сучасної системи економічної безпеки, специфічними засадами якої є складність, адаптивність, гнучкість, стійкість, ефективність, надійність й самоорганізація [6, с. 290]. Система заходів має бути спрямована на досягнення (підтримку) належного рівня економічної безпеки: забезпечення оптимального поєднання ресурсів та наявних можливостей підприємства, виявлення і нейтралізацію загроз, відшкодування збитків та відтворення об'єктів захисту, що постраждали, у разі реалізації небезпек. Результативність забезпечення економічної безпеки підприємства визначається головними показниками його діяльності: стабільністю функціонування; належним рівнем конкурентоспроможності; збільшенням заможності власників (акціонерів); стійким інноваційним розвитком підприємства; гармонізацією соціально-економічних інтересів.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Запропоновано інноваційні за змістом підходи щодо формування механізму управління економічною безпекою підприємства, яка функціонує в умовах економічної кризи.

Враховуючи новітні виклики, пропонуємо враховувати додаткові показники, які відображають характер впливу на підприємство процесів, пов'язаних із наслідками кризи та дією заходів щодо відновлення нормального функціонування економіки: рівень прогресивності технологій; коефіцієнт повноти інформації; коефіцієнт стабільності кадрів; рівень правової безпеки; середній рівень деструктивного впливу. В умовах економічної кризи особливу увагу слід приділяти моніторингу фінансового стану підприємства та оцінці, на цій основі, загального рівня його економічної безпеки, маючи на увазі, що виклики в першу чергу генералізують ризики дестабілізації саме фінансової сфери підприємства.

В процесі аналізу економічної безпеки підприємства доцільно використовувати методики оцінювання сприятливості бізнес-середовища на основі результатів рейтингування «Ведення бізнесу» (Doing Business), що складається Міжнародною фінансовою корпорацією (МФК).

Слід враховувати, що в умовах економічної кризи підприємство відчуває негативну дію нових викликів, серед яких: загострення конкуренції за доступ до економічних ресурсів (сировинних, фінансових, інтелектуальних), штучне обмеження можливостей щодо виходу на фінансові ринки, відновлення проблеми рейдерства (переходу права власності з використанням корупційних схем), стрімкі (непередбачувані) зміни ринкового середовища, поширення комп'ютерної злочинності, ускладнення фінансових інструментів та процедур та ін. В українській економіці зберігаються «фозриви» у строках та обсягах фінансування інвестиційного та споживчого попиту, що підсилюють диспропорції між сукупним попитом і пропозицією.

Підґрунтям підвищення рівня економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності є формування та розвиток сучасної системи економічної безпеки, специфічними засадами якої є складність, адаптивність, гнучкість, стійкість, ефективність, надійність й самоорганізація.

У подальшому мають бути розроблені науково-методичні підходи з питань моделювання управлінських систем підтримки належного рівня економічної безпеки підприємства з урахуванням викликів макроекономічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилевич В. Д. Інституційний концепт модернізації фінансових інститутів / В. Д. Базилевич, В. Л. Осецький // Фінанси України. – 2013. – № 5. – С. 19-30.
2. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К.: Эльга, 2009. – 776 с.
3. Економічна безпека підприємств, установ, організацій. – К.: Алерта, Правова єдність, 2009. – 544 с.
4. Захарін С. В. Інвестиційна безпека компаній з управління активами як складова їх економічної безпеки // Теоретико-методологічні основи інвестиційно-інноваційної безпеки національної економіки України:

монографія / за ред. д-ра екон. наук., проф. І. М. Грищенка. – К.: НАН України; Ін-т екон. прогнозування, 2011. – С. 245-302.

5. Іванова К. В. Стан фондового ринку в період світової фінансової кризи і його подальший розвиток / К. В. Іванова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4. – С. 172-178.

6. Маргасова В. Г. Система забезпечення стійкості національної економіки та її безпеки: теорія, методологія, практика управління / В. Г. Маргасова. – Ч.: Десна Поліграф, 2014. – 416 с.

7. Технологічна модернізація промисловості України [монографія] / М. В. Волосюк, К. Ю. Гончаров, С. В. Захарін та ін. / за ред. д.е.н. Л. І. Федулової. – К.: ІЕП НАНУ, 2008. – 427 с.

8. Україна у вимірі економіки знань [монографія] / за ред. акад. НАН України В. М. Геєця. – К.: Основа, 2006. – 592 с.

9. Шаблиста Л. Тенденції збитковості промислових підприємств та чинники, що її зумовлюють / Л. Шаблиста // Економіка України. – 2006. – № 12. – С. 38-47.

Бабина Наталья Александровна

НОВЕЙШИЕ ПОДХОДЫ К ОРГАНИЗАЦИИ ПОДДЕРЖКИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В научной работе приведены результаты научных исследований по проблематике управления экономической безопасностью предприятия в условиях нестабильности. Цель статьи – подать обоснованные рекомендации по вопросам совершенствования механизмов управления экономической безопасностью предприятия на инновационной основе. При проведении исследования использовались общенаучные и специфические методы и приемы познания экономических явлений и процессов: анализа и синтеза, индукции и дедукции, методы статистического анализа, метод экспертных мнений, метод сопоставления и другие. Экономическая безопасность предприятия понимается как состояние его функционирования в условиях нормального (заранее запланированного) развития, в соответствии с чем реализуются определенные (задекларированные) миссия, цели и задачи. Сделан обзор вызовов кризисного развития, которые способны значительно повлиять на состояние экономической безопасности предприятий (корпоративного сектора). Указаны новые экономические риски и вызовы, которые проявляются в условиях нестабильности: обострение конкуренции за доступ к экономическим ресурсам (сырьевые, финансовые, интеллектуальные), искусственное ограничение возможностей по выходу на финансовые рынки, восстановление проблемы рейдерства (переход права собственности с использованием коррупционных схем), стремительные (непредсказуемые) изменения рыночной среды, распространение компьютерной преступности, осложнение финансовых процедур. Сохраняется зависимость украинских предприятий от внешней конъюнктуры. В украинской экономике сохраняются «разрывы» в сроках и объемах финансирования инвестиционного и потребительского спроса, усиливаются диспропорции между совокупным спросом и предложением. Сформулированы предложения по внедрению инновационных технологий управления экономической безопасностью. Обоснована целесообразность учета дополнительных показателей, которые отражают характер воздействия на предприятие процессов, связанных с последствиями кризиса и действием мер по восстановлению нормального функционирования экономики: уровень прогрессивности технологий; коэффициент полноты информации; коэффициент стабильности кадров; уровень правовой безопасности; средний уровень деструктивного воздействия. В условиях экономического кризиса целесообразно, на наш взгляд, особое внимание уделять мониторингу финансового состояния предприятия и оценке на этой основе общего уровня экономической безопасности, имея в виду, что кризисные вызовы в первую очередь генерализируют риски дестабилизации именно финансовой сферы предприятия.

Ключевые слова: безопасность, предприятие, управление предприятием, кризис, кризисное развитие.

Babina Nataliya O.

INNOVATIVE APPROACHES TO SUPPORT ORGANIZATIONS OF ECONOMIC SECURITY

The results of research on the problems of management of company's economic security in terms of instability are presented in scientific work. The purpose of the article is to give justified recommendations on improving economic security control mechanisms on the basis of innovation. General scientific and specific knowledge of methods and techniques of economic phenomena and processes, analysis and synthesis, induction and deduction, methods of statistical analysis, the method of expert opinions, and other matching methods have been used in the study. The economic security of the enterprise is understood as a condition of its operation under conditions of normal (pre-planned) development, according to which (declared) mission, goals and objectives are realized. Crisis development challenges that are able to significantly affect the economic security of enterprises (corporate sector) have been generalized. The specified new economic risks and challenges that occur in conditions of instability have been specified: growing competition for access to economic resources (raw materials, financial, intellectual), artificial limitation of opportunities to enter the financial markets, recovery problems raiding (transfer of ownership by using corruption schemes), rapid (unpredictable) changes in the market environment, the spread of computer crime, complications of financial procedures. Ukrainian enterprises are still dependant from external conditions through significant concentration of the national economy. "Gaps" remain in the Ukrainian economy in the terms and amounts of financing investment and consumer demand, reinforcing disparities between aggregate supply and demand. Proposals on introduction of innovative technologies of Economic Security Management have been introduced. The necessity of taking into account additional indicators that reflect the impact on business processes associated with the effects of the crisis and action steps to restore the normal functioning of the

economy have been justified: the level of progressivity of technologies; factor completeness; stability ratio of staff; level of legal security; the average destructive influence. With the economic crisis, it is appropriate, in our view, to pay special attention to monitoring the financial condition of the company and assessment of the basis of its general level of economic security, implying that the crisis primarily generalize the risks destabilizing the financial sector of enterprise.

Keywords: security, enterprise, enterprise management, crisis, crisis development.

Одержано 15.09.2016 р.

УДК 330.522.2

Дробишева Олена Олегівна,
к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства,
Віташ Наталія Миколаївна,
магістр гр. ЕП-15-мз,
Запорізька державна інженерна академія

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ОСНОВНИХ ФОНДІВ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У ДОСЯГНЕННІ ПІДПРИЄМСТВОМ СВОЇХ ЦІЛЕЙ

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що основні фонди є невід'ємною і особливо важливою частиною будь-якого підприємства, без яких неможливо здійснення господарської діяльності. Тому для досягнення оптимальних показників діяльності менеджменту підприємства потрібно підвищувати ефективність використання основних фондів. Метою статті є пошук оптимальної структури основних фондів на підприємстві як найважливішого напрямку поліпшення їх використання. Аналізуючи, систематизуючи і узагальнюючи наукові праці багатьох учених, було розглянуто сутність основних фондів, систематизовано погляди дослідників на класифікацію основних фондів підприємства. У результаті дослідження було виділено фактори, що впливають і змінюють структуру основних фондів. Доведено залежність поліпшення структури основних фондів підприємства та зростання виробництва і показника фондовіддачі, зниження собівартості, збільшення грошових накопичень. Визначено основні шляхи поліпшення структури основних фондів підприємства. Наукова новизна полягає у тому, що серед безлічі досліджень шляхом їх систематизації та порівняння були визначені ефективні напрями удосконалення структури основних виробничих фондів на підприємстві. В результаті дослідження ще раз доведено, що ефективність роботи підприємства, зростання його доходів, збільшення обсягів випуску продукції залежить від того наскільки ефективно використовуються наявні засоби праці, від оптимізації структури основних фондів шляхом збільшення питомої ваги активної частини основних засобів, придбання високопродуктивних машин і устаткування, своєчасного їх оновлення, зменшення частки невстановленого обладнання, забезпечення пропорційності між цехами і ділянками, зменшення не використовуваних і зайвих основних засобів за рахунок їх реалізації або здачі в оренду. Тоді успіхи підприємства не будуть мати ситуативний характер, а будуть чітко пов'язані з раціональним розташуванням основних фондів та якісною організацією виробництва. За допомогою удосконалення структури основних фондів можна буде суттєво покращити результати роботи підприємства. Подальші наукові дослідження мають спрямовуватися на кількісне визначення фінансового результату від оптимізації структури основних фондів підприємства.

Ключові слова: основні фонди, структура основних фондів, продуктивність праці, фондовіддача, використання та оновлення основних засобів.

ВСТУП

Основні фонди є матеріально-технічною базою будь-якого підприємства. Від рівня їх збалансованого розвитку і ефективності використання залежать важливі показники діяльності підприємства, зокрема, такі як конкурентоспроможність продукції на ринку та фінансовий стан підприємства. Враховуючи, що проблема підвищення ефективності використання основних фондів є центральною на сучасному етапі економічного розвитку України та зважаючи на

важливу роль основних фондів у виробничому процесі, необхідно вдосконалювати їх структуру, що сприятиме ефективному використанню основних фондів і виробничих потужностей, забезпечуючи при цьому зростання продуктивності праці та зниження витрат виробництва.

Постановка проблеми. На сьогодні кожне підприємство має розглядати питання стабілізації та виходу на конкурентоздатний рівень через призму своєї незалежності та самостійності як товаровиробника, з одного боку, і залежності від

макроекономічного впливу держави та зовнішнього економічного середовища, з іншого. Для того, щоб підприємство було найприбутковішим, необхідно більше уваги приділяти кількісному та якісному вдосконаленню основних виробничих фондів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема ефективного використання основних фондів і виробничих потужностей підприємств займає визначальне місце в дослідженнях таких економістів, як В. Андрійчук, В. Антонюк, М. Герасимчук, І. Лукінов, Б. Кваснюк, Г. Одинцова, П. Орлов, О. Чорна, М. Чумаченко, І. Швець та інших.

Незважаючи на велику кількість наукових робіт та певні практичні досягнення, остаточно не знайдено ефективних шляхів вирішення проблеми формування основних фондів та управління ними на промислових підприємствах. Недостатньо вивченими залишаються питання теоретико-методичного характеру, пов'язані зі своєчасним оновленням основних фондів, оптимізацією їх структури відповідно до вимог технологічного процесу, організацією їх ефективного використання для забезпечення динамічного та інноваційного розвитку вітчизняних підприємств.

Мета статті (постановка завдання).

Підвищення ефективності використання основних фондів є запорукою збільшення вироблення продукції, що в кінцевому підсумку веде до збільшення доходів та підвищення рівня рентабельності підприємства. Метою статті є визначення напрямів підвищення ефективності використання основних виробничих фондів та методичних підходів до оптимізації їх структури для зростання ресурсного потенціалу та зміцнення фінансової стійкості.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Величезну роль у процесі праці на підприємстві відіграють основні фонди, оскільки у своїй сукупності вони визначають виробничу потужність і утворюють виробничо-технічну базу підприємства – один з найважливіших чинників будь-якого виробництва. На кінцеві результати господарської діяльності підприємств прямо впливають стан та ефективне використання основних фондів. Їх раціональне

використання сприяє поліпшенню всіх техніко-економічних показників, у тому числі збільшення випуску продукції, зниження її собівартості та трудомісткості виготовлення.

Основні фонди – це частина засобів виробництва, які беруть участь у процесі виробництва тривалий період, зберігаючи при цьому натуральну форму і властивості, а також переносять свою вартість на вартість готового продукту частинами [3, с. 140].

У економічній літературі поняття «основні фонди» має широку базу трактувань та визначень. У різні часи по-різному сприймалося сутність «основних фондів», поряд з яким використовується поняття «основні засоби». На основі проведеного аналізу наукової літератури можна зробити висновок, що більшість авторів під основними засобами розуміють матеріальні активи підприємства.

Основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) [3, с. 140].

При створенні кожне підприємство забезпечується необхідними виробничими фондами, з розвитком підприємства вони поповнюються та оновлюються. Основні фонди поділяються на виробничі та фонди невикористаного призначення.

Основні виробничі фонди становлять приблизно 95-98% загальної вартості основних фондів підприємства. До них відносяться ті фонди, що безпосередньо беруть участь у процесі виробництва. До основних фондів невикористаного призначення належать ті, що не беруть участі у процесі виробництва, але забезпечують його нормальне функціонування, задовольняють побутові та культурні потреби працівників, тобто це фонди, що належать до соціальних умов виробництва.

На рисунку 1 наведено типову класифікацію основних фондів промислового підприємства.

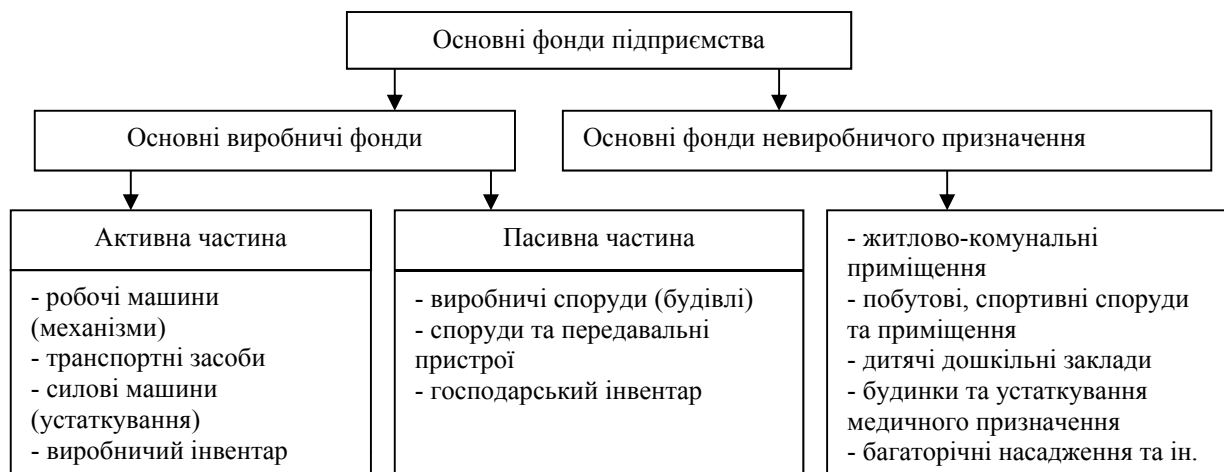

Рис. 1. Типова класифікація основних фондів підприємства

Джерело: розроблено авторами

Оскільки елементи основних фондів відіграють різну роль у процесі виробництва, велике значення має їх поділ на активну та пасивну частини.

До активної частини основних виробничих фондів належить комплекс машин і механізмів, що беруть безпосередню участь у виробничому процесі (транспортні засоби, устаткування, виробничий інвентар та ін.).

До пасивної частини основних виробничих фондів належить решта видів фондів, що не беруть безпосередньої участі у виготовленні продукту, але необхідні для виробничого процесу [1, с. 56]. Вони забезпечують нормальне використання активної частини основних виробничих фондів.

Така деталізація необхідна для виявлення резервів підвищення ефективності їх використання на основі оптимізації структури.

Склад основних фондів зумовлює їх роль у розширеному відтворенні. По-перше, одні основні фонди, як засоби праці, беруть участь у виробничому процесі. Це машини, устаткування, інструменти і т.п. По-друге, інші основні фонди створюють умови для здійснення виробничого процесу. Це будівлі, гідротехнічні споруди, транспортні споруди – мости, тунелі, дороги; електромережі, трубопроводи, а також основні фонди, призначені для збереження і переміщення предметів праці – складські приміщення, транспортні засоби. По-третє, вони підвищують продуктивність праці [3, с. 111].

Структуру основних фондів можна охарактеризувати як співвідношення між окремими видами основних фондів. Вона показує, яку відсоткову частку займає той чи інший вид (група) основних фондів у загальному їх обсязі, у загальній їх вартості.

Структура основних виробничих фондів, як і структура матеріально-технічної бази, має галузевий характер. Видова структура основних фондів на окремих підприємствах у різних галузях промисловості неоднакова і залежить від характеру діяльності підприємства. Залежно від належності до певної галузі народного господарства підприємство матиме різну частку засобів, які відносять до активної чи пасивної частини. Наприклад, частка будівель у загальній вартості основних фондів найбільш висока у легкій і харчовій промисловості (44%), споруд – у паливній промисловості (17%), передавальних пристроїв – в електроенергетиці (32%), машин та устаткування – на підприємствах машинобудівного комплексу (45% і вище). У транспортній галузі транспортні засоби становлять 60-70%; будинки, споруди та передавальні пристрої – 20-25%; силові, робочі машини та устаткування – 3-5%; тоді як в інших галузях народного господарства питома вага транспортних засобів становить 2-4% загальної вартості основних виробничих фондів [5, с. 77].

За сукупністю промислових підприємств України в загальному обсязі основних фондів частка окремих їх видів останніми роками коливалась у таких межах: будівель і споруд – 45-47%, машин і устаткування – 40-42%; транспортних засобів – 2,5-3%.

Існує багато факторів, що впливають і змінюють структуру основних фондів, а саме:

- виробничо-технологічні особливості підприємства;
- науково-технічний прогрес (технічний рівень виробництва);
- ступень розвитку різних форм організації виробництва;
- вартість будівництва виробничих об'єктів і рівня цін на технологічне устаткування;
- відтворювальна структура капітальних вкладень у створенні нових основних фондів;
- рівень автоматизації і механізації;
- кліматичні та географічні умови розміщення підприємств;
- рівень спеціалізації і кооперування;
- характер продукції та ін.

При аналізі основних фондів застосування методів горизонтального й вертикального аналізів допомагає відтворити структурну цілісність об'єкту дослідження, а використання коефіцієнтного методу – дає змогу проаналізувати основні складові об'єкту у їх тісній взаємодії. Джерелами даних для аналізу є план підприємства, план технічного розвитку, форма № 1 «Баланс підприємства», форма № 5 «Додаток до балансу підприємства», «Звіт про фінансово-майновий стан підприємства», дані про переоцінку основних засобів, інвентарні картки обліку основних засобів.

Починати аналіз основних фондів на підприємстві слід з ознайомлення зі складом загалом, і за окремими групами. При цьому виявляється рух і напрямок зміни основних фондів, частка промислово-виробничих і невиробничих фондів, виробничих основних фондів інших галузей на початок та кінець звітного періоду.

Важливим етапом при формуванні структури основних фондів є її аналіз. Аналіз складу основних фондів, відокремлення груп, підгруп, які складають структуру засобів праці, визначення їх частки та співвідношення дозволяє конкретизувати, яка група основних засобів є найвагомішою у структурі та визначити співвідношення нових основних засобів та тих, які вже є у користуванні [1, с. 65].

Вивчаючи зміну структури засобів у вартісному виразі, з'ясовується, за рахунок чого вона сталася – зміни складу будівель і споруд чи складу машин, обладнання та інших груп основних фондів. Важливою умовою раціональної зміни складу будівель і споруд є зростання виробничої площі у порівнянні з невиробничою, зокрема виробничої площі цехів, де відбуваються виробничі процеси.

Аналіз складу і структури основних виробничих засобів забезпечить керівництво підприємства інформацією про склад основних засобів і співвідношення між їхніми групами, уможливить виявлення тенденції зміни структури основних засобів за групами. Порівняння із середніми та найліпшими показниками дасть змогу вжити відповідних заходів для відновлення оптимальної питомої ваги машин і обладнання як найактивнішої частини основних засобів, а також визначити міру впливу цих змін на показники використання основних засобів.

Чим вище частка механізмів, машин, пристроїв, приладів у вартості основних виробничих фондів, тим вище показник фондовіддачі. Тому поліпшення

структури основних фондів розглядається як умова зростання виробництва і показника фондовіддачі, зниження собівартості, збільшення грошових накопичень.

Оскільки показник фондовіддачі є одним з основних факторів, який визначає обсяг продукції підприємства, тому необхідно детально проаналізувати, які фактори, в свою чергу, впливають на неї. Їх багато, як залежних, так і незалежних від підприємства. Проте резерви її росту – оптимальне використання техніки на кожному підприємстві і робочому місці. Інтенсивний шлях ведення господарства припускає систематичне зростання фондовіддачі за рахунок зростання продуктивності машин, механізмів і устаткування, технічного удосконалення основних фондів, покращення структури основних фондів промислового підприємства.

Найбільш проста двофакторна модель аналізу:

$$\Phi_{\text{В}} = \frac{\text{В}}{\text{ОВФ}} \quad (1)$$

де $\Phi_{\text{В}}$ – фондовіддача;

В – випуск продукції, тис. грн.;

ОВФ – основні виробничі фонди, тис. грн.

Шляхом розширення можливо перетворити цю модель, помноживши і розділивши чисельник і знаменник на вартість активної частини фондів і вартість машин і механізмів:

$$\Phi_{\text{В}} = \frac{\text{ОВФа}}{\text{ОВФ}} \times \frac{\text{ОВФму}}{\text{ОВФа}} \times \frac{\text{В}}{\text{ОВФму}} = \text{ПВа} \times \text{ПВму} \times \text{Фвму} \quad (2)$$

де ОВФа – активна частина основних фондів;

ОВФму – вартість машин і устаткування;

ПВа – частка активної частини основних фондів у загальній їхній вартості (середньорічні величини);

ПВму – частка машин і устаткування в активній частині основних фондів;

Фвму – фондовіддача машин і устаткування.

Факторний аналіз фондовіддачі із застосуванням даної моделі найбільш доцільний, оскільки дозволяє відповісти на питання, які зміни у структурі основних виробничих фондів, тобто співвідношення активної і пасивної частини, а також співвідношення вартості активної частини основних засобів та машин і обладнання вплинули на зміну фондовіддачі, тобто ефективність використання основних фондів. Для аналітичної роботи за цією моделлю підприємства, незалежно від розміру, власності й галузі, мають повне інформаційне забезпечення, що дозволяє оперативно провести аналіз і зробити висновки щодо наявних резервів росту ефективності діяльності суб'єкта господарювання за рахунок поліпшення використання основних засобів, оптимізації їхньої структури [6, с. 39-41].

Розходження виробничої структури основних фондів у різних галузях промисловості є результатом техніко-економічних особливостей цих галузей. Навіть підприємства усередині однієї тієї ж галузі промисловості, як правило, мають неоднакову виробничу структуру основних фондів. Найбільш висока питома вага активних елементів основних фондів на підприємствах із високим рівнем технічної

оснащеності і електроозброєності праці, де виробничі процеси механізовані й автоматизовані і широко використовуються хімічні методи обробки.

Майже кожне підприємство може поліпшити структуру основних виробничих фондів за рахунок підвищення частки виробничого обладнання. Це можливо завдяки більш раціональному розміщенню устаткування усередині цехів, розставляння його на відкритих майданчиках, де це можливо, а також виносу з виробничих площ невиробничих служб (складів, контор і т.п.) і розміщення на них додаткової кількості обладнання [7, с. 87].

На виробничу структуру основних фондів також впливає капітальне будівництво. Домагаючись зниження вартості будівництва, наприклад, виробничих будинків, можливо зменшення частки пасивних елементів основних фондів у загальній їх вартості і тим самим підвищення ефективності витрат, вкладених в основні фонди підприємства.

Все це говорить про те, що підприємство зацікавлене в підвищенні частки машин і обладнання – найбільш активної частини основних фондів і в зниженні питомої ваги насамперед будинків і господарського інвентарю без збитку для ефективного функціонування виробничого процесу [5, с. 32].

Оцінка співвідношення між різними видами основних виробничих фондів надає чітке визначення, куди більше вкладається коштів підприємства. Здавалося б, чим вища на підприємствах частка виробничого обладнання, тим вищий рівень їх технічного оснащення та більше можливостей щодо збільшення обсягу випуску продукції, потужності підприємства. Але, з іншого боку, якщо нове, надсучасне устаткування поставити просто неба, воно швидко вийде з ладу. Тому недостатня кількість елементів пасивної частини негативно впливає на ефективність використання засобів виробництва, і передусім на їх технічний стан та обслуговування [7, с. 133]. Тому для найбільш ефективного використання основних виробничих фондів підприємству необхідно оптимізувати співвідношення між активною та пасивною частинами.

Таким чином, значними резервами кращого використання основних фондів є введення в дію нових технологічних ліній, агрегатів, устаткування, удосконалення структури основних виробничих фондів за рахунок збільшення питомої ваги активної частини основних засобів, придбання високопродуктивних машин і устаткування, своєчасне їх оновлення, зменшення частки невстановленого обладнання, забезпечення пропорційності між цехами і ділянками, зменшення не використовуваних і зайвих основних засобів за рахунок їх реалізації або здачі в оренду.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Важливим напрямом підвищення ефективного використання основних фондів є вдосконалення їх структури. Для кожного підприємства дуже важливо, в яку групу основних виробничих засобів вкладати кошти. Воно зацікавлене в оптимальному підвищенні

частки машин, устаткування, тобто активної частини основних засобів, які обслуговують процес виробництва і характеризують виробничі можливості підприємства. Від того наскільки ефективно використовуються наявні засоби праці, від їх відповідності основним напрямкам науково-технічного прогресу залежать і загальні результати роботи підприємства, створення принципово нових підходів до управління підприємством в цілому та основними засобами зокрема.

Основними шляхами поліпшення структури

основних фондів можна визначити розвиток науки і техніки, ліквідація надмірностей у будівництві споруд і будівель, підвищення питомої ваги активної частини в загальній вартості основних фондів, раціональне розташування основних засобів та якісна організація виробництва, вдосконалення використання площ, зниження витрат з обслуговування основних фондів.

Подальші наукові дослідження мають спрямовуватися на кількісне визначення фінансового результату від оптимізації структури основних фондів підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Савицька Г. В. Аналіз господарської діяльності підприємства: 4-е вид., перероб. і доп. – Мінськ: ТОВ «Нове знання», 2013. – 688 с.
2. Стражев В. І. Аналіз господарської діяльності в промисловості: Підручник / В. І. Стражев, Н. А. Русак, О. Ф. Моргун та ін; За заг. ред. В. І. Стражева. – Мінськ: Вишэйшая Шк., 2014. – 398 с.
3. Мамедов О. Ю. Сучасна економіка: Навчальний посібник / Наук. ред. О. Ю. Мамедов. – К.: Феникс, 2014. – 608 с.
4. Волков О. І. Економіка підприємства: Підручник / За ред. проф. О. І. Волкова. – 2-е вид., перероб. і доп. – М.: ИНФРА-М, 2012. – 520 с.
5. Рыбин В. И. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятий и объединений: Учебник / Под редакцией В. И. Рыбина, пер. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2009. – 391 с.
6. Кузьмін О. Економічна ефективність використання основних засобів підприємства / О. Кузьмін // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – № 20 (9). – С. 240-245.
7. Грузинов В. П. Экономика предприятия и предпринимательство. – М.: Машиностроение, 2011. – 317 с.
8. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2014. – 528 с.
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/7.htm>.

Дробышева Алена Олеговна, Виташ Наталия Николаевна

ОПТИМИЗАЦИЯ СТРУКТУРЫ ОСНОВНЫХ ФОНДОВ И ИХ ЗНАЧЕНИЕ В ДОСТИЖЕНИИ ПРЕДПРИЯТИЕМ СВОИХ ЦЕЛЕЙ

Актуальность темы исследования обусловлена тем, что основные фонды являются неотъемлемой и особенно важной частью любого предприятия, без которых невозможно осуществление хозяйственной деятельности. Поэтому для достижения оптимальных показателей деятельности руководству предприятия нужно повышать эффективность использования основных фондов. Целью статьи является поиск оптимальной структуры основных фондов на предприятии как важнейшего направления улучшения их использования. Анализируя, систематизируя и обобщая научные труды многих ученых, была рассмотрена сущность основных фондов, систематизированы взгляды исследователей на классификацию основных фондов предприятия. В результате исследования было выделено факторы, влияющие и изменяющие структуру основных фондов. Доказана зависимость улучшения структуры основных фондов предприятия и роста производства, показателя фондоотдачи, снижения себестоимости, увеличения денежных накоплений. Определены основные пути улучшения структуры основных фондов предприятия. Научная новизна заключается в том, что среди множества исследований путем их систематизации и сравнения были определены эффективные направления совершенствования структуры основных производственных фондов на предприятии. В результате исследования еще раз доказано, что эффективность работы предприятия, рост его доходов, увеличение объемов выпуска продукции зависит от того насколько эффективно используются имеющиеся средства труда, от оптимизации структуры основных фондов путем увеличения удельного веса активной части основных средств, приобретения высокопроизводительных машин и оборудования, своевременного их обновления, уменьшения доли неустановленного оборудования, обеспечения пропорциональности между цехами и участками, уменьшения неиспользуемых и лишних основных средств за счет их реализации или сдачи в аренду. Тогда успехи предприятия не будут иметь ситуативный характер, а будут четко связаны с рациональным расположением основных фондов и качественной организацией производства. С помощью совершенствования структуры основных фондов можно будет существенно улучшить результаты работы предприятия. Дальнейшие научные исследования должны быть направлены на количественное определение финансового результата от оптимизации структуры основных фондов предприятия.

Ключевые слова: основные фонды, структура основных фондов, производительность труда, фондоотдача, использование и обновление основных средств.

Drobysheva Olena O., Vitash Nataliya M.

OPTIMIZING THE STRUCTURE OF ASSETS AND THEIR VALUE IN ACHIEVING ENTERPRISE'S GOALS

Topicality of the research is due to the fact that capital assets are essential and particularly important part of any enterprise, without which it is impossible to carry out economic activities. Therefore, to achieve optimal performance of enterprise management it is necessary to raise efficiency of fixed assets. The aim of the article is the search for the optimal structure of assets in the company as an important direction to improve their use. Analyzing, summarizing and systematizing research work of many scientists the nature of assets has been examined, the views of researchers on the classification of the core business have been systematized. In the course of study factors that affect and alter the structure of the main funds have been highlighted. Dependence of improvement the structure of the core business and the growth rate of production and capital productivity, reduction of costs, increase of cash savings has been proved. The main ways of improving the structure of the core business have been determined. Scientific novelty lies in the fact that among the many studies effective directions of improving the structure of fixed assets in the enterprise have been determined with the help of organization and comparison. The study once again proved that the efficiency of enterprises, the growth of revenues, an increase in output depends on how efficiently available means of work are used, on optimizing the structure of assets by increasing the proportion of the active part of fixed assets, the acquisition of high-performance machinery and equipment, their timely updates, reducing the share of unidentified equipment, ensuring proportionality between the shops and sites, reducing unused and unnecessary fixed assets through their sale or lease. Then the success of the enterprise will not have situational character, and will be clearly related to the rational location of assets quality and organization of production. With the improvement of the structure of assets it will be possible to significantly improve business results. Further research should be directed at the quantification of the financial results of the optimization of the structure of the core business.

Keywords: *fixed capital, structure of fixed assets, labor productivity, capital productivity, use and replacement of fixed assets.*

Одержано 16.09.2016 р.

АНАЛИТИКА ОБОРОТНОГО КАПИТАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ КАК СПОСОБ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ И ОПТИМИЗАЦИИ ЕГО СТРУКТУРЫ

Научная статья посвящена актуальным проблемам, связанным с исследованием формирования и эффективного использования оборотного капитала предприятия. Сегодня, в условиях неопределенности и риска, предприятия разных форм собственности заинтересованы в эффективном использовании финансовых ресурсов, задействованных в цикле кругооборота капитала с целью получения прибыли. В свою очередь, прибыльность зависит от характера использования собственных и привлеченных средств предприятия. На позитивный результат в деятельности предприятия, его ликвидность и финансовую устойчивость, существенно влияет механизм эффективного формирования и использования оборотного капитала. Важной частью управления оборотным капиталом является определение продолжительности его операционного цикла – интервала времени с момента приобретения производственных ресурсов до момента поступления денежных средств на счета предприятия за реализованный товар. Цель статьи – исследование теории и практики эффективного использования оборотного капитала действующего предприятия, изучение его проблемных участков работы, разработка и внедрение мероприятий по улучшению структуры капитала. Исследование базировалось на показателях финансовой публичной отчетности ПКП «Комтедж». Используя коэффициентный метод, рассчитаны отдельные коэффициенты и проведен соответствующий анализ, с помощью которого удалось найти проблемные участки работы на предприятии и подготовить почву для разработки и внедрения мероприятий по улучшению структуры капитала. Научная новизна исследований заключается в разработке мероприятий, внедрение которых на предприятии ПКП «Комтедж» позволило не только оптимизировать оборотный капитал, сбалансировать его деятельность, но и извлечь дополнительные экономические выгоды и улучшить финансовое состояние в целом. Перспективы исследования по данной тематике будут базироваться на исследовании показателей зависимости между эффективным использованием оборотного капитала и финансовыми результатами деятельности предприятия.

Ключевые слова: оборотный капитал, оборотные активы, риск, оптимизация, операционный цикл.

ВСТУПЛЕНИЕ

Постановка проблемы. В условиях неопределенности и риска предприятия разных форм собственности заинтересованы в эффективном использовании финансовых ресурсов, задействованных в цикле кругооборота капитала с целью получения прибыли.

Как экономическая категория, прибыль предприятия характеризует финансовый результат предпринимательской деятельности, от которого зависит финансово-имущественное состояние и эффективность деятельности субъекта ведения хозяйства [6].

В свою очередь прибыльность зависит от характера использования собственных и привлеченных средств предприятия. На позитивный результат в деятельности предприятия, его ликвидность и финансовую устойчивость существенно влияет механизм эффективного формирования и использования оборотного капитала.

Анализ последних исследований и публикаций. Исследованием проблем формирования и эффективного использования оборотного капитала занимались такие ученые как: В. Белолипецкий, М. Бланк, Ю. Бригхем, Дж. К. Ван Хорн, А. Золотарев, В. Ковалев, В. Корнеев, А. Поддерюгин, Г. Славюк, О. Терещенко и др. Не смотря на наличие многочисленных научных исследований с проблемы формирования и использования оборотного капитала,

её нельзя считать полностью изученной, так как каждое исследование приносит новые инновации, которые предприятия могут использовать в своей практической деятельности.

Цель статьи (постановка задачи). Цель статьи состоит в исследовании теории и практики эффективного использования оборотного капитала действующим предприятием, изучение проблемных участков его работы, разработка и внедрение мероприятий по улучшению структуры капитала.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Оборотный капитал любого предприятия принадлежит к мобильным средствам и может быть преобразован в денежные средства в течение года или производственного цикла. Состав и структура источников формирования оборотного капитала показывает, на каком капитале работает предприятие – собственном или заемном; содержит ли сложившаяся его структура в себе риск для инвесторов; благоприятна ли структура капитала для эффективного его использования на предприятии.

Обычная деятельность предпринимательских структур в условиях рыночной экономики не ограничена, но каждая из них подвергается воздействию циклических и конъюнктурных колебаний. Оборотный капитал может быть авансированный в операционную (основную) деятельность, а также использоваться на финансовом

рынке как инвестиционный ресурс [5].

Движение оборотного капитала и его материализованные формы указаны на рис. 1.

В случае вложения оборотного капитала в краткосрочные финансовые инвестиции или размещения его на депозитные счета, предприятие имеет возможность переждать временные неблагоприятные условия для развития, не меняя направление экономической деятельности. Важной

частью управления оборотным капиталом является определение продолжительности его операционного цикла – интервала времени с момента приобретения производственных ресурсов до момента поступления денежных средств на счета предприятия за реализованный товар. На длительность операционного цикла влияют периоды, указанные на рис. 2.

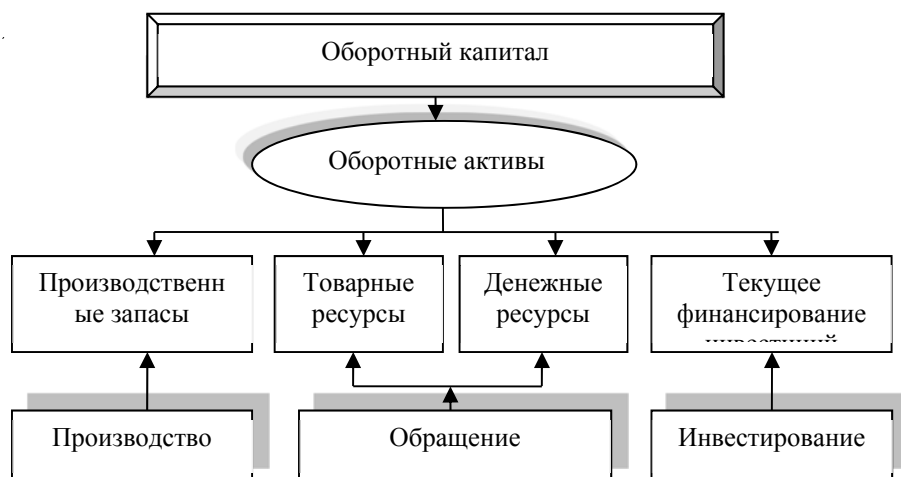

Рис. 1. Движение оборотного капитала и его материализованных форм

Часть оборотного капитала постоянно находится в производстве, а вторая часть – в сфере обращения. Поэтому состав и размер оборотного капитала предприятия обусловлены не только потребностями производства, но и потребностями обращения.

Продолжительность периодов, в пределах которых происходит изменение формы имущества предприятия с товарной в денежную и, наоборот, как правило, находят из пропорции:

$$p / t = c / o \quad (1)$$

где p – средний срок пребывания сумм на учетных счетах; t – временной интервал, за который берется оборот по счету; o – оборот по счету за рассматриваемый период; c – среднее сальдо по счету за рассматриваемый период.

Рис. 2. Влияние периодов на продолжительность операционного цикла

В операционной деятельности участие оборотного капитала включает все временные стадии операционного цикла (длительность процесса

производства, хранения материальных запасов, время хранения готовой продукции на складе, реализации готовой продукции), и, находясь во всех формах

(денежной, производственной и товарной) он должен иметь оптимальный размер. Соответственно, чем меньше времени оборотный капитал будет находиться на той или иной стадии, тем выше будет эффективность его использования и деловая активность предприятия в целом.

Современные условия хозяйствования и уровень конкуренции требует от предприятий повышения эффективности их деятельности, определяет способность предприятий к финансовому выживанию. Деятельность предприятия во многом характеризуется показателем эффективности использования капитала, то есть максимальной его отдачей, которая выражается увеличением суммы прибыли на 1 гривну капитала [1].

Этого можно достичь при условии рационального использования всех видов ресурсов,

недопущения их перерасхода, потерь на всех стадиях кругооборота [2].

Наше исследование базировалось на показателях финансовой публичной отчетности ПКП «Коттедж». На основании показателей отчетности нами проведен анализ и соответствующие расчеты, что позволило оценить, насколько эффективно используется оборотный капитал предприятия.

Исходя, из данных баланса за 2012-2014 гг. можно увидеть, стабильный рост валюты баланса в среднем на 7,6% за год, за 2 года этот показатель увеличился на 8,3 млн. грн. В структуре баланса наблюдаются небольшие изменения удельного веса – веса необоротных активов и текущих обязательств (табл. 1).

Таблица 1

**Структурный анализ агрегированного баланса ПКП «Коттедж»
2012-2014 гг., тыс. грн.**

Статья баланса	Значение показателя на конец года					
	2012		2013		2014	
	тыс. грн.	%	тыс. грн.	%	тыс. грн.	%
АКТИВ						
1. Необоротные активы, в т.ч.:	18398	35,1	18543	33,0	19011	31,3
2. Оборотные активы, в т.ч.	34010	64,9	37709	67,0	41718	68,7
БАЛАНС	52408	100,0	56252	100,0	60729	100,0
ПАССИВ						
1. Собственный капитал, в т.ч.	11860	22,6	12335	21,9	12851	21,2
2. Долгосрочные обязательства	0	0,0	4122	7,3	4018	6,6
3. Текущие обязательства, в т.ч.:	40548	77,4	39795	70,7	43860	72,2
БАЛАНС	52408	100,0	56252	100,0	60729	100,0

Анализ активов баланса показывает, что в структуре большую часть занимают оборотные активы. Рост их удельного веса с 64,9% до 68,7% состоялся за счет увеличения дебиторской задолженности в достаточно значительных размерах (на 8,2% или на 9,3 млн. грн.). На конец года сумма дебиторской задолженности составляла 37,2 млн. грн. Стоимость основных средств наконец 2014 р. увеличилась на сумму 613 тыс. грн. за счет строительства и приобретения основных средств.

Основным источником финансирования исследуемого предприятия ПКП «Коттедж» является собственный капитал и текущие обязательства. Изменения в размере собственного капитала повлияло на рост резервного капитала на 142 тыс. грн. в 2013 г., и увеличением за два года почти в 2 раза нераспределенной прибыли с 960 тыс. грн. до 1809 тыс. грн.

Негативная тенденция наблюдается ростом текущих обязательств по расчётам с бюджетом та Пенсионным фондом с 40,5 до 43,9 млн. грн.

Также необходимо отметить, что предприятие в 2013 г. получило долгосрочные кредиты на сумму 4,1 млн. грн., что положительно повлияло на структуру источников финансирования.

Предприятие с 2013 года наращивает объемы производства: 68,8, 9,4, 101,5 млн. грн. соответственно наконец 2012, 2013 и 2014 года. Наблюдается стабильный рост чистой прибыли: 710, 760, 790 тыс. грн. соответственно за 3 года.

На основании проведенного анализа можно сделать вывод, что предприятие ведет стабильную прибыльную деятельность.

Положительными моментами можно отметить обновление основных средств; рост объемов производства; постоянный остаток производственных запасов и готовой продукции свидетельствует о взвешенной политике обеспечения и реализации; сокращение краткосрочных займов и привлечения долгосрочных, как более устойчивых финансовых ресурсов.

Негативной тенденцией есть рост дебиторской задолженности до 29,7 млн. грн., что составляет почти 50% активов предприятия. Хотя эта задолженность есть краткосрочной и подлежит погашению на протяжении трех месяцев.

Предприятию необходимо пересмотреть политику расчётов с дебиторами, поскольку теряются возможности развития ПКП «Коттедж». Значительный размер краткосрочных кредитов объясняется

необходимостью оборотных средств на производственную деятельность. После погашения дебиторской задолженности эти кредиты погашаются. Загруженность активов в исследуемом периоде

показывает, что на 1 грн. реализованной продукции приходится 1,60 грн., 1,26 грн., 1,71 грн. активов, в соответствии в 2012-2014 гг. (табл. 2).

Таблица 2

Показатели оборачиваемости ПКП «Коттедж» 2012-2014 гг.

Название	2012 г.		2013 г.		2014 г.	
	Коэффициент	Длительность оборота, дни	Коэффициент	Длительность оборота, дни	Коэффициент	Длительность оборота, дни
1	2	3	4	5	6	7
Оборачиваемость всех активов и некоторых составных						
Коэффициент оборачиваемости активов	1,60	-	1,26	-	1,71	-
Коэффициент оборачиваемости собственного капитала	5,86	-	5,66	-	7,94	-
Коэффициент оборачиваемости средств производства	4,85	-	5,24	-	5,24	-
Коэффициент оборачиваемости основных средств	5,32	-	5,38	-	5,38	-
Оборачиваемость текущих активов и некоторых составных						
Коэффициент оборачиваемости текущих активов	3,01	119,52	1,94	185,75	2,52	143,06
Коэффициент оборачиваемости товарно-материальных ценностей	16,73	21,52	11,95	30,13	18,25	19,73
Коэффициент оборачиваемости дебиторской задолженности	3,64	98,87	2,30	156,58	2,91	123,74
Коэффициент оборачиваемости кредиторской задолженности	7,63	47,18	7,60	47,38	6,95	51,81

Достаточно высокое значение коэффициента оборачиваемости основных средств (5,32-5,38) можно объяснить сравнительно небольшой долей основных средств в структуре активов.

Анализ оборачиваемости текущих активов показал, что они не являются стабильными, в течение

2013 года наблюдался спад, в 2014 г. – рост.

Период обращения текущих активов в 2012 году составлял 120 дней, в 2014 году – 143 дня. Такую ситуацию можно объяснить опережающим ростом выручки от реализации над ростом объема текущих активов.

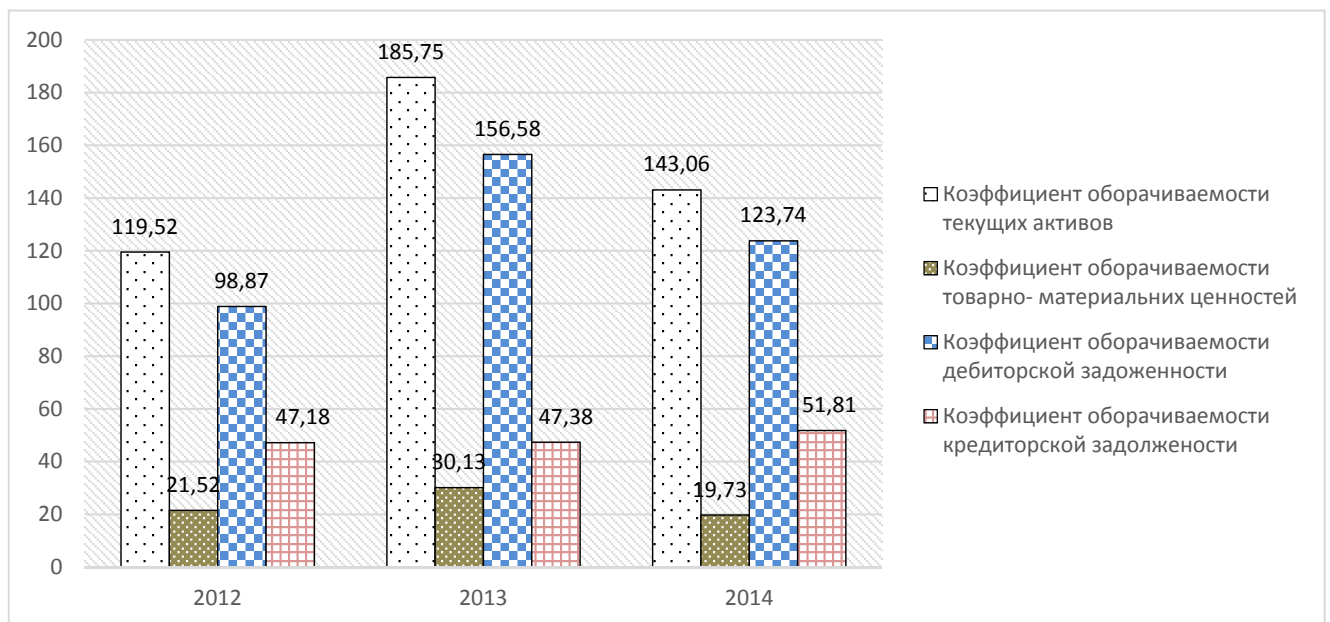

Рис. 3. Оборачиваемость активов ПКП «Коттедж» 2012-2014 гг., дни

Негативным является превышение оборачиваемости за кредиторской задолженностью над дебиторской, то есть предприятие чаще

рассчитывается со своими контрагентами, чем они с ним. Возможно, это связано с характером договорных отношений, или неплатежеспособностью покупателей.

На динамику показателя рентабельности собственного капитала повлияло определенное ускорение в целом оборачиваемости активов в 2014 г. по сравнению с 2013 г. (в том числе – оборотных активов). Продолжительность оборота текущих активов уменьшилась (ускорила) на 43 дня или на 30%; всех активов – на 75 дней или на 26,2%.

Показатель прибыльности (рентабельности) продаж в 2014 году практически не изменился – по сравнению с 2013 годом и составляет 0,008-0,011 (0,8%-1,1%). Предприятие за анализируемый период работало прибыльно с не высоким коэффициентом рентабельности (таб. 3).

Таблица 3

Показатели рентабельности ПКП «Коттедж» 2012-2014 гг.

Название	Значение коэффициента		
	2012	2013	2014
Рентабельность капитала			
К рент. всех активов	1,66%	1,40%	1,35%
К рент. собственного капитала	6,09%	6,28%	6,27%

Начиная с 2012 г. по 2014 г. рентабельность активов сократилась на 0,31%, а рентабельность собственного капитала наоборот увеличилась на 0,18%. При этом рентабельность собственного капитала в 4 раза превышает значение рентабельности активов, а это свидетельствует о риске в структуре капитала предприятия.

На основании проведенного исследования можно утверждать, что с целью усовершенствования та оптимизации структуры капитала предприятие должно постоянно проводить аналитику эффективного использования оборотного капитала. С этой целью предприятию необходимо провести следующие мероприятия:

- оценить основные факторы, определяющие формирование структуры оборотного капитала;
- провести оптимизацию структуры оборотного капитала по критерию максимизации уровня финансовой рентабельности;
- провести оптимизацию структуры оборотного капитала по критерию максимизации уровня финансовых рисков;
- провести анализ формирования показателей целевой структуры оборотного капитала;
- изучать дополнительные сегменты рынка, которые бы обеспечили на договорных условиях своевременные расчеты за товары, за счет чего уменьшилась бы сумма дебиторской задолженности и собственный капитал работал бы на предприятие, а не финансировал дебиторов и банковские учреждения за краткосрочными кредитами;
- осуществлять постоянный контроль за

эффективным формированием и использованием оборотных активов.

ВЫВОДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДАЛЬНЕЙШИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

В условиях нестабильности, экономического и политического кризиса любое предприятие может оказаться банкротом или жертвой «чужого» банкротства. Поэтому необходимо проводить систематический анализ финансового состояния предприятия. Необходимо контролировать, чтоб сумма оборотного капитала предприятия по возможности была оптимальной, то есть соответствовала его потребностям и возможностям.

На основании коэффициентного метода нами рассчитаны отдельные коэффициенты и сделан соответствующий анализ, с помощью которого нам удалось найти проблемные участки работы на предприятии и подготовить почву для разработки и внедрения мероприятий по улучшению структуры капитала. Внедрение предложенных в статье мероприятий позволит ПКП «Коттедж» не только оптимизировать оборотный капитал, сбалансировать свою деятельность, но и извлечь дополнительные экономические выгоды и улучшить финансовое состояние в целом.

Перспективы исследования по данной тематике будут базироваться на исследовании показателей зависимости между эффективным использованием оборотного капитала и финансовыми результатами деятельности предприятия.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Билык М. Д. Финансовый анализ: Учебное пособие / М. Д. Билык, О. В. Павловская. – К.: КНЕУ. – 2005. – 592 с.
2. Захарченко В. О. Систематизация методов оценки финансового состояния предприятия / В. О. Захарченко // Финансы Украины. – 2005. – № 1. – С. 137-144.
3. Коробов М. Я. Финансово-экономический анализ деятельности предприятий / М. Я. Коробов. – К.: Феникс. – 2001. – 328 с.
4. Проценко Н. Б. Методологические аспекты оценки экономической устойчивости предприятий / Н. Б. Проценко // Региональная экономика. – 2007. – № 2. – С. 86-94.
5. Энциклопедия Экономиста [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.Grandars.ru.
6. Черничко Т. В. Прибыль как основной параметр оценки эффективности экономической деятельности /

Т. В. Черничко, М. И. Торони // Научный вестник НЛТУ Украины: Сборник научно-технических работ. – Львов: РВВ НЛТУ Украины. – 2013, вып. 23.17. – С. 167-171.

Ігнатишин Марія Василівна

АНАЛІТИКА ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ЯК СПОСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ І ОПТИМІЗАЦІЯ ЙОГО СТРУКТУРИ

Наукова стаття присвячена актуальним проблемам з дослідження формування та ефективного використання оборотного капіталу на підприємстві. На сьогодні в умовах невизначеності та ризику, підприємства різних форм власності зацікавлені в ефективному використанні фінансових ресурсів, задіяних в циклі кругообігу капіталу з метою отримання прибутку. Своєю чергою, прибутковість залежить від характеру використання власних і залучених засобів підприємства. На позитивний результат в діяльності підприємства його ліквідності і фінансової стійкості суттєво впливає механізм ефективного формування та використання оборотного капіталу. Важливою частиною в управлінні оборотним капіталом є визначення тривалості його операційного циклу – інтервалу часу з моменту придбання виробничих ресурсів до моменту поступлення грошових коштів на рахунки підприємства за реалізований товар. Метою статті є дослідження теорії і практики ефективного використання оборотного капіталу діючим підприємством, вивчення його проблемних ділянок роботи, розробка і впровадження заходів з покращення структури капіталу. Наше дослідження базувалося на показниках фінансової публічної звітності ВКП «Комедж». З використанням коефіцієнтного методу розраховані окремі коефіцієнти і зроблено відповідний аналіз за допомогою якого вдалося знайти проблемні ділянки роботи на підприємстві і підготувати основу для розробки і впровадження заходів з покращення структури капіталу. Наукова новизна дослідження полягає в розробці заходів, впровадження яких на підприємстві ВКФ «Комедж» дозволило не тільки оптимізувати оборотний капітал, збалансувати свою діяльність, але й отримати додаткову економічну вигоду і покращити фінансовий стан загалом. Перспективи дослідження з даної тематики будуть базуватись на дослідженнях показників залежності між ефективним використанням оборотного капіталу та фінансовими результатами діяльності підприємства.

Ключові слова: оборотний капітал, оборотні активи, ризик, оптимізація, операційний цикл.

Ihnatyshyn Mariya V.

ANALYTICS OF THE ENTERPRISE FLOATING ASSETS AS A TOOL OF IMPROVING AND OPTIMIZING OF ITS STRUCTURE

The scientific article is devoted to the study of development problematics and effective use of floating assets at the enterprise. At present, under the conditions of uncertainty and risk, enterprises of various types of ownership are interested in the effective use of financial resources involved in the capital cycle and aimed at profiting. Again, profitability depends on the nature of personal and borrowed company funds. Positive results of the enterprise activity, its liquidity and financial stability are affected by the efficient mechanism of formation and use of its floating assets. An important part of the floating assets management is to determine the duration of its operating cycle – the time interval since the inflow of operating resources until the receipt of funds to the company accounts for goods sold. The purpose of this article is the theory and practice study for enterprise working capital efficient use, the study of its problematic tracts, development and implementation of strategies directed to improve the capital structure. Our research was based on public financial figures of the big commercial enterprise «Cottage». Using coefficient method and appropriate analysis we have designed the specific factors influencing problematic tracts of the enterprise and prepared the ground for the development and implementation of measures to improve the capital structure. The scientific novelty of the research lies in the implementation of measures which would optimize the floating assets of commercial firm «Cottage», would balance their activity, and would increase economic benefits and improve the financial position in general. The perspectives of research on the subject will be based in the future on analysis of correlation between the efficient use of floating assets and financial results of the enterprise.

Key words: floating assets, current assets, risk, optimization, operating cycle.

Одержано 26.06.2016 р.

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ВИСТАВКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЯК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА-ЕКСПОНЕНТА

Метою статті є висвітлення сутності та змісту поняття системи управління виставковою діяльністю підприємства-експонента. Теоретичною і методологічною основою дослідження є наукові праці вчених з питань управління виставковою діяльністю підприємства. В процесі дослідження обґрунтовано роль та значення формування ефективних систем управління виставковою діяльністю промислових підприємств. Важливе значення в подовженні життєвого циклу підприємства-експонента має система управління виставковою діяльністю. Доведено, що використання системи надасть можливість визначити пріоритетні завдання управління виставковою діяльністю і спрогнозувати життєдіяльність та стійкість підприємства. В процесі дослідження запропоновано структуру стратегічного управління виставковою діяльністю підприємства. Визначено, що реалізація концепції стратегічного управління підприємством-експонентом можлива, коли воно є стратегічно орієнтованим. Обґрунтовано сутність «системи управління виставковою діяльністю підприємства-експонента» та доцільність її застосування на підприємстві. Розроблено блок-схему управління виставковою діяльністю підприємства. Запропонована блок-схема надає можливості підприємствам визначити основні етапи та їх взаємозв'язок при формуванні системи управління виставковою діяльністю підприємства-експонента. Наукова новизна полягає у визначенні теоретичних положень системи управління виставковою діяльністю підприємства-експонента та розробці структури стратегічного управління виставковою діяльністю підприємства-експонента. Розробка рекомендацій застосування блок-схеми управління виставковою діяльністю підприємства-експонента сприяє подовженню життєвого циклу підприємства. Отримані результати дослідження направлені на вирішення проблеми забезпечення розвитку підприємства-експонента, що характеризує здатність системи управління сформувати економічні відносини між суб'єктами процесів управління з приводу прийняття управлінських рішень, які забезпечать економічний розвиток підприємства-експонента, необхідний для покращення його іміджу. Подальші дослідження передбачають виявлення недоліків та підходів щодо впровадження системи управління виставковою діяльністю підприємства-експонента (СУВДПЕ). Використання СУВДПЕ дозволяє своєчасно реагувати на етапи його життєвого циклу з метою попередження економічної кризи та створювати сприятливі умови щодо розвитку підприємства.

Ключові слова: менеджмент виставкової діяльності, управлінські рішення, цільове управління, система, структура управління, система управління виставковою діяльністю підприємства-експонента.

ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасний розвиток промисловості України вимагає активної позиції підприємств на ринку споживачів. Виставкова індустрія перетворилась в окрему галузь економіки, з'явилась нова система знань та інструментів, яка покликана розв'язувати проблему управління в даній сфері. Менеджмент виставкової діяльності – це система управління виставковою діяльністю організаторів і підприємств-експонентів, що включає сукупність як загальних принципів і методів, так і специфічних прийомів менеджменту [1].

Щорічно в Україні проводиться близько 1 тис. виставкових заходів, в яких беруть участь понад 60 тис. підприємств і організацій. На сьогоднішній день перед більшістю промислових підприємств різної форми власності гостро постає питання їх подальшого існування. Ситуація на сході країни змушує керівництво промислових підприємств переглядати плани розвитку і спонукає їх до інноваційних розробок та впровадження нової продукції і послуг, пошук ринків збуту. Тому підприємства намагаються знайти шляхи виходу із економічної кризи, отримання додаткових прибутків, розширення інфраструктури завдяки активній участі у виставковій діяльності.

Відповідна система управління виставковою діяльністю підприємства-експонентів є чинником розвитку управління та інноваційним напрямом діяльності. Невідкладним завданням постає розробка підходів для прийняття організаційних рішень щодо забезпечення життєдіяльності підприємств-експонентів у виставковій сфері. При отриманні наукових результатів використано загальні і спеціальні методи досліджень, а саме: організаційно-правові, адміністративні, методи підвищення ефективності командної роботи, економічні, соціально-економічні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у теоретичне та практичне дослідження управління виставковою діяльністю зробили такі науковці, як Н. А. Александрова, І. К. Філоненко, В. Г. Петелін, Д. А. Стровський, Л. Е. Стровський, Е. Д. Фролова, Л. В. Лукашова, В. О. Пекар та ін. Разом з тим вплив системи управління виставковою діяльністю на розвиток підприємства до кінця не вивчено.

Мета статті (постановка завдання). Метою даної статті є розкриття сутності та змісту поняття системи управління виставковою діяльністю підприємства-експонента.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Складність і комплексність внутрішнього та зовнішнього середовищ будь-якого підприємства, обумовлюють той факт, що ефективність його функціонування залежить від якості системи управління ним.

Головною метою управління виставковою діяльністю підприємства-експонента (УВДПЕ) є: стабільне та ефективне функціонування підприємства, розвиток інноваційних процесів і покращення іміджу. Одним із найважливіших завдань управління виставковою діяльністю підприємства-експонента є розробка заходів підприємства щодо виходу на нові ринки збуту, розробки нової та виготовлення оновленої продукції, подовження її життєвого циклу в контексті інноваційного розвитку.

Об'єктом управління є діяльність підприємства-експонента. Суб'єкти управління виставковою діяльністю підприємства-експонента – це управлінський персонал та співробітники підприємства, що реалізують встановлені завдання; виставковий персонал (стендисти – кваліфіковані спеціалісти в сфері виставкового бізнесу), залучені ззовні спеціалісти (інформаційний і технічний персонал перекладачі, референти та ін.) [3].

Систему управління слід розглядати як сукупність функцій і повноважень, які необхідні для здійснення управлінських дій.

Система – це сукупність взаємодіючих елементів, які становлять цілісне утворення, що має нові властивості, які відсутні в її елементів [4]. Система управління підприємствами повинна орієнтуватися на виконання чотирьох напрямів: досягнення цілей і завдань підприємства; забезпечення

оптимальної господарської діяльності підприємства; забезпечення соціально-економічної ефективності підприємства; реагування на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища господарювання підприємства [5].

Провідний спеціаліст з питань системи управління Б. Юдін вважає, що самоорганізована система, якою і повинна бути система стратегічного управління підприємством – складна динамічна система, здатна при зміні внутрішніх або зовнішніх умов її функціонування зберігати або вдосконалювати свою організацію з врахуванням попереднього досвіду [6]. Реалізація концепції стратегічного управління підприємством можлива лише тоді, коли підприємство є стратегічно орієнтованим [7].

Кожна організація в процесі своєї діяльності дотримується певної стратегії поведінки. Дж. Ліро та Р. Робертсон визначають стратегічне управління «...як набір рішень і дій по формуванню та виконанню стратегій, розроблених для досягнення мети діяльності фірми».

І. Ансофф в основу моделі стратегічного управління покладає рішення, які доцільно приймати при формуванні стратегії: оцінка потенціалу організації, оцінка зовнішніх можливостей і загроз; формулювання цілей та вибір завдань; рішення про диверсифікації та вибір стратегії диверсифікації; вибір конкурентної стратегії; формування компонент стратегії диверсифікації і конкурентної стратегії у вигляді окремих проектів [8].

На основі зазначеного пропонується концептуальна модель стратегічного управління виставковою діяльністю підприємства, яку наведено на рис. 1.

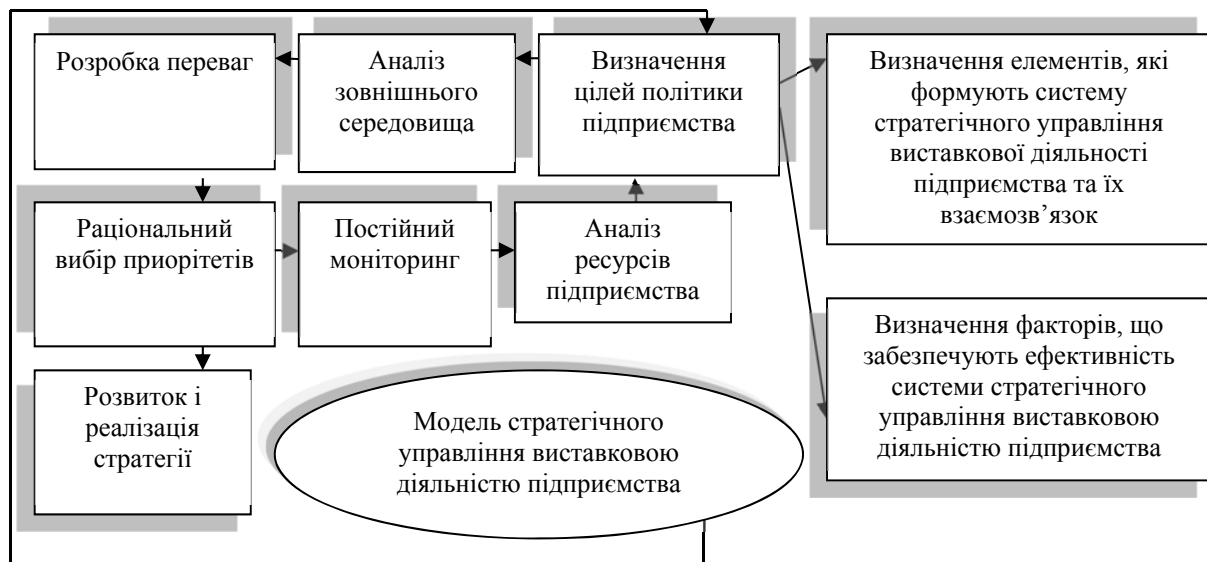

Рис. 1. Структура стратегічного управління виставковою діяльністю підприємства-експонента [розробка автора]

Форма реалізації взаємодії й розвитку відносин управління, виражених у законах і принципах менеджменту, функціях, структурі, методах і процесі управління є системою управління.

О. С. Іванілов визначає, що система управління підприємством – це принципи та механізми прийняття рішень, проходження інформації, планування, а також

системи мотивації та матеріального стимулювання [12].

У свою чергу ми підтримуємо погляди А. Н. Алексеева, який вважає, що система управління – це організаційне складне ціле, що складається з безлічі взаємодіючих елементів, у тому числі об'єкта й суб'єкта управління [13].

Система управління підприємством включає сукупність усіх служб, всіх підсистем та комунікацій між ними, а також процесів, що забезпечують його функціонування.

Запропонована блок-схема (рис. 2) надає можливість підприємствам визначити основні етапи та їх взаємозв'язок при формуванні системи управління виставковою діяльністю підприємства-експонента.

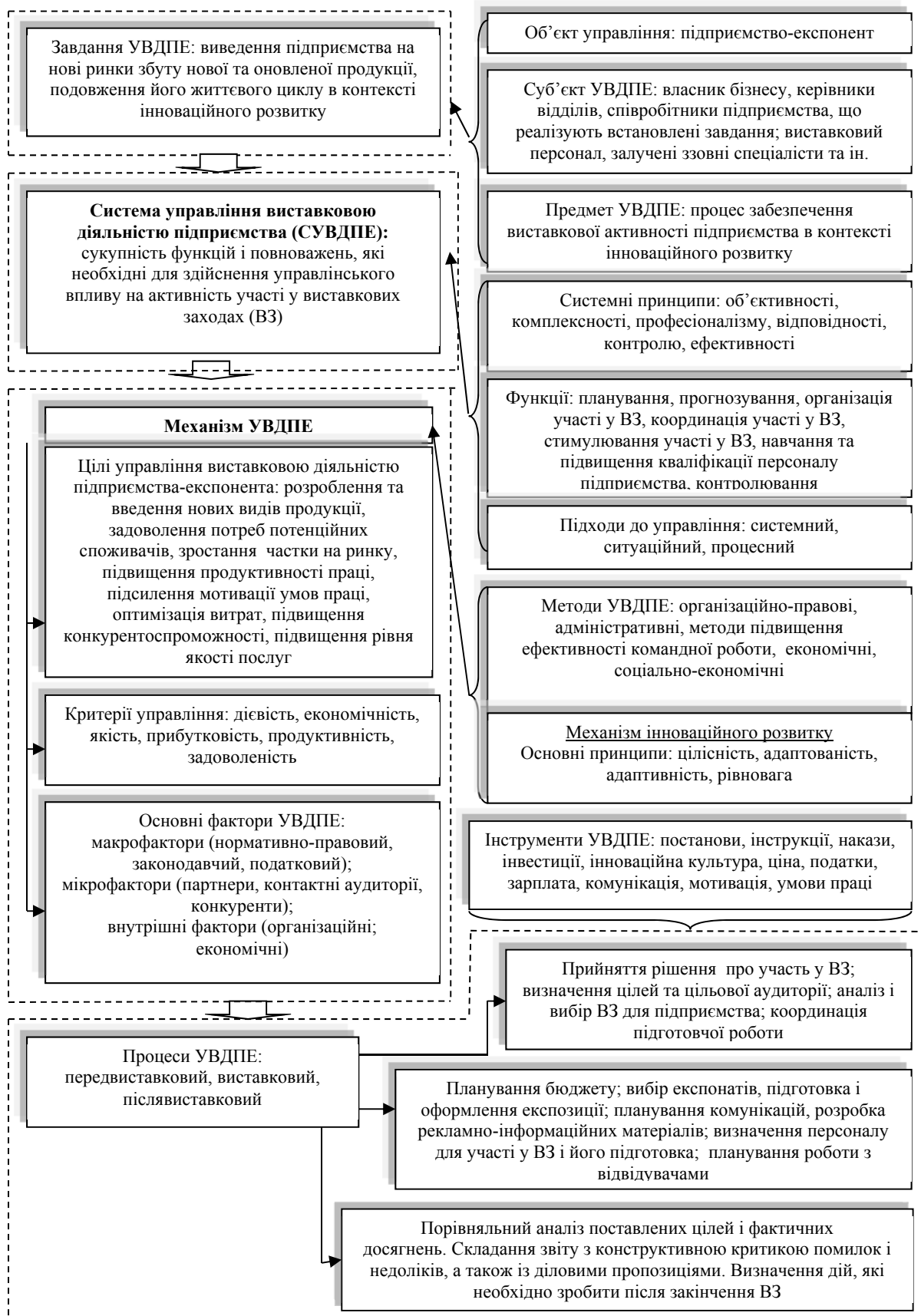

Рис. 2. Блок-схема управління виставковою діяльністю промислового підприємства-експонента [розробка автора]

Система управління виставковою діяльністю надає можливість підприємствам і одночасно забезпечує поширення та отримання економічної, технічної та комерційної інформації щодо самого підприємства та продукції/послуг, які пропонуються.

Наведені методи управління виставковою діяльністю підприємства-експонента, зокрема організаційно-правові та економічні будуть сприяти виживанню підприємства та подальшому розвитку і подовженню етапу «зростання» життєвого циклу промислового підприємства.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Система управління виставковою діяльністю підприємства-експонента – це сукупність функцій і повноважень, які необхідні для здійснення управлінського впливу на активність участі у виставкових заходах.

Вищезазначена система повинна сприяти подовженню життєвого циклу підприємства, здатна своєчасно виявляти фінансово-економічні і трудові резерви, попереджувати загрози ризиків участі у виставкових заходах та забезпеченню якісної інформацією щодо виставкової діяльності як

учасників, так і потенційних споживачів. Система управління виставковою діяльністю підприємства-експонента займає особливе місце в загальному управлінні підприємства і являю собою складову частину управлінського циклу. Вона створює умови для здійснення планування участі у виставкових заходах, забезпечує дотримання виставкової політики підприємства, сприяє мінімізації ризиків та його ефективному управлінні.

Забезпечення розвитку підприємства-експонента, виступаючи одним зі значущих факторів виставкової діяльності, характеризує здатність системи управління сформувати такі економічні відносини між суб'єктами процесів управління з приводу прийняття управлінських рішень, які забезпечать економічний розвиток підприємства-експонента, необхідний для покращення його іміджу.

Подальші дослідження передбачають вирішення проблем щодо впровадження системи управління виставковою діяльністю підприємства-експонента (СУВДПЕ), що дозволить своєчасно реагувати на етап «зрілості» та сприяти подовженню життєвого циклу підприємства, приймати відповідні управлінські рішення, контролювати показники розвитку підприємства з врахуванням його участі у виставковій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова Н. В. Выставочный менеджмент: стратегия управления и маркетинговые коммуникации / Н. В. Александрова, И. К. Филоненко. – Тула: ОАО ИПО «Лев Толстой». – 2006. – 384 с.
2. Пекар В. О. Основи виставкової діяльності: навч. пос. / В. О. Пекар. – К.: Євроіндекс, 2009. – 348 с.
3. Професійна майстерність стендиста виставок: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Ю. В. Гончаров, Н. Д. Гуріна, Н. М. Кирилко. – Київ: КНУТД, 2013. – 314 с.
4. Стив Миллер. Как использовать торговые выставки с максимальным эффектом. (пер. с англ.). – М.: Издательский дом «Довгань», 1998. – 126 с.
5. Управління соціально-економічним розвитком підприємств: механізми, моделі формування та організація процесів: монографія / М. С. Рогоза, І. А. Сененко. – Полтава: ПУЕТ, 2013. – 99 с.
6. Юдин Б. Методологический анализ представлений о самоорганизации: дис...канд. филос. наук / Б. Юдин. – М., 1971. – 395 с.
7. Управління проектами: Підручник / За заг. ред. Л. В. Ноздріної. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 432 с.
8. Дикань В. Л. Стратегічне управління: навч. посіб. / Л. В. Дикань, В. О. Зубенко, О. В. Маковоз, І. В. Токмакова, О. В. Шраменко – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 272 с.
9. Мікловда В. П. Ефективність стратегічного управління підприємствами: сучасні проблеми та перспективи їх вирішення: монографія / В. П. Мікловда, І. Г. Брітченко, Н. Ю. Кубіній, Ю. О. Дідович. – Полтава: ПУЕТ, 2013. – 218 с.
10. Худо В. В. Організаційно-економічний механізм розвитку підприємництва в сфері науки та наукового обслуговування: Автореферат дис...к.е.н. / В. В. Худо. – Львів: НАН України Інститут регіональних досліджень, 1995. – 24 с.
11. Чухно А. Перехід до ринкової економіки / А. Чухно. – К.: Наукова думка, 1995. – 338 с.
12. Іванілов О. С. Економіка підприємства: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. С. Іванілов. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.
13. Алексеев А. Н. Исследование систем управления. [Электронный ресурс] / А. Н. Алексеев. – Режим доступа: http://e-college.ru/xbooks/xbook192/book/index/index.html?go=part-003*page.htm.

Кирилко Наталья Николаевна

СИСТЕМА УПРАВЛЕНИЯ ВЫСТАВОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ КАК ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ-ЭКСПОНЕНТА

Целью статьи является определение сущности и понятия системы управления выставочной деятельностью предприятия-экспонента. Теоретической и методологической основой исследования являются научные труды учёных по вопросам управления выставочной деятельностью предприятия. В процессе исследования обоснована роль и значение формирования эффективных систем управления выставочной

деятельностью промышленных предприятий. Важное значение в продлении жизненного цикла предприятия-экспонента имеет система управления выставочной деятельностью. Доказано, что использование системы позволит определить приоритетные задачи управления выставочной деятельностью и спрогнозировать жизнедеятельность и устойчивость предприятия. В процессе исследования предложена структура стратегического управления выставочной деятельностью предприятия. Определено, что реализация концепции стратегического управления предприятием-экспонентом возможна при условии, когда оно является стратегически ориентированным. Обоснована сущность «системы управления выставочной деятельностью предприятия-экспонента» и целесообразность ее применения на предприятии. Разработано блок-схему управления выставочной деятельностью предприятия. Предложенная блок-схема предоставляет возможность предприятиям определить основные этапы и их взаимосвязь при формировании системы управления выставочной деятельностью предприятия-экспонента. Научная новизна заключается в определении теоретических положений системы управления выставочной деятельности предприятия-экспонента и разработке структуры стратегического управления. Разработка рекомендаций по использованию блок-схемы управления выставочной деятельностью предприятия-экспонента способствует продолжению его жизненного цикла. Полученные результаты исследования направлены на решение проблемы обеспечения развития предприятия-экспонента, характеризующие способность системы управления влиять на экономические отношения между субъектами процесса управления по вопросу принятия управленческих решений, которые обеспечат экономическое развитие предприятия-экспонента, необходимое для улучшения его имиджа. Дальнейшие исследования предполагают выявление недостатков и новых подходов по внедрению системы управления выставочной деятельностью предприятия-экспонента (СУВДПЕ). Использование СУВДПЕ позволяет своевременно реагировать на этапы его жизненного цикла с целью предупреждения экономического кризиса и создавать благоприятные условия для развития предприятия.

Ключевые слова: менеджмент выставочной деятельности, управленческие решения, целевое управление, система, структура управления, система управления выставочной деятельностью.

Kyrylko Nataliya M.

SYSTEM MANAGEMENT EXHIBITION ACTIVITIES AS SECURITY OF ENTERPRISE EXHIBITORS

The aim of the article is to highlight the essence and content management system concept of exhibition activity of the exhibitor companies. The theoretical and methodological basis of scientific research is the work of scientists on the management of the enterprise exhibition. The role and importance of developing effective management systems of exhibition activities of industrial enterprises have been substantiated. Equally important in extending the life cycle of enterprise management system has exponent exhibition activities. It has been proved that the use of the system will enable to determine priorities of exhibition activity management and predict the livelihoods and sustainability of the enterprise. The structure of strategic management exhibition activities enterprise has been offered in the study. It has been determined that implementation of the concept of strategic management by the exhibitor is possible when it is strategically oriented. The essence of «system of exhibition activities management of company-exhibitor» and the feasibility of its application in the enterprise have been substantiated. The flowchart of exhibition activities management of the company has been designed. The proposed block diagram provides opportunities for companies to identify the main stages and their relationship with the formation of the management of the enterprise-exhibitor. Scientific novelty consists in definition of the theoretical positions of exhibition activities management system of the company and development of the structure of the strategic management of the enterprise-exhibitor. The design of recommendations for application of flowchart exhibition management of the company-exhibitor contributes to lengthening the life cycle of the company. The results of research aimed at solving the problem of providing development of enterprise-exponent that describes the ability to form a system of economic relations between the subjects of management processes regarding management decisions that will ensure the economic development of the company-exhibitor required for improving its image. Further studies involve identifying deficiencies and approaches to the implementation of management system of the enterprise-exhibitor. Using the system of management of the enterprise exhibitor, allows responding to the stages of its life cycle to prevent the economic crisis and create favorable conditions for the development of the company.

Keywords: exhibitions management activities, management solutions, target management, system, management structure, control system exhibition activity

Одержано 30.09.2016 р.

Коваленко Олена Валеріївна,
д.е.н., проф., професор кафедри економіки підприємства,
Запорізька державна інженерна академія
Предеус Антоніна Володимирівна,
магістр гр. ЕП-15-мз,
Запорізька державна інженерна академія

ВИЗНАЧЕННЯ РЕЗЕРВІВ І РОЗРОБКА ЗАХОДІВ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті обґрунтовано необхідність визначення резервів, оскільки ринкова економіка вимагає від підприємств підвищення ефективності виробництва, конкурентоспроможності продукції та послуг з урахуванням запровадження науково-технічного прогресу, ефективніших форми господарювання та управління виробництвом. Важлива роль у реалізації цього завдання відводиться економічному аналізу діяльності господарюючих суб'єктів. З його допомогою виробляється стратегія і тактика розвитку підприємства, обґрунтовуються плани і управлінські рішення, здійснюється контроль над їх виконанням, виявляються резерви підвищення ефективності виробництва. Метою статті є розкриття проблем оцінки та визначення господарських резервів підприємства, розробка та обґрунтування заходів щодо підвищення ефективності діяльності підприємства загалом. Теоретичну і методологічну основу наукового пошуку складають праці вітчизняних та закордонних вчених з питань ефективності діяльності підприємства. Встановлено, що резерви підвищення ефективності функціонування підприємства – це можливості досягнення більш ефективної його діяльності в результаті забезпечення належної дії факторів, що дають змогу раціональніше використовувати наявні ресурси та організаційно-інноваційний потенціал. Для досягнення своєї мети кожне підприємство витрачає матеріальні, трудові, фінансові та інші ресурси, наслідком чого є результат або ефект діяльності. Співвідношення ефекту або результату діяльності з витраченими для цього ресурсами показує ефективність функціонування підприємства. На основі проведеного дослідження виділено основні принципи, яких варто дотримуватись, здійснюючи пошук резервів підвищення ефективності діяльності підприємства: обґрунтованість, комплексність, врахування особливостей виробництва, взаємодії різних факторів, які впливають на результати діяльності та виявлення невикористаних резервів за всіма стадіями життєвого циклу об'єкта чи виробу. Уточнено класифікацію видів господарських резервів підприємства. Наукова новизна полягає у розробленні пропозицій щодо використання резервів підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Подальший науковий пошук повинен бути спрямований на формування системи інструментів та методів, які являють собою синтез підходів до підвищення ефективності функціонування підприємства.

Ключові слова: підприємство, резерви, ефективність, ресурси, пошук резервів, розвиток.

ВСТУП

Постановка проблеми. Ринкова система висуває особливі вимоги до діяльності підприємств, а після підписання угоди про євросоюзність та висока динамічність процесів, які виникають на ринку, виявляють необхідність ретельного контролю та аналізу ситуацій у зовнішньому і внутрішньому середовищі організації, вміння передбачити виникаючі проблеми і можливі негативні наслідки.

В умовах виживання та боротьби за конкурентну перевагу на ринку, підприємства вимушені звертатися до випробуваних у світовій економічній практиці методів і систем організації та планування виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічним базисом здійснення дослідження даної тематики стали праці науковців різних напрямів. Зокрема, проблеми визначення ефективності діяльності підприємства, а також виявлення резервів з ціллю підвищення результативності роботи розглянуто в таких авторах, як Шеремет А. Д., Савицька Г. В., Коваленко О. В., Богомолець С. Р., Житна І. П., Косорукова І. В., Баканов М. І. та інші. Недостатня

увага до безлічі факторів, що роблять свій вплив на ефективність виробничої діяльності підприємства не дає можливість реального планування й оптимізації виробничого процесу.

Мета статті (постановка завдання). Головною метою цієї роботи є розкриття проблем оцінки та визначення господарських резервів підприємства, а також розгляд основних методик виявлення резервів підприємства, принципів організації пошуку та їх підрахунку, дослідження методичних підходів щодо управління ефективністю підприємства, розробка та обґрунтування заходів щодо підвищення ефективності діяльності підприємства загалом.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кожне підприємство прагне до підвищення ефективності своєї діяльності, однак в сучасних умовах господарювання, нестачі фінансових ресурсів, масового банкрутства та ліквідації суб'єктів господарювання, а також, враховуючи високий рівень морального й фізичного зносу обладнання підприємств, як ніколи гостро постає проблема пошуку резервів для оптимізації виробничих процесів та підвищення ефективності діяльності підприємства.

Слово «резерв» походить від французького «reserve», що у перекладі означає «запас», або від латинського «reservare» – «зберігати». У зв'язку з цим у спеціальній літературі та практиці економічного аналізу «резерв» використовується у двоякому значенні [2, с. 73-74]:

1) як запаси ресурсів (сировини, матеріалів, устаткування, палива та ін.), які необхідні для безперервного здійснення процесу виробництва, надання послуг тощо. Вони створюються на випадок додаткової потреби у них, це так звані «резервні фонди»;

2) як вимірювані, ще невикористані можливості розвитку та удосконалення основного або інших видів діяльності відносно вже досягнутого рівня, тобто можливості підвищення ефективності виробництва. Такі резерви називають «господарські резерви» [1, с. 147].

Ефективність роботи підприємства залежить від безлічі факторів, тому процесу планування обов'язково повинний передувати глибокий аналіз як існуючого положення речей, так і можливостей підприємства. Аналіз виробничої діяльності підприємства містить у собі такі питання [6, с. 123]:

а) оцінка виконання планів виробництва,

постачання і реалізації продукції; динаміки обсягів виробництва;

б) якість планування виробництва, напруженість і обґрунтованість планів діяльності, як у цілому, так і окремих виробничих підрозділів;

в) визначення основних факторів, що впливали на загальні обсяги виробництва протягом останнього років і зокрема в звітному періоді;

г) розкриття взаємозв'язку і взаємозумовленості показників обсягу виробництва, реалізації, асортименту, якості виробів і так далі;

д) визначення внутрішньогосподарських резервів росту обсягів випуску продукції і реалізації, а також розробка заходів щодо їхнього використання.

Пошук резервів необхідно проводити цілеспрямовано й систематично, не розпорошуючи сили на виявлення резервів другорядних і незначних. Визначення резервів полегшує їх класифікація за різними ознаками. Проте питанням класифікації резервів, визначенням їх комплектності в аналітичній літературі не приділяється достатньої уваги.

Виправданим здається застосування із дослідницькою метою деяких класифікаційних ознак та видів господарських резервів підприємства (рис. 1).

Рис. 1. Класифікаційні ознаки та види господарських резервів підприємства

Складено автором за даними [3, 7, 8]

Підрахунок резервів повинен бути точним і обґрунтованим, щоб величина виявлених резервів була реальною. Методика підрахунку резервів залежить від

характеру резервів (інтенсивні чи екстенсивні), способів їх виявлення (явні чи приховані) та способів визначення їхніх величини (формальний та неформальний).

Для підрахунку величини резервів в аналізі господарської діяльності використовується ряд способів, наприклад, метод порівняння, факторний аналіз, стохастичний факторний аналіз, функціонально-вартісний аналіз, маржинальний аналіз, математичне програмування та інші. Методологічною базою для пошуку резервів підвищення ефективності є загальнонаукові методи аналізу та синтезу, узагальнення, графічний метод та інші [4, с. 95].

Найважливіші напрямки проведення заходів по визначенню резервомобілізуючих факторів називаються напрямками або шляхами забезпечення (використання) резервів, підвищення ефективності функціонування підприємства.

Склад резервів підвищення ефективності роботи підприємства:

- ресурсні резерви;
- організаційно-технологічні резерви;
- резерви підвищення якості продукції;
- резерви основних узагальнюючих

результатів роботи.

Ефективність виробництва – це узагальнене і повне відображення кінцевих результатів використання засобів, предметів праці і робочої сили на підприємстві за певний проміжок часу. Економічну ефективність виробництва ще називають загальною продуктивністю виробничої системи.

Загальна методологія визначення економічної ефективності полягає у відношенні результату виробництва до затрачених ресурсів (витрат), тобто одержаного економічного ефекту до витрат на його досягнення [7, с. 86]. Використовуючи синтез різних методів та окремих їх інструментів, управління ефективністю може стати якісно іншим.

Для виявлення і підрахунку явних резервів підвищення ефективності діяльності підприємства застосовують: детермінований, кореляційний, функціонально-вартісний аналіз, методи прямого підрахунку та порівняння. З метою виявлення прихованих резервів застосовують доходний та витратний підходи.

Детермінований факторний аналіз дозволяє визначити вплив факторів, зв'язок яких із результативним показником носить функціональний характер (результативний показник може бути представлений у вигляді добутку, частки або алгебраїчної суми факторів).

Метою кореляційного аналізу є виявлення залежності однієї змінної від інших. Недоліком цього методу є те, що кореляція відображає лише лінійну залежність величин, але не відображає їх функціональної зв'язаності.

Функціонально-вартісний аналіз досліджує економічні можливості скорочення витрат та підвищення якості виробів підприємства. Основною метою функціонально-вартісного аналізу є досягнення оптимальної корисності при найменших витратах.

Метод прямого підрахунку застосовують для визначення резервів екстенсивного характеру, коли відома величина додаткового залучення або величина безумовних втрат ресурсів. Цей метод може бути застосований тоді, коли можна точно визначити

витрати, що пов'язані із транспортуванням тих чи інших одиниць запасів у вартісному чи натуральному виразі.

Метод порівняння використовують для підрахунку величини резервів у тому разі, коли витрати ресурсів або можливу їх економію визначають, порівнюючи з нормами або з витратами їх на одиницю продукції на підприємствах-лідерах, які використовують новітні досягнення науки та передового досвіду [12, с. 78].

Прибутковий (доходний) підхід, який включає метод дисконтованих грошових доходів, метод прямої капіталізації, реального ефекту та метод синтетичної побудови ефекту найбільш точні результати забезпечує у поєднанні з ринковими показниками (ринковий підхід оцінювання нематеріальних активів). Такий підхід використовують, наприклад, для оцінювання патентів та технологій. Для оцінки такого нематеріального активу, як кваліфікована робоча сила, в першу чергу, застосовують витратний підхід (метод первісних витрат, метод вартості заміщення і відновлення), методи прибуткового підходу застосовуються лише у другу чергу. Але для отримання всебічної, а значить і більш точної, інформації треба спиратись на синтез показників різних підходів.

Пріоритетність застосування тих чи інших підходів повинна визначатись не тільки поточним станом підприємства, але й такими факторами як – науково-технічний прогрес, галузеві тенденції, інформаційне забезпечення, імідж підприємства, кваліфікація персоналу, швидкість змін макросередовища та оперативність реагування на такі зміни, мета та стратегія підприємства.

Отже, з огляду на всі розглянуті моменти, можна сформулювати основні принципи, яких варто дотримуватись, здійснюючи пошук резервних можливостей підвищення ефективності діяльності підприємства:

– обґрунтованість: підтвердження відповідними розрахунками, точними цифровими викладками, детальними поясненнями, які ґрунтуються на реальних даних і мають об'єктивний характер;

– комплексність: повне вивчення економічних явищ (процесів) за допомогою такої форми організації пошуку резервів, при якій дотримуються єдності та послідовності дослідження економічних явищ як цілісної системи у певному порядку – за етапами та у взаємозв'язку, а не відокремлено;

– врахування особливостей виробництва: так, у масовому та серійному виробництві пошук резервів має вестись послідовно у такому напрямі: вироб–вузол–деталь–технологічна операція; у одиничному виробництві – резерви аналізуються за окремими технологічними операціями виробничого процесу;

– врахування взаємодії різних факторів, які впливають на результати діяльності;

– виявлення невикористаних резервів за всіма стадіями життєвого циклу об'єкта чи виробу.

Явні та приховані резерви, і насамперед, їх взаємодія створюють найбільш ефективне поле для господарювання.

Серед резервів поліпшення основних

узагальнюючих результатів діяльності підприємства провідне місце займають резерви зростання прибутку, резерви підвищення рентабельності вкладеного капіталу і рентабельності виробництва. Проблема визначення ефективності підприємства та пошуку шляхів її підвищення є складною і такою, що важко формалізується. Адже будь-яке підприємство – це складна система, тому сподіватися, що можна дістати просту й легко зрозумілу схему пошуку резервів підвищення ефективності його роботи, було б не зовсім правильно.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Резерви підвищення ефективності функціонування підприємства – це можливості досягнення більш ефективної його діяльності в

результаті забезпечення належної дії факторів, що дають змогу раціональніше використовувати наявні ресурси та його потенціал.

Досягти ефективності діяльності підприємства можливо тільки системно, врахувавши процеси внутрішніх і зовнішніх змін, тенденцій, що зберігаються на ринку та прогнозів. Усі підходи до визначення ефективності використання потенціальних можливостей підприємства, тобто його резервів, вбачають раціоналізм та економічну обґрунтованість, але на сучасному етапі розвитку економічних відносин не можливо дотримуватись всіх, існуючих в економічній літературі, підходів до пошуку резервів. Подальший науковий пошук повинен бути спрямований на формування системи інструментів та методів, які є синтезом підходів до підвищення ефективності функціонування підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічний аналіз: навч. посіб. [за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця]. – Житомир : ПП «Рута», 2012. – 680 с.
2. Житна І. П. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. / І. П. Житна, І. В. Таций, Є. П. Житний – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2004. – 336 с.
3. Бабець Є. К. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. / Є. К. Бабець, М. І. Горлов, С. О. Жуков, В. П. Стасюк – К. : ВД «Професіонал», 2007. – 384 с.
4. Баканов М. И. Теория экономического анализа: учебник / М. И. Баканов, М. В. Мельник, А. Д. Шеремет – М.: Финансы и статистика, 2004. – 536 с.
5. Бутко А. Д. Теорія економічного аналізу / А. Д. Бутко – К. : КНТЕУ, 2005. – 411 с.
6. Доля В. Т. Экономический анализ: теория и практические методики: учеб. пособие. / В. Т. Доля – К. : Кондор, 2011. – 208 с.
7. Економічний аналіз: навч. посіб. / М. А. Болух, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток та ін. [за ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченко]. – К. : КНЕУ, 2003. – 556 с.
8. Економічний аналіз: навч. посіб. / В. М. Серединська, О. М. Загородна, Р. В. Федорович. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2012. – 624 с.
9. Канке А. А. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия: учеб. пособие. / А. А. Канке, И. П. Кошечая – М. : ИД «ФОРУМ»: ИНФРА-М, 2011. – 288 с.
10. Савицкая Г. В. Экономический анализ: учеб. / Г. В. Савицкая – М. : НИЦ ИНФРА-М, 2011. – 649 с.
11. Шеремет А. Д. Комплексный анализ хозяйственной деятельности / А. Д. Шеремет – М.: ИНФРА-М, 2006. – 415 с.
12. Ларка М. І. Методи виявлення резервів підвищення ефективності діяльності підприємства / М. І. Ларка, А. О. Железняк // Вісник НТУ «ХПІ». – 2014.- № 32 (1075) – С. 73-80.

Коваленко Елена Валерьевна, Предеус Антонина Владимировна

ОПРЕДЕЛЕНИЕ РЕЗЕРВОВ И РАЗРАБОТКА МЕРОПРИЯТИЙ ПО ПОВЫШЕНИЮ ЭФФЕКТИВНОСТИ РАБОТЫ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье обоснована необходимость определения резервов, поскольку рыночная экономика требует от предприятий повышения эффективности производства, конкурентоспособности продукции и услуг на основе внедрения достижений научно-технического прогресса, эффективных форм хозяйствования и управления производством. Важная роль в реализации этой задачи отводится экономическому анализу деятельности субъектов хозяйствования. С его помощью вырабатывается стратегия и тактика развития предприятия, обосновываются планы и управленческие решения, осуществляется контроль над их выполнением, выявляются резервы повышения эффективности производства. Целью статьи является рассмотрение существующих проблем оценки хозяйственных резервов предприятия, разработка и обоснование мероприятий по повышению эффективности деятельности предприятия в целом. Теоретическую и методологическую основу научного поиска составляют труды отечественных и зарубежных ученых по вопросам эффективности деятельности предприятия. Установлено, что резервы повышения эффективности функционирования предприятия - это возможности достижения более эффективной его деятельности в результате обеспечения должного воздействия факторов, позволяющих рационально использовать имеющиеся ресурсы и организационно - инновационный потенциал. Для достижения своей цели каждое предприятие тратит материальные, трудовые, финансовые и другие ресурсы, следствием чего является результат или эффект деятельности. Соотношение эффекта или результата деятельности с затраченными для этого ресурсами показывает эффективность функционирования предприятия. На основе проведенного исследования выделены основные принципы, которых

следует придерживаться, осуществляя поиск резервов повышения эффективности деятельности предприятия: обоснованность, комплексность, учет особенностей производства, взаимодействия различных факторов, влияющих на результаты деятельности и выявления неиспользованных резервов по всем стадиям жизненного цикла объекта или изделия. Уточнена классификация видов хозяйственных резервов предприятия. Научная новизна работы заключается в разработке предложений по использованию резервов с целью повышения эффективности деятельности предприятий. Последующий научный поиск должен быть направлен на формирование системы инструментов и методов, которые представляют собой синтез подходов к повышению эффективности функционирования предприятия.

Ключевые слова: предприятие, резервы, эффективность, ресурсы, поиск резервов, развитие.

Kovalenko Olena V., Predeus Antonina V.

DETERMINATION OF RESERVES AND DEVELOPMENT OF ACTIVITIES TO IMPROVE THE EFFECTIVENESS OF THE ENTERPRISE

The necessity to define reserves has been justified in the article as a market economy requires enterprises to improve production efficiency, competitiveness of products and services tailored to the introduction of scientific and technological progress, more effective forms of management and production management. An important role is given to the economic analysis of businesses in the implementation of this task. With its help the strategy and tactics of the enterprise are produced, plans and management decisions are grounded, their performance is controlled, and potential for raising efficiency is identified. The aim of the article is to outline the problems and assessing the economic reserves of the company, the development and justification of measures to improve the efficiency of the enterprise as a whole. Theoretical and methodological basis of scientific research consists of Ukrainian and foreign scientists' works on the effectiveness of the company. It has been established that reserves of increasing the efficiency of the company is the possibility of achieving more effective activity as a result of providing appropriate influence of factors that allow rational use of available resources and organizational innovation potential. To achieve its goal, each company spends material, labor, financial and other resources, resulting in the result or effect of activity. The ratio of the effect or result of operations with resources expended shows the effectiveness of the enterprise. Based on the research the main principles have been highlighted that should be followed looking for reserves to increase enterprise's efficiency, validity, complexity, taking into account the peculiarities of production, the interaction of various factors that affect performance and identify untapped reserves in all stages of the life cycle of an object or product. The classification of types of economic reserves of the company has been specified. Scientific innovation is in development of proposals to use reserves of efficiency increase of economic entities activity. Further scientific research should be aimed at forming a system of tools and techniques that are a synthesis of approaches to improve the functioning of the company.

Keywords: enterprise, reserves, efficiency, resources, search for reserves development.

Одержано 16.09.2016 р.

ТВОРЧЕСКИЙ ТРУД И КРЕАТИВНОСТЬ В ИННОВАЦИОННОЙ СРЕДЕ

Целью исследования является анализ основных особенностей мотивации творческого труда, выявление факторов, и рассмотрение ключевых отличий в понятиях «творчество» и «креативность»; определение структурных составляющих и исследование возможностей реализации накопленного и разработка нового мотивационного инструментария к стимулированию творческого труда. Методы исследования: анализ, синтез, индукция, дедукция, системный подход. В ходе исследования установлено, что повышение спроса на квалифицированную рабочую силу и растущая активность иностранных программ относительно поиска творческих личностей и разработка миграционных программ «вымывания» творческого потенциала для обеспечения роста экономик развитых стран является показателем того, что именно творческие личности являются двигателем экономического роста страны. В связи с этим обосновано, что на разных уровнях управления творческим трудом на него будут влиять разные группы мотивов, стимулов и факторов. Доказано, что повышение показателей творческих способностей персонала дает возможность легко и быстро освоить специфику деятельности в инновационной среде, что позволяет обеспечить его стойкое функционирование в долгосрочной перспективе. Необходимо отметить целесообразность системного подхода к разработке мероприятий по стимулированию творческой деятельности на разных уровнях управления национальной экономикой: микроэкономическому, макроэкономическому, региональному и отдельных индивидов. Лишь комплексная реализация мероприятий по стимулированию творческого труда на всех уровнях управления, разработка и внедрение действенного экономического механизма мотивации творческого труда приведет к повышению творческой активности в Украине. Перспективным для последующих исследований является поиск других путей и способов прямого и непрямого стимулирования к творчеству и выявлению таких мотивационных факторов, какие характерны для работников инновационных организаций.

Ключевые слова: творчество, креативность, творческий труд, мотивация, творческий потенциал, факторы мотивации творческого труда, инновационная среда, инновационное развитие экономики.

ВСТУПЛЕНИЕ

Постановка проблемы. Сегодня главная ценность для национальной экономики – это высококвалифицированные специалисты, которые на практике используют свой творческий потенциал. Поэтому одной из актуальных проблем современной экономической науки является креативность, которая ориентирована на созидательную, экономически и социально прагматичную деятельность, генерирование новых идей, быстрое разрешение проблемных ситуаций. Исследования в данной области, выводы и предложения жизненно необходимы экономике, заинтересованной в поиске инновационного потенциала своего развития.

В мировом хозяйстве формируется новый взгляд на факторы экономического роста. Опыт развитых стран показал, что основа стойкого экономического роста обеспечивается уровнем развития и динамизмом инновационной сферы и происходит на базе использования знаний и инноваций как важнейших экономических ресурсов. Роль и значение креативной деятельности органически связаны с глобальными процессами, происходящими в современном мире. Сегодня становится весьма актуальной проблема креативности – способности индивидуума на создание новых понятий, формирования новых идей и путей их реализации в экономике. Именно инновации приводят к формированию новых отраслей и предприятий, а их инициатором является творчество и креативность

персонала. Поэтому вопрос о том, как задействовать творческий потенциал человека является особенно актуальным.

Анализ последних исследований и публикаций. Различные аспекты вопросов креативности как инновационного ресурса развития экономики освещены в трудах отечественных и зарубежных ученых. На сегодняшний день существует ряд исследований, посвященных вопросам креативности как инновационного ресурса развития экономики. Наиболее известными из них являются: Т. Амабиле, Ф. Баззан, А. Маслоу, С. Медник, Д. Ренцулли, Р. Симпсон, С. Тейлор, Д. Гилфорд, Е. Торренс, В. Франкл и другие.

Интерес к этой проблеме возник в середине прошлого столетия, выражая потребности экономики. Непосредственной предпосылкой креативности является глубоко заинтересованное отношение индивидуума к социальным и экономическим актуальным проблемам, умение понять их значение для решения возникающих государственно важных задач. Так, Р. Симпсон определил креативность как способность человека отказаться от стереотипных способов мышления. Д. Гилфорд считает, что креативность многомерна и включает в себя готовность рисковать, развитую интуицию, умение быстро переключаться с одного объекта на другой, быстро находить решения возникающих социальных и экономических задач. С. Тейлор, как и Д. Гилфорд, рассматривал креативность не как единый фактор, а

как совокупность способностей, каждая из которых может быть представлена в разной степени при решении возникающих задач. По Е. Торренсу, креативность – это способность к обостренному восприятию недостатков, проблем, пробелов в знаниях, в процессе идентификации недостающей информации. Д. Ренцулли рассматривает креативность как особенности поведения индивидуума, которые выражаются в оригинальных способах получения продукта: достижение решения проблемы социального или экономического характера в результате новых к ней подходов с разных точек зрения. А. Медник оценивает креативность как процесс реконструирования элементов в новых комбинациях, отвечающим покупательским потребностям. В. Франкл доказывает, что креативные люди способны вносить в свою деятельность системные изменения, они готовы к инновациям в профессиональной деятельности.

Вышеприведенные мнения многих ученых, исследовавших проблему креативности, свидетельствуют о том, что, несмотря на разные точки зрения, практически во всех определениях креативность связывается с изобретением чего-то нового для удовлетворения социально-экономических потребностей общества. Инновации представляют собой достижения человеческого ума (открытий, изобретений, научных и конструктивных разработок), то есть креативности для повышения эффективности в той или иной сфере деятельности. Однако, несмотря на многочисленность работ, посвященных данной проблематике, вопрос повышения творческого потенциала личности, вопросы, связанные с креативностью как целостного многоаспектного процесса прагматичной деятельности, ее приоритетной роли и использование ее как инновационного ресурса развития экономики следует признать недостаточно разработанными и остро дискуссионными.

Цель статьи (постановка задачи). Целью статьи является анализ основных особенностей мотивации творческого труда, выявление факторов и рассмотрение ключевых отличий в понятиях «творчество» и «креативность»; определение структурных составляющих и исследование возможностей реализации накопленного и разработка нового мотивационного инструментария к стимулированию творческого труда.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Сегодня в Украине как никогда актуальным является поощрение интеллектуальной деятельности во всех общественно-экономических областях жизни. Ключевую роль при этом должны играть специалисты-инноваторы, генераторы новых идей, деятельность которых базируется на мощных, морально оправданных стимулах к творчеству. И поэтому, в условиях рыночной экономики каждой организации, которая стремится выжить в условиях всевозрастающей жесткой конкуренции, необходимо постоянно находить пути совершенствования и развития своей деятельности путем формирования длительных и устойчивых конкурентных преимуществ. Как известно, существует множество

факторов и критериев, лежащих в основе формирования конкурентных преимуществ предприятия, сама классификация конкурентных преимуществ весьма обширна и многообразна, но следует учитывать, что в современных условиях именно человеческий ресурс выступает в качестве важнейшего источника конкурентных преимуществ, особенно в сфере оказания услуг.

В современных условиях уровень конкурентоспособности страны в значительной мере зависит от уровня развития творческого человека. Ключевыми направлениями реализации творческих личностей является экономическая и творческая деятельность в разных направлениях человеческой жизнедеятельности. Поэтому стимулирование развития творческого человека, эффективное использование инструментов экономического механизма мотивации творческого труда является одним из ключевых заданий для обеспечения постоянного социально-экономического роста [1]. Активизация человеческого фактора и ускорение научно-технического прогресса – это взаимозависимые проблемы сбалансированности и динамического развития факторов производства. Современные технологии имеют ряд особенностей: они узкоспециализированные, быстро устаревают, требуют постоянного совершенствования, их невозможно внедрять лишь с помощью документации, без человека-носителя ноу-хау. Ведущие страны мира, такие как Япония, США, Великобритания, Германия, Франция, уже давно поняли, что необходимым условием прогресса науки и техники является развитие и максимальное раскрытие творческого потенциала собственных работников. Они обращают на это особенное внимание и получают соответствующие результаты. Эти страны привлекают талантливых людей из всего мира как объекты инновационной и творческой деятельности, понимая важность человеческого капитала и находя необходимые мотиваторы для их работы.

К сожалению, в Украине еще недостаточно обращают внимание на человеческий капитал, а особенно на творческий потенциал, нет признания человека как объекта капитальных вложений, объекта творческой деятельности. В отечественных предпринимателей нету понимания того, что капитальные вложения в человека являются такими же прибыльными, как и инвестиции в любой другой фактор производства, а в инновационной сфере даже в несколько раз больше [2]. Теоретически доказано и подтверждено практикой отечественных и иностранных предприятий то, что инновационное развитие имеет решающее значение в увеличении экономического потенциала отдельных предприятий (особенно в рыночных условиях) и экономик государств в целом. Его обеспечение является невозможным без творческого труда персонала.

Слово «креативность» происходит от латинского слова «creatura», которое означает создание, творение. Не случайно, говоря про креативность человека, в первую очередь, имеется в виду его творческая личность, нестандартно и оригинально мыслящая. В это понятие входят и такие

качества, как гибкость, способность к учебе, самостоятельность, стремление находить выход из безвыходных ситуаций. Креативность становится все актуальнее не только для работников творческих профессий, но и для менеджеров. Все дело в быстром темпе и многоплановости современной жизни, которые требуют умения гибко и творчески реагировать на изменения, которые происходят. Сегодня ни одна компания не может позволить себе расслабиться: конкуренция чрезвычайно жестока. Именно поэтому работодатели так заинтересованы в людях, которые способны нестандартно мыслить, находить новые идеи и подходы к управлению.

Многие думают, что «творчество» и «креативность» – синонимы. Это ошибочная мысль. Творческий процесс основывается на вдохновении автора, его способностях, традициях, которым следует автор. Если же говорить о процессе креатора, то главной его составляющей становится прагматичный элемент, то есть начальное понимание того, зачем нужно что-то создавать, для кого нужно что-то создавать, как нужно что-то создавать и, собственно, что именно нужно создавать. Знание ответов на эти вопросы и построение работы по соответствующим принципам обеспечивает максимальный эффект представления результата работы окружающим людям. Как правило, художники, композиторы, писатели, и все другие творческие люди не ставят себе этих вопросов и творят, руководствуясь собственными настроениями и эмоциями. Поэтому творчество совсем не есть креативностью. Творчество всегда первично и фундаментально. Однако в продукте креатора оно подчинено прагматичной цели. Все же – креативность вне творчества невозможна.

Рыночная экономика нуждается в новых действенных механизмах мотивации труда творческих работников, а именно организационно-экономических в сочетании с социально-экономическими условиями развития общества. Поскольку изменяется содержание и характер труда, так же не может оставаться неизменным и механизм мотивации. Экономический механизм мотиваций творческого труда представляет собой совокупность организационных и экономических методов, рычагов и инструментов, которые ориентированы на формирование и поддержку мотивационных условий для обеспечения трудового поведения, направленного на достижение в труде творческих результатов, которые имеют конкурентные преимущества, повышение творческой активности и конкурентоспособности рабочей силы.

В современных условиях, когда новые технологии, товары, услуги, стратегии становятся решающим преимуществом в конкурентной борьбе на современном рынке, традиционные подходы становятся все менее эффективными. То, что было за достояние еще вчера, не срабатывает сегодня и может стать причиной краха завтра [4]. В таких условиях побеждает не тот, кто делает все правильно, а тот, кто сам создает новые правила, мыслит неординарно, идет нестандартным путем.

Поэтому не удивительно, что креативность, способность генерировать яркие идеи и находить неожиданные решения, становится все более

популярной на рынке труда. Менеджеру-креатору характерны – отсутствие страха перед стереотипами. Он смело разрушает устоявшиеся традиции и внедряет инновационные решения. Такой подход к повседневной деятельности позволяет предприятию не только находиться «на плаву», но и обходить своих конкурентов. Поэтому руководитель креатора не борется с изменениями, а предусматривает их, принимая нестандартные решения и выводы, тем самым, предприятие на передовые позиции [5].

К совокупности мотивов, которые побуждают человека к творческому труду, принадлежат личные потребности, интересы и стремления работников, характер и содержание творческого труда; соответствие заданий личным возможностям; возможность и высокая вероятность карьерного роста; обеспечение развития интеллектуальных, профессиональных, физических, технических, личностных, духовных, моральных или социальных возможностей и способностей; увеличение заработка, признания и одобрения хорошо выполненной работы; отношения между инициаторами, организаторами творческого труда, руководителями и персоналом; ответственность и самостоятельность в работе. Их структура имеет существенные отличия у работников разного возраста. Творческий потенциал человека реализуется при определенном уровне ее активности, однако выполнять ее могут как люди с повышенными способностями (талантом), так и со средними. Для творческого труда важной является интуиция человека. Считается, что для обеспечения творческого труда персонала в соответствии с требованиями рынка необходимыми является: оценка возможностей мотивации творческого труда; анализ опыта и изучение творческой деятельности человека; организация творческого процесса; разработка программ, способных моделировать и стимулировать творческий процесс; практическое приложение и экспертная оценка качества творческих результатов, а также сферы их использования; выявление и освоение новых отраслей творческой активности.

Мотивация творческого труда и креативности имеет значительные отличия сравнительно с мотивацией труда вообще. Материальное стимулирование может взорвать процессуально содержательную мотивацию. Если творческий труд является внутри мотивированным, то есть интерес к процессу и содержанию труда является определяющий (человеку просто нравится ее выполнять), то в случае, если ему начать за это постоянно платить, творческий труд станет для него лишь средством заработка. В основу современного подхода к стимулированию творческой деятельности в производственной сфере можно отнести такие задания руководителей организаций, как максимальная активизация творческих способностей каждой личности и направления этой активности в русло достижения конкретных инновационных и экономических результатов.

Для того чтобы сотрудники могли в полной мере раскрыть свои таланты и направить их в интересах дела, на предприятии должна быть создана особая творческая среда, основными

характеристиками которой является открытость новому, поддержка инноваций; доверие и сотрудничество на всех уровнях; демократический стиль управления; организация учебы и профессионального общения. Для расцвета творчества важно обеспечить постоянный прилив на предприятие новых знаний, информации, впечатлений. Новым идеям нужна организационная поддержка. Прежде всего, они не должны теряться. Говоря о развитии креативности, по-видимому, в первую очередь, стоит сказать о барьерах, которые препятствуют проявлению творчества.

В творческом труде очень важным является соотношение сложности задания и возможностей работника. Если сложность не отвечает возможностям, то работник чувствует безразличие, тревогу или стресс. При соответствии сложности задания возможностям работник может полностью раствориться в предмете деятельности, полностью сконцентрировать внимание на творческом труде, выполняя его даже на досуге, и чувствовать при этом своеобразное состояние радости, вдохновения, увлечения от самой деятельности. Негативное влияние на креативность осуществляет и атмосфера соревнования. Для получения наиболее успешного результата необходима командная деятельность и сотрудничество. Если команда идет к одной цели, она быстрее достигнет успеха, чем когда каждый будет работать индивидуально. Ведь цена, качество, сроки поставки, сервис, каналы сбыта, реклама и многое другое, – во многом зависят от грамотного управления человеческими ресурсами, как на этапе производства продукта, так и во время последующих действий, сопровождающих этот продукт [6].

В настоящее время существенно возросла роль инноваций в системе управления человеческими ресурсами. Само содержание термина «управление развитием человеческих ресурсов» в последние годы серьезно изменилось. Развитие производства в сфере услуг, информационных технологий создали необходимость нововведений, в том числе и в области управления персоналом. В настоящее время на первый план выходят инновационные методы управления трудом, поскольку менеджмент сегодня, прежде всего, – это управление на основе постоянных новшеств. Поэтому, чтобы предприятие сформировало эффективную систему конкурентных преимуществ, оно должно организовать свою работу, а управление персоналом, согласно правилам, диктуют новые условия.

Из вышесказанного следует, что инновационное совершенствование системы развития персонала на предприятии, поиск новых подходов к управлению человеческим потенциалом приобретают все большее значение как фактор повышения эффективности системы конкурентных преимуществ и являются необходимым атрибутом успешного функционирования предприятия. В такой ситуации нам кажется разумным рассматривать систему управления персоналом с точки зрения инноваций.

Инновационный тип управления развитием персонала основан на разработке и внедрении организационных инноваций и направлен на

совершенствование организации труда, обеспечение более точного соответствия параметрам технико-технологической базы производства. Методы инновационного управления развитием трудовых ресурсов можно косвенно объединить в две группы: первая – мотивация и стимулирование персонала к эффективной инновационной деятельности; вторая – формирование инновационной культуры в организации [7].

Итак, среди прочих факторов достижения конкурентных преимуществ предприятия, мы подчеркиваем значимость человеческого фактора, инноваций в сфере управления человеческими ресурсами. Возрастающая роль в этой области принадлежит способности и решимости менеджеров предприятий, ведущих предпринимателей разрабатывать, внедрять и использовать новые, инновационные методы развития персонала, связанные с совершенствованием системы конкурентных преимуществ на предприятии. Сюда относим: готовность персонала к нововведениям; заинтересованность руководителей и специалистов в повышении инновационного потенциала предприятия за счет креативности работников всех уровней; инновационная активность персонала, в том числе простых исполнителей [8].

Особо стоит подчеркнуть, что формирование развитого штата предприятия в рыночных условиях не ограничивается подготовкой квалифицированных кадров, отлично знающих технику и технологию, методы управления и т.п. Они должны, кроме всего прочего, обладать способностями к выработке инноваций в процессе трудовой деятельности самостоятельно, быть инновационно активными и уметь находить новшества во внешней среде, в опыте конкурентов, своевременно использовать изобретения и открытия в работе своего предприятия. Активизация высокого уровня творческой деятельности обязательным условием предусматривает высокую трудовую мотивацию и мотивацию непрерывного развития творческого человека. Существующая теория и практика мотивации в сфере творческого труда не позволяет достигать комплексного решения отмеченных заданий на современном этапе развития экономики Украины. Поэтому необходима разработка особенного мотивационного механизма, который должен учитывать сложность труда, проявление творчества, базироваться на нестандартных подходах к поиску эффективных стимулов разработки и внедрения инноваций.

В рамках инновационного управления развитием человеческих ресурсов как элемента системы конкурентных преимуществ предприятия обозначены следующие принципы, которым необходимо следовать:

1. Стимулирование творческой, креативной деятельности персонала.
2. Поощрение ускоренной управленческой и инженерно-научной карьеры работников.
3. Создание оперативной системы отбора и внедрения в действие новых идей.
4. Принцип эффективности – подразумевает, что построение и функционирование инновационной

системы управления развитием человеческих ресурсов обуславливается тем, что достигнутый ею эффект будет оценен как достаточно значимый в сравнении с необходимыми затратами на формирование и поддержание эффективного управления человеческим потенциалом как элемента системы конкурентных преимуществ предприятия.

ВЫВОДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДАЛЬНЕЙШИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Повышение спроса на квалифицированную рабочую силу и растущая активность иностранных программ относительно поиска творческих личностей и разработка миграционных программ «вымывания» творческого потенциала для обеспечения роста экономик развитых стран является показателем того, что именно творческие личности являются двигателем экономического роста страны. Характерным является отсутствие системного подхода к самому процессу управления мотивацией творческого труда и на

современном этапе развития экономики Украины.

На разных уровнях управления творческим трудом на него будут влиять разные группы мотивов, стимулов и факторов. Необходимо отметить целесообразность системного подхода к разработке мероприятий по стимулированию творческой деятельности на разных уровнях управления национальной экономикой: микроэкономическому, макроэкономическому, региональному и отдельных индивидов. Лишь комплексная реализация мероприятий по стимулированию творческого труда на всех уровнях управления, разработка и внедрение действенного экономического механизма мотивации творческого труда приведет к повышению творческой активности в Украине.

Перспективным для последующих исследований является поиск других путей и способов прямого и непрямого стимулирования к творчеству и выявлению таких мотивационных факторов, какие характерны для работников инновационных организаций.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Український ринок праці: особливості розвитку та ефективність функціонування / монограф. За ред. І. Л. Петрової; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. – К, 2009. – 368 с.
2. Близнюк В. В. Перспективи розвитку соціально-трудової сфери України / В. В. Близнюк // Pro-sopon. Europejskie Studia Spoleczno-Humanistyczne, 2012. – № 2. – С. 87-102.
3. Лавриненко Л. М. Проблемы взаимодействия современной системы образования и рынка труда / Л. М. Лавриненко // Актуальные проблемы социально-трудовых отношений: Материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. – Махачкала: НИЦ «Апробация», 2016. – С. 214-216.
4. Гук Л. П. Сучасний стан інноваційної зайнятості в Україні (на прикладі ІТ-зайнятості) / Л. П. Гук // Україна: аспекти праці. – № 6. – 2015. – С. 18-25.
5. Биличенко С. П. Кадрова політика як ефективний фактор забезпечення розвитку національної економіки / С. П. Биличенко // Людина, бізнес, держава: реалії та перспективи соціально-економічного та інноваційного розвитку. – Кіровоград, 2014. – С. 47-49.
6. Інститути зайнятості та безробіття: сучасні тенденції та виклики для України: наук. доп. / За ред. В. М. Гейця, А. А. Гриценка; НАН України. Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2013. – 248 с.
7. Лавриненко Л. М. Місце інноваційної освіти у розвитку суспільства / Л. М. Лавриненко // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – Тернопіль. – № 7(33), 2012. – С. 36-39.
8. Лавриненко Л. М. Сучасні проблеми гуманізації та гуманітаризації вищої професійної освіти / Л. М. Лавриненко // Регіональна економіка та управління: науково-практичний журнал – 1 (04) лютий 2015 року. – Запоріжжя, 2015. – С. 87-92.

Лавриненко Лариса Миколаївна

ТВОРЧА ПРАЦЯ ТА КРЕАТИВНІСТЬ В ІННОВАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Метою дослідження є аналіз основних особливостей мотивації творчої праці, виявлення чинників, та розгляд ключових відмінностей у поняттях «творчість» і «креативність»; визначення структурних складових та дослідження можливостей реалізації накопиченого і розробка нового мотиваційного інструментарію до стимулювання творчої праці. Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, системний підхід. В ході дослідження встановлено, що підвищення попиту на кваліфіковану робочу силу і зростаюча активність іноземних програм щодо пошуку творчих осіб і розробка міграційних програм «вимивання» творчого потенціалу для забезпечення зростання економік розвинених країн є показником того, що саме творчі особи є двигуном економічного зростання країни. У зв'язку з цим обґрунтовано, що на різних рівнях управління творчою працею на нього впливатимуть різні групи мотивів, стимулів і чинників. Доведено, що підвищення показників творчих здібностей персоналу дає можливість легко і швидко освоїти специфіку діяльності в інноваційному середовищі, що дозволяє забезпечити його стійке функціонування в довгостроковій перспективі. Необхідно відзначити доцільність системного підходу до розробки заходів щодо стимулювання творчої діяльності на різних рівнях управління національною економікою: мікроекономічному, макроекономічному, регіональному і окремих індивідів. Лише комплексна реалізація заходів щодо стимулювання творчої праці на всіх рівнях управління, розробка і впровадження дієвого економічного механізму мотивації творчої праці приведе до підвищення творчої активності в Україні. Перспективним для подальших досліджень є пошук інших шляхів і способів прямого і непрямого стимулювання до творчості і виявлення таких мотиваційних чинників, які характерні для працівників

інноваційних організацій.

Ключові слова: творчість, креативність, творча праця, мотивація, творчий потенціал, фактори мотивації творчої праці, інноваційне середовище, інноваційний розвиток економіки.

Lavrynenko Larysa M.

CREATIVE LABOUR AND CREATIVITY IN INNOVATIVE ENVIRONMENT

A research purpose is an analysis of basic features of motivation of creative labour, exposure of factors, and consideration of key differences in concepts «creation» and «creativity»; determination of structural constituents and research of realization possibilities of accumulated and development of new motivational tool to stimulation of creative labour. Research methods: analysis, synthesis, induction, deduction, approach of the systems. It has been found during research, that increase of demand on skilled labour force in all of regions of Ukraine and growing activity of the foreign programs in search of creative personalities and migratory program «washing out» creative potential for providing growth of economies of the developed countries is an index that exactly creative personalities are the engine of the economic growth of the country. It has been grounded in this connection, that on different levels of creative labour management different groups of reasons, stimuli and factors will influence on staff. It has been proven that the increase of indexes of creative capabilities of personnel causes possibility easily and quickly to master the specific activity in an innovative environment, that allows providing its functioning in a long-term prospect. It is necessary to mark the expedience of the system approach to development of measures on stimulation creative activity on different levels of management of national economy: microeconomic, macroeconomic, regional and individuals. Only complex realization of measures on stimulation of creative labour at all levels of management, development and introduction of effective economic mechanism of motivation of creative labour will result in the increase of creative activity in Ukraine. Perspective for subsequent researches is a search of other ways and methods of direct and indirect stimulation to creation and exposure of such motivational factors, characteristic for the workers of innovative organizations.

Keywords: creation, creativity, creative labour, motivation, creative potential, factors of motivation of creative labour, innovative environment, innovative development of economy.

Одержано 24.08.2016 р.

Лизанець Анжела Гейзівна,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту та управління економічними процесами,
Долинай Тиберій Тиборович,
магістр за спеціальністю «Менеджмент організацій і адміністрування»,
Мукачівський державний університет

РЕГУЛЮВАННЯ ТОВАРНОЇ ТА АСОРТИМЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА НА ЗАСАДАХ КАТЕГОРІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Зростаюча конкуренція змушує підприємства впроваджувати ефективні управлінські технології, які дають можливість підвищувати прибутковість діяльності за рахунок оперативного реагування на запити споживачів. Метою статті є дослідження змісту і ролі категорійного менеджменту у регулюванні товарної та асортиментної політики, а також обґрунтування доцільності застосування методів категорійного менеджменту для формування та управління асортиментом роздрібного аптечного підприємства. Категорійний менеджмент в сучасних умовах виступає прогресивною концепцією управління потоками товарних категорій та оптимізації роботи всього ланцюга поставки, за яким товарні категорії виступають як самостійні бізнес-одиниці. В його основі лежать поняття життєвого циклу товарів, типів споживчої поведінки, мерчандайзингу й технологій просування товарів. Аналізуючи та систематизуючи наукові праці різних учених, було узагальнено поняття «категорійний менеджмент», визначено його місце в системі методів регулювання товарної політики підприємства. Охарактеризовано етапи реалізації та методи категорійного менеджменту. Запропоновано механізм використання матриці ABC+XYZ аналізу для оперативного регулювання асортименту аптечного підприємства. Досліджено специфіку товарної політики роздрібних торговельних підприємств фармацевтичного ринку. За результатами дослідження визначено напрямки оптимізації асортиментного складу продукції аптеки, застосування яких дозволить виключити з асортименту неприбуткові позиції, а натомість розширити спектр лікарських засобів, які забезпечують максимальний обсяг продаж і характеризуються стабільним попитом. Практичне значення полягає у можливості регулювання прибутковості окремих суб'єктів господарювання роздрібного сегменту фармацевтичного ринку шляхом постійного моніторингу складу, структури і глибини асортименту, здійснення ABC+XYZ аналізу і на цій основі грамотного управління викладкою товарів і закупівлями. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є організаційний механізм реінжинірингу бізнес-процесів аптечної установи на засадах категорійного менеджменту, вибір оптимальних методів здійснення рольового аналізу категорій для управління розвитком асортименту.

Ключові слова: товарна та асортиментна політика, категорійний менеджмент, аптека, асортиментна категорія, ABC аналіз, XYZ аналіз, матриця ABC+XYZ аналізу.

ВСТУП

Постановка проблеми. Ринкова орієнтація торговельних підприємств, залежність їхнього майбутнього від можливостей задоволення споживчого попиту зумовлюють необхідність ретельного вивчення чинників, які сприяють формуванню таких можливостей. Серед цих чинників важливе місце посідає товарна та асортиментна політика, яка, поряд з місцем розташування та ціновою політикою, дозволяє сформуванню у споживача певний рівень сприйняття торговельного підприємства та визначає його конкурентоспроможність на ринку.

На сучасному етапі розвитку роздрібного сегмента фармацевтичного ринку України, який характеризується великою кількістю аптечних мереж та окремих аптек, кожне аптечне підприємство змушене забезпечувати власну конкурентоспроможність, що актуалізує проблему управління асортиментом саме у цій сфері. Складність процесу управління асортиментом полягає у великій кількості торгових найменувань препаратів, які реалізуються через аптечну мережу. Крім того існують нормативні вимоги щодо наявності обов'язкового асортименту лікарських засобів (наказ МОЗ України від 25.11.2004 р № 569 «Про затвердження

обов'язкового мінімального асортименту лікарських засобів для аптек») [8]. Значні обмеження на роботу з асортиментом накладає складність точного розрахунку потреби у окремих видах препаратів, а також необхідність вибору якіснішого препарату з декількох аналогічних, випущених різних виробниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню окремих завдань регулювання товарної та асортиментної політики підприємства присвячено ряд досліджень зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як В. Я. Кардаш [2], Н. С. Кубишина [5], О. Б. Стернюк [11], та ін. Більшість з них акцентують увагу на розробці універсальних підходів до управління асортиментними позиціями [2, 3, 5, 11], визначенні принципів [2], розробці загальних методів формування товарного асортименту підприємства [5, 11], вивченні сучасних прогресивних методик керування асортиментними позиціями, зокрема категорійного менеджменту. Питання теорії й практики застосування категорійного менеджменту досліджуються такими науковцями, як А. Веллхофф, Ж.-Э. Массон [1], О. Крещенко [4], О. Н. Миргородская [3], С. В. Сисоєва, Е. А. Бузукова [12], В. В. Снегірьова [5]. Разом з тим потребує подальшого вивчення проблема вибору оптимальних методів регулювання асортиментної політики залежно від галузевої специфіки суб'єкту

господарювання.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження змісту і ролі категорійного менеджменту у регулюванні товарної та асортиментної політики, а також обґрунтування доцільності застосування методів категорійного менеджменту для формування та управління асортиментом роздрібного аптечного підприємства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Товарна та асортиментна політика торговельного підприємства представляє собою лінію поведінки суб'єкта господарювання щодо формування такого номенклатурного та асортиментного складу продукції, який би забезпечував економічну ефективність діяльності та необхідний рівень конкурентоспроможності на ринку. Ведення господарської діяльності в умовах обмеженості ресурсів значно ускладнює процес управління товарним асортиментом та категоріями товарів. Обмеженість ресурсів ставить керівництво підприємства в умови, коли воно змушене вкладати кошти у товарні запаси лише тих товарних груп, які приносять йому найбільшу вигоду.

Методи управління товарною та асортиментною політикою диференціюються залежно від орієнтації на коротко- або довгостроковий періоди.

Стратегічне управління товарним асортиментом торговельного підприємства зорієнтоване на формування господарського портфелю – складу асортименту продукції, що визначається як товарним профілем організації, так і попитом на окремі товарні позиції з боку споживачів. До основних матричних методів, прийнятих для вибору стратегії управління товарним асортиментом торговельного підприємства, належать модель «продукт-ринок» І. Ансоффа, метод Бостонської консультативної групи, метод Мак-Кінзі «General Electric», Матриця DPM або Shell, метод життєвого циклу Хофер /A. D. Little та ін.

Оперативне управління товарною політикою передбачає регулювання обсягів реалізації окремих товарних позицій під впливом ситуаційних чинників в межах окремих календарних періодів (кварталу, місяця, декади). Однією з найбільш популярних в сучасних умовах концепцій управління товарним асортиментом та його оперативного регулювання є концепція категорійного менеджменту, яка в Україні перебуває на стадії інтенсивного розвитку.

Категорійний менеджмент зародився як один з напрямів мерчандайзингу: оптимізуючи викладку і представлення товару в залі, фахівцями було обґрунтовано необхідність виділення «категорії» як основної одиниці управління асортиментом.

Появу власне поняття «категорійного менеджменту» пов'язують з компанією Procter & Gamble, яка на початку 90-х років вперше об'єднала товари в категорії не за принципом виробництва, а за загальними для споживача властивостями. Говорячи умовно, зубна щітка і зубна паста, хоч і мають різні властивості і способи виробництва, повинні знаходитись в управлінні одного менеджера саме через те, що покупець об'єднує ці предмети в своїй

свідомості як предмети для гігієни порожнини рота. Згідно програми Procter & Gamble ECR (Efficient Consumer Response – англ. ефективне реагування на запити споживачів), яка стала відправною точкою для розвитку ідей категорійного менеджменту, обсяги та динаміка продаж цих товарів пов'язані і впливають один на одного [12]. Відповідно до неї учасники ланцюга руху товару будують свої ділові відносини згідно кінцевої мети – ефективного збуту товарів, що проводиться з урахуванням інтересів усіх її учасників, і, в першу чергу, роздрібних покупців. Товаровиробник і постачальник товарної категорії управляють ефективністю збуту через залучення до спільної діяльності роздрібну ланку сфери розподілу, приділяючи підвищену увагу організації прибутковості саме цієї ділянки збуту. Таким чином, класична формула збуту в сфері розподілу – «продаж товарного асортименту магазинам» – перетворюється у формулу «продаж товарної категорії через магазини».

У сучасній фаховій літературі досі немає єдиного або загальноприйнятого визначення поняття «категорійний менеджмент». Найбільш поширеним [4] є варіант, згідно з яким «категорійний менеджмент – це процес управління асортиментом, за яким кожна товарна категорія розглядається як самостійна бізнес-одиниця». Це узагальнене визначення акцентує увагу на важливості асортиментної категорії як бізнес-одиниці, що є новітньою позицією щодо попередніх методів управління асортиментом.

Нормативним можна вважати визначення від ECR Board (США, 1995 рік), за яким: «Категорійний менеджмент – це процес, що відбувається між блоками логістичного ланцюжка, де категорії управляються як стратегічні бізнес-одиниці та забезпечують поліпшені фінансові результати завдяки зосередженню на задоволенні потреб споживача» [3, с. 94]. У цьому визначенні поява терміну «логістичний ланцюжок» дає розуміння, що категорійний менеджмент – це концепція не окремого підприємства, а партнерська програма. До юридичних суб'єктів, задіяних у партнерстві, належать: виробниче підприємство, посередник (логістична компанія), торговельне підприємство (оптової або роздрібної торгівлі).

Деякі інші визначення категорійного менеджменту, сформульовані різними науковцями, систематизовано у вигляді таблиці 1.

Узагальнюючи різні трактування категорійного менеджменту, вважаємо за доцільне розглядати його як сучасну технологію управління потоками товарних категорій та оптимізації роботи всього ланцюга поставки, за яким товарні категорії виступають як самостійні бізнес-одиниці, менеджер категорії ритейлу має всі можливості, повноваження й відповідальність, як особистий підприємець, а асортимент оптимальних товарних запасів ритейлу в реальному часі за обсягами й структурою задовольняє потреби споживачів.

В основі категорійного менеджменту лежать поняття життєвого циклу товарів, типів споживчої поведінки, мерчандайзингу й технологій просування товарів [12, с. 11-12]. Схожість і розходження споживчих характеристик товарів допомагають групувати товарні асортименти магазину за категоріями, що дає можливість управляти останніми

як окремими бізнес-одиницями.

Етапами реалізації категорійного менеджменту є: виділення категорій, визначення ролі категорій, оцінювання категорій, встановлення цілей для категорій, вибір категорійної стратегії, визначення відповідної тактики, реалізація запланованих дій та аналіз результатів.

Вихідною базою для здійснення управління

категоріями є чітке встановлення позиціонування підприємства та його конкурентної стратегії.

Для кожної виділеної категорії визначається її роль на основі крос-категоріального аналізу з урахуванням позиціонування та стратегії підприємства. Згідно з ролями категорій для підприємства реалізовується балансування асортименту по ширині.

Таблиця 1

Підходи до розуміння поняття «категорійний менеджмент»

Автор	Зміст визначення
Д. Гилберт [13, с. 147]	Категорійний менеджмент відноситься до рішень по групах продуктів, які відбираються і представляються для задоволення разових потреб або у відповідь на моделі поведінки.
Алан Веллхофф, Жан-Еміль Массон [1]	Категорійний менеджмент – це процес, при якому одиницею управління є товарна категорія, а не окремий бренд.
Н. К. Моисеева, Т. Н. Голиков, Ю. С. Долгачева [7]	Категорійний менеджмент – це такий процес управління торговельним підприємством, коли кожна категорія товару розглядається як окрема бізнес-одиниця, при роботі з якою переслідуються цілі максимального задоволення потреб покупця і підвищення ефективності співробітництва між виробником та ритейлером.

Оцінка категорій здійснюється на основі ABC та XYZ аналізу. Таким чином визначається, які категорії потребують доопрацювання та в якому напрямі. Відповідно, формуються цілі по кожній категорії. Встановивши певні цілі перед кожною категорією, можна збалансувати асортимент за глибиною: в категорії залишають тільки ті товари, що задовільняють поставленій цілі.

Наступним етапом є побудова стратегії для досягнення поставлених цілей. Вона передбачає визначення стратегічних рішень за елементами маркетингового комплексу щодо всіх категорій.

При роботі над асортиментом із застосуванням концепції категорійного менеджменту у аптечному закладі особливу увагу слід приділити аналізу власних продаж, що може бути здійснене з допомогою ABC та XYZ аналізу.

ABC-аналіз як інструмент формування асортиментної політики на засадах категорійного менеджменту полягає у виявленні та оцінці незначного числа кількісних величин, які є найціннішими та мають найбільшу питому вагу у загальній сукупності вартісних показників [9]. В основі методу лежить принцип Парето: 20% усіх товарів дають 80% обігу. Для класифікації товарів за методом ABC використовується обсяг продаж. Категорія «А» включає товари, обсяг продаж яких становить 80% загального обсягу. Зазвичай у цю категорію потрапляє 5-20% номенклатури. У категорію «В» потрапляє приблизно третина найменувань товарів з 15-процентним обсягом продаж. До категорії «С» належать усі інші позиції номенклатури.

На практиці доцільним є комбінування ABC-аналізу з XYZ-аналізом, в основі якого лежить розрахунок коефіцієнта варіації продажу для кожного товару за визначений період часу [11]. За значенням коефіцієнта варіації товари групують у три категорії. До категорії «Х» відносяться товари, що характеризуються стабільною величиною споживання і високою точністю прогнозу ($K_{\text{варіації}}$ в межах 0-10%).

Категорія «У» – це запаси, споживання яких характеризується відомими тенденціями (наприклад, сезонними коливаннями попиту) і середніми можливостями прогнозування ($K_{\text{варіації}}$ в межах 10-20%). Запаси категорії «Z» споживаються нерегулярно і характеризуються невисокою точністю прогнозування ($K_{\text{варіації}}$ вище 20%).

Таким чином, ABC-аналіз дозволяє виділити товари, які користуються найбільшим та найнижчим попитом, а XYZ-аналіз – дати оцінку стабільності прогнозування продаж з тієї чи іншої групи товарів. Об'єднання цих двох методик дозволяє дати досить повну характеристику ефективності асортиментної політики підприємства, а також оптимізувати її.

Розглянемо їх застосування для регулювання асортиментної політики на прикладі аналізу, здійсненого за даними аптечної установи. Для проведення аналізу нами використано реальні дані про продажі лікарських засобів (ЛЗ) за 2015 р. в аптеці, яка знаходиться в невеликому місті Закарпатської області з населенням близько 100 тис. осіб і входить до складу аптечної мережі. Товарообіг цієї аптеки складає 250-300 тис. грн. в місяць. Асортимент ЛЗ аптеки охоплює біля 3,32 тис. найменувань. Загальна кількість торгових найменувань по аптеках міста загалом у 2015 р. склала 6,57 тисяч.

Середня кількість реалізованих в місяць торгових найменувань препаратів по аптеці – 2100-2200, з них лише близько 35% продавали щомісяця. Класичним форматом торгівлі аптечного закладу обумовлено, що крім ЛЗ у аптеці реалізуються також супутні товари, загальна кількість яких перевищує 0,8 тис. найменувань (біля 21% всього асортименту).

Обсяг продаж ЛЗ в грошовому виразі у досліджуваній аптеці, незважаючи на вплив фактора сезонності, є більш-менш стабільним. Частка продаж аптеки в загальному обсязі продаж в грошовому виразі по місту становить біля 5%. Важливо, що її частка за цим показником до кінця 2015 р. в порівнянні з його початком поступово збільшувалася, що є позитивним.

У досліджуваному аптечному закладі динаміка обсягів закупівель як в грошовому, так і в натуральному виразі відповідала динаміці обсягів продаж, що свідчить про стабільність товарних залишків. Залишки на початок кожного місяця досліджуваного періоду перебували практично на однаковому рівні, що також дозволяє судити про стабільність застосовуваних підходів до управління товарним асортиментом.

Перш ніж приступити до комплексного аналізу асортименту ABC і XYZ, слід розглянути результати розподілу кількості торгових найменувань препаратів і їх обсягів продаж, а також валової маржі по групах А, В і С.

Так, згідно проведеного аналізу, 80% загального обсягу продаж ЛЗ в грошовому виразі припадає на торгові позиції, що потрапили в групу А. Препарати цієї групи склали 28,1% загальної кількості асортиментних позицій і забезпечили 76,5% валової маржі аптеки. Слід зазначити, що група А сформована більш дорогими, ніж група В і С, препаратами. Цей факт пояснює те, що частка препаратів групи А в загальному обсязі продаж ЛЗ в натуральному виразі

менше, ніж в грошовому, і становить 72,4%. Середньозважена маржа від продаж однієї упаковки препаратів цієї групи також перевищила даний показник по групах В і С.

При проведенні ABC+XYZ-аналізу асортименту аптечної установи його об'єктом можуть бути дані про обсяг продаж як у натуральному, так і у грошовому виразі. Вибір способу розрахунку залежить від цілей, які ставить перед собою підприємство.

За результатами проведеного аналізу групи А, В, С нами сформовані у співвідношенні 80:10:10 за обсягами продаж в грошовому виразі. Коефіцієнт варіації обсягів продаж у грошовому виразі дозволив розподілити торгові найменування по групах X, Y, Z. Для групи X він знаходився в діапазоні до 10%, для групи Y – 10-25%, для групи Z – більше 25%.

Матричне зображення результатів інтегрованого ABC + XYZ-аналізу асортименту досліджуваної аптеки представлено у табл. 2 і 3. Матриця ABC+XYZ для асортиментних позицій досліджуваної аптеки показала практичну відсутність торгових найменувань в групі ВХ та СХ. Найбільшою за кількістю товарних позицій є група CZ.

Таблиця 2

Матриця ABC+XYZ за кількістю торгових найменувань ЛЗ досліджуваної аптеки у 2015 р.

Група ABC–XYZ	X	Y	Z	Разом
A	18	168	747	933
B	2	35	480	517
C	3	19	1848	1870
Разом	23	222	3075	3320

Таблиця 3

Матриця ABC+XYZ за часткою кількості торгових найменувань препаратів в асортименті досліджуваної аптеки у 2015 р.

Група ABC-XYZ, %	X	Y	Z	Разом
A	0,5%	5,1%	22,5%	28,1%
B	0,1%	1,1%	14,5%	15,6%
C	0,1%	0,6%	55,7%	56,3%
Разом	0,7%	6,7%	92,6%	100,0%

Для обґрунтованого аналізу асортименту необхідно порівняти дані, отримані при аналізі аптеки, з даними ABC+XYZ-аналізу по місту загалом.

Результати відповідного порівняння представлені у табл. 4 і 5.

Таблиця 4

Матриця ABC+XYZ за кількістю торгових найменувань препаратів у аптечних закладах міста у 2015 р.

Група ABC-XYZ	X	Y	Z	Разом
A	56	588	904	1548
B	8	184	604	796
C	6	147	4078	4231
Разом	70	919	5586	6575

Порівнявши показники по групі А, бачимо, що 80% продаж в аптеці забезпечують 28,0% товарних позицій. Водночас по місту цей показник наближається до правила Парето (80% продаж забезпечують 20% торгових найменувань). Частка препаратів групи В аптеці і загалом по місту склала 15,6% та 12,1% відповідно. На окрему увагу заслуговує група X,

оскільки її формують препарати, що користуються постійним попитом. У досліджуваній аптеці вона представлена 23 назвами ($23/3320 \cdot 100\% = 0,69\%$). По місту ж в цілому в неї увійшло 70 товарних позицій ($70/6575 \cdot 100\% = 1,06\%$).

Найважливішими для закупівлі є препарати, які потрапили у сектори з параметрами AX, AY, AZ, BY і

СХ, оскільки потребу в них на певний період можна передбачити. При цьому у секторі АЗ знаходяться препарати, що мають велику частку в обсягах продаж (по даній аптеці 22,5%), хоча і характеризуються непередбачуваним (стохастичним) споживанням.

Розглянутий нами метод аналізу ABC+XYZ дозволив визначити шляхи оптимізації асортименту

досліджуваної аптеки. Очевидно, що в групі А відсутні необхідні торгові найменування. Найбільшу увагу необхідно приділити наповненню груп АХ, АУ, так як їх формують препарати, що забезпечують максимальний обсяг продаж і користуються стабільним попитом.

Таблиця 5

Матриця ABC+XYZ за часткою кількості торгових найменувань препаратів в асортименті аптечних закладів по місту в цілому у 2015 р.

Група ABC-XYZ	X	Y	Z	Разом
A	0,9%	8,9%	13,7%	23,5%
B	0,1%	2,8%	9,2%	12,1%
C	0,1%	2,2%	62,0%	64,3%
Разом	1,1%	14,0%	85,0%	100,0%

Водночас для групи В характерна незначна кількість товарів, що користуються постійним попитом (ВХ). Таким чином, слід визначити їх і включити в асортимент аптеки. Група Z становить 92,6% всіх торгових найменувань аптеки, в той час як по місту в цілому – 85,0%. Отже, необхідно зменшити частку препаратів групи Z і тим самим звільнити оборотні кошти, які можна спрямувати на наповнення важливіших груп. Для оптимізації асортиментної політики слід постійно здійснювати моніторинг не лише всього асортименту препаратів, але і більше уваги приділяти групам, які забезпечують максимальний обсяг продаж (ЛЗ групи А) і мають постійний попит (ЛЗ групи Х).

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Необхідність підтримки доходності аптечного бізнесу, постійне розширення асортименту продукції, варіація цінової політики виробників ЛЗ спонукає аптеки застосовувати конкурентні торгові технології та сучасні системи управління. З огляду на це

категорійний менеджмент має великі перспективи для розвитку у даній сфері.

Для виробників лікарських засобів категорійний менеджмент виступає вищою сходиною товарної політики – відповідно product management, brand management і category management – та інструментом максимального задоволення потреб своїх споживачів, інтересів дистриб'юторів, роздрібних мереж. Для ритейлера фармацевтичної галузі категорійний менеджмент є альтернативним підходом до управління асортиментом, що дозволяє максимізувати прибутковість і оборотність категорій, а також лояльність споживача до аптеки. Упровадження категорійного менеджменту передбачає зміну системи управління та організаційної структури господарського суб'єкту та прописування нових бізнес-процесів. Подальші дослідження у даній сфері повинні стосуватись організаційного механізму реінжинірингу бізнес-процесів аптечної установи на засадах категорійного менеджменту, виборі оптимальних методів здійснення рольового аналізу категорій для управління розвитком асортименту аптечного закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Веллхофф А. Мерчандайзинг: эффективные инструменты и управление товарными категориями / А. Веллхофф, Ж.-Э. Массон. – М.: Издательский дом Гребенникова, 2004. – 280 с.
2. Кардаш В. Я. Маркетингова товарна політика: Підручник / В. Я. Кардаш. – К.: КНЕУ, 2001. – 240 с.
3. Ковалев К. Ю. Логистика в розничной торговле: как построить эффективную сеть / К. Ю. Ковалев, С. А. Уваров, П. Е. Щеглов. – СПб.: Питер, 2007. – 272 с.
4. Крещенко О. Методологічні засади концепції категорійного менеджменту / О. Крещенко // Економіка. – № 4 (124) липень-серпень 2013 р. – С. 39-44.
5. Кубишина Н. С. Методика розробки стратегічного набору товарів на промисловому ринку / Н. С. Кубишина // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – 2010. – С. 171-178.
6. Миргородская О. Н. Категорійний менеджмент как современная маркетинговая технология управления товарным ассортиментом [Електронний ресурс] / О. Н. Миргородская // Концепт. – 2014. – Спецвыпуск № 17. – Режим доступу: <http://e-koncept.ru/2014/14720.htm>.
7. Моисеева Н. К. Менеджмент категорий и мерчандайзинг в розничной торговле / Н. К. Моисеева, Т. Н. Голиков, Ю. С. Долгачева // Маркетинг. – 2005. – № 2(81). – С. 101-108.
8. Нормативно-директивні документи МОЗ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mozdocs.kiev.ua>.
9. Сирош В. ABC-анализ: методика проведения [Електронний ресурс] / В. Сирош. – Режим доступу: www.marketing-ua.com.
10. Снегирева В. Розничный магазин. Управление ассортиментом по товарным категориям / В. Снегирева. – СПб.: Питер, 2007. – 416 с.

11. Стернюк О. Б. Аналіз методів формування товарної політики підприємства [Електронний ресурс] / О. Б. Стернюк // Збірник наукових праць Львівського політехнічного НУ, 2004. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua>.
12. Сысоева С. В. Категорийный менеджмент. Курс управления ассортиментом в рознице / С. В. Сысоева, Е. А. Бузукова. – СПб.: Питер, 2011. – 288 с.
13. Управление розничным маркетингом / под ред. Д. Гилберта; пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 2005. – XVI. – С. 147.

Лизанец Анжела Гейзовна, Долинай Тиберий Тиборович

РЕГУЛИРОВАНИЕ ТОВАРНОЙ И АССОРТИМЕНТНОЙ ПОЛИТИКИ ПРЕДПРИЯТИЯ НА ОСНОВЕ КАТЕГОРИЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТА

Растущая конкуренция заставляет предприятия внедрять эффективные управленческие технологии, которые дают возможность повышать прибыльность деятельности за счет оперативного реагирования на запросы потребителей. Целью статьи является исследование содержания и роли категорийного менеджмента в регулировании товарной и ассортиментной политики, а также обоснование целесообразности применения методов категорийного менеджмента для формирования и управления ассортиментом розничного аптечного предприятия. Категорийный менеджмент в современных условиях выступает прогрессивной концепцией управления потоками товарных категорий и оптимизации работы всей цепи поставки, в соответствии с которым товарные категории выступают как самостоятельные бизнес-единицы. В его основе лежат понятия жизненного цикла товаров, типов потребительского поведения, мерчандайзинга и технологий продвижения товаров. Анализируя и систематизируя научные работы различных ученых, было обобщено понятие «категорийный менеджмент», определено его место в системе методов регулирования товарной политики предприятия. Охарактеризованы этапы реализации и методы категорийного менеджмента. Предложен механизм использования матрицы ABC+XYZ анализа для оперативного регулирования ассортимента аптечного предприятия. Исследована специфика товарной политики розничных торговых предприятий фармацевтического рынка. По результатам исследования определены направления оптимизации ассортиментного состава продукции аптеки, применение которых позволит исключить из ассортимента неприбыльные позиции, а вместо этого расширить спектр лекарственных средств, которые обеспечивают максимальный объем продаж и характеризуются стабильным спросом. Практическое значение состоит в возможности регулирования доходности отдельных субъектов хозяйствования розничного сегмента фармацевтического рынка путем постоянного мониторинга состава, структуры и глубины ассортимента, осуществления ABC+XYZ анализа и на этой основе грамотного управления выкладкой товаров и закупками. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении является организационный механизм реинжиниринга бизнес-процессов аптечного учреждения на основе категорийного менеджмента, выбор оптимальных методов осуществления ролевого анализа категорий для управления развитием ассортимента.

Ключевые слова: товарная и ассортиментная политика, категорийный менеджмент, аптека, ассортиментная категория, ABC анализ, XYZ анализ, матрица ABC+XYZ анализа.

Lyzanets Angela H., Dolynay Tyberiy T.

REGULATION OF COMMODITY AND ASSORTMENT POLICY ON THE BASIS OF CATEGORY MANAGEMENT

Growing competition forces enterprises to implement effective management technologies that make it possible to improve profitability through rapid response to consumer requests. The aim of the article is the research of content and role of category management in regulation of commodity and assortment policy, the reasoning of category management application for the development and management of retail range of pharmaceutical companies. Nowadays category management is presented as progressive concept of flow product categories control and optimization of the entire supply chain. In accordance with category management product categories are treated as independent business units. It is based on the concept of product life cycles, types of consumer behavior, merchandising and promotion technologies. As the result of analyzing and systematizing of scientific work of various scientists the concept of "category management" is generalized, its place in the methods of regulating commercial policy of the company has been defined. The stages and methods of category management have been revealed. The mechanism of ABC+XYZ matrix analysis for operational management range of pharmaceutical companies has been suggested. The specific commercial policy of retail pharmaceutical market has been investigated. The study identified areas of assortment optimization of drug products, the use of which make it possible to exclude the range of non-profit positions and to expand the range of drugs that provide the maximum amount of sales and are characterized by stable demand. The practical significance is the ability to regulate the profitability of individual entities of the retail segment of the pharmaceutical market by continuously monitoring the composition, structure and depth of range, the implementation of ABC+XYZ analysis and on that basis, competent management and display of goods procurement. Prospects for further research in this direction is the organizational mechanism of business process reengineering pharmacies on the basis of category management, the choice of best practices of categories role analysis for range management development.

Keywords: commodity and assortment policy, category management, pharmacy, assortment category, ABC analysis, XYZ analysis, matrix ABC + XYZ analysis.

Одержано 12.09.2016 р.

Пилипчук Володимир Петрович,
к.е.н., професор кафедри маркетингу,
Данніков Олег Володимирович,
к.е.н., доцент, докторант кафедри маркетингу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,
Івасько Інна Михайлівна,
аспірантка ДУ «ІЕІП НАНУ»

ЕВОЛЮЦІЯ МАРКЕТИНГУ ЯК НАУКИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Зростання конкуренції на глобальних ринках спонукає підприємців як до удосконалення вже застосовуваних маркетингових елементів (на національному рівні), так і до пошуку нових ефективних підходів, що, своєю чергою, веде до зміни в структурі маркетингу підприємств. Маркетингове стратегічне управління, як управління знаннями та організаційними змінами, інтенсивно розвивається. Інформатизація суспільства, глобалізація ринків збуту, лібералізація цін, турбулентність макромаркетингового середовища, необхідність стрімких адаптивних і активних реакцій на виклики інноваційно-орієнтованого конкурентного середовища сучасності – обумовили суттєве розширення комплексу маркетингу та пошуку нових резервів управління. Метою статті є дослідження розвитку методології маркетингу, його інструментів в сучасних конкурентних умовах, засобів впливу і співпраці із споживачами і посередниками, формування партнерських взаємовідносин, вплив на ефективність управління діяльністю підприємств і організацій. Теоретико-методологічним підґрунтям статті стали фундаментальні положення економічної теорії, праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем маркетингового управління. В процесі підготовки статті застосовано діалектичний метод пізнання, індукції і дедукції, монографічний, економіко-статистичний методи. Предметом дослідження виступають теоретичні засади та методико-прикладні питання розвитку системи заходів маркетингового комплексу, як інструменту активізації підприємств України в умовах загострення конкуренції та агресивності бізнес-середовища. Об'єктом дослідження є процес становлення і розвитку маркетингової діяльності та суб'єктів господарювання на вітчизняному товарному ринку. Авторами, запропоновано низку заходів щодо гармонізації відносин всіх учасників процесу взаємодії суб'єктів господарювання у сфері товарно-грошового обміну, які реалізують свої комерційні інтереси на українському товарному ринку для найбільш ефективного задоволення запитів споживачів та створення значущих для них цінностей. Одночасно досліджено актуальні питання еволюції маркетингу як науки, сучасний стан, динаміка і перспективи розвитку, щодо застосування маркетингових інструментів у реалізації антикризових програм розвитку вітчизняного бізнесу в процесі формування стратегії розвитку в умовах глобалізації. Основними висновками проведеного дослідження слід вважати постійний розвиток теорії та ефективність застосування його в процесі управління підприємствами і організаціями в умовах конкуренції на різних товарних ринках, структурних зрушень в економіці окремих галузей, короткострокових і середньострокових коливаннях кон'юнктури. Перспективою подальших досліджень є пошук нових стратегічних і тактичних рішень в сучасній економіці, коли відбувається тотальна інформатизація та індивідуалізація в сфері продажу товарів і послуг.

Ключові слова: маркетингове управління; стратегія розвитку; фактори ситуаційного впливу; деіндустріалізація; політична, економічна, соціальна криза; маркетингова стратегія; товарний ринок; ринок продажу; соціально-економічний розвиток; депресія; конкурентні переваги; глобалізація; антикризові заходи; науковий, виробничий потенціал; корпоративно-соціальна відповідальність; процесно-орієнтований підхід в системі управління ефективністю підприємства; цінності; концепція інтегрованих мереж створення цінності; ланцюжок створення вартості; еволюція концепцій маркетингу.

ВСТУП

Постановка проблеми. Політична, економічна та соціальна криза українського суспільства оголила гострі протиріччя в економіці країни, що безумовно вплинуло на економічний добробут громадян. Як виявилось, інституційні механізми, в тому числі забезпечення економічної безпеки держави, пов'язані з існуючою системою регуляції, не в змозі компенсувати несприятливі кон'юнктурні процеси в зв'язку зі зміною траєкторії попереднього розвитку та розривом економічних зв'язків. У результаті скорочення платоспроможного попиту, падіння продажів, дисбалансу у взаєминах економічних агентів ринку,

кризи неплатежів, втрати конкурентних переваг і розорення підприємств посилюється стресове навантаження, погіршується соціально-психологічний клімат в суспільстві.

Інформаційна закритість та «непрозорість», участь у корупційних схемах, «тінізація» економіки, ухилення від сплати податків, створення фіктивних підприємств, обман споживача, а іноді і банальне шахрайство, стають тим локомотивом соціальної безвідповідальності в якому український бізнес (особливо великий) разом з армією чиновників на хвилях чергового популізму намагаються інтегруватися до країн європейської співдружності. Слабо розвинена корпоративно-соціальна

відповідальність вітчизняного бізнесу обмежує можливості щодо підвищення конкурентоспроможності підприємств в умовах глобалізації.

У цивілізованому світі, навпаки, бізнес-структури і влада розуміють власну соціальну відповідальність, адже від цього залежить рівень добробуту суспільства [1, 2, 3].

Зрозуміло, що менеджмент будь-якого підприємства, за сучасних умов суцільної економії, буде застосовувати стандартизовану маркетингову концепцію як найбільш раціональну. Для розвитку бізнесу й досягнення стратегічних цілей в умовах турбулентного зовнішнього середовища, менеджменту українських компаній необхідно системно передбачати наслідки своїх рішень. Очевидною є необхідність прийняття вітчизняними товаровиробниками маркетингового підходу до управління процесом виробництва та продажу продукції на внутрішньому і глобальних товарних ринках, а підвищення рівня маркетингу як науки сприяє розвитку цивілізованого підприємництва в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз загальних тенденцій розвитку маркетингових концепцій управління дозволяє стверджувати, що відбувається активна інтеграція маркетингових знань у всі сфери життєдіяльності людини. Сучасне підприємницьке мислення виходить з того, що ринок продажу є вихідним пунктом бізнес-активності [1, 3, 7, 8, 10].

Тому не можна не погодитись з С. Хартлі, Р. Керін і В. Руделіусом, які вважають, що підставою результативного маркетингу є доставка споживачам єдиної, унікальної вартості, через що фірма отримує прихильних клієнтів. На думку цих авторів, споживча вартість – це певна комбінація споживчих цінностей, отримуваних цільовими клієнтами, яка вбачає якість, ціну, зручність, пунктуальну поставку, а також необхідні послуги впродовж перед- і післяпродажних періодів [8, с. 31].

Разом з тим, необхідно звернути увагу на недостатність вивчення проблеми цивілізованого розвитку маркетингу в досить специфічних умовах ведення вітчизняного бізнесу. Одночасно недостатньо дослідженими залишаються деякі аспекти еволюції маркетингу як науки, сучасний стан, динаміка і перспективи розвитку щодо застосування маркетингових інструментів у реалізації антикризових програм розвитку вітчизняного бізнесу в процесі формування стратегій розвитку в умовах глобалізації.

Аналіз, дослідження та організація маркетингового управління підприємствами і організаціями засвідчують його доцільність і ефективність застосування. Це зумовлено базовою методологічною передумовою маркетингового управління: уміння визначати, передбачати та враховувати інтереси, вподобання, потреби і попит споживачів у ринку. Характерним є постійна зміна умов і стану побудови взаємовідносин у ланцюгу виробник-споживач. Ці зміни вимагають постійного дослідження їх наслідків, пошуку відповідних методологічних і методичних маркетингових рішень.

Разом з тим, більшість наукових досліджень в

сфері маркетингу щодо його адаптації до існуючих практичних умов реалізації в конкретних умовах господарювання носять суперечливий характер, іноді навіть антагоністичний. Це зробило актуальним дослідження розвитку маркетингу як науки, виходячи із сучасних напрацювань зарубіжних і вітчизняних дослідників.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження розвитку методології маркетингу, його інструментів в сучасних конкурентних умовах, засобів впливу і співпраці із споживачами і посередниками, формування партнерських взаємовідносин. Вплив на ефективність управління діяльністю підприємств і організацій.

Теоретико-методологічним підґрунтям статті стали фундаментальні положення економічної теорії, праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем маркетингового управління. В процесі підготовки статті застосовано діалектичний метод пізнання, індукції і дедукції, монографічний, економіко-статистичний методи.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зростання конкуренції на глобальних ринках спонукає підприємців як до удосконалення вже застосовуваних маркетингових елементів (на національному рівні), так і до пошуку нових ефективних підходів, що, своєю чергою, призводить до зміни структури маркетингу підприємств та звернення до інструментів міжнародного маркетингу. Маркетингове стратегічне управління як управління знаннями та організаційними змінами інтенсивно розвивається. Інформатизація суспільства, глобалізація ринків збуту, лібералізація цін, турбулентність макромаркетингового середовища, необхідність стрімких адаптивних і активних реакцій на виклики інноваційно-орієнтованого конкурентного середовища сучасності – обумовили суттєве розширення комплексу маркетингу та пошуку нових резервів управління (табл. 1 та рис. 1) [1, 3, 10].

В даний час у країнах з розвинутою економікою (або в тих, що динамічно розвиваються) концепція маркетинг-міксу («4Р») вважається обмеженою, хоча і включає елементи та функції, які є важливими складовими маркетингової діяльності. Деякі дослідники робили спроби ввести в структуру маркетинг-міксу додаткові елементи, наприклад, люди («people»). У 1986 р. Ф. Котлер додав публік релейшнз («public relations») і політику («politics»), тим самим розширивши модель «4Р» до «6Р». Відповідно до цього традиційний інструментарій маркетингу – 4Р, доповнюється у сфері послуг такими засобами маркетингу – трьома додатковими «Р»: процес (process), персонал (personnel), фізичне оточення – підтвердження (physical evidence), які необхідні в арсеналі маркетолога для успішної роботи сервісного підприємства [1, 2, 3, 6, 10].

Концепцію «чотирьох Р» деякі науковці піддають критиці за те, що вона ґрунтується на способі мислення продавця, а не покупця. Не дивлячись на обмеженість застосування, модель «4Р» зіграла прогресивну роль у формуванні та розвитку теорії і

практики маркетингу як науки [1, 3, 7, 10]. Чотири складові маркетинг-міксу, з погляду продавця, це інструменти маркетингу, якими він впливає на

споживачів. З погляду клієнта, призначення кожного маркетингового інструмента – збільшення вигоди споживача.

Таблиця 1

Зіставлення «4 Р» продавця і «4 С» споживачів [10, с. 25]

«4 Р» продавець		«4 С» споживач	
<i>product</i>	продукт	<i>customer solution</i>	рішення споживача
<i>price</i>	ціна	<i>cost of consumer</i>	витрати клієнта
<i>place</i>	місце	<i>convenience</i>	зручність
<i>promotion</i>	просування	<i>communication</i>	комунікація

Проф. Роберт Лотерборн (*Robert Lauterborn*) вважає, що «4 Р» продавець відповідають «4 С» споживача (див. табл. 1). Вчений припустив, що маркетингологи або продавці, перш ніж розробити засоби впливу – «4 Р», повинні запропонувати цільовому ринку «4 С» – споживчу цінність (*customer value*) [1, 3,

10].

Застосування того або іншого типу маркетингу дозволяє здійснювати гнучку маркетингову діяльність, що базується на високій відповідальності перед споживачами і суспільством (рис. 1).

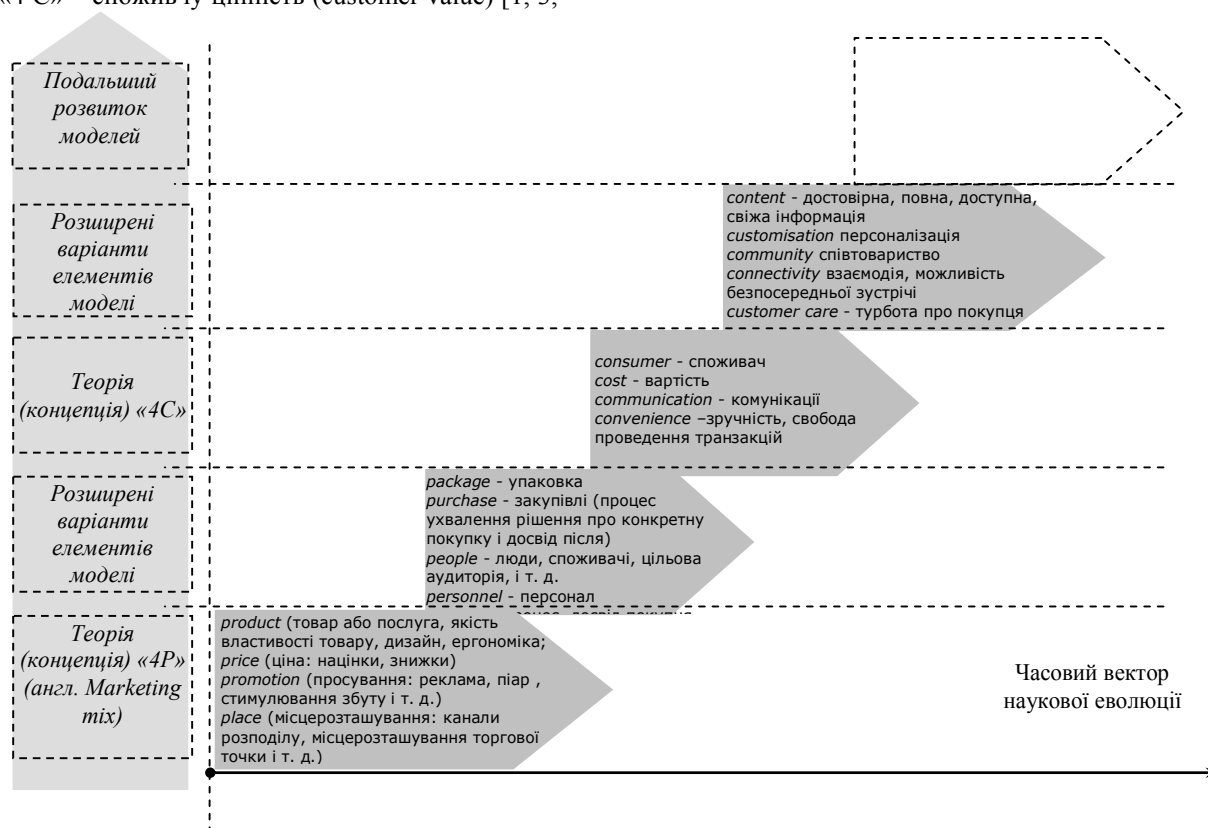

Рис. 1. Розширення комплексу інструментів маркетингу

Класифікація маркетингу припускає відмінність маркетингу залежно від мети обміну в системі підприємництва (бізнесу), сфери обміну, сфери застосування і виду діяльності, яку охоплює маркетинг [10 с. 24-26].

Ключовими трендами зазначеної еволюції стали: 1) підвищення якості інформування, інтерактивності та індивідуалізації транзакцій в організації взаємодії зі споживачами; 2) розвиток нових форм та методів прогнозування перспектив і стратегічне ведення бізнесу у гнучких мережах партнерства щодо створення цінності для споживачів.

Інструменти маркетингу, які з'явилися пізніше створили альтернативу управлінню за довгостроковими прогнозами розвитку окремих

підприємств, що швидко втрачають актуальність і обмежують можливості аутсорсингу, гнучкого реагування на зміни у запитах споживачів (рис. 2). Це створило певні можливості для отримання найактуальнішої, достовірної і добре структурованої інформації про стан ринків, дії і плани конкурентів, галузеву і макроекономічну кон'юнктуру, поточні результати і перспективи самої компанії в контексті цілісних мереж ринкової взаємодії у створенні вартості і цінності для споживачів, кардинального скорочення витрат за рахунок ліквідації надлишкових запасів, наскрізного зменшення ціни транзакцій. Асиметрія інформації впливає на формування рівноважних цін (диспаритет цін), аналіз ринкових можливостей підприємства, сегментацію споживачів, відбір цільових

ринків та позиціонування, розробку і просування необхідних товарів і послуг на ринок в цілях максимального пристосування виробництва товару до величини і структури ринкового попиту, об'єм і

структуру продажу приводять до нерационального розміщення ресурсів, а можливо і занепаду ринків [10, с. 259-261].

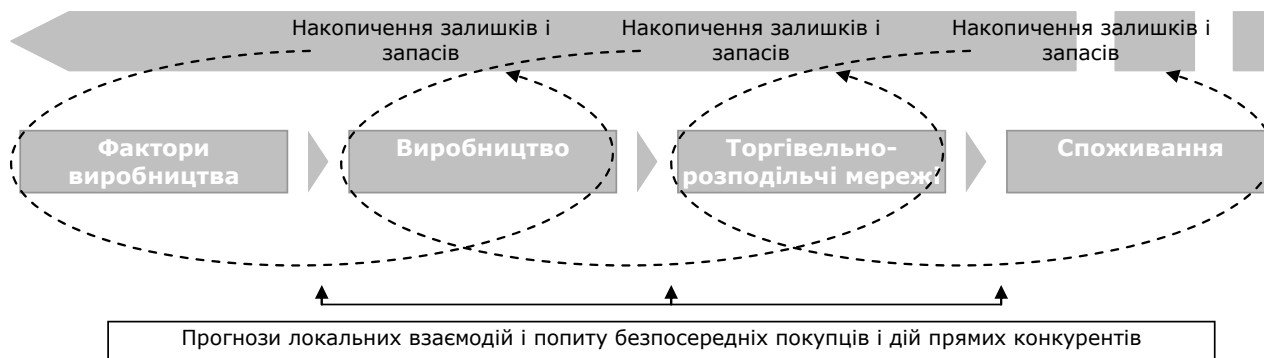

Рис. 2. Перспектива і момент виявлення попиту у виробничо-комерційних системах [8, 9]

Інтеграційно-процесна концепція ланцюжку створення цінності для споживачів на сучасному рівні долає розриви між ідеалізованими (абстрактними) оцінками ефективності компанії та дійсністю, локалізує ефективність діяльності компанії через відповідальність, а також реалізує перехід аналітики на складні синтетичні показники.

Стратегічна взаємодія суб'єктів ринкової діяльності у мережах (ланцюгах) створення споживчої цінності є основою сучасних технологій вивчення і моделювання поведінки споживачів у маркетингу. На даний час доведеним можна вважати той факт, що головним чинником ефективності та усталеності

розвитку економічних систем є не безпосередньо ресурс, а матеріальні і нематеріальні активи компаній, які забезпечують найбільш досконалу його трансформацію у бажані результати [4, 5, 7, 9].

Сьогодні ефективність має вимірюватися не тільки і не стільки як співвідношення економічних результатів до витрат щодо їх досягнення, скільки як комплексна характеристика еволюційної ефективності розвитку, яка надає оцінку корисності/доцільності результатів безпосередньо, а також системних ефектів для всіх учасників мереж створення цінності для споживачів (рис. 3).

Рис. 3. Потокове управління ефективністю економічних взаємодій на ринку [8, 9]

Узгодження рішень в межах єдиного циклу управління, безперервного вдосконалення, інтегрованих потоків створення цінності для споживачів створює передумови розв'язання

актуальних протиріч у розвитку сучасних економічних систем.

В основі визначення ефективності діяльності підприємства є ідентифікація й оцінювання всієї сукупності доступних і досягнутих ефектів різної природи і суб'єктивної бажаності. Проте цей аспект в існуючих аналітичних комплексах і методичних алгоритмах враховано не повною мірою. Так, в оцінках економічної ефективності результат діяльності, обсяг

його грошового еквіваленту, зумовлений не тільки витратами, які мають відносний характер та особливості визначення. Економічний результат також є залежним від цілей діяльності та оцінювання, має мінливу порівняну цінність щодо різних періодів часу, досягнень конкурентів, суміжних та системних наслідків (від яких штучно чи об'єктивно відокремлений) і т.п. (рис. 4).

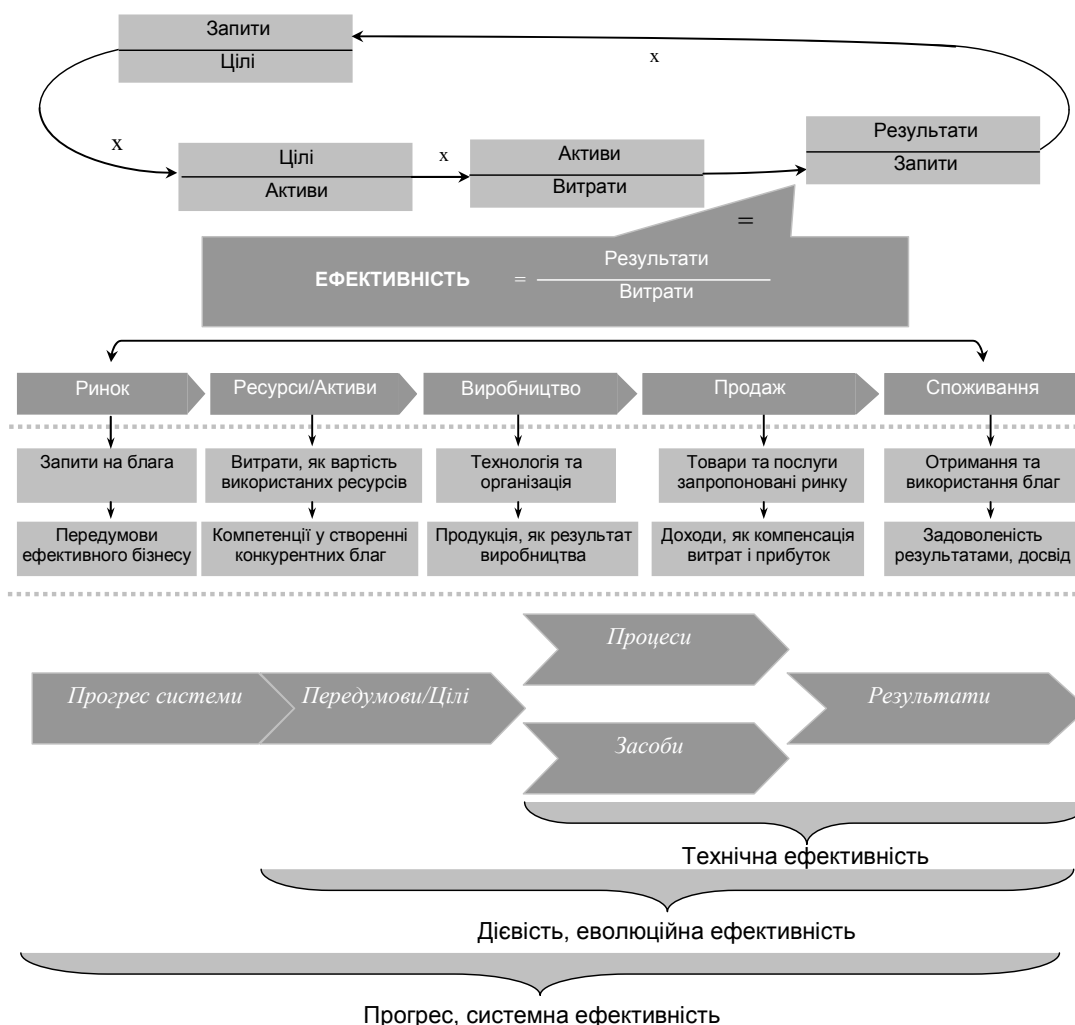

Рис. 4. Системні взаємозв'язки та напрямки забезпечення ефективності діяльності маркетинг орієнтованих підприємств [9]

Саме тому на даний час розроблено численні варіанти показників і управлінських концепцій щодо інтегрованого управління створенням вартості (цінності) для споживачів, пошук і апробація яких не припиняється. За цього контексту, проте в межах предметного поля, усвідомлення і додаткових коментарів заслуговують: дилема «вартості» і «цінності» в інтеграції та маркетинговому управлінні виробничо-комерційними мережами, особливості і обмеження ланцюжків постачань, які є об'єктивними і важливими [9].

Ланцюжок постачань – мережа автономних і напівавтономних господарських одиниць, що несуть колективну відповідальність за заходи, пов'язані з постачанням, виробництвом і розповсюдженням товарів одного або декількох сімейств споріднених товарів.

Ланцюжок створення вартості (цінності) – складний процес від отримання фірмами сировини, яка розглядається як ресурси, з наступним збільшення вартості цієї сировини за допомогою різних процесів її обробки до продажу готової продукції клієнтам. На відміну від ланцюжків поставок, інтеграція на базі вартісних показників дозволяє врахувати інформаційну і компетентнісну складові ринкових взаємодій. Ланцюжок приросту вартості забезпечує рентабельність інвестицій, рівень якої недоступний для відосіблених суб'єктів ринку.

Практично всі варіанти найбільш поширених систем маркетингової та організаційно-економічної інтеграції діяльності суб'єктів мереж створення цінності для споживачів - аналіз ланцюжка створення вартості і процесно-орієнтоване управління – є методами оптимізації витрат, організації ефективної

взаємодії учасників ринку, максимізації рівня конкурентоспроможності та доданої вартості для споживачів. Вони відрізняються лише за акцентами управління і аналітичних інструментів. Ланцюжок створення вартості зосереджено на атрибутивних параметрах товарів, їх адекватності запитам споживачів, процесно-орієнтоване управління, відповідно, на процесах, що «працюють» на досягнення передбачених результатів і мають бути організовані оптимально.

Таким чином, перший метод більш адаптовано до роботи в умовах змін, а другий, забезпечує прозорість щодо оцінювання і впливів на рівень ефективності сегментів ринку, видів діяльності тощо.

На наш погляд, очевидним є висновок про доцільність спільного використання цих підходів

методології цілісного управління мережами ринкових взаємодій в маркетингу. Проте для продуктивного розгортання змісту попередньої тези слід розглянути аспекти задекларованої вище дилеми «вартість-цінність».

Правильна ідентифікація відмінностей «вартості», яка визначається витратами коштів, і «цінності», що ототожнюється з суб'єктивною значущістю (рис. 5), готовністю надавати перевагу щодо розподілу часу (очікування, пошук і т.д.), бюджету (пріоритетність, висока частка і т.п.) – виявляється тісно пов'язаною з проблематикою вимірювання і оцінювання в управлінні ефективністю підприємств, що не має простих і однозначних рішень, проте є надзвичайно важливою, адже — «управляти можливо лише тим, що можна виміряти».

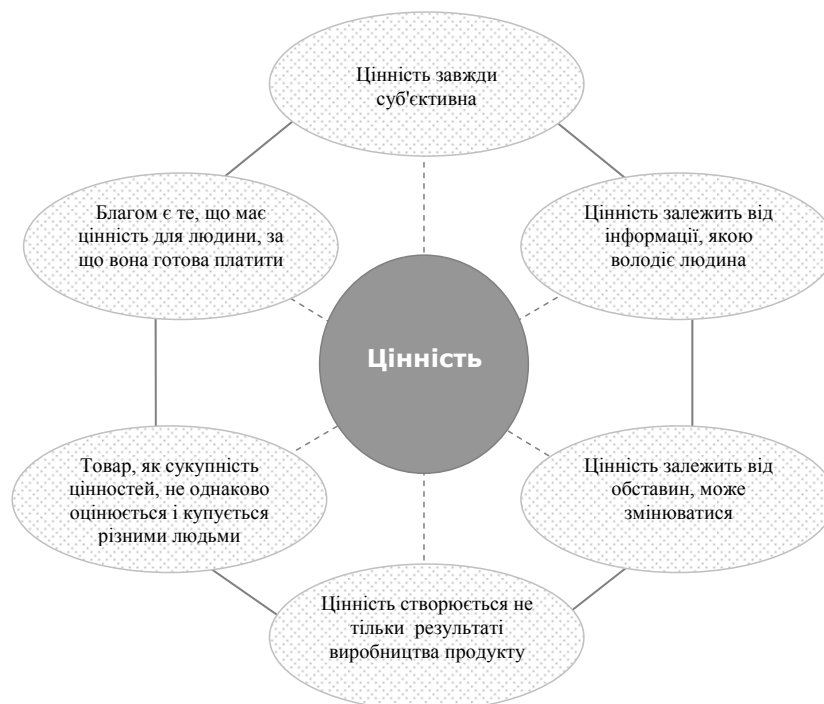

Рис. 5. Особливості «цінності» як категорії в маркетингу [7, 9]

Погоджуючись в цілому з науковцями [4, 5, 6, 7, 8] стосовно семантики і дефініцій, необхідно звернути увагу на єдину природу, з одного боку, «вартості» в концепції «процесно-орієнтованого підходу в системі управління» ефективністю підприємства, а також «цінності» в концепції «інтегрованих мереж створення цінності» для споживачів, які досить вдало розглянуто в роботі колективу авторів КНЕУ за науковою редакцією академіка А. Ф. Павленка [7].

Тому можна припустити, що ефективність маркетингових заходів формується шляхом нарощування доданої цінності ринкових промоцій з використанням PR-заходів, управління продажами, адресності впливу та інноваційним рішенням щодо подолання асиметричності у поширенні інформації і, як наслідок зниження ризикової складової у прийнятті рішень суб'єктами господарювання. Без врахування цієї складової забезпечення ефективності підприємств втрачає клієнт-орієнтованість. Це дозволяє методично уніфікувати оцінки та моделювання взаємозв'язків в

управлінні маркетингом і ефективністю підприємств. При цьому зберігається цілісність споживчої цінності за інтеграції специфічних елементів різних сфер господарювання, результатів сформованих на різних етапах виробничо-комерційної взаємодії (рис. 6) [9].

Отже, методологія вирішення проблеми з позицій соціально-економічного механізму функціонування підприємств, вартісно-ціннісних промоцій, формується у сфері виробництва через перевищення вартості товарів над вартістю ресурсів, спожитих для їх виготовлення. При цьому, на кожному етапі ланцюжків створення цінності для споживачів, додана вартість проявляється по-різному у різних сферах діяльності.

З іншого боку, слабо розвинена корпоративно-соціальна відповідальність вітчизняного бізнесу обмежує можливості щодо підвищення конкурентоспроможності підприємств в умовах глобалізації.

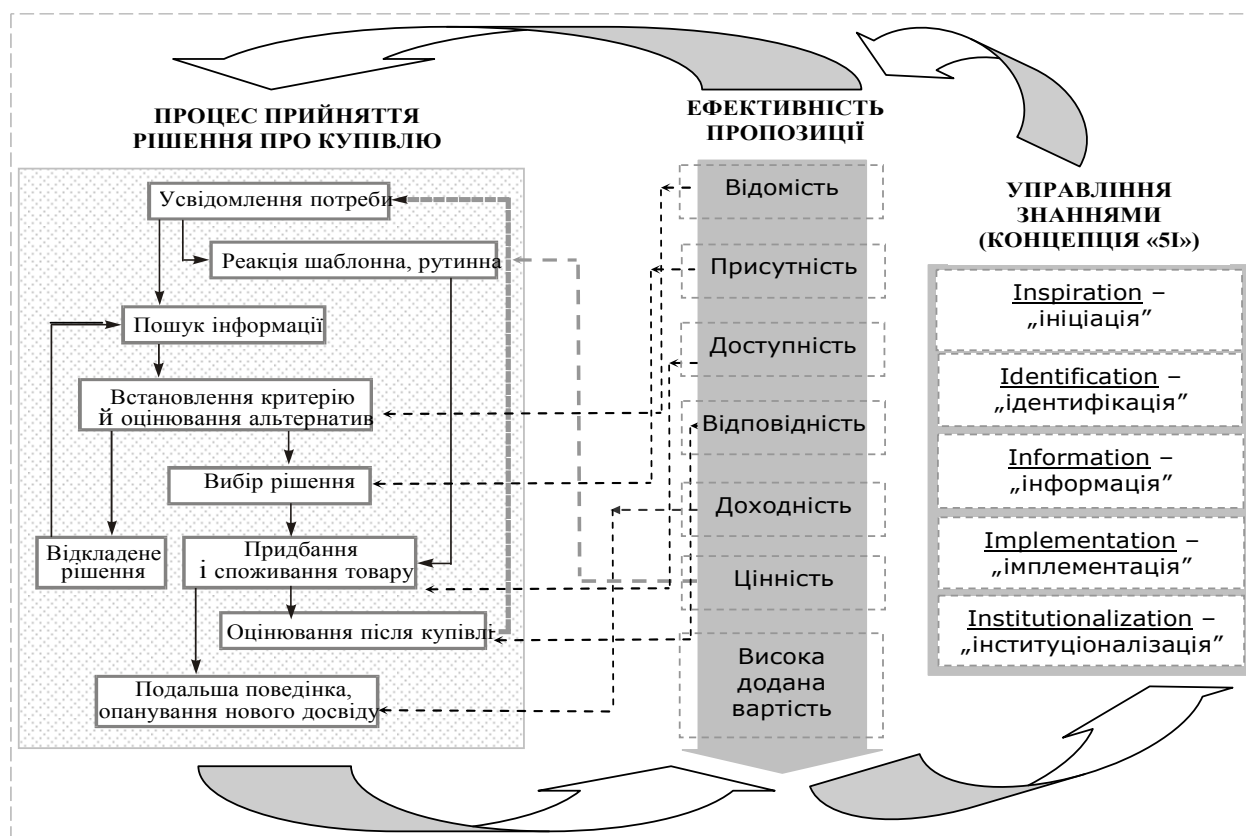

Рис. 6. Маркетингове управління ефективністю ціннісних пропонувань

Але на жаль інформаційна закритість та «непрозорість», участь у корупційних схемах, «тінізація» економіки, ухилення від сплати податків, створення фіктивних підприємств, обман споживача, а іноді і банальне шахрайство стають тим локомотивом соціальної безвідповідальності в якому український бізнес (особливо великий) разом з армією чиновників на хвилях чергового популізму намагаються інтегруватися до країн європейської співдружності. В цивілізованому світі, навпаки, бізнес-структури і влада розуміють власну соціальну відповідальність, адже від цього залежить рівень добробуту суспільства.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Зрозуміло, що менеджмент будь-якого підприємства, за сучасних умов суцільної економії буде застосовувати стандартизовану маркетингову концепцію як найбільш раціональну. Все ж таки,

потрібно не забувати, що маркетинг – це філософія і інструментарій взаємодії господарюючих суб'єктів соціально-економічної системи з приводу вибору цільових ринків, збереження і залучення нових споживачів за допомогою створення, поставки, здійснення комунікацій щодо значущих для них цінностей і задоволення попиту кінцевих споживачів, їх потреб в товарах і послугах з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту [10 с. 29].

Основними висновками проведеного дослідження слід вважати постійний розвиток теорії та ефективність застосування його в процесі управління підприємствами і організаціями в умовах конкуренції на різних товарних ринках, структурних зрушень в економіці окремих галузей, короткострокових і середньострокових коливаннях кон'юнктури.

Перспективою подальших досліджень є пошук нових стратегічних і тактичних рішень в сучасній економіці, коли відбувається тотальна інформатизація та індивідуалізація в сфері продажу товарів і послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данніков О. В. Маркетинг: розвиток і нові орієнтири для концепції управління підприємством / О. В. Данніков // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – Спец. вип.: Маркетингова освіта в Україні / МОНМСУ, ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2011. – С. 646-660.
2. Данніков О. В. Роль і значення філософії та інструментарію маркетингу в процесі розвитку соціально-економічного потенціалу суспільства / Збірник матеріалів VII Міжнародній науково-практичній конференції – К.: МІБО КНЕУ м. Київ, 29 листоп. 2013 р. – К.: КНЕУ, 2013.
3. Данніков О. В. Сучасні бізнес-тенденції та розвиток маркетингу вітчизняних компаній / Олег Данніков // Маркетинг в Україні / ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – 2008. – № 2 (48). – С. 61-67.
4. Данніков О. В. Маркетингове та інформаційне забезпечення формування та реалізації бізнес-рішень на основі впровадження CRM-технологій / О. В. Данніков, В. П. Пилипчук, О. В. Кирилова. – Вісник Хмельницького

національного університету. – 2009. – № 6. – С. 80-84.

5. Ерохина Е. А. Теория экономического развития: системно-синергетический поход / Е. А. Ерохина. – М.: Наука, 1995. – 265 с.

6. Котлер Ф. Маркетинг. Менеджмент / Ф. Котлер; пер. с англ. под ред. О. А. Третьяк, Л. А. Волковой, Ю. Н. Каптуревского. – СПб.: Питер, 1999. – 896 с.

7. Маркетинг: Підручник / А. Ф. Павленко та ін.; За наук. ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АПН України А. Ф. Павленка – К.: КНЕУ, 2008. – 600 с.

8. Шафалюк О. К. Гуманістична концепція споживача в маркетингу: [монографія] / О. К. Шафалюк. – К.: КНЕУ, 2008. – 200 с.

9. Філонов В. І. Маркетинг та ефективність підприємства: дис. к. е. н.: 08.00.04 / В. І. Філонов // ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана». – К., 2011. – 190 с.

10. Управління продажем: навч. посіб. / В. П. Пилипчук, О. В. Данніков; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. економічний ун-т імені Вадима Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2011. – 627 с.

Пилипчук Владимир Петрович, Данников Олег Владимирович, Ивасько Инна Михайловна

ЭВОЛЮЦИЯ МАРКЕТИНГА КАК НАУКИ, СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Рост конкуренции на глобальных рынках побуждает предпринимателей как к совершенствованию уже применяемых маркетинговых элементов (на национальном уровне), так и к поиску новых эффективных подходов, что в свою очередь, ведет к изменению в структуре маркетинга предприятий. Маркетинговое стратегическое управление, как управление знаниями и организационными изменениями, интенсивно развивается. Информатизация общества, глобализация рынков сбыта, либерализация цен, турбулентность, необходимость быстрых адаптивных и активных реакций на вызовы инновационно-ориентированной конкурентной среды современности – обусловили существенное расширение комплекса маркетинга и поиска новых резервов управления. Целью статьи является исследование развития методологии маркетинга, его инструментов в современных конкурентных условиях, средств воздействия и сотрудничества с потребителями и посредниками, формирование партнерских взаимоотношений, влияние на эффективность управления деятельностью предприятий и организаций. Теоретико-методологическим основанием статьи стали фундаментальные положения экономической теории, труды отечественных и зарубежных ученых по проблемам маркетингового управления. В процессе подготовки статьи применен диалектический метод познания, индукции и дедукции, монографический, экономико-статистический методы. Предметом исследования выступают теоретические основы и методико-прикладные вопросы развития системы мер маркетингового комплекса, как инструмента активизации предприятий Украины в условиях обострения конкуренции и агрессивности бизнес - среды. Объектом исследования является процесс становления и развития маркетинговой деятельности и субъектов хозяйствования на отечественном товарном рынке. Авторами, предложен ряд мер по гармонизации отношений всех участников процесса взаимодействия субъектов хозяйствования в сфере товарно-денежного обмена, реализующих свои коммерческие интересы на украинском товарном рынке для наиболее эффективного удовлетворения запросов потребителей и создания значимых для них ценностей. Одновременно исследованы актуальные вопросы эволюции маркетинга как науки, современное состояние, динамика и перспективы развития, по применению маркетинговых инструментов в реализации антикризисных программ развития отечественного бизнеса в процессе формирования стратегий развития в условиях глобализации. Основными выводами проведенного исследования следует считать постоянное развитие теории и эффективность применения его в процессе управления предприятиями и организациями в условиях конкуренции на различных товарных рынках, структурных сдвигов в экономике отдельных отраслей, краткосрочных и среднесрочных колебаниях конъюнктуры. Перспективой дальнейших исследований является поиск новых стратегических и тактических решений в современной экономике, когда происходит тотальная информатизация и индивидуализация в сфере продажи товаров и услуг.

Ключевые слова: маркетинговое управление; стратегия развития; факторы ситуационного влияния; деиндустриализация; политический, экономический, социальный кризис; маркетинговая стратегия; товарный рынок; рынок продаж; социально-экономическое развитие; депрессия; конкурентные преимущества; глобализация; антикризисные меры; научный, производственный потенциал; корпоративно-социальная ответственность; процессно-ориентированный подход в системе управления эффективностью предприятия; ценности; концепция интегрированных сетей создания ценности; цепочка создания стоимости; эволюция концепций маркетинга.

Pylypchuk Volodymyr P., Dannikov Oleh V., Ivas'ko Inna M.

EVOLUTION OF MARKETING AS A SCIENCE: CURRENT STATUS AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Increased competition in global markets encourages entrepreneurs both to improvement of the already implemented elements of marketing (at national level), and the search for new effective approaches, which in turn, leads to a change in the structure of the marketing companies. Marketing strategic management as knowledge of management and organizational change develops intensively. Informatization of the society, the globalization of markets, liberalization of prices, turbulence of macro marketing environment, the need for rapid adaptive and active responses to the challenges of

innovation-oriented competitive environment of today - have caused a significant expansion of the complex marketing and finding new reserves of management. The aim of the article is to study the development of marketing methodology, its tools in today's competitive environment, and the means of cooperation with customers and intermediaries, the formation of partnerships, the impact on the effectiveness of management activities of enterprises and organizations. Theoretical and methodological basis of article became the fundamental provisions of the economic theory, the works of local and foreign scientists on the problems of marketing management. In the process of preparing the article the dialectical method of knowledge, induction and deduction, monographic, economic and statistical methods have been used. The subject of research is the theoretical basis and methodical and applied questions of development of system of marketing complex of measures as a tool for activation of Ukrainian enterprises in the conditions of growing competition and aggressiveness of the business environment. The object of research is the process of formation and development of marketing and business entities in the national commodity market. The authors have proposed a number of measures for the harmonization of relations of all participants in the process of interaction of economic entities in the sphere of commodity-money exchange, realizing their commercial interests in the Ukrainian commodity market for the most efficient customer satisfaction and creation of significant value for them. At the same time we explored current issues of marketing as a science of evolution, current status, dynamics and prospects of development, on the application of marketing tools in the implementation of anti-crisis programs for the development of national business in the process of development of strategies in the context of globalization. The main conclusions of the study should be considered as a permanent development of the theory and the effectiveness of its application in the process of enterprises and organizations under the control of competition in the various commodity markets, structural changes in the economy of individual industries, the short-term and medium-term fluctuations in market conditions. Prospects for further research is the search for new strategic and tactical decisions in today's economy, when there is a total informatization and individualization in the sale of goods and services.

Keywords: *marketing management; development strategy; situational factors influence; de-industrialization; political, economic, and social crisis; marketing strategy; commodity market; sales market; social and economic development; depression competitive advantages; globalization; anti-crisis measures; research, production potential; corporate and social responsibility; process-oriented approach to enterprise performance management system; value; the concept of integrated networks of value creation; value chain; evolution of marketing concepts.*

Одержано 15.09.2016 р.

Пугачевська Катерина Йосефівна,
к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту
та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет

РОЗДРІБНИЙ ТОВАРООБОРОТ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ

Наукова стаття присвячена актуальному питанню оцінки тенденцій розвитку роздрібного товарообороту підприємств України та визначенню проблем у його функціонуванні з огляду на перебування роздрібної торгівлі під впливом трансформаційних змін, зумовлених економічними та політичними факторами. Мета статті полягає у дослідженні тенденцій та проблем розвитку роздрібного товарообороту підприємств України. Вирішення поставленої мети здійснюється на основі характеристики роздрібного товарообороту як макроекономічного показника та визначенні його зв'язку з такими індикаторами, як рівень купівельної спроможності населення, стабільність національної грошової одиниці, стан грошового обігу, рівень бюджетних надходжень та потенціал розвитку експорту. Проведено аналіз індикаторів соціально-економічного розвитку України. Оцінено показники роздрібного товарообороту підприємств України за регіонами та товарними групами. Здійснено аналіз обсягів виробленої продукції за окремими видами економічної діяльності. Оцінено частку продажу споживчих товарів, що вироблені на території України, з метою оцінки рівня імпортої експансії на внутрішньому ринку. Проведено ретроспективу місця України у Глобальному рейтингу конкурентоспроможності у розрізі 12-ти його складових. Наукова новизна отриманих результатів полягає у визначенні ключових загроз зростаючої імпортої експансії на внутрішньому ринку України та характеристиці взаємозв'язку девальвації національної грошової одиниці та цінової конкурентоспроможності вітчизняних товарів. Практична значущість полягає у можливості врахування проведених розрахунків при виборі методів та інструментів регулювання роздрібного товарообороту органами державної влади. Водночас дана проблематика тісно взаємопов'язана з удосконаленням регуляторних заходів у сфері роздрібного товарообороту та вимагає подальших досліджень у цій сфері.

Ключові слова: внутрішній ринок, роздрібний товарооборот, торговельне підприємство, умови торгівлі, конкурентоспроможність, девальвація, інфляція, управління товарооборотом, сальдо зовнішньоторговельного балансу.

ВСТУП

Внутрішня торгівля є однією з важливих галузей національної економіки, що забезпечує підтримку вітчизняних товаровиробників, сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств, забезпечує наповнення бюджету країни, підтримує збалансованість виробництва й споживання, формує частку валової доданої вартості країни, забезпечує економічно активне населення робочими місцями. В умовах євроінтеграційних прагнень України, незважаючи на труднощі соціально-економічного й політичного характеру, торговельна діяльність залишається однією із ключових галузей національної економіки.

Роздрібний товарооборот виступає індикатором соціально-економічного розвитку країни та суттєво впливає на стан грошового обігу, стійкість національної грошової одиниці, рівень бюджетних надходжень, а також визначає масштаби імпортоспоживання та потенціал розвитку експорту.

Постановка проблеми. Розвиток роздрібної торгівлі України є складним і динамічним процесом, що відбувається нині в умовах трансформаційних перетворень, зумовлених чинниками правового, соціального, політичного та економічного характеру. Волатильність вищенаведених чинників відображається на тенденціях розвитку ринкового середовища торговельних підприємств і потребує

імплементатії адекватних викликам ринку підходів до управління для забезпечення ефективного використання їх ресурсного потенціалу.

Останнім часом роздрібна торгівля в Україні перебуває під впливом кризових явищ. Фінансова та інвестиційна нестабільність у країні, що обумовлена політичними й економічними перетвореннями, призводить до зниження попиту на товари, послуги та формування суттєвих диспропорцій на споживчому ринку України. Відтак, дослідження тенденцій розвитку роздрібного товарообороту в Україні є надзвичайно актуальним з метою виявлення проблем та потенційних загроз внутрішнього ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблем розвитку внутрішньої торгівлі відноситься до сфери наукових інтересів провідних вітчизняних дослідників: І. Височина [1], С. Давиденко [2], Я. Жаліло [3], В. Лагутіна [4], А. Мазаракі [4], В. Точиліна [6], М. Якубовського [7] та ін., які досліджували широке коло проблем теоретичного та прикладного характеру, пов'язаних із функціонуванням сфери торгівлі та внутрішнього ринку. Однак мало дослідженими залишаються проблеми роздрібного товарообороту України, зумовлених підписанням економічної та політичної частини Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом, відкриттям внутрішнього ринку для іноземної конкуренції, а також рівнем конкурентоспроможності вітчизняної продукції порівняно з іноземними

аналогами.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті полягає у дослідженні тенденцій та проблем розвитку роздрібного товарообороту підприємств України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кількісні та якісні перетворення у роздрібній торгівлі України відбуваються під впливом ряду чинників, серед яких слід виділити купівельну спроможність, рівень товарозабезпечення, рівень розвитку матеріально-технічної бази, інституціональні перетворення, а також рівень концентрації та конкуренції.

Упродовж 2000-2015 рр. економічне зростання в Україні характеризувалось нестабільністю, суттєвим зниженням реальних темпів у 2005 і 2008 р., кризовим спадом у 2009 р. та наростаючим падінням ВВП починаючи з 2013 р. Падіння промислового виробництва у 2009 р. становило 22% і було зумовлено наслідками світової фінансово-економічної кризи.

Однак, у 2015 р. знову було зафіксоване надзвичайно високе падіння на рівні 13,4%, що було викликано скороченням зовнішнього і внутрішнього попиту на товари та послуги та зменшення обсягу прямих іноземних інвестицій.

Незважаючи на позитивну динаміку виробництва сільськогосподарської продукції протягом тривалого часу, у 2015 р. спостерігалось її скорочення на 4,8%. Зростання інфляції (48,7% у 2015 р.) значно вплинули на обсяги реальних наявних доходів населення, що у 2015 р. зменшились на 27,7%. Протягом 2014-2015 рр. спостерігалось зменшення фізичних обсягів роздрібного товарообороту – 90,0 та 80,2% відповідно. Суттєвим залишається розрив у обсягах роздрібного товарообороту у міських та сільських регіонах. Зокрема у 2000 р. цей розрив становив 3,64 рази на користь міських поселень, а у 2015 р. – 4,85 рази. Слід зазначити, що скорочення роздрібної торговельної мережі на селі гальмує позитивні зрушення у територіальній організації роздрібної торгівлі.

Таблиця 1.

Індикатори соціально-економічного розвитку України

Показник	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ВВП реальний, відс. зміна	5,9	2,7	2,3	-15,1	4,1	5,2	0,2	-4,6	-7,5	-10,0
Промислове виробництво, % до попереднього року	13,2	3,1	-3,1	-21,9	11,2	8,0	-0,5	-4,3	-10,7	-13,4
Валова продукція сільського господарства, відс. зміна	9,8	0,1	17,1	-1,8	-1,5	19,9	-4,5	13,3	2,8	-4,8
Інфляція, до грудня попереднього року	20,8	9,5	23,0	14,3	9,1	4,6	-0,2	0,5	24,9	48,7
Роздрібний товарооборот, млрд. грн.	28,7	90,0	246,9	230,9	271,4	350,1	405,1	420,1	427,5	487,6
Індекс фізичного обсягу роздрібного товарообороту, % до попереднього року	108,1	123,4	117,3	79,1	110,1	113,2	112,3	106,1	90	80,2
Роздрібний товарооборот на душу населення, грн/особу, у т.ч.:	585	1911	5338	5015	5916	7659	8885	9236	9941	11380
- у міських поселеннях	766	2596	7234	6722	7878	10180	11849	12313	13146	15071
- у сільській місцевості	210	468	1238	1299	1623	2119	2344	2408	2779	3106
Реальні наявні доходи населення, відс. зміна	4,1	23,9	7,6	-8,5	17,1	8,0	16,0	4,0	-3,0	-27,7

Джерело: розраховано автором за даними [8]

Зростання і вдосконалення внутрішнього ринку значною мірою залежить від динамічного та ефективного розвитку торгівлі вітчизняними товарами широкого вжитку. В Україні сформувався специфічний трисегментний внутрішній ринок: організований ринок, який охоплює облікований товарообіг зареєстрованих торговельних підприємств; ринок фізичних осіб – приватних підприємців, який охоплює дрібнооптову і дрібнороздрібну мережу; «тіньовий сегмент», який включає незареєстровану мережу торгівлі [4, с. 18].

Слід відмітити, що у структурі обсягу

виробленої продукції частка оптової та роздрібної торгівлі протягом 2012-2014 рр. зросла з 16,0% до 17,1% (табл. 2). Натомість частка промисловості, транспорту, фінансової та страхової діяльності навпаки зменшилась.

Важливим аспектом аналізу розвитку роздрібного товарообороту підприємств України є його регіональний розподіл (рис. 1). Як свідчать наведені дані, у 2015 р. найбільші обсяги роздрібного товарообороту припадали на підприємства м. Київ – 15,6%, що зумовлено, у першу чергу чисельністю його мешканців (зокрема, станом на 1 січня 2016 р.

кількість постійного населення м. Київ становила 2865 тис. осіб), концентрацією значних обсягів грошових доходів населення та їх витрачанням на придбання товарів саме в даному регіоні, зосередженістю значної кількості оптових та роздрібних підприємств у Києві (1036 одиниць станом на 01.01.2016 р., що становить майже 9% загальної їх чисельності). З-поміж інших регіонів країни помітними обсягами роздрібного товарообороту характеризуються підприємства

Дніпропетровської (9,3%), Харківської (8,9%), Одеської (7,1%), Львівської (5,7%) областей. Слід відмітити, що взятий для порівняння 2012 р. яскраво відображає значну частку Донецької (10,3% у 2012 р.) та Луганської (4,4%) областей у структурі роздрібного товарообороту, частка яких у результаті окупації частини Східних регіонів України склала у 2015 р. 3,0 % та 0,7% відповідно.

Таблиця 2

Обсяг виробленої продукції підприємств в Україні у 2012-2014 рр.

Вид економічної діяльності	2012		2013		2014	
	млн. грн.	у % до підсумку	млн. грн.	у % до підсумку	млн. грн.	у % до підсумку
Сільське, лісове та рибне господарство	154607,2	5,6	174622,7	6,5	288133,3	9,0
Промисловість	1289377,5	46,8	1215314,6	45,2	1432212,4	44,9
Будівництво	130312,8	4,7	158892,5	5,9	171454,7	5,4
Оптова та роздрібна торгівля	441063,1	16,0	398929,4	14,8	546527,6	17,1
Транспорт	203786,2	7,4	202379,1	7,5	212537,2	6,7
Фінансова та страхова діяльність	222604,9	8,1	200520,3	7,5	87284,1	2,7
Інші види економічної діяльності	199716,2	7,3	219627,5	8,2	452688,4	14,2
Усього	2754897,2	100,0	2687614,0	100,0	3190837,7	100,0

Джерело: розраховано автором за даними [8]

Одним із важливих аспектів аналізу структури товарообороту є дослідження частки споживчих товарів, вироблених на території України. Досліджувані показники дозволяють частково оцінити експансію імпорتنих товарів на території України та

виявити ті види діяльності, які неспроможні задовольнити внутрішній попит конкурентоспроможною вітчизняною продукцією [3, с. 43].

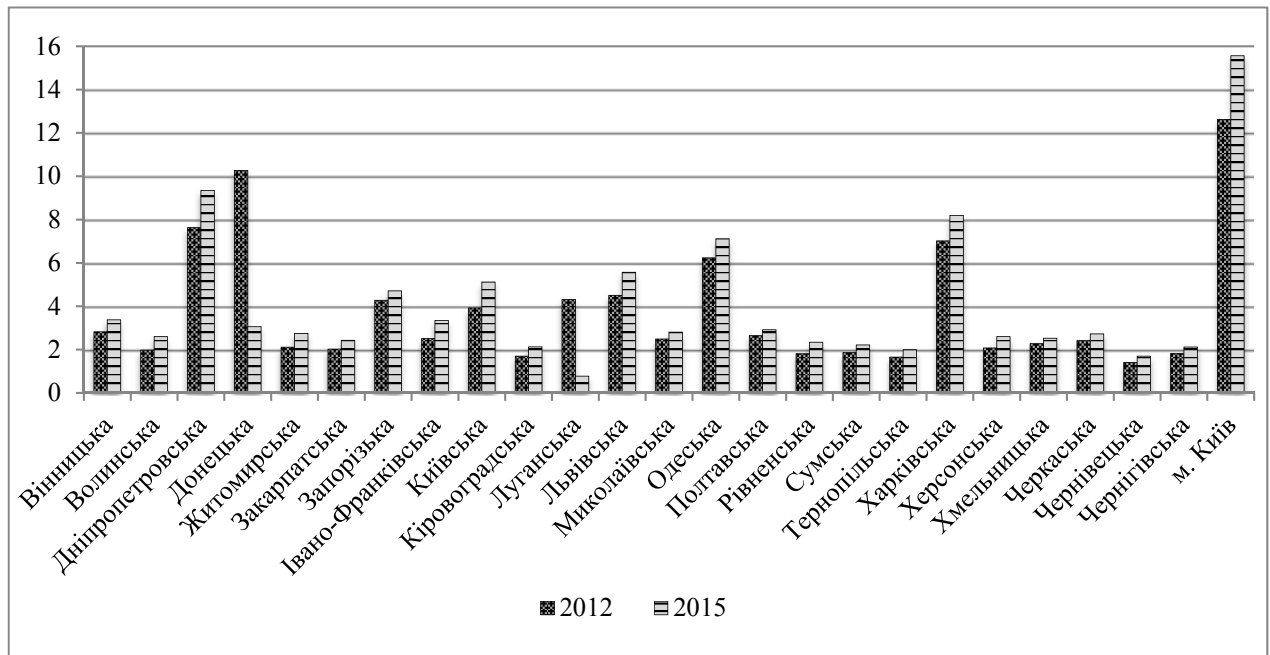

Рис. 1. Регіональна структура роздрібного товарообороту в Україні у 2012-2015 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [8]

Слід акцентувати увагу на тому, що з 2005 р. спостерігалось зменшення частки у роздрібному

товарообороті підприємств товарів вітчизняного виробництва, причому як продовольчих, так і

непродовольчих. Як і раніше, національні товаровиробники більшою мірою панують на продовольчому споживчому ринку України, де їх частка в реалізації продукції через торговельну мережу підприємств у 2006-2015 рр. коливалася в межах 85,5-90,9%. На ринках продовольчої продукції слід відмітити потужне посилення імпортової складової у таких товарах, як риба і морепродукти (40,2% у 2015 р.), вироби макаронні (21,7%), алкогольні напої (19,5%) (табл. 3). Отже, можна констатувати, що вітчизняна харчова промисловість загалом забезпечує зростаючий попит населення і ситуація на ринку продовольчих товарів не викликає особливого занепокоєння. Проте зовсім інша ситуація складається на ринку непродовольчих товарів, де частка товарів вітчизняного виробництва становить у 2015 р.

рекордний за останні 10 років показник у 39%. У цьому сегменті споживчого ринку тенденція збільшення імпортованої продукції спостерігається практично за більшістю товарних позицій не лише високотехнологічних, але й за майже усіма видами продукції легкої промисловості.

Це дає змогу стверджувати, що вітчизняне виробництво переважно неспроможне випускати конкурентоспроможну за якістю продукцію, а відтак, має місце ситуація, коли за рахунок імпортованої продукції задовольняється 94,3% внутрішнього попиту в одязі та білизні з тканин, 96,9% у взутті, 73,3% у текстильних товарах. Водночас розширення попиту населення в товарах повсякденного вжитку є об'єктивним явищем і повинно спрацювати на розвиток власної країни, а не на розвиток інших країн.

Таблиця 3

Частка продажу споживчих товарів, які вироблені на території України, через торгову мережу підприємств, %

Товарна група	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Усі товари	70,5	67,3	64,5	63,1	67,4	64,3	61,9	58,9	57,2
<i>Продовольчі товари</i>	90,9	89,3	88,2	88,2	88,4	88,2	87,2	86,3	85,5
М'ясо та птиця свіжі та заморожені	96,9	96,1	94,7	96,5	95,6	97,1	96,6	95,1	93,6
Риба і морепродукти харчові	80,6	76,5	72,8	73	72,5	70,4	68,8	66	61,4
Консерви, готові продукти рибні	79,1	74,5	75	77,3	74,6	73,8	72,4	73,3	70,7
Молоко та продукти молочні	94,5	93,6	93,2	92,9	92,5	94,5	94,2	92,6	90,2
Олії рослинні	94,3	92,9	92,9	92,9	92,6	93,3	94	93,1	93,4
Маргарин	95,8	93,2	92,8	92,7	93,7	95,5	97	96,6	95,8
Цукор	99	98,4	95,4	97,2	96,8	98,8	98,4	98,2	98
Свіжі овочі	90,5	90,6	87,5	88,7	87	90,6	86,6	77,7	83
Напої алкогольні	92,1	89,7	88,7	88,5	89,1	87,4	86,1	84,3	81,8
<i>Непродовольчі товари</i>	57,6	55,2	52,9	51,2	54,7	50	47,2	41,9	39
Товари текстильні та галантерея	45,1	37,7	38,2	47,8	46,4	41,1	42,7	34,2	26,7
Вироби панчішно-шкарпеткові	58,6	45,8	38,8	41,4	43	38,3	37,7	37,8	40,1
Взуття	9,3	6,9	4,4	4,6	6,4	4,2	3,6	2,8	2,3
Книги, газети, журнали	87,1	81,1	81,6	83,5	85,6	87	87,5	89	89,8
Комп'ютери, периферійне устаткування, програмне забезпечення	22,5	18,8	16,7	11,4	11,7	6,1	3	1,2	0,9
Фотографічне, оптичне та точне устаткування	3,7	2,9	1,3	1,3	3,3	5,5	3,9	1,2	1,7
Ігри та іграшки	40	35,1	30,2	39,8	37,7	33,7	30	23,2	20,5
Мотоцикли, деталі та приладдя для них	40	13,9	12,3	4,6	3	0,6	0,8	0,2	0,6
Автомобілі та автотовари	23,1	34,9	38,8	31,5	24,3	18,6	14,6	12,6	10,7
Меблі	73,8	71,9	69,1	63,6	62,1	56,7	55	54,2	49,9
Побутові електротовари та освітлювальне приладдя	8,1	8,8	8,9	10,5	14,8	11,4	11	10,7	11,5

Джерело: розраховано автором за даними [8]

За таких умов необхідним є вжиття заходів, спрямованих на підтримку українських товаровиробників на внутрішньому ринку України. Основна увага при цьому має приділятися стимулюванню споживчого попиту на вітчизняні товари та створенню необхідної нормативно-правової

бази для забезпечення їх доступності для населення. Поряд з прямими заходами стимулювання споживчого попиту (зростанням реальних доходів населення), слід розробити інструменти непрямого, зокрема, через вплив на уподобання споживачів шляхом пропаганди вітчизняних товарів [1, с. 35]. Девальвація гривні

підвищила ціни на імпорتنу продукцію на внутрішньому ринку України і власне цей фактор може спрацювати на користь внутрішнього товаровиробника у частині підвищення його цінової конкурентоспроможності. Однак, з урахуванням темпу падіння промислового виробництва (-13,4% у 2015 р.) та з урахування рівня зношеності основних фондів (83,5% у 2014 р.) виникає проблема у спроможності вітчизняного виробництва забезпечити задоволення

внутрішнього попиту якісною продукцією. Це зумовлює імпорتنу експансію ринку України товарами з Китаю, частка яких у загальному обсязі імпорту у 2015 р. становить понад 10%.

За показником ефективності ринку товарів Україна у 2015-2016 рр. займала 105 позицію. Загалом Україна за своїм профілем схожа на країну з середнім рівнем добробуту, що відповідно до теорії Портера, знаходиться на другій стадії розвитку (табл. 4).

Таблиця 4

Індекс конкурентоспроможності України у 2012-2015 рр.

№	Показник	2012-2013*		2013-2014		2014-2015		2015-2016	
		Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка
	Глобальний індекс конкурентоспроможності	73	4,1	84	4,1	76	4,14	79	4,0
1	Якість інститутів	132	3,1	137	3,0	130	3,0	130	3,1
2	Інфраструктура	65	4,1	68	4,1	68	4,2	69	4,1
3	Макроекономічна стабільність	90	4,4	107	4,2	105	4,1	134	3,1
4	Здоров'я і початкова освіта	62	5,8	62	5,8	43	6,1	45	6,1
5	Вища освіта і професійна підготовка	47	4,7	43	4,7	40	4,9	34	5,0
6	Ефективність ринку товарів	117	3,8	124	3,8	112	4,0	106	4,0
7	Ефективність ринку праці	62	4,4	84	4,2	80	4,1	56	4,3
8	Розвиненість фінансового ринку	114	3,5	117	3,5	107	3,5	121	3,2
9	Рівень технологічного розвитку	81	3,6	94	3,3	85	3,5	86	3,4
10	Розмір/ємність ринку	38	4,6	38	4,6	38	4,6	45	4,5
11	Складність бізнесу	91	3,7	97	3,7	99	3,7	91	3,7
12	Інновації	71	3,2	93	3,0	81	3,2	54	3,4

*2012-2013 рр. вибірка з 144 країн; 2013-2014 рр. вибірка з 148 країн; 2014-2015 рр. вибірка з 144 країн; 2015-2016 рр. вибірка з 140 країн.

Джерело: побудовано автором за даними [9]

Базовими конкурентними перевагами України залишаються: вигідне геоекономічне розташування країни, різноманітні запаси природних ресурсів, наявність трудових ресурсів з високим освітнім рівнем та достатньою професійною підготовкою, наявність у деяких галузях промисловості унікальних передових технологій, потужна матеріально-технічна база. Переважання тільки базових факторів не формує передумов конкурентоспроможності економіки у середньо- і довгостроковій перспективі, а їх використання все частіше пов'язано зі зменшенням ефективності та раціональності. Саме в цей час і необхідні інновації, що здатні перетворити несприятливі фактори у конкурентні переваги, значення яких багатократно збільшується в умовах глобалізації. Нині основний постулат економічної теорії стосовно того, що країна отримує конкурентну перевагу розвиваючи ті галузі, які мають надлишок необхідних факторів виробництва, вже не актуальний.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведений аналіз дав змогу підтвердити значимість індикаторів роздрібного товарообороту у

характеристиці масштабів та рівня задоволення попиту населення, стимулюванні розвитку виробництва та прискоренні оборотності капіталу виробничих підприємств, підвищенні швидкості грошового обігу та покращенні інших макроекономічних показників. До ключових проблем розвитку роздрібного товарообороту підприємств України слід віднести істотні регіональні диспропорції та у його товарній структурі. Однак однією із найбільших загроз є низька частка продажів товарів вітчизняного виробництва. Внутрішній ринок України характеризується згортанням пропозиції товарів вітчизняного виробництва, збільшенням імпортової компоненти у задоволенні внутрішнього попиту і, як наслідок, зростанням негативного сальдо зовнішньої торгівлі промисловими товарами, що формує потенційні загрози національній безпеці України. Тенденція до нарощення частки імпортерів на внутрішньому ринку України не відповідає національним економічним інтересам і стримує потенціал розвитку вітчизняного виробництва. Відтак, необхідним є формування нової моделі внутрішнього споживання, яка б поєднувала інтереси споживачів з перспективами розвитку вітчизняного виробництва. У розробці конкретних адресних заходів щодо подолання вищенаведених

проблем полягатимуть перспективи подальших досліджень у визначеному напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Височин І. В. Роздрібний товарооборот підприємств як індикатор соціально-економічного розвитку / І. В. Височин // Економіка України. – 2013. – №7 (620). – С. 34-43.
2. Давиденко С. В. Вплив розширення внутрішнього ринку на економічне зростання України / С. В. Давиденко // Стратегічні пріоритети. – 2006. – № 1. – С. 93-101.
3. Жаліло Я. А. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання: аналіт. доп. / Я. А. Жаліло, К. А. Кононенко, В. М. Яблонський [та ін.]; за заг. ред. Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 2014. – 132 с.
4. Мазаракі А. Ринок споживчих товарів в Україні: посткризові тенденції / А. Мазаракі, В. Лагутін // Економіка України. – 2011. – №9. – С. 17-26.
5. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. академіка НАН України С. І. Пирожкова. – К.: НІПМБ, 2003. – 42 с.
6. Ринки реального сектору економіки України: структурно-інституціональний аналіз / [Точилін В. О., Осташко Т. О., Пустовойт О. В. та ін.]; за ред. В. О. Точиліна; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2009. – 640 с.
7. Якубовський М. М. Внутрішній ринок як дзеркало проблем української промисловості / М. М. Якубовський // Економіка України. – № 8. – 2012. – С. 4-15.
8. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Всесвітній економічний форум [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/rankings/>

Пугачевская Екатерина Йожефовна

РОЗНИЧНИЙ ТОВАРООБОРОТ ПРІДПРИЯТИЙ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ І ПРОБЛЕМИ

Научная статья посвящена актуальному вопросу изучения тенденций развития розничного товарооборота предприятий Украины и выявлению проблем в его функционировании с учетом пребывания розничной торговли под влиянием трансформационных изменений, обусловленных экономическими, политическими факторами. Цель статьи заключается в исследовании тенденций и проблем розничного товарооборота предприятий Украины. Решение поставленной цели осуществляется на основе характеристики розничного товарооборота как макроэкономического показателя, и определения его связи с такими индикаторами, как уровень покупательной способности населения, стабильность национальной денежной единицы, денежного обращения, уровня бюджетных поступлений и потенциала развития экспорта. Проведен анализ индикаторов социально-экономического развития Украины. Оценены показатели розничного товарооборота предприятий Украины по регионам и товарным группам. Осуществлен анализ объемов выпуска продукции по отдельным видам экономической деятельности. Оценена доля продаж потребительских товаров, произведенных на территории Украины, с целью оценки уровня импортной экспансии на внутреннем рынке. Проведено ретроспективу места Украины в Глобальном рейтинге конкурентоспособности в разрезе 12-ти его составляющих. Научная новизна полученных результатов заключается в определении ключевых угроз растущей импортной экспансии на внутреннем рынке Украины и характеристике взаимосвязи девальвации национальной денежной единицы и ценовой конкурентоспособности отечественных товаров. Практическая значимость заключается в возможности учета проведенных расчетов при выборе методов и инструментов регулирования розничного товарооборота органами государственной власти. В то же время данная проблематика тесно взаимосвязана с совершенствованием регуляторных мер в сфере розничного товарооборота и требует дальнейших исследований в этой сфере.

Ключевые слова: внутренний рынок, розничный товарооборот, торговое предприятие, условия торговли, конкурентоспособность, девальвация, инфляция, управление товарооборотом, сальдо внешнеторгового баланса.

Pugachevska Katerina Yo.

RETAIL TURNOVER OF ENTERPRISES IN UKRAINE: TRENDS AND ISSUES

The scientific article is devoted to the assessment of trends of retail turnover of enterprises in Ukraine and identifying problems in its operation due to the influence of transformational changes on retailers caused by economic and political factors. The purpose of the article is to study the trends and issues of the retail turnover of enterprises in Ukraine. Solution of the goal is based on the characteristics of retail turnover as a macroeconomic indicator, and determining its relationship with such indicators as the level of purchasing power, the stability of the currency, monetary status, the level of revenue, the scope of import consumption and export potential. The analysis of social and economic development indicators in Ukraine has been given. The indices of retail trade turnover of enterprises in Ukraine by region and commodity groups have been reviewed. The analysis of the volume of production for certain economic activities has been represented. The share of consumer goods sales produced in Ukraine has been estimated, in order to assess the level of import expansion in the domestic market. A retrospective of Ukraine's overall competitiveness ranking in terms of its 12 components has been researched. Scientific novelty of the results is to identify the challenges of growing import expansion in the domestic market of Ukraine and the characterization of the relationship devaluation of the national currency and price competitiveness of national goods.. The practical significance is the possibility to take into account the calculation

results while choosing the methods and tools of retail trade turnover regulation by state authorities. However, this subject is closely linked with the improvement of regulatory measures in the area of retail turnover and requires further research in this area.

Keywords: internal market, retail turnover, trading company, import dependence, trading conditions, competitiveness, devaluation, foreign trade balance.

Одержано 10.09.2016 р.

УДК 658:330.322

Феср Оксана Валеріївна,
к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту
та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті визначено, що інтенсивний розвиток економіки може бути досягнуто за рахунок залучення і ефективного використання інвестиційних ресурсів. Основними вимогами сьогодення, що висуваються перед державою в процесі інтеграції до світового економічного простору, є формування механізму інвестиційної діяльності, важливою складовою якого є механізм інвестиційного забезпечення. Метою статті є визначення рівня достатності інвестицій та аналіз інвестиційного забезпечення українських підприємств. У статті використовувались такі методи наукового дослідження: ретроспективний, групування та узагальнення, статистичний, синтезу та порівняння. Теоретичну і методологічну основу наукового пошуку складають праці вітчизняних вчених з питань інвестиційного забезпечення, а також статистичні дані. Встановлено, що інвестиційне забезпечення підприємства – це процес акумулювання необхідного обсягу інвестиційних ресурсів шляхом реалізації відповідної інвестиційної політики. Розкрито основні складові механізму інвестиційного забезпечення. Державна інвестиційна політика як складова економічної політики країни – механізм впливу через інструменти податкової, грошово-кредитної, амортизаційної, науково-технічної політики на суб'єкти підприємництва. На основі проведеного розрахунку показника рівня достатності інвестицій встановлено, що в досліджуваному періоді рівень достатності менший порогового значення, що свідчить про дефіцит інвестиційних коштів. На основі аналізу статистичних даних обсягу капітальних інвестицій встановлене їх зменшення. Встановлено, що власних коштів і кредитів банків не є достатньо для того, щоб забезпечити інтенсивний розвиток економіки. Виявлено нерівномірний розподіл інвестицій за видами економічної діяльності, що також гальмує структурні перетворення. Визначено, що потенційними джерелами інвестиційних ресурсів мають стати кошти іноземних інвесторів та заощадження населення. Наукова новизна дослідження полягає у формуванні власного визначення поняття інвестиційна політика підприємства – це інвестиційна діяльність підприємства, спрямована на комплексне перетворення виробничо-господарської та управлінської діяльності. Тема інвестиційного забезпечення є багатогранною, дискусійною та невичерпною, актуальним є проведення подальшого дослідження з даної проблематики.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційне забезпечення, державна інвестиційна політика, інвестиційна політика підприємства, інтенсивний розвиток економіки.

ВСТУП

Постановка проблеми. Розвиток українських підприємств відбувається в складних внутрішніх і зовнішніх умовах. З однієї сторони, порушення територіальної цілісності, втрата контролю над частиною промислового комплексу (потенціалу) країни, переважання сировинної складової у виробництві і експорті відповідно, використання фізично і морально застарілого обладнання, низький рівень освоєння інновацій з іншої – глобалізаційні

процеси, які змушують змінювати суб'єкти господарювання принципи і завдання ведення бізнесу, щоб бути конкурентними на зовнішніх ринках. Все це вимагає пошуку нових підходів ведення господарської діяльності і ще більше актуалізує необхідність мобілізації і використання інвестиційних ресурсів, які в кінцевому результаті забезпечили і прискорили економічний розвиток вітчизняних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інвестиційної діяльності і інвестиційної активності розкрито в працях І. Бланка,

А. Гальчинського, В. Гейця, Й. Петровича, Т. Процик, Л. Федулової, О. Щербань. Окремі аспекти інвестиційного забезпечення досліджували А. Бутенко, Д. Ванькович, С. Захарін, О. Ємельянов, І. Манаснко, Ю. Капітанець, О. Охріменко, Т. Товт, Я. Шевцов, О.М. Ястремська. Аналіз наявних досліджень дає можливість стверджувати про актуальність даної проблеми, а тому потребує подальшого розгляду.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є визначення рівня достатності інвестицій та аналіз інвестиційного забезпечення українських підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Економічний розвиток вітчизняних підприємств можливо забезпечити за рахунок залучення і ефективного використання інвестиційних ресурсів. Попит на інвестиції завжди переважає пропозицію, що зумовлює учасників господарської системи конкурувати за володіння даним видом ресурсу. Це відбувається шляхом формування і пропонування відповідного механізму інвестиційної діяльності, важливою складовою якого є механізм інвестиційного забезпечення.

Функціями механізму інвестиційного забезпечення є:

- пошук та залучення джерел інвестування;
- виявлення інноваційного потенціалу, що базується на інноваційній політиці підприємства та спрямований на виконання проєктів;
- виявлення та покращення середовища реалізації інвестиційної політики;
- забезпечення органічної єдності та логічності вкладення інвестицій в кожну зі стадій реалізації проєкту;
- проведення поточного контролю та оперативного планування інвестиційних ресурсів.

Формами його реалізації є самоінвестування, кредитування, державне інвестування, венчурне інвестування, гранти.

Інвестиційне забезпечення підприємства розглядаємо як процес акумулювання необхідного обсягу інвестиційних ресурсів шляхом реалізації відповідної інвестиційної політики.

Інвестиційна політика підприємства – це здійснення інвестиційної діяльності підприємства, спрямованої на комплексне перетворення виробничо-господарської та управлінської діяльності.

Інвестиційна політика підприємства формується під впливом державної інвестиційної політики – системи заходів, що визначають обсяг, структуру та основні напрями усіх вкладень інвестиційних ресурсів різної форми (фізичних, фінансових, матеріальних, нематеріальних, інтелектуальних) для забезпечення високих темпів розвитку економіки через концентрацію інвестицій на тих інвестиційних проєктах, від яких залежать досягнення високих темпів розвитку виробництва, збалансованість та ефективність економіки, одержання максимального приросту продукції і доходу на одиницю витрат, а також для створення в країні соціального середовища,

яке відповідає вимогам суспільства щодо необхідної якості життя, належного рівня задоволення соціальних стандартів з урахуванням потреб майбутніх поколінь [3]. Ми розглядаємо державну інвестиційну політику як складову економічної політики країни – тобто механізм впливу через інструменти податкової, грошово-кредитної, амортизаційної, науково-технічної політики на суб'єкти підприємництва.

Мета державної політики полягає в забезпеченні інтенсивного розвитку економіки країни через формування адекватних умов – інвестиційно привабливого бізнес-середовища для здійснення інвестиційної діяльності.

Інтенсивний розвиток економіки передбачає зростання за таких умов:

- впровадження результатів науково-технічного прогресу;
- більш ефективне використання ресурсів;
- підвищення продуктивності праці.

В сучасних умовах досягти це можливо за рахунок забезпечення достатнім обсягом інвестицій. Рівень достатності інвестицій для забезпечення економічного розвитку визначається дотриманням норми інвестування по відношенню до ВВП, задовільне значення якого має становити 25% [10]. Згідно проведених нами розрахунків за 2013-2016 рр. рівень інвестування української економіки є меншим визначеного значення і складає у 2013 р. – 18,4%, 2014 р. – 14%, 2015 р. – 13,8 %, 2016 р. – 12,2 % до ВВП [1, 7-9]. Це вказує на значний дефіцит інвестиційних ресурсів, що можна трактувати як відсутність зацікавленості інвесторів вкладати кошти в українську економіку.

Розглянемо інвестиційну активність українських підприємств (табл. 1).

Протягом аналізованого періоду (2013-2016 рр.) інвестиційна активність характеризується такими показниками. У 2015 році обсяг капітальних інвестицій в порівнянні з 2013 рр. зріс на 9,3%. За видами активів найбільше інвестовано у матеріальні активи: 2013 р. – 95,8%, 2014 р. – 96,6%, 2015 р. – 93,2%, 2016 р. – 96,2% від загального обсягу. Основним джерелом інвестування залишаються власні кошти підприємств і організацій (2013 р. – 63,8%, 2014 р. – 71,5%, 2015 р. – 67,5%, 2016 р. – 72,2% від загального обсягу). Кредити банків та інших позик у 2013 р. – 13,9%, 2014 р. – 10%, 2015 р. – 7,6%, 2016 р. – 8%. Частка коштів іноземних інвесторів становить 2013 р. – 1,8%, 2014 р. – 2,6%, 2015 р. – 3,0%, 2016 р. – 3,7% від загального обсягу. Співвідношення капітальних інвестицій у матеріальні і нематеріальні активи складає у 2013 р. – 96%:4%, 2014 р. – 96,6%:3,3%, 2015 р. – 93%:7%, 2016 р. – 96,2%:3,7%.

Інформацію щодо розподілу капітальних інвестицій за видами економічної діяльності узагальнено в табл. 2.

Протягом досліджуваного періоду 2013-2016 рр. найбільше коштів було спрямовано у діяльність промислових підприємств та будівництво. Збільшилися обсяги вкладень у оптову і роздрібну торгівлю, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, сільське, лісове та рибне господарства,

операції з нерухомим майном, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування. Найменше коштів за аналізований період спрямовано в освіту, на охорону здоров'я та надання соціальної

допомоги, мистецтво, спорт, розваги та відпочинок, фінансову та страхову діяльність, професійна, наукова та технічна діяльність.

Таблиця 1

Капітальні інвестиції в Україні за 2013-2016 рр., млн. грн.

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Січень-червень 2016 р.
Капітальні інвестиції всього	249873,4	219419,9	273116,4	119842,8
Капітальні інвестиції у матеріальні активи	239393,6	212035,1	254730,9	115379,7
Капітальні інвестиції у нематеріальні активи	10479,8	7384,8	18385,5	4463,1
Капітальні інвестиції за джерелами фінансування				
Кошти державного бюджету	6174,9	2738,7	6919,5	871,2
Кошти місцевих бюджетів	6796,8	5918,2	14260,0	3790,1
Власні кошти підприємств та організацій	165786,7	154629,5	184351,3	86491,1
Кредити банків та інших позик	34734,7	21739,3	20740,1	9763,1
Кошти іноземних інвесторів	4271,3	5639,8	8185,4	4394,7
Кошти населення на будівництво житла	24072,3	22064,2	31985,4	12026,1
Інші джерела фінансування	8036,7	8036,7	8036,7	2506,5

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [7-9]

Можливо в цій ситуації необхідно активізувати залучення інших джерел, окрім власних коштів і кредитів банків, оскільки останні вони не в змозі забезпечити інтенсивний розвиток економіки. Необхідно більше приділити увагу коштам іноземних

інвесторів та заощадженням населення.

Що стосується іноземних інвестицій, то питання їх залучення є проблематичним, оскільки за досліджуваний період спостерігається їх зменшення (табл. 3).

Таблиця 2

Розподіл капітальних інвестицій за видами економічної діяльності за 2013-2016 рр., %

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Січень-червень 2016 р.
Капітальні інвестиції, всього	100	100	100	100
Промисловість	39,5	39,3	32,1	33,4
Будівництво	17,3	16,5	15,9	13,7
Оптова і роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	8,4	9,4	7,6	10,0
Сільське, лісове та рибне господарства	7,1	8,6	11	14,5
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	7,0	7,1	6,8	6,8
Операції з нерухомим майном	5,2	5,1	4,3	6,7
Інформація та телекомунікації	3,7	3,7	8,4	4,8
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	2,9	2,6	5,1	2,3
Фінансова та страхова діяльність	2,5	2,8	2,4	2,1
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1,6	1,6	2,4	2,5
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,4	1,3	1,5	1,3
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1,0	0,2	0,4	0,2
Тимчасове розміщення і організація харчування	0,9	0,7	0,5	0,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,8	0,6	0,9	0,7
Освіта	0,4	0,4	0,6	0,4
Надання інших видів послуг	0,1	0,1	0,1	0,1

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [7-9]

За аналізований період відбулося суттєве зменшення обсягу інвестованих коштів іноземними інвесторами в економіку України. Розподіл залучених коштів за видами діяльності не залишається незмінним. Іноземні інвестиції спрямовано у промисловість, фінансову і страхову діяльність, оптову і роздрібну торгівлю. Основним країнами-інвесторами є Кіпр – 27,1% від загального обсягу, Нідерланди – 12,9%, Австрія – 5,5%, Велика Британія – 4,3%, інші країни – 29,9%.

Оскільки обмежена кількість іноземних інвесторів спрямовує свої кошти в економіку України, влада на всіх рівнях повинна докласти зусиль і створити умови, які здатні забезпечити притік іноземних інвестицій, що забезпечить виграш всім учасникам інвестиційного процесу.

Окрім цього потрібно активно залучати в інвестиційний процес населення заощадження населення. На формування заощаджень впливають економічні і неекономічні фактори. До економічних факторів належить рівень доходів домогосподарства, наявність у них товарів тривалого користування та мотиви заощаджень. До психологічних та соціальних факторів – схильність членів домогосподарства до заощадження та до ризику, рівень довіри до держави та фінансових інститутів, досвід фінансової поведінки у минулому та його суб'єктивна оцінка, оцінка поточної ситуації в країні та її перспектив, знання основних фінансових інструментів та поінформованість про можливості вкладення коштів, інформаційні джерела, що використовуються при прийнятті рішень [2, С. 229-230].

Таблиця 3

Прямі іноземні інвестиції в економіку України за 2013-2016 рр.

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Січень-червень 2016 р.
Прямі іноземні інвестиції, всього, млн. дол. США	57056,4	45744,8	43371,4	52665,9
Прямі іноземні інвестиції, на одну особу, дол. США	1246,1	1327,8	1068,0	1049,6
Прямі іноземні інвестиції за видами економічної діяльності, %				
Промисловість	31	32,3	30,6	29,6
Фінансова та страхова діяльність	26,4	25,1	27,3	29,4
Оптова і роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	13	13,1	13	12,3
Операції з нерухомим майном	7,5	8,3	8	8,7
Інформація та телекомунікації	3,6	4,0	5,3	5,0
Професійна, наукова та технічна діяльність	5,9	6,2	5,0	5,0
Інші види економічної діяльності	12,6	11	10	10

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [4-6]

Тому, окрім формування сприятливих умов для іноземного капіталу, держава повинна створити такі умови для населення, щоб заощаджені кошти, які є в їх розпорядженні були перетворені в ефективне джерело інвестиційних ресурсів.

Залучені і використані інвестиційні ресурси в результаті здійснення ефективної управлінської діяльності зможуть забезпечити досягнення ефекту, під яким ми розуміємо результат від здійснених конкретних дій.

Відповідно результатом вкладення інвестицій у вітчизняні підприємства може стати досягнення вище економічного, соціального, інноваційного, екологічного ефектів. Економічний ефект від інвестицій відображається у результативності економічної діяльності підприємства, а саме максимізації прибутку при мінімізації витрат. Соціальний ефект полягає у зростанні чисельності персоналу, підвищенні ефективності виробництва, зростанні заробітної плати, розбудові та модернізації інфраструктури, забезпеченні фізіологічних, духовних та соціальних потреб, підвищенні якості та рівня життя працівників тощо. Інноваційний ефект проявляється у поширенні інновацій на підприємстві, заміні

застарілого та зношеного обладнання, виготовлення конкурентоспроможної продукції з інноваційним наповненням, завоювання внутрішнього та зовнішнього ринків. Екологічний ефект може виявлятися у зменшенні кількості викидів та відходів небезпечних речовин у навколишнє середовище, використання енергозберігаючих технологій в процесі виробництва, підвищення екологічності виготовлюваної продукції та інше.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна стверджувати, що проблема інвестиційного забезпечення є багатогранною, дискусійною та невичерпною. Саме з огляду на це слід відзначити необхідність детальнішого висвітлення в економічних дослідженнях питань, пов'язаних з інвестиційним забезпеченням. Вирішення поставленого завдання дозволить доопрацювати, сформулювати та вдосконалити теоретико-методологічні і методико-прикладні положення з досліджуваної проблематики.

Оскільки тема інвестиційного забезпечення є актуальним є проведення подальшого дослідження з багатогранною, дискусійною та невичерпною, даної проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Валовий внутрішній продукт України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К.: Держстат. України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/nac_r.htm.
2. Ватаманюк О. З. Заощадження в економіці України: макроекономічний аналіз: [монографія] / О. З. Ватаманюк. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2007. – 536 с.
3. Гриценко Л. Л. Державна інвестиційна політика: сутність, цілі та завдання [Електронний ресурс] / Л. Л. Гриценко. – Режим доступу: [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/15.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/15.pdf).
4. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К.: Держстат. України. – 2014. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ10_u.htm.
5. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К.: Держстат. України. – 2015. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ10_u.htm.
6. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К.: Держстат. України. – 2016. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ10_u.htm.
7. Капітальні інвестиції в Україні [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К.: Держстат. України. – 2014. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/06/Arch_ki_bl.htm.
8. Капітальні інвестиції в Україні [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К.: Держстат. України. – 2015. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/06/Arch_ki_bl.htm.
9. Капітальні інвестиції в Україні [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К.: Держстат. України. – 2016. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/06/Arch_ki_bl.htm.
10. Сухоруков А. І. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія / А. І. Сухоруков, Ю. М. Харазішвілі. – К.: НІСД, 2012. – 368 с.

Феєр Оксана Валеріївна

ИНВЕСТИЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье определено, что интенсивное развитие экономики может быть достигнуто за счет привлечения и эффективного использования инвестиционных ресурсов. Основными требованиями сегодняшнего дня, выдвигаемыми перед государством, в процессе интеграции в мировое экономическое пространство, является формирование механизма инвестиционной деятельности, важной составляющей которого является механизм инвестиционного обеспечения. Целью статьи является определение уровня достаточности инвестиций и анализ инвестиционного обеспечения украинских предприятий. В статье использовались такие методы научного исследования: ретроспективный, группировки и обобщения, статистический, синтеза и сравнения. Теоретическую и методологическую основу научного поиска составляют труды отечественных ученых по вопросам инвестиционного обеспечения, а также статистические данные. Установлено, что инвестиционное обеспечение предприятия – это процесс аккумулирования необходимого объема инвестиционных ресурсов путем реализации соответствующей инвестиционной политики. Раскрыты основные составляющие механизма инвестиционного обеспечения. Государственная инвестиционная политика как составная экономической политики страны – механизм влияния через инструменты налоговой, денежно-кредитной, амортизационной, научно-технической политики на субъекты предпринимательства. На основе проведенного расчета показателя уровня достаточности инвестиций установлено, что в исследуемом периоде уровень достаточности меньше порогового значения, что свидетельствует о дефиците инвестиционных средств. На основе анализа статистических данных объема капитальных инвестиций установлено их уменьшение. Установлено, что собственных средств и кредитов банков не достаточно для того, чтобы обеспечить интенсивное развитие экономики. Выявлено неравномерное распределение инвестиций по видам экономической деятельности, что также тормозит структурные преобразования. Определено, что потенциальными источниками инвестиционных ресурсов должны стать средства иностранных инвесторов и сбережения населения. Научная новизна исследования заключается в формировании собственного определения понятия инвестиционная политика предприятия – это инвестиционная деятельность предприятия, направленная на комплексное преобразование производственно-хозяйственной и управленческой деятельности. Тема инвестиционного обеспечения многогранна, дискуссионна и неисчерпаема, актуальным является проведение дальнейшего исследования по данной проблематике.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционное обеспечение, государственная инвестиционная политика, инвестиционная политика предприятия, интенсивное развитие экономики.

Feyer Oksana V.

THE INVESTMENT SUPPORT OF NATIONAL ENTERPRISES

It has been stipulated in the article that the intensive development of the economy can be achieved by attracting investment and efficient use of resources. The main requirements of today put forward to the government in the process of integration into the world economic space is the formation of mechanism of investment, which is an important part of the mechanism of investment support. The aim of the article is to determine adequacy of investment analysis and investment support of Ukrainian enterprises. The methods of scientific research have been used in the article: a retrospective, grouping and summarizing, statistical, synthesis and comparison. Theoretical and methodological basis of scientific research constitute the works of Ukrainian scientists on investment support and statistics. It has been established that the investment support of the company is the process of accumulating the required amount of investment resources by implementing appropriate investment policies. The basic components of the mechanism of investment support has been disclosed. State investment policy as part of economic policy is the mechanism of influence through tax, monetary, depreciation instruments, science and technology policy on business entities. Based on calculating the rate of investment adequacy it has been found that in the studied period sufficiency level is less than the threshold value, which indicates the shortage of investment funds. Based on the analysis of statistical data volume of capital investment has been determined as reduced. It has been found that own funds and bank loans are not enough to provide intensive economic development. Uneven distribution of investments by economic activity has been revealed that also inhibits structural transformation. It has been determined that potential sources of investment resources should be foreign investors and savings. The scientific novelty of the research is to create its own definition of investment policy of the company - the investment activities of the company aiming to complete the transformation of industrial, economic and administrative activity. The theme of investment security is multi-faceted, controversial and inexhaustible; further research on this subject is urgent.

Key words: investments, investment support, public investment policy, investment policy of enterprises, intense economic development.

Одержано 15.09.2016 р.

Чубірка Ганна Іванівна,
старший викладач кафедри менеджменту та
управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет

МЕТОДИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА У РИНКОВИХ УМОВАХ

Ефективна діяльність підприємства залежить від раціонального використання усіх видів ресурсів, що обумовлює необхідність переходу до оптимальної системи управління витратами. Актуальність та висока соціально-економічна значущість проблеми управління витратами зумовлює необхідність ґрунтовного дослідження та визначення оптимальної структури витрат. У статті висвітлено проблему недосконалості сучасних методичних підходів до обліку витрат. Мета статті полягає у висвітленні сучасного порядку обліку витрат, систематизації теоретичних основ та практичних рекомендацій щодо сучасних шляхів та методів оптимізації витрат підприємства в ринкових умовах. В ході дослідження використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження: аналізу та синтезу, порівняння, узагальнення та групування витрат, а також регресійний та кореляційний аналіз для прогнозування динаміки витрат підприємства. Обґрунтовано методологічні основи управління витратами та встановлено напрями оптимізації їх структури, що дозволять ефективніше використовувати ресурси підприємства, знизити собівартість продукції та максимізувати прибуток. Визначено зміст, обґрунтовано переваги та недоліки таких методів оптимізації абсолютної величини витрат суб'єкта господарювання як ABC-аналіз; XYZ-аналіз; вартісний аналіз. Визначено умови їх використання на українських підприємствах. Практична значущість одержаних результатів полягає в уточненні характеристик основних систем обліку витрат, за результатами яких можна буде зробити висновки щодо можливості їх застосування. Проведено порівняльний аналіз таких методів визначення витрат: *standard costing*; *direct costing*; *target costing*; *kaizen costing*; *ABC-costing*; *Theory of constraints*. Подальші дослідження у напрямі управління витратами стосуються розробки збалансованої системи планування, прогнозування та контролю по усьому ланцюгу бізнес-процесів, де важлива оцінка не тільки виробничих та фінансових активів, а й також нематеріальних активів підприємства (бренд, лояльність споживачів, число постійних клієнтів) і конкурентних переваг («ноу- хау», інноваційні технології управління тощо) задля підвищення ефективності і досягнення бажаних результатів у різних напрямках.

Ключові слова: витрати, витрати виробництва, оптимізація витрат, конкурентоспроможність підприємств, ефективність виробництва.

ВСТУП

Постановка проблеми. Ефективна діяльність підприємства залежить від раціонального використання усіх видів ресурсів, що обумовлює необхідність переходу до оптимальної системи управління витратами. Існує декілька основних причин, які змушують підприємства постійно працювати над оптимізацією своїх поточних витрат та шукати шляхи економії ресурсів: створення додаткових грошових резервів для інвестування у власний розвиток, необхідність зменшення собівартості продукції або послуг для зміцнення конкурентних позицій підприємства на ринку, а також збільшення обсягів виробництва продукції. Актуальність та висока соціально-економічна значущість проблеми управління витратами зумовлює необхідність ґрунтовного дослідження та визначення оптимальної структури граничних витрат, їх ролі в розширенні виробництва та максимізації прибутку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження структури витрат та методів їх оптимізації знайшло відображення в наукових роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких А. Чандлер, В. Панасюк, А. Юданов, А. Пилипенко, В. Лебедєв, А. Тимохов, О. Амосов, С. Архієєв, Т. Резнікова, А. Захаров, А. Зокін, Е. Гончарова,

В. Палій, Н. Єгорова, І. Романенко, О. Турчинов, С. Ніколаєва, А. Бородкін, А. Гальчинський, В. Торопов, В. Петрова, К. Філіппов, Б. Мігалатий, Е. Брігхем, Дж. Шанк та ін. Широке коло завдань і методів їх вирішення, пов'язаних з управлінням витратами на підприємствах, знайшло відображення в наукових роботах багатьох вітчизняних учених, таких як М. Корінко, Г. Тітаренко [1], Т. Котенко [2], Л. Коваленко [3], Л. Ремньова [3] та ін.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті полягає у висвітленні сучасного порядку обліку витрат, систематизації теоретичних основ та практичних рекомендацій щодо сучасних шляхів та методів оптимізації витрат підприємства в ринкових умовах.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

За економічною сутністю витрати є грошовим вираженням витрачених за певний період чинників виробництва, необхідних для здійснення підприємством своєї виробничої і реалізаційної діяльності, тобто витрат різних ресурсів (праці, сировини, матеріалів, основних засобів, фінансових ресурсів) у процесі виробництва, обігу і розподілу продукції, також до витрат варто відносити втрачені економічні вигоди, пов'язані з упущеною можливістю

найоптимальнішого застосування своїх ресурсів.

Під поточними витратами зазвичай розуміють ті витрати підприємства, що пов'язані безпосередньо із виконанням підприємством своєї основної функції – виготовлення продукції, і відносять до них витрати на придбання сировини, основних та допоміжних матеріалів, оплату праці, загальновиробничі та накладні витрати. Поточні витрати майже завжди здійснюються в натуральній та грошовій формах. Але для оцінювання результатів діяльності підприємства вирішальною є грошова оцінка витрат, оскільки лише вона виражає вартість продукції.

В ринкових умовах управління поточними витратами як засіб досягнення високого економічного результату виробничо-господарської діяльності підприємства орієнтується не тільки на їх зниження, а й на зростання прибутку і забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Відповідно до П(С)БО 16 «Витрати», витрати – це зменшення активів або збільшення зобов'язань, що приводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно

оцінені. У загальному вигляді витрати підприємства, пов'язані із звичайною діяльністю, складаються із собівартості реалізованих товарів (визначається за П(С)БО 9 «Запаси»), адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат. При цьому, вартісні витрати на певний фактор виробництва можуть істотно відрізнятися залежно від рішення, яке приймається, і, звичайно, вони не однакові на різних підприємствах.

При управлінні підприємством найбільш важливе значення має управління витратами, яке включає контроль і регулювання витрат [2]. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства та її розкриття в фінансовій звітності (рис. 1).

У структурі блоку управління витратами підприємства важливе місце відводиться оптимізації процесу формування витрат, що реалізується шляхом використання сукупності різноманітних фінансово-математичних методів та моделей обґрунтування як абсолютної та відносної величини, так і структури витрат.

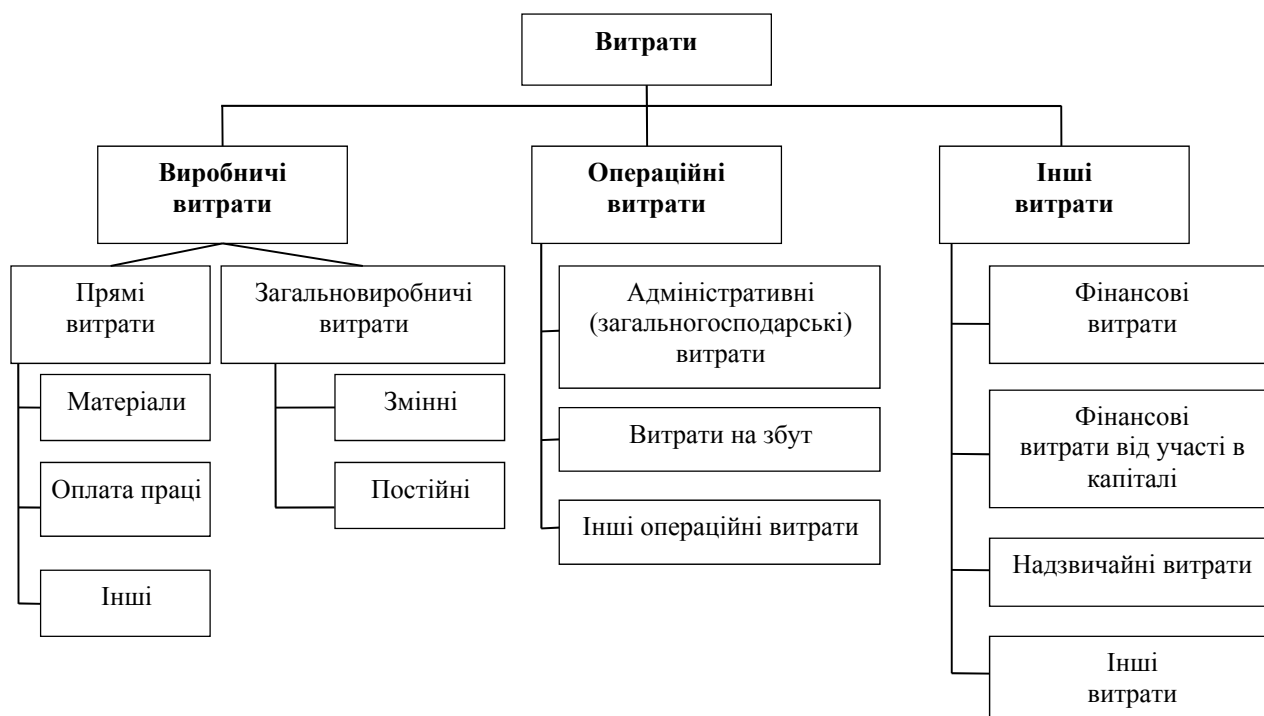

Рис. 1. Класифікація витрат підприємства згідно П(С)БО 16 [4]

Оптимізація витрат підприємства спрямована на вирішення наступних питань: оцінку обґрунтованості абсолютної величини витратами; її відповідність плановим величинам; оцінкою факторів формування величини та структури витрат; своєчасне виявлення резервів зменшення витрат та виявлення і обґрунтування механізмів мобілізації таких резервів. Відповідно, оптимізація витрат суб'єкта господарювання є однією із сукупності технологій цільового планування прибутку, що визначає параметри моделі управління прибутком підприємства.

Під методом оптимізації абсолютної величини затрат підприємства розуміють органічну сукупність

фінансових, математичних та статистичних прийомів цільового моделювання фінансових процесів та показників, що дозволяють із прийнятним рівнем статистичної достовірності обґрунтовувати управлінські рішення щодо визначення абсолютної величини чи структури витрат підприємства. Слід відмітити, що серед таких методів оптимізації абсолютної величини витрат суб'єкта господарювання заслуговують на увагу наступні:

- ABC-аналіз;
- XYZ -аналіз;
- вартісний аналіз.

ABC-аналіз представляє технологію

обґрунтування та прийняття управлінських рішень щодо цільової локалізації витрат суб'єкта господарювання для потреб моделі управління його прибутком. Основою ABC-аналізу є поняття «центру витрат» – відокремленого функціонально-організаційного процесу або явища (технологічна операція, угода тощо), що пов'язаний із формування однорідної сукупності витрат підприємства. Центр витрат може розглядатися як у масштабах усього підприємства, так і окремого структурного підрозділу, або ж іншого об'єкта аналізу.

Типова сукупність центрів витрат підприємства може включати: обслуговування обладнання, поставку сировини та матеріалів, доставку продукції покупцям, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи та інші.

Виходячи з визначеного вище можна обґрунтувати безпосередньо порядок та процедуру реалізації ABC-аналізу, при цьому слід відмітити, що групування витрат суб'єкта господарювання у межах ABC-аналізу реалізується у два етапи:

- 1) ідентифікацію витрат із визначеними базовими показниками (критеріями ідентифікації);
- 2) групування ідентифікованих затрат відповідно до центрів витрат.

Загальна структура реалізації ABC-аналізу включає такі складові елементи:

- аналіз техніко-організаційних та фінансових особливостей процесу виробництва продукції (надання послуг чи виконання робіт);
- обґрунтування та визначення центрів витрат суб'єкта господарювання. При цьому рекомендується (на основі досвіду західних підприємств) використовувати 4-ох ступеневу модель аналізу центрів витрат: виготовлення одиниці продукції, виготовлення партії продукції, виготовлення окремого виду продукції, діяльність загального характеру;
- відслідковування розподілу сукупності витрат відповідно до визначених вище центрів витрат;
- оцінка кількісних та структурних параметрів центрів витрат та обґрунтування відповідних управлінських рішень.

Однак, ABC-аналіз має також певні недоліки, зокрема: суб'єктивність обґрунтування та вибору базових параметрів ABC-аналізу; трудомісткість та затратність інформаційного забезпечення, організації та проведення ABC-аналізу.

XYZ-аналіз є технологією обґрунтування управлінських рішень щодо оптимізації абсолютної величини витрат підприємства шляхом виявлення та ідентифікації резервів їх зменшення, а також визначення методів мобілізації таких резервів.

Організація та проведення XYZ-аналізу ґрунтується на таких основних припущеннях як:

- 1) величина економії витрат підприємства має корегувати із величиною зусиль на виявлення резервів економії та їх мобілізації;
- 2) співрозмірна економія підприємства на витрат може досягатися, перш за все, шляхом скорочення фінансування тих статей витрат, що складають суттєву частку у структурі сукупних витрат

суб'єкта господарювання.

Групування витрат підприємства у межах XYZ-аналізу реалізується як сукупність послідовних взаємопов'язаних ітерацій:

- 1) кількісна оцінка абсолютної величини окремої статті витрат та ідентифікація її відносної частки у сукупних витратах суб'єкта господарювання;
- 2) ранжування статей витрат відповідно до скорочення відносної частки статті витрат у сукупних витратах суб'єкта господарювання (від статті з найбільшою відносною часткою до найменшої);
- 3) групування статей витрат відповідно до їх відносної частки у сукупних витратах.

При цьому формується такі три укрупненні групи витрат підприємства:

X- витрат: перші найбільші статті витрат, частка яких складає не менше 50 відсотків сукупних витрат;

Y- витрат: наступні статті витрат, частка яких складає не менше 25 відсотків сукупних витрат;

Z- витрат: решта статей витрат т, частка яких, відповідно, складатиме не більше 25 відсотків сукупних витрат.

Найбільша увага при виявленні резервів скорочення витрат суб'єкта господарювання або ж оптимізації їх структури зосереджується на групі X-витрат, які спроможні забезпечити максимальну віддачу, у той час як навіть суттєве скорочення витрат, що включені до групи Z-витрат, у масштабах підприємства забезпечить несуттєву (а, інколи, і невиправдану) економію. Реалізація XYZ-аналізу передбачає його інтеграцію із іншими фінансово-математичними методами, оскільки XYZ-аналіз є лише методологічною основою, що дозволяє прискорити прийняття обґрунтованих управлінських рішень, а також скоротити витрати (як фінансові витрати, так і витрати часу) на їх прийняття.

Якщо попередні форми та методи оптимізації абсолютної величини витрат підприємства були зорієнтовані виключно на пошук та мобілізацію резервів скорочення витрат, то *вартісний аналіз* передбачає дослідження процесу формування витрат суб'єкта господарювання у співвідношенні із їх доцільністю – співставлення (визначення кореляції) абсолютної величини статті витрат на виготовлення продукції із її впливом на рівень якості такої продукції.

Метою аналізу є пошук резервів скорочення витрат суб'єкта господарювання, мобілізація яких не матиме негативного впливу на якість продукції (або інші цільові характеристики, визначені менеджментом підприємства у якості критеріїв оптимізації) або забезпечення напрямків покращення цільових характеристик виробничого процесу та продукції за наявного рівня витрат.

Реалізація моделі вартісного аналізу передбачає, як правило, співвідношення наступних послідовних ітерацій:

- 1) визначення об'єкта аналізу та формування цільової функції (як в масштабах підприємства загалом, так і його окремих структурних підрозділів, виробництв чи технологічних процесів);
- 2) формування інформаційної бази аналізу, у тому числі оцінка наявного рівня витрат (в абсолютних та відносних величинах) та функціональних

характеристик виробничого процесу та/або продукції;

3) співставлення рівня поточних витрат із відповідним результатом (якістю продукції) та оцінка їх обґрунтованості;

4) формування альтернативних сценаріїв розвитку та обґрунтування оптимального управлінського фінансового рішення;

5) прийняття, виконання та контроль за виконанням такого управлінського рішення.

Вченими розглядаються декілька систем обліку витрат, за результатами яких можна буде зробити висновки щодо можливості їх застосування.

До таких систем відносять:

- standard costing (СК);
- direct costing (ДК);
- target costing (ТК);
- kaizen costing (КК);
- ABC – costing;
- Theory of constraints (ТОС).

СК (standard costing) – нормативний метод обліку витрат і формування повної собівартості. Головні функції СК – контроль за рівнем витрат, виявлення відхилень, аналіз причин, що виникли. Переваги СК: відома повна собівартість продукції; відповідає традиціям та вимогам нормативних актів з фінансового обліку й оподатковуванню. Недоліки СК: складність проведення аналізу, контролю і планування витрат; включення в собівартість продукції витрат, не пов'язаних безпосередньо з її виробництвом і викривлення рентабельності окремих видів продукції; висока ймовірність помилок, тобто, чим більше видів продукції і центрів витрат, тим менш точним стає розрахунок повної собівартості.

Використання СК доречне на підприємствах з невеликим асортиментом продукції та в умовах, коли попит та пропозиція можуть прогнозуватися з досить високим ступенем точності, а конкуренція незначна або відсутня взагалі.

ДК (direct costing) – маржинальний метод управління витратами і формування неповної собівартості. Головна функція – планування і управління витратами та фінансовим результатом. За системою ДК прямі витрати узагальнюються за видами виробів, побічно збираються на окремому рахунку списуються на загальні фінансові результати того періоду, у якому вони виникли.

Переваги системи ДК: можливість аналізу і контролю за ефективністю діяльності окремих підрозділів підприємства; оптимізація обсягів виробництва, структури випуску (формування оптимальної виробничої програми); можливість гнучкого ціноутворення. Недоліки ДК: відсутній розрахунок повної собівартості, що є обов'язковим відповідно до законодавства; необхідність чіткого розподілу постійних витрат на змінні та постійні складові, що важливо для розрахунку маржинальних витрат.

Використання ДК важливо для підприємств з широким товарним асортиментом. Корисно в період економічних спадів, коли мають місце простоювання виробничих потужностей, нестабільний попит, інфляційні процеси, тобто рекомендується в умовах

нестабільності зовнішнього середовища. У рамках системи ДК такі управлінські задачі як: формування оптимального товарного асортименту; забезпечення гнучкого ціноутворення, контроль і планування рівня цін; управління фінансовим результатом у місцях виникнення витрат та інші вирішуються за допомогою наступних інструментів: маржинальні витрати, маржинальний дохід, багатосходінкова схема формування маржинального доходу, метод «вищої та нижчої точок».

Target costing (ТК) – система управління витратами, що здійснюється суто у інноваційних галузях виробництва, а саме машинобудуванні, електронних, комп'ютерних, цифрових технологіях, а також рекомендується до впровадження у сфері обслуговування. ТК – це управління витратами на етапі проектування нових виробів, або модернізації застарілої продукції. В основу ідеї ТК закладено поняття цільової собівартості за формулою: Собівартість = Ціна – Прибуток. Ціна – саме ринкова ціна товару (послуг), що визначена за допомогою ринкових досліджень. Прибуток – бажана величина, яку намагається отримати організація від продажу товарів (послуг).

ТК розглядає собівартість не як розрахований за нормативами показник, а як величину, на яку повинна орієнтуватися організація, пропонуючи ринку конкурентний продукт. Тобто, собівартість виробів, що розраховується за нормативами, повинна дорівнювати саме цільовій собівартості. Якщо нова продукція така, що не дає можливості вийти на саме цільову собівартість без зниження якості, менеджмент приймає рішення щодо унеможливлення подальшої розробки та впровадження товару у виробництво. Це спонукає менеджмент до постійного пошуку можливостей, як ринкових, так і наукових, виробничих, організаційних.

Система управління ТК реалізується за такими етапами:

– на основі аналізу ринку збуту та планування масштабів виробництва визначається гіпотетична ринкова ціна продукції;

– розраховується величина очікуваного прибутку на одиницю продукції, або на весь обсяг виробництва, на базі якого розраховується цільова собівартість, як максимально допустиме значення собівартості при заданих ринкових умовах;

– етап оптимізації передбачає приведення нормативної собівартості до цільової шляхом вивчення можливості зміни обсягів та видів витрат, що визначені технологією виробництва, альтернативними матеріалами, дизайнерськими, технічними або технологічними рішеннями, які б забезпечили здешевлення продукту без втрати якості;

– розробка та тестування макету продукції/товару, що має цільову собівартість та прийняття управлінського рішення за результатами тестування. Якщо цільова собівартість визначена і різниця складає до 10% від нормативної собівартості продукту, приймається рішення про запуск його у виробництво. У разі недосагнення рівня цільової собівартості – розробка завершується, але можливі подальші пошуки нових конструктивних ідей та

технологій.

Таким чином, ТК визначає саме ринкову складову в системі управління витратами високотехнологічної продукції, враховуючи її конкурентоздатність та інноваційну спрямованість.

Kaizen costing (KK) – «удосконалення маленькими кроками», тобто це процес поступового зниження витрат на етапі виробництва, у результаті якого може бути досягнуто необхідний рівень собівартості задля забезпечення прибутковості виробництва. KK пропонується до впровадження паралельно з ТК. Обидві системи мають однакову мету – досягнення цільової собівартості, але ТК це робить на етапі проектування нового продукту (послуги), а KK – на етапі виробництва.

Якщо на етапі проектування різниця між нормативною (тобто за кошторисом витрат) і цільовою собівартістю складає до 10%, то приймається рішення про виробництво товару з розрахунком на те, що 10% будуть ліквідовані в процесі виробництва методами KK. Це скорочення витрат називається кайзен-задачею, яка стосується усього персоналу – від інженерів до менеджерів – і виконання якої заохочується через систему управління персоналом.

Кайзен-задача ставиться як на рівні окремого товару, так і на рівні підприємства загалом за окремими статтями змінних витрат. Постійні витрати рахуються за підрозділами та групуються у спеціальні бюджети задля забезпечення наскрізного контролю, оптимізації витрат та складання загального бюджету підприємства.

ABC – costing (Activity Based Costing) – диференційований метод обліку собівартості, що передбачає облік витрат за видами робіт (функціям). Підприємство розглядається як набір операцій, за якими здійснюються витрати ресурсного потенціалу.

Сутність методу полягає у встановленні залежності витрат на продукцію із різними виробничими процесами, вивченні можливостей впровадження оптимізаційного процесу задля забезпечення ефективності виробництва. Для цього визначається повний перелік та послідовність операцій/функцій виробничого та організаційно-управлінського процесів з розрахунком потреби у ресурсах для кожної операції. Виділяють чотири типи операцій за способами їх участі у випуску продукції: штучна робота (випуск одиниці продукції); пакетна робота/заказ, комплект/; продуктова робота (саме виробництво продукції); загальногосподарська робота.

Витрати за операціями 1-3 можуть бути прямо віднесені на конкретний продукт. Загальногосподарські витрати точно віднести не можливо, тому вони розподіляються згідно алгоритмів обліку, що визначені доцільними до впровадження менеджментом за системами ДК або СК.

Поряд з існуючими концепціями виділяється так звана теорія обмежень Theory of constraints (TOC), яка орієнтована на оптимізацію використання ресурсного потенціалу підприємства. Ці ресурси різноманітні і використовуються у певній пропорції, але, у якийсь момент, одних може не вистачати, а інших – вдосталь. Ефективне використання ресурсів не завжди залежить від підприємства, іноді цьому заважають зовнішні

фактори.

Основна задача TOC – виявити, яких саме ресурсів та можливостей не достає підприємству для збільшення виробництва та прибутків і розробити заходи щодо їхньої мобілізації. Зважаючи на те, що добитися повної збалансованості ресурсів не можливо, TOC є постійно діючим інструментом удосконалення бізнес-процесів, організаційної структури підприємства.

Раніше TOC функціонувала тільки для виробничої сфери, однак, з часом, виникла необхідність вийти за межі суто виробничих завдань і поставити питання значно ширше, тобто виділити фактори, що заважають підприємству розвиватися та нарощувати потенціал.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Успішне функціонування підприємства в сучасних умовах господарювання залежить від управління витратами, у процесі якого приймаються рішення, спрямовані на підвищення ефективності його виробничо-господарської діяльності, конкурентоспроможності й прибутковості.

Враховуючи безліч методів та інструментів, що може застосовувати менеджер для оцінки, аналізу та прогнозу витрат, модель управління витратами на підприємстві повинна передбачати реалізацію деяких важливих та послідовних дій, а саме:

1. Класифікація витрат з урахуванням завдань, що передбачаються до виконання у розрізі постійних, змінних, регульованих, нерегульованих;
2. Розробка системи норм та нормативів з урахуванням чинників розподілу ресурсів за статтями витрат;
3. Розробка чіткої системи обліку, аналізу, контролю за витратами, а також виявлення відхилень фактичних та планових показників;
4. Визначення центрів відповідальності та облік витрат на всіх рівнях, тобто здійснення контролю по підрозділам окремо та підприємству в цілому задля забезпечення прозорості витрат та адекватності їх несення в контексті отриманих прибутків;
5. Розробка ефективної системи документообігу, що дозволяє отримати об'єктивну та оперативну інформацію по всім виробничим, господарським, комерційним, адміністративним підрозділам підприємства;
6. Розробка ефективної системи мотивації та заохочення робітників в економії ресурсів та збереженні виробничого потенціалу.

Подальші дослідження у напрямі управління витратами стосуються розробки збалансованої системи планування, прогнозування та контролю по усьому ланцюгу бізнес-процесів, де важлива оцінка не тільки виробничих та фінансових активів, а й також нематеріальних активів підприємства (бренд, лояльність споживачів, число постійних клієнтів) і конкурентних переваг («ноу- хау», інноваційні технології управління тощо) задля підвищення ефективності й досягнення бажаних результатів у різних напрямках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корінько М. Д. Концептуальні основи управління витратами суб'єктів господарювання в умовах удосконалення ринкових відносин / М. Д. Корінько, Г. Б. Тітаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9. – С. 126-131.
2. Котенко Т. Ю. Аналіз витрат як складова управління на підприємствах будівельної галузі / Т. Ю. Котенко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 6. – С. 118-121.
3. Коваленко Л. О. Фінансовий менеджмент: [навч. посіб.] / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова; 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 485 с.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.
5. Панасюк В. М. Витрати виробництва: управлінський аспект / В. М. Панасюк. – Тернопіль: Астон, 2005. – 288 с.
6. Управленческий учет: учебник / под ред. Б. И. Майданчик и В. М. Паляя. – К.: Центр учебной литературы, 2008. – 258 с.
7. Цимбалюк Л. Г. Чинники, резерви та шляхи зниження витрат виробництва як основа зменшення ціни товару / Л. Г. Цимбалюк, Н. П. Скригун // Вісн. Бердян. ун-ту менеджменту і бізнесу. – 2011. – № 3(15). – С. 88-95.
8. Як правильно реалізувати програми зі скорочення витрат? За даними аналітики консалтингової компанії «Ернест енд Янг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ey.com/UA/uk/Newsroom/PR-activities/Articles>.

Чубирка Анна Ивановна

МЕТОДЫ ОПТИМИЗАЦИИ РАСХОДОВ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ РЫНКА

Эффективная деятельность предприятия зависит от рационального использования всех видов ресурсов, что обуславливает необходимость перехода к оптимальной системе управления затратами. Актуальность и высокая социально-экономическая значимость проблемы управления затратами предопределяет необходимость глубокого исследования и определения оптимальной структуры расходов. В статье освещена проблема несовершенства современных методических подходов к учету затрат. Цель статьи заключается в освещении современного порядка учета расходов, систематизации теоретических основ и практических рекомендаций относительно оптимизации затрат предприятия в рыночных условиях. В ходе исследования использованы как общенаучные, так и специальные методы исследования: анализа и синтеза, сравнения, обобщения и группировки затрат, а также регрессионный и корреляционный анализ для прогнозирования динамики расходов предприятия. Обоснованно методологические основы управления затратами и установлено направления оптимизации их структуры, которые позволят более эффективно использовать ресурсы предприятия, снизить себестоимость продукции и максимизировать прибыль. Определены содержание, обоснованно преимущества и недостатки таких методов оптимизации абсолютной величины затрат предприятия как ABC-анализ; XYZ-анализ; стоимостный анализ. Определены условия их использования на украинских предприятиях. Практическая значимость исследования заключается в уточнении характеристик основных систем учета затрат, по результатам которых можно будет сделать выводы о возможности их применения. Проведен сравнительный анализ таких методов определения расходов: standard costing; direct costing; target costing; kaizen costing; ABC-costing; Theory of constraints. Дальнейшие исследования в направлении управления затратами касающиеся разработки сбалансированной системы планирования, прогнозирования и контроля по всей цепи бизнес-процессов, где важна оценка не только производственных и финансовых активов, но также нематериальных активов (бренд, лояльность потребителей, число постоянных клиентов) и конкурентных преимуществ («ноу-хау», инновационные технологии управления и т.п.) для повышения эффективности и достижения желаемых результатов в различных направлениях.

Ключевые слова: *затраты, издержки производства, оптимизация затрат, конкурентоспособность предприятий, эффективность производства.*

Chubirka Hanna I.

THE METHODS OF COMPANY COSTS OPTIMIZATION IN THE MARKET CONDITIONS

The effective operation of the enterprise depends of the rational use of all resources, which necessitates the transition to the optimal cost management system. The relevance and high social economic importance of cost management problems predetermines the need of deep study and determine the optimal cost structure. The article deals with the problem of imperfection of modern methodical approaches to cost accounting. The purpose of the article is to highlight the modern order of cost accounting, organizing theoretical and practical recommendations for optimizing the costs of the enterprise in market conditions. General scientific and special methods of investigation, analysis and synthesis, comparison, generalization and grouping expenses and regression and correlation analysis for predicting the dynamics of costs have been used in the study. Methodological basis of cost management has been justified and directions to optimize their structures allowing use resources of the enterprise efficiently, reduce production costs and maximize profits have been set. The content has been defined, advantages and disadvantages of these methods of optimization the absolute value of the cost of the entity as ABC analysis; XYZ analysis; cost analysis have been justified. The conditions of their use on Ukrainian enterprises have been determined. The practical significance of the study is to clarify the

characteristics of the basic cost accounting system, the results of which will allow to draw conclusions about the possibility of their use. The comparative analysis of these methods of determining cost has been conducted: standard costing; direct costing; target costing; kaizen costing; ABC-costing; Theory of constraints. Further research in cost management regard the development of a balanced system of planning, forecasting, and control over the entire business process chain where critical evaluation not only of industrial and financial assets, but also intangible assets (brand, customer loyalty, the number of regular customers) and competitive advantage («know-how» innovation management, etc.) technology to improve efficiency and achieve the desired results in different directions.

Keywords: costs, costs of production, competitiveness of enterprises, production efficiency.

Одержано 15.09.2016 р.

РОЗДІЛ III

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ДЕМОГРАФІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

УДК 338.24:330.322

Ковальчук Ірина Євгенівна,
ст. викладач кафедри менеджменту
та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет

ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГІРСЬКИХ РАЙОНІВ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Стаття присвячена аналізу туристично-рекреаційної привабливості гірських районів Українських Карпат, які охоплюють західні регіони України та формують Карпатський регіон, до якого входять Львівська, Чернівецька, Закарпатська та Івано-Франківська області. Більшість населених пунктів гірських районів депресивні та мають обмежені перспективи для соціально-економічного зростання, зокрема внаслідок віддаленості від адміністративних і промислових центрів, специфічних кліматичних умов та особливостей географічного розташування. При цьому гірські райони Карпатського регіону характеризуються наявністю унікальних туристично-рекреаційних, природних ресурсів та багатою екосистемою, відтак володіють ресурсним потенціалом для розвитку туризму й рекреації, що на сьогодні використовується мало ефективно. Тема статті є актуальною, оскільки виникла потреба у вивченні заходів, які сприятимуть ефективному використанню туристично-рекреаційного потенціалу гірських районів західних регіонів України, реалізація яких забезпечить стабільний соціально-економічний розвиток, зростання ділової активності та підприємницької ініціативи, розвиток туристичного бізнесу, ділової та комунікаційної інфраструктури, збільшення зайнятості, зростання надходжень до місцевих бюджетів та підвищення якості життя населення. Мета статті полягає в обґрунтуванні пропозицій, які сприятимуть розвитку туризму й рекреації та активізації туристичного бізнесу у гірських районах Українських Карпат. При проведенні дослідження використано загальнонаукові методи, зокрема, такі як аналіз, синтез, абстрагування, систематизація, узагальнення, а також методи емпіричного дослідження: спостереження, оцінювання, порівняння. Особлива увага у статті приділена дослідженню основних проблем, що перешкоджають ефективному використанню наявного на території гірських районів західних регіонів України туристично-рекреаційного потенціалу та, на цій основі, запропоновано заходи, спрямовані на підвищення рівня фінансового, кадрового та інформаційного забезпечення туристично-рекреаційного бізнесу, а також формування привабливого інвестиційного середовища для реалізації проектів у сфері туризму та рекреації, що у перспективі сприятиме соціально-економічному розвитку Карпатського регіону. Перспективами подальших досліджень є розробка механізму практичної реалізації запропонованих заходів.

Ключові слова: туристично-рекреаційний потенціал, проблеми, інфраструктура, інвестиції, перспективи, розвиток.

ВСТУП

Постановка проблеми. У межах Карпатського регіону, а це Львівська, Чернівецька, Закарпатська та Івано-Франківська області, більшість районів – гірські та зосереджені у західній частині Українських Карпат. Завдяки специфічному територіальному розміщенню (гірські ландшафти), географічній віддаленості від адміністративно-промислових центрів, особливості кліматичних умов, практично всі гірські населені пункти регіону депресивні. Для них характерними є

низький рівень життя місцевого населення та обмежені перспективи для зростання.

Поряд з низкою соціальних та економічних проблем, гірські райони Карпатського регіону володіють унікальним туристично-рекреаційним потенціалом, зокрема природними ресурсами і насиченою екосистемою, які мали б сприяти розвитку індустрії туризму та рекреації. Натомість ці переваги використовуються неефективно. Наведене вище обґрунтовує необхідність виявлення та дослідження чинників, які б підвищили ефективність застосування

туристичного і рекреаційного потенціалу гірських районів західних регіонів України. Необхідно обґрунтувати заходи, які забезпечать зростання соціально-економічних показників, дадуть поштовх активізації підприємницької діяльності у туристичному бізнесі, сприятимуть розвитку інфраструктури, підвищенню зайнятості, дадуть стабільні надходження до місцевих бюджетів та покращать якість життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ході опрацювання інформаційних джерел особливу увагу приділили вивченню законодавчої бази, яка стосується гірських населених пунктів України та дослідженню нинішньої політики уряду щодо розвитку туризму. Так, необхідність державної підтримки розвитку туристичної галузі у гірських районах країни визначено у законі України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» (1995 р.). Даним нормативно-правовим актом передбачено, що «...для забезпечення соціально-економічного розвитку населених пунктів, яким надано статус гірських, держава гарантує фінансування заходів для розвитку та використання туристичних, рекреаційних і лікувальних можливостей гірського регіону» [1].

Більшість опрацьованих джерел присвячені теоретичним аспектам піднятої проблематики. Зокрема, Т. Абрамова, В. Євдокименко у своїх наукових працях класифікують та характеризують рекреаційно-туристичні ресурси України та окремих її регіонів. Науковці Ю. Зінко та І. Сміль висвітлюють організаційні моменти туристичної діяльності в країні, а у публікації В. Гетьмана і Ф. Заставного розглянуто ключові проблеми розвитку туристичної галузі держави. Досліджували регіональні рекреаційні комплекси, аналізували їх рекреаційно-туристичний потенціал, оцінювали ефективність його використання, залучення інвесторів, як вітчизняних, так й іноземних, такі науковці як І. Бланк, Е. Брігхем, М. Герасимчук, Л. Гітман, Б. Губський, Д. Джонк, М. Долішній, Я. Живицький, В. Кравців, М. Крачило, Л. Лазебник, А. Махмудов, Н. Недашківська, Й. Петрович, І. Продіус, М. Прокопенко, П. Рогожин, М. Чумаченко, О. Шаблій та інші.

Особливостям і перспективам розвитку туризму та рекреації в Карпатському регіоні присвячені публікації І. Черніної, Н. Гук, М. Вачевського, П. Жука та В. Кравціва.

Мета статті (постановка завдання). Гірські райони Карпатського регіону мають всі передумови для розвитку туристично-рекреаційного бізнесу на основі ефективного використання наявного потенціалу. На даному етапі актуалізувалася потреба у виявленні та дослідженні основних проблем, які перешкоджають цьому. Тому мета статті – на основі вивчення перешкод розвитку туризму і рекреації Карпатського регіону, розробити дієві пропозиції, реалізація яких дасть поштовх розвитку туризму і рекреації через активізацію туристичного бізнесу у гірських районах Українських Карпат. На нашу думку, це сприятиме формуванню їх привабливого туристичного іміджу, і, своєю чергою, залученню інвестиційних потоків для реалізації проектів у сфері туризму та рекреації, а у перспективі, забезпечить

соціально-економічний розвиток Карпатського регіону та підвищить якість життя місцевого населення.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Туризм – одна з найприбутковіших галузей світової економіки, оскільки забезпечує суттєву дохідну частину до бюджетів понад 40 країн, сприяє підвищенню показників зайнятості, адже кожний п'ятнадцятий працівник у світі працевлаштований саме у туристичній сфері. Всесвітня туристична організація, у результаті власних досліджень, оприлюднила дані, згідно яких майже 10% виробленого у світі валового продукту – від туризму, включаючи міжнародний туризм, частка якого приблизно 6% сукупного доходу країн світу від загального обсягу світового експорту та близько 3% – від світового експорту послуг.

Крім того, статистика підтверджує той факт, що сфера туризму та рекреації має всі перспективи для розвитку. Так, на Парламентських слуханнях 6 квітня 2016 р. на тему «Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку інвестиційної привабливості України», наголошувалося, що вже до 2030 року кількість міжнародних туристичних відвідувань зросте з 582 мільйонів у 2015 році до 1,8 мільярда у 2030 році [2]. Але маючи великий туристично-рекреаційний потенціал, Україна у 2015 році не потрапила у рейтинг країн, привабливих для туризму. Його лідерами стали Іспанія, Франція та Німеччина.

Дослідження показали, що у 2015 році бренд «Україна» опустився на 68-ме місце, яке оцінили в 44 мільярди доларів США, хоча у 2014 році займав 53-тє позицію, оцінену у 80 мільярдів доларів США. Варто додати, сходінку кожної держави у загальному рейтингу ста країн світу визначають за вартістю бренду за чотирма напрямками: туризм, людський капітал, продукти та інвестиції.

Не дивлячись на зниження позиції національного бренду, туристично-рекреаційна сфера в Україні залишається перспективною і необхідно забезпечити комплекс дієвих заходів, аби пришвидшити темпи розвитку галузі, підвищити якість надання послуг, щоб приймати частину світового потоку. Це, своєю чергою, може стати джерелом наповнення як державного, так і місцевих бюджетів і сприяти економічному піднесенні депресивних гірських районів та й розвитку країни.

Після того як туристичні потоки до Криму припинилися внаслідок анексії півострова, підвищилася увага туристів до Українських Карпат. Про це свідчить статистика відвідуваності областей Карпатського регіону України. Так, за останні три роки практично у всіх західних областях країни, зафіксовано значне зростання кількості туристів. До прикладу, для Львівської області цей показник склав 10%, для Закарпатської області – 28%. Найбільший відсоток зростання кількості обслуговуваних туристів серед областей Карпатського регіону зафіксовано у Івано-Франківській області – 173% у 2015 році порівняно з 2013 роком [3].

Потужний туристично-рекреаційний потенціал у поєднанні з вигідним географічним розташуванням,

досить розвинутою транспортною мережею може забезпечити гірським районам Карпатського регіону стаке зростання економічних показників. Тому туризм та рекреація визначений і затверджений у відповідній програмі, як пріоритетний напрям розвитку кожного з них.

Аби окреслити перспективи соціально-економічного зростання гірських районів західних регіонів України проаналізуємо потенціальні можливості для розвитку туристично-рекреаційної галузі.

По-перше, природні ресурси гірських районів – унікальні. Так, на території Карпатського регіону понад 800 джерел мінеральних вод. Більшість з них освоєні і використовуються для оздоровлення 7 мільйонів чоловік на рік. Багатий край і на лікувальні грязі, які разом зі сприятливим кліматом забезпечують потік відвідувачів до рекреаційних закладів Карпатського регіону до 8 мільйонів у рік. Причому, одноразова гранична рекреаційна місткість сягає двох мільйонів відпочивальників і майже 12 мільйонів туристів «вихідного дня» [4].

По-друге, гірські ландшафти Українських Карпат сприяють розвитку активного туризму. Найпопулярнішими на сьогодні є такі його різновиди як гірськолижний туризм, альпінізм, гірський пішохідний та спортивний туризм, рафтинг, річковий сплав, кінний туризм, спелеотуризм, гірський велотуризм, дельтапланеризм, мото- та автотуризм. Варто додати, Карпатський регіон має значний потенціал для розвитку гірськолижного спорту, оскільки альтернатив такої якості надання послуг в Україні наразі не має [5].

По-третє, Карпатський регіон знаходиться у центрі Європи. Вигідне географічне розміщення сприяє збільшенню потоку туристів. У цьому контексті варто проаналізувати транспортну доступність областей. До прикладу, Львівщиною проходять три міжнародних транспортних коридори: Берлін-Дрезден-Вроцлав-Львів-Київ; Трієст-Любляна-Бухарест-Будапешт-Львів та Європа-Азія. У Закарпатті прокладено Критський маршрут та траса Лісабон-Трієст-Любляна-Будапешт-Київ-Волгоград, а також залізничні і річкові мережі у напрямку Європи та Азії, які перетинаються з міждержавним транспортним коридором Балтійське море – Чорне море, а саме Гданськ-Одеса, що забезпечує зручне транспортування відвідувачів і вантажів по Європі.

Сусідство Карпатського регіону з п'ятьма країнами-членами ЄС сприяють розширенню географії туристів та збільшенню їх кількості. Так, прикордонні області межують з такими державами:

- у Закарпатській області облаштовано 16 пунктів пропуску та митних постів з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією, з яких 9 із статусом міжнародних, 6 – міждержавних та 8 пунктів спрощеного переходу, а також діє міжнародний повітряний пункт перетину кордону – аеропорт «Ужгород»);

- на території Львівщини діє 8 міжнародних пунктів перетину кордону з Польщею, 4 з них автомобільні, решта – залізничні. Крім того, є міжнародний повітряний пункт перетину кордону –

аеропорт «Львів»);

- хоча Івано-Франківська область межує з Румунією та не має жодного облаштованого пункту перетину кордону, зате функціонує міжнародний повітряний пункт перетину кордону – аеропорт «Івано-Франківськ»);

- Чернівецька область межує з Румунією та Молдовою, для перетину кордону є 19 пунктів, з яких 10 мають міжнародний статус та один міждержавний, також діє міжнародний повітряний пункт перетину кордону – аеропорт «Чернівці» [5].

По-четверте, унікальний рельєф та насичена екосистема Українських Карпат, на противагу іншим туристичним регіонам країни, може зацікавити туристів у всі пори року. Тому відсутність ознак сезонності туристичного бізнесу має сприяти збільшенню пропозиції туристично-рекреаційних послуг. Варто додати кілька статистичних даних. 28,8% – така частка Карпатського регіону за кількістю туристів та екскурсантів, що обслуговуються туроператорами та турагентами, а це майже вдвічі більше за частку Кримського туристичного регіону, позиція якого на рівні 14,9%. До слова, найбільше екскурсантів – 342 тисячі – відвідало Івано-Франківщину [6].

По-п'яте, матеріально-технічна база для розміщення відвідувачів Карпатського регіону є достатньою. Так, готелів та інших засобів розміщення у регіоні близько 800, для порівняння у Криму приблизно 650, але номерні фонди Карпатського та Кримського регіонів майже не відрізняються: 14925 та 14407 відповідно [7]. Так, за кількістю санаторно-курортних та оздоровчих закладів тривалого перебування Карпатський регіон поступається решті основних туристичних регіонів України, зокрема в 4 областях Карпатського регіону функціонують 208 закладів. Для порівняння у Причорноморському регіоні – 632; у Кримському – 543; у Приазовському – 449 санаторно-курортних закладів [7]. Але Карпатський регіон має значний потенціал неосвоєних природних ресурсів з лікувальними властивостями, розробка яких сприятиме відкриттю нових закладів. Також варто згадати про недіючі санаторно-курортні заклади, які можна реанімувати і використовувати за призначенням.

По-шосте, західні регіони України славляться пам'ятками історії, культури та архітектури. У гірських районах збережена самотня культурна та духовна спадщина, етнічні звичаї, обряди, народні промисли, серед яких лозоплетіння, різьба по дереву, ткацтво, плетіння з соломи, традиційне вівчарство, автентична кухня тощо. Причому кожен з гірських районів має особливий та неповторний етнічний фольклор, що формує позитивний туристичний імідж, який приваблює туристів та може сприяти залученню інвестицій.

Варте уваги, що на території Карпатського регіону, під державною охороною понад 6 тисяч пам'яток архітектури IX-XX ст., які знаходяться у таких містах: Львів, Підгірці, Галич, Ужгород, Мукачево, Хотин, Чернівці та інших. Всесвітньо відомими є пам'ятки дерев'яної архітектури XIV-XIX ст. та археології.

По-сьоме, для гірських районів Карпатського регіону характерний високий рівень безробіття, оскільки гірські рельєфи та природні кліматичні чинники ускладнюють умови функціонування підприємств, а також проживання та ведення присадибного господарства. Відсутність стабільної роботи, низький рівень освіти та матеріального добробуту жителів гірських районів Українських Карпат спонукає людей їхати на заробітки. Тому, за необхідності, населення, яке проживає у гірській місцевості, а це 20% від загальної їх кількості у чотирьох областях Карпатського регіону (1,3 мільйони), можна залучити до роботи у туристично-рекреаційній сфері.

І останнє, восьме, оскільки закон України «Про туризм» (15.09.1995 р.) унормував його як «...один з пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки», розвиток туристично-рекреаційної сфери апіорі є пріоритетним для регіонів. Не виключення і Карпатський регіон, де туризм та рекреація традиційно залишаються серед найбільш перспективних сфер економіки, адже для їх розвитку є всі необхідні ресурси та передумови.

Розглянемо основні проблеми, які стоять на шляху ефективності використання наявного туристично-рекреаційного потенціалу гірських районів західних регіонів України:

1. Завдяки моральному та фізичному зносу матеріально-технічний стан закладів туристично-рекреаційної інфраструктури незадовільний, а рівень послуг не відповідає європейському та світовому. Крім того, занедбані пам'ятки культури та архітектури формують негативний імідж територій, а цим відштовхують потенційних туристів від здійснення повторних візитів та рекомендації мандрівок своїм знайомим.

2. Неякісна інфраструктура, зокрема комунальна, виробнича, фінансова, комунікаційно-інформаційна, особливо транспортна. Незважаючи на достатню щільність автомобільних доріг у гірських районах західних регіонів України, стан дорожнього полотна поступається європейській якості і, відповідно, створює негативний імідж та стримує розвиток в'їзного автомобільного та автобусного туризму, а також внутрішнього туризму. У гірських районах практично відсутня інфраструктура зв'язку – туристи нарікають на відсутність або поганої якості доступ до Інтернету. Придорожня інфраструктура теж «бажає кращого». У сукупності ці фактори стримують потенційних туристів здійснювати подорожі власним транспортом. Не сприяє цьому і відсутність щільної мережі фінансово-банківських установ та банкоматів, далеко не всі заклади туристично-рекреаційного спрямування надають своїм відвідувачам можливість розрахунку електронними банківськими картками.

3. Недостатній рівень забезпечення професійними кадрами західних регіонів України у галузі туризму і рекреації. Жоден з 130 вишів Карпатського регіону не готує фахівців у галузі, до прикладу, «зеленого» туризму, культурного туризму, організаційного та фінансового менеджменту туристично-рекреаційної сфери.

4. Недостатня увага з боку держави до

населення, яке проживає у гірській місцевості. Так, на депресивних територіях гірських районів західних регіонів України законодавством України визначені такі гарантії соціального захисту населення [9] як доплати на рівні 20% пенсіонерам та 25% працівникам бюджетної сфери, доплати до ціни сільськогосподарської продукції, яка вироблена у місцевостях, що віднесені до гірських, плата за електроенергію громадянами у розмірі, що дорівнює платі за електроенергію у сільській місцевості. Зрозуміло, цього не достатньо для забезпечення нормального рівня життя місцевих. Тому активізація підприємницької діяльності у туристично-рекреаційній сфері на території гірських районів може стати одним із варіантів підвищення добробуту місцевого населення, збільшення зайнятості, розвитку інфраструктури.

5. Недостатнє інформаційно-маркетингове забезпечення просування туристичних та інвестиційних можливостей гірських районів західних територій України. Практично кожен гірський регіон займається промоцією власного туристично-рекреаційного потенціалу самотужки. Але не всі місцеві громади за браком коштів у місцевих бюджетах спроможні фінансувати подібні заходи.

Нерозвинена мережа туристично-інформаційних центрів, недостатня кількість презентацій туристично-рекреаційних можливостей чи окремих підприємств туристичної галузі гірських районів Карпатського регіону на різних всеукраїнських та міжнародних туристичних та інвестиційних заходах, у календарях тощо – одна з проблем сучасності, яка стримує розвиток туризму і потребує вирішення.

Але одна з найбільших проблем – відсутність фінансування з боку держави, адже у 2015 та 2016 роках у Державному бюджеті України жодної копійки на розвиток туризму не передбачено. На противагу, європейські країни в середньому на розвиток туризму виділяють від 10 до 50 мільярдів євро на рік, що в 200 разів більше, ніж Україна. Зокрема, Франція – 52,9 мільярда євро, Польща – 10,4 мільярда євро [8].

Розраховувати на власні джерела – теж не вихід, адже вітчизняні інвестори не спішають вкладати кошти у туристично-рекреаційну сферу. Тому не дивно, що у 2011-2015 роках 45% підприємств сфери туризму були нерентабельними. Найбільша кількість збиткових підприємств була у сфері мистецтва, спорту, розваг та відпочинку. Проте при здійсненні інвестиційної діяльності в країні саме власні кошти залишаються для вітчизняних підприємств основним джерелом фінансування (63,3%).

Банківське кредитування на сьогодні теж не здатне забезпечити потребу у фінансових ресурсах, що пов'язано, перш за все, з кризою банківської системи в Україні. Так, загальна сума наданих кредитів на інвестиційні потреби у 2015 році становила 98,6 мільярда гривень, з них у сфері туризму – приблизно 1,25%, що на 6% нижче показника 2014 року.

Ситуація із залученням іноземних інвесторів теж має негативну тенденцію. Якщо говорити мовою цифр, то обсяг прямих іноземних інвестицій у розвиток сфери туризму станом на 1 січня 2016 року становив лише 470,5 мільйона доларів, або менше 1%

загального обсягу іноземних інвестицій в економіку України. Для порівняння, у 2015 році загальні капітальні інвестиції у туристичній сфері сягали майже 2 мільярдів гривень. Зрештою, впродовж 2011-2014 рр., їхня частка становила в середньому 1,25% загального обсягу по країні. У 2015 році цей показник знизився до 0,8%. Найменший потік грошей попрямував у обсязі 0,39% до підприємств з тимчасового розміщення і організації харчування, 0,37% отримали підприємств мистецтва, спорту, розваг та відпочинку. Зрозуміло, що такий рівень фінансування недостатній, адже у світі цей показник складає близько 4,5% загального обсягу інвестицій [9].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Основна причина неефективності використання наявного туристично-рекреаційного потенціалу гірських районів західної України – розвиток сфери туризму фактично так і не став пріоритетним, як анонсувалося у програмах розвитку регіону, а на рівні держави не отримав відповідної фінансової та організаційної підтримки. Крім того, дії влади у цьому напрямку носять безсистемний характер.

Для підвищення інвестиційної привабливості туристично-рекреаційної сфери з метою активізації фінансування підприємств пропонуємо такі заходи:

- розробити та затвердити єдину стратегію розвитку туризму на рівні держави, а на рівні регіонів розробити комплексні програми з використанням системного підходу;
- створити у гірських депресивних районах при органах місцевої влади відділи чи інші неприбуткові структури для приваблення інвесторів, у тому числі й іноземних, а на їх базі – туристичні центри;
- запроваджувати освітні програми туристичного спрямування, аби розширити фінансову грамотність та максимально поінформувати представників закладів туризму та рекреації про можливості використання наявного потенціалу;
- більше висвітлювати туристичні переваги України в іноземних засобах масової інформації;
- переглянути позицію уряду у напрямку сприяння здійснення інвестиційної діяльності для вітчизняних та іноземних інвесторів, скасування практики оподаткування грошових коштів при

внесенні акціонерного капіталу в іноземній валюті, запровадження інвестиційних податкових канікул у пріоритетних регіонах або щодо окремих туроб'єктів, звільнення від оподаткування ввезених на митну територію України устаткування, обладнання та інших засобів, необхідних для реконструкції, модернізації чи створення нового об'єкта туристичної інфраструктури;

- створити умови для спрямування грошей українських трудових мігрантів, яких значна кількість у гірських районах західної України, на розвиток туризму та рекреації;

- забезпечити якісними кадрами туристично - рекреаційні заклади шляхом підготовки фахівців, які б спеціалізувалися, наприклад, у галузі зеленого туризму, культурного туризму, у сфері туристичного обслуговування;

- сприяти розробці інвестиційних проектів у сфері туризму та рекреації на регіональному рівні. Для реалізації яких застосовувати інноваційні інструменти фінансового забезпечення інвестиційних проектів, такі до прикладу, як муніципальні або корпоративні інфраструктурні облигації;

- продовжувати розвивати у гірських районах західних регіонів уже налагоджену співпрацю з іноземними партнерами у туристичній галузі, зокрема у сфері зеленого, екологічного та агротуризму. До прикладу, Швейцарсько-український проект FORZA, який успішно діє на Закарпатті, забезпечує розвиток туризму на базі лісових екосистем, а також працює у напрямку запровадження кластерної моделі ведення бізнесу у всіх областях Карпатського регіону [10]. Досвід показує, кластерна форма розвитку туристичної сфери у гірських районах західної України – одна з найефективніших, тому повинна і надалі розвиватися.

Запропоновані заходи на місцевому рівні сприятимуть ефективному використанню наявного туристично-рекреаційного потенціалу гірських районів західних областей та й усієї країни, розширить можливості залучення туристів у Карпатський регіон за рахунок диверсифікації асортименту та підвищення якості туристичних послуг, а, отже, забезпечить зростання зайнятості і добробуту місцевого населення.

Перспективами подальших досліджень є розробка механізму практичної реалізації запропонованих заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» (1995 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/>
2. Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку інвестиційної привабливості України. Парламентські слухання 6 квітня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/s
3. Черніна І. В. Міжнародний туризм як фактор соціально-економічного розвитку України: регіональний аспект. автореф.... дис. к.е.н. / І. В. Черніна. – Донецьк, 2010. – 22 с.
4. Механізми забезпечення ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу гірських районів західних регіонів України [Електронний ресурс] // Матеріали Національного інституту стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1178/>
5. Туристична діяльність в Україні у 2013 році: Статистичний бюлетень / Відповід. за вип. І. В. Калачова. –

Державна служба статистики України. – Київ. – 2014. – 76 с.

6. Кравців В. С. Рекреаційна політика Карпатського регіону / В. С. Кравців, В. К. Євдокименко, М. М. Габрель. – Чернівці: Прут, 2005. – 68 с.

7. Гук Н. А. Перспективи розвитку міжнародного туризму в Карпатському регіоні [Електронний ресурс] / Н. А. Гук. – Режим доступу: http://tourlib.net/statisti_ukr/guk2.htm

8. Вачевський М. В. Розвиток рекреаційної сфери в Карпатському регіоні / М. В. Вачевський, О. М. Свінцов, В. Ф. Кузнецов // Український бальнеологічний журнал. – 2014. – №1. – С. 99-104.

9. Лист Міністерства праці та соціальної політики України №218/13/84-10 від 04.03.2010 р. «Щодо визначення статусу особи, яка проживає та працює на території населеного пункту, якому надано статус гірського» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uapravo.net/akty/ministerstva-osnovni/akt8tlug4h.htm>.

10. Кластерний аналіз лісового сектору Карпатського регіону України та рекомендації для кластерного менеджменту. Скорочений звіт 2008. – Ужгород: FORZA, 2008. – 34 с.

Ковальчук Ирина Евгеньевна

ТУРИСТИЧЕСКО-РЕКРЕАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ГОРНЫХ РАЙОНОВ УКРАИНСКИХ КАРПАТ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Статья посвящена анализу туристическо-рекреационной привлекательности горных районов Украинских Карпат, которые охватывают западные регионы Украины и формируют Карпатский регион, к которому входят Львовская, Черновицкая, Закарпатская и Ивано-Франковская области. Большинство населенных пунктов горных районов депрессивные и имеют ограниченные перспективы для социально-экономического развития, в частности в результате отдаленности от административных и промышленных центров, специфических климатических условий и особенностей географического положения. При этом горные районы Карпатского региона характеризуются наличием уникальных туристических, рекреационных, природных ресурсов и богатой экосистемой, следовательно, владеют ресурсным потенциалом для развития туризма и рекреации, что на сегодня используется малоэффективно. Тема статьи является актуальной, поскольку возникла потребность в изучении мероприятий, которые будут способствовать эффективному использованию туристическо-рекреационного потенциала горных районов западных регионов Украины. Реализация данных мероприятий обеспечит стабильное социально-экономическое развитие, рост деловой активности и предпринимательской инициативы, развитие туристического бизнеса, деловой и коммуникационной инфраструктуры, увеличение занятости, рост поступлений в местные бюджеты и повышение качества жизни населения. Цель статьи заключается в обосновании предложений, которые будут содействовать развитию туризма и рекреации, а также активизации туристического бизнеса в горных районах украинских Карпат. При проведении исследования использованы общенаучные методы, в частности, такие как анализ, синтез, абстрагирование, систематизация, обобщение, а также методы эмпирического исследования: наблюдение, оценивание, сравнение. Особенное внимание в статье уделено исследованию основных проблем, которые препятствуют эффективному использованию имеющегося на территории горных районов западных регионов Украины туристическо-рекреационного потенциала и, на этой основе, предложены мероприятия, направленные на повышение уровня финансового, кадрового и информационного обеспечения туристическо-рекреационного бизнеса, а также формирования привлекательной инвестиционной среды, для реализации проектов в сфере туризма и рекреации, что в перспективе будет содействовать социально-экономическому развитию Карпатского региона. Перспективами дальнейших исследований является разработка механизма практической реализации предложенных мероприятий.

Ключевые слова: туристическо-рекреационный потенциал, проблемы, инфраструктура, инвестиции, перспективы, развитие.

Koval'chuk Iryna Y.

TOURISM AND RECREATION POTENTIAL OF MOUNTAINOUS AREA OF UKRAINIAN CARPATHIANS: PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

The paper analyzes tourist and recreational attractiveness of mountain areas of Ukrainian Carpathians, which cover the western regions of Ukraine and form the Carpathian region, which includes Lviv, Chernivtsi, Transcarpathian and Ivano-Frankivsk region. Most settlements of mountainous areas are depressed and have limited prospects for social and economic growth, in particular due to the remoteness of administrative and industrial centers of specific climatic conditions and geographic location features. These mountainous areas of the Carpathian region are characterized by unique tourism and recreation, natural resources and rich ecosystem, have the resource potential for tourism and recreation, which today is used not efficiently enough. The theme of the article is relevant because there is a need to study measures that promote the efficient use of tourist and recreational potential of mountainous regions of the western regions of Ukraine, the implementation of which will ensure sustainable social and economic development, growth of business activity and entrepreneurship, development of tourism, business and communication infrastructure, increase of employment, increase of local revenues and improvement of quality of life. The purpose of the article is to substantiate proposals that will promote tourism and recreation and revitalization of tourism in the mountainous regions of Ukrainian Carpathians. General scientific methods have been used in the study, in particular, such as analysis, synthesis, abstraction, systematization, generalization and empirical research methods: observation, evaluation, comparison. Special attention in the article is given to the investigation of major problems hindering the efficient use of existing

tourism potential on the territory of the mountainous areas of western regions of Ukraine and, on this basis, the measures aimed at improving the financial, personnel and information support of the tourism business have been proposed, and also creating an attractive investment environment for projects in tourism and recreation, which in the long run contribute to social and economic development of the Carpathian region. A prospect for further research is to develop a mechanism for the practical implementation of the proposed measures.

Keywords: *tourist and recreational potential problems, infrastructure, investment prospects and development.*

Одержано 10.09.2016 р.

УДК 330.322.014

Лендел Оксана Михайлівна,
аспірант кафедри фінансів,
Мукачівський державний університет

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто інвестиції як важливий фактор соціально-економічного розвитку регіону та як складову економічної стратегії розвитку України загалом. Залучення інвестицій сприяє економічному та соціальному зростанню регіону, впровадженню новітніх технологій, підвищенню ефективності та якості виробництва, створенню якісного людського капіталу. Метою статті є аналіз інвестиційної активності в регіоні. Для вирішення поставлених завдань у статті використано такі методи наукового дослідження: аналіз, синтез та порівняння, метод розрахунку. Визначено основні типи підприємств, у рамках яких здійснюється інвестування на міжнародному рівні (дочірня компанія, асоційована компанія, підприємство-партнер). Також розглянуто важливість використання локальних переваг регіону для підвищення інвестиційної привабливості та основні чинники, що визначають інвестиційний клімат (наявність ресурсів, розвиток інфраструктури, відкритість регіону для зовнішньоекономічних відносин, стан регіональної економічної політики, значні розміри споживчого ринку, рівень злочинності, кліматичні умови, рівень освіти, рівень валового регіонального продукту). Проаналізовано обсяги залучення прямих іноземних інвестицій у регіон за останні роки. За 2014-15 рр. встановлено істотне зменшення у надходженні інвестицій у порівнянні з попередніми роками. Найбільші надходження спостерігаються у таких сферах, як промисловість та транспортна діяльність. Інвестиційна активність зосереджена біля основних міст регіону, тобто нерівномірно. Виявлено переваги та недоліки залучення іноземних інвестицій та потенційні можливості регіону. Досліджено напрями державного сприяння розвитку іноземного інвестування. Теоретичною основою є наукові праці вітчизняних та іноземних вчених, а також дані Управління статистики, на основі яких проаналізовано обсяги прямих іноземних інвестицій за роками, за видами економічної діяльності, їх територіальний розподіл та темпи зростання у порівнянні до попередніх років. Подальшого дослідження потребують питання вдосконалення правової та нормативної бази ефективності залучення та використання іноземних інвестицій, а також кроки щодо створення позитивного іміджу регіону на міжнародному рівні.

Ключові слова: інвестиції, прямі іноземні інвестиції, регіон, розвиток, інвестиційна привабливість, інвестиційний клімат.

ВСТУП

Постановка проблеми. Стимулювання соціально-економічного розвитку регіону значною мірою залежить від залучення та раціонального використання інвестицій (акціонерного капіталу) – внутрішніх та зовнішніх. Прямі іноземні інвестиції не тільки сприяють зміцненню економіки, підвищують конкурентоспроможність як регіону, так і країни загалом, але й покращують міждержавні відносини з країнами-інвесторами. Використовуючи досвід економічно розвинутих країн, можна підвищити не тільки фінансові показники, але й вийти на якісно

новий рівень соціально-економічного розвитку регіону.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Аналіз наукових праць показав, що питання іноземного інвестування є актуальним не тільки в Україні, але й багатьох закордонних країн. Цю тему висвітлювали такі вчені, як Л. Т. Веллс, К. Девідсон, Д. Шнайдер, Г. Райтер, В. Вудрафф, Г. Шварценберг. Л. Т. Веллс провів аналіз зростання обсягу іноземних інвестицій у країни Третього Світу, які стали не лише джерелами сировини, але й виробниками та споживачами високоякісної, високотехнологічної продукції. Наведені фактори, що впливають на

рішення інвесторів створювати спільні або дочірні підприємства, а не лише експортувати чи укласти ліцензійні угоди [1]. К. Девідсон розкрив вплив іноземних інвестиційних стандартів на забезпечення благополуччя та збільшення зайнятості населення приймаючої країни [2]. Питання залучення іноземних інвестицій розглядали такі вітчизняні науковці, як І. Боднар, О. Ковальчук, С. Захарін, О. Гаврилук, Т. Гринів. І. Боднар визначив основні проблеми залучення іноземних інвестицій в Україну на сучасному етапі, розглянув причинно-наслідкові зв'язки між інвестиціями та їх очікуваними наслідками – підвищення рівня виробництва, якості продукції, зростання ВВП [3]. О. Ковальчук, А. Пересада здійснили моніторинг інвестиційних процесів в Україні, визначили форми інвестування та можливості їх впровадження [4, 5]. С. Захарін визначив перспективи інтеграції України у міжнародний інвестиційний ринок [6]. Т. Гринів дослідив стан та перспективи розвитку іноземного інвестування в умовах кризи [7].

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз зовнішньоекономічної інвестиційної діяльності Закарпатської області на основі статистичних даних, визначення основних факторів, що впливають на інвестиційну активність.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Термін «інвестиції» згідно Закону України «Про режим іноземного інвестування» трактується таким чином: «Іноземні інвестиції – цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку та (або)

досягнення соціального ефекту»; а «підприємство з іноземними інвестиціями» – «...підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному капіталі якого, за його наявності, становить не менше ніж 10 відсотків [8]».

Виділяють три основні типи підприємств з іноземними інвестиціями, різниця між якими – лише у їх частці [9]:

– дочірня компанія – підприємство, де інвестор контролює більше 50% голосуючих акцій;

– асоційована компанія – підприємство, в якому інвестор контролює не менше ніж 10% голосуючих акцій, але не більше 50%;

– підприємства-партнери – це підприємства, які або взагалі не володіють акціями один одного, або володіють ними в кількостях, не достатніх для того, щоб впливати в рамках відносин прямого інвестування, проте мають загальну материнську компанію.

Щороку компанія BDO International публікує рейтинг інвестиційної привабливості світових країн «International Business Compass», за 2015 рік місце України в ньому піднялось на 20 позицій, що за умов теперішньої політичної та економічної нестабільності є дуже хорошим показником. Україна в цьому рейтингу розташовується на 89 місці та входить до числа країн, які показали найкраще річне зростання, нарівні з Білорусією та Латвією, у порівнянні з 2014 роком, де наша країна займала аж 109 місце [10].

Інформація щодо основних країн-інвесторів наведена в табл. 1 [11]

Таблиця 1

Прямі іноземні інвестиції з країн світу в економіку України [11]

Країни-інвестори	Обсяги прямих інвестицій на 01.10.2015 р. (млн. дол. США)	У % до підсумку
Усього, у тому числі	43949,4	100,0
Кіпр	12187,6	27,7
Нідерланди	5702,0	13,0
Німеччина	5460,4	12,4
Російська Федерація	2962,8	6,7
Австрія	2639,6	6,0
Велика Британія	1948,7	4,4
Віргінські Острови (Брит.)	1863,3	4,2
Франція	1547,2	3,5
Швейцарія	1369,5	3,1
Італія	969,1	2,2
Польща	793,4	1,8
США	704,9	1,6
Угорщина	565,1	1,3
Беліз	551,4	1,3
Інші країни	4684,4	10,8

Найбільше інвестицій надійшло до таких регіонів України: Київської, Дніпропетровської, Харківської, Львівської, Одеської, Запорізької, Полтавської, Івано-Франківської областей та до м. Київ (93,7% всіх залучених прямих іноземних інвестицій).

Такий розподіл капітальних та прямих іноземних інвестицій в окремі регіони не є рівномірним, наслідком чого є відмінність у соціально-економічному розвитку регіонів та подальше збільшення розриву у їх функціонуванні [10].

Так, наприклад, на Закарпатську область інвестицій у порівнянні з іншими областями України припадає лише мала частина від обсягу усіх іноземних (табл. 2).

Таблиця 1

Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) за регіонами України [11]

Регіон	Обсяг на 1 січня					На 31.12.2014 р.
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	
Усього	39175,7	43836,8	48991,4	53679,3	57056,4	45916
м. Київ	19225,1	21831,6	24907,7	27278,1	28693	22733
Дніпропетровська	7054,1	7495,1	8208,2	8432,3	9064	7758,7
Харківська	2082,7	2716,9	2814,3	2174,3	2131,9	1726
Київська	1525,4	1611,1	1751,7	1835,2	1988,5	1653,8
Львівська	1198,6	1254,6	1387,8	1637,8	1701,4	1374,9
Одеська	1042	1107,3	1220,5	1629,1	1671,7	1432,5
Запорізька	916,2	952,8	987,6	1077,6	1125,4	885,2
Закарпатська	363,7	364,4	348,5	406,4	437,5	376,6
Чернівецька	61,8	61,9	61,9	64,2	80,2	68,7

Закарпатська область має сприятливе геополітичне положення та займає активну позицію у сфері транскордонного співробітництва, тому має всі передумови для того, щоб стати центром торгівельно-економічних, ділових та міжрегіональних відносин. Подальше залучення коштів іноземних інвесторів ще більше активізує фінансово-економічні процеси в регіоні, забезпечує впровадження нових технологій, сприятиме розвитку малого і середнього бізнесу. Серед найбільших підприємств з іноземними інвестиціями на Закарпатті можна виділити: ТОВ «Флекстронікс», ТОВ «Джейбіл Україна», ТОВ «Фішер», ТОВ «Форшнер», ТОВ «БліцартПродукціон», ТОВ «Ядзакі Україна».

19,7 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) було вкладено за 2015 рік інвесторами в економіку Закарпатської області. На 31 грудня 2014 року обсяг внесених з початку інвестування в економіку області прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) становив 376,6 млн. дол. США, що на 13,9% менше обсягів інвестицій на початок 2014 року та у розрахунку на одну особу населення складає 300,0 дол. США. У 2014-2015 рр. спостерігається деякий спад у надходженні прямих іноземних інвестицій у порівнянні з попередніми роками (таб. 3) [12, 13].

Таблиця 3

Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в економіку області за роками [12, 13]

Обсяг на 1 січня (млн. дол. США)					На 31.12.2014 р.	На 01.10.2015 р.
2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.		
363,7	364,4	348,5	406,4	437,5	376,6	317,7

71,8 % загального обсягу акціонерного капіталу (інвестицій), а це 270,6 млн. дол. США, внесено з країн Європейського Союзу, з інших країн світу – 106,0 млн. дол. США (28,2%). Інвестиції надійшли з 48 країн світу. Основними країнами-інвесторами є Кіпр, Німеччина, Австрія, Японія, Польща, Нідерланди, США, на які припадає 71,0% загального обсягу всіх інвестицій [13].

301,8 млн. дол. США (80,1%) зосереджено на підприємствах промисловості, у т. ч. переробної – 298,9 млн. дол. США; добувної промисловості і розроблення кар'єрів – 1,2 млн. дол. США; водопостачання, каналізації, поводження з відходами – 1,3 млн. дол. США; з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 0,4 млн. дол. США. У підприємства з виробництва автотранспортних засобів, причепів та напівпричепів та інших транспортних засобів внесено 111,6 млн. дол. США прямих інвестицій; виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 34,0 млн. дол. США;

виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин та устаткування – 37,1 млн. дол. США; виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічну діяльність – 24,1 млн. дол. США. У транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності акумульовано 22,8 млн. дол. США (6,1%); операціях з нерухомим майном – 14,8 млн. дол. США (3,9%); тимчасовому розміщенні й організації харчування – 13,4 млн. дол. США (3,6%); у сфері оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів та мотоциклів – 10,1 млн. дол. США (2,7%) [13].

Обсяг прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності показано в табл. 4.

На кінець 2014 року борги підприємств Закарпатської області за позиками, торговими кредитами та іншими зобов'язаннями перед іноземними інвесторами становили 67,8 млн. дол. США.

Станом на 1 жовтня 2015 року обсяг прямих

іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) дещо зменшився та склав 317,7 млн. дол. США. Основні країни-інвестори: Нідерланди – 41,0 млн. дол. США (12,9%); Німеччина – 36,9 млн. дол. США (11,6%); Польща – 36,1 млн. дол. США (11,4%); Австрія – 32,5 млн. дол. США (10,2%); США – 28,2 млн. дол. США (8,9%); Угорщина – 20,1 млн. дол. США (6,3%); Італія

– 15,1 млн. дол. США (4,7%) [12].

Основна інвестиційна активність зосереджена біля найбільших населених пунктів регіону – Мукачева, Ужгорода, Берегова.

На рис. 1 показані темпи зростання обсягу прямих іноземних інвестицій по містах Закарпатської області.

Таблиця 4

Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в економіку області за видами економічної діяльності [13]

Вид економічної діяльності	Обсяг на 1 січня					На 31.12.2014 р.
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	
Усього	363688,8	364340,7	348456,6	406360,2	437538,7	376615
Сільське, лісове та рибне господарство	3091,4	1946,4	2005,6	4945,6	3157	2618,6
Промисловість	277474,1	273165	253213	302100,2	339851,1	301755,3
Будівництво	6056,4	8359,1	4223,6	3886,2	1938,3	2607
Оптова та роздрібна торгівля	10843,4	9071,8	15670	23608	15023,8	10103,6
Транспорт, поштова та кур'єрська діяльність	17032,7	24203,8	28878,5	30195,5	29161	22800,8
Тимчасове розміщення й організація харчування	9140,8	8925,4	16899,4	17317,9	18797,1	13379,1
Інформація та телекомунікації	1499,9	2424,6	338,4	252,6	253	192
Фінансова та страхова діяльність	149,7	183,1	177,8	179,3	55,9	50,1
Операції з нерухомим майном	34234,9	28839,8	17579,2	16217,1	18532,4	14801
Професійна, наукова та технічна діяльність	1130,5	270	2248,6	1363,3	1556,3	328,3
Адміністративне та допоміжне обслуговування	2603,3	6333	6449,5	6018,5	8970,1	7780,3
Охорона здоров'я та надання соц. допомоги	247,4	240,6	741,8	204,8	217,5	174,8
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	184,3	378,1	31,2	71,2	25,2	24,1

Залучення іноземних інвестицій у економіку має як переваги, так і недоліки. До переваг можна віднести: створення стратегічних альянсів між вітчизняними та зарубіжними підприємствами, використання іноземного досвіду організації та

управління, збільшення обсягів капіталовкладень, впровадження сучасних технологій у виробництво, підвищення рівня зайнятості населення та професійної кваліфікації кадрів, прискорення темпів структурної перебудови економіки.

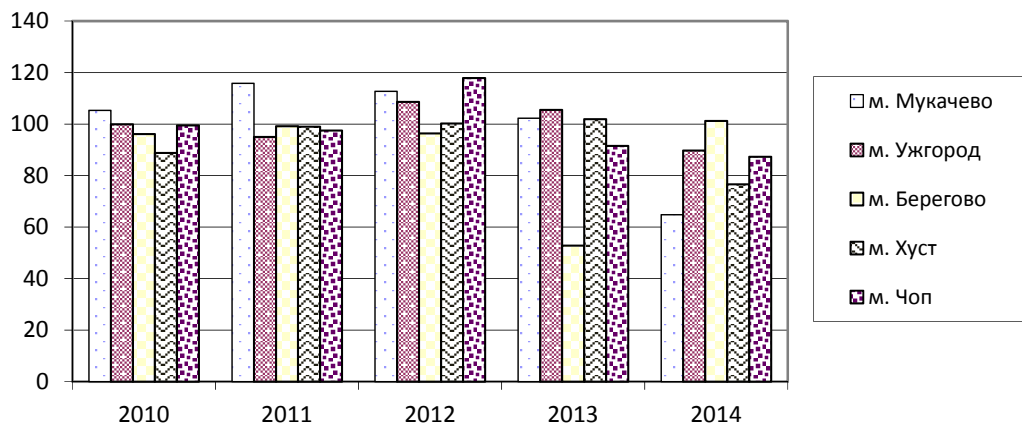

Рис. 1. Темпи зростання (зменшення) обсягу прямих іноземних інвестицій по містах Закарпатської області (у % до попереднього року) [13]

Недоліки – збільшення залежності від іноземного капіталу, трансферт частини прибутків за

кордон, жорстка експлуатація вітчизняних сировинних ресурсів, витіснення з ринку внутрішніх виробників та

постачальників [2].

Щодо економіки України, для якої характерні деформована галузева та просторова структура розподілу прямих іноземних інвестицій, особлива увага повинна бути приділена значенню локальних (місцевих) переваг як факторів, що визначають рішення інвесторів щодо напрямів і масштабів капіталовкладень. Локальні переваги можуть виступати в найрізноманітніших формах: у вигляді наявності ресурсів, пільгового податкового та митного режиму, значних розмірів споживчого ринку, розвиненої інфраструктури, соціально-культурної близькості і безлічі інших. Тому дуже важливо розглядати регіональні переваги регіонів України в аспекті залучення прямих іноземних інвестицій. Для цього представимо локальні переваги на рівні регіону у вигляді шести агрегованих груп, що впливають на рішення інвестора про здійснення вкладень в той чи інший регіон [9]:

- економічні (рівень заробітної плати, освіти, валового регіонального продукту);
- розвиток інфраструктури (соціальні, транспортні, інженерні засоби);
- інституційні (рівень злочинності, якість правової системи);
- відкритість регіону для зовнішньоекономічних відносин (розвиток зовнішньої торгівлі, міжнародні фінансові операції);
- географічні (клімат, наявність порту, відстань до столиці);
- регіональна економічна політика (інвестиційний рейтинг, обсяг внутрішніх приватних та державних інвестицій).

Ці всі фактори формують інвестиційний клімат регіону та впливають на рівень його інвестиційної привабливості. Інвестиційна привабливість регіону оцінюється за 5 категоріями: інвестиційний потенціал, інвестиційний клімат, інвестиційна активність, інвестиційні ризики, екологічна складова [14].

Для подальшого покращення інвестиційного клімату України загалом на сьогодні першочерговим є питання вдосконалення нормативно-правової та організаційної бази задля покращення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

У цьому напрямку вже здійснено наступні кроки [10]:

- створене відповідне правове поле для подальшого зростання обсягів іноземного інвестування

та розвитку державно-приватного партнерства. Законодавством України надано гарантії діяльності для інвесторів, покращено економічні та організаційні засади реалізації державно-приватного партнерства;

- до іноземних інвесторів на території України застосовується національний режим інвестиційної діяльності, тобто надано рівні умови діяльності з вітчизняними інвесторами, прямі іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації;

- задля підвищення захисту іноземних інвестицій Законом України від 16.03.2000 року № 1547 ратифікована Вашингтонська Конвенція 1965 року про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У результаті дослідження інвестиційних процесів регіону було визначено економічну ситуацію, що склалася за період останніх років, важливість розвитку та використання локальних переваг у створенні позитивного інвестиційного іміджу регіону, наведено певні кроки щодо покращення інвестиційного клімату, адже від успішного залучення та використання інвестицій залежить рівень соціально-економічного розвитку як регіону, так і країни в цілому. Іноземний капітал забезпечує економічну ефективність за допомогою підвищення технологічного рівня виробництва за рахунок використання передових новітніх технологій, підвищення якості продукції, створення нових робочих місць, дотримання стандартів, у тому числі екологічних. Використовуючи іноземний досвід, здійснюється підготовка робочих кадрів, проводяться відповідні тренінги – розвивається так званий людський капітал. Створюється конкуренція на внутрішньому ринку, що позитивно впливає на якість продукції, що виготовляється. Проте є чимало чинників, які не дають у повній мірі розкрити інвестиційний потенціал регіону і, тим самим, перешкоджають економічному зростанню – нестабільна політична та економічна ситуація, недостатня державна, в тому числі фінансова, підтримка інвестиційної діяльності, зосередженість інвесторів в певних регіонах. Вдосконалення потребує і нормативно-правова база, впровадження новітніх підходів до корпоративного управління, підвищення рівня життя населення. Ці питання і досі залишаються не визначеними та потребують подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Wells L. T. et al. Third world multinationals: The rise of foreign investments from developing countries //MIT Press Books. – 1983. – Т. 1.
2. Худавердієва В. А. Стратегія залучення іноземних інвестицій у економіку України / В. А. Худавердієва //Фінанси України. – 2010. – №. 6. – С. 62-71.
3. Боднар І. Р. Проблеми залучення іноземних інвестицій в Україну на сучасному етапі / І. Р. Боднар // Регіональна економіка. – 2009. – №. 4. – С. 62-70.
4. Ковальчук О. В. Формування та реалізація державної інвестиційної політики / О. В. Ковальчук // Проблеми науки. – 2004. – №. 12. – С. 16-17.

5. Пересада А. А. Інвестиційний процес в Україні / А. А. Пересада // К.: Лібра. – 1998. – Т. 392.
6. Захарін С. В. Перспективи інтеграції України у міжнародний інвестиційний ринок / С. В. Захарін // Фінанси України. – 2003. – № 9. – С. 102-112.
7. Іноземні інвестиції в Україні в умовах кризи: стан і перспективи розвитку / Т. Т. Гринів // Проблеми економіки та управління: [зб.наук.пр.] / відп.ред. Й.М. Петрович. – Л.: Вид-во Львів. політехніки, 2010. – С. 69-73.
8. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03. 1996 № 93/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80>
9. Богуславська С. І. Аналіз факторів залучення прямих іноземних інвестицій у регіони України / С. І. Богуславська // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015 – №4. – С. 674-678.
10. Стан інвестиційної діяльності в Україні [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>
11. Державна служба статистики України. Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Головне управління статистики в Закарпатській області. Статистична інформація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/statinfo.html>.
13. Статистичний збірник «Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності» / Головне управління статистики у Закарпатській області. За ред. Г. Д. Гриник. – Ужгород – 2015.
14. Петровська С. А. Оцінка інвестиційної привабливості регіону: методичний аспект / С. А. Петровська // Mechanism of Economic Regulation. – 2013. – № 2. – С. 113-126.
15. Корж М. А. Пряме іноземне інвестування в умовах фінансової глобалізації / М. А. Корж // Фінанси України. – 2011. – №12. – С. 61-76.
16. Davidson K. Strategic investment theories // Journal of Business Strategy. – 1985. – Т. 6. – № 1. – С. 16-28.

Лендел Оксана Михайловна

АНАЛИЗ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье рассмотрены инвестиции как важный фактор социально-экономического развития региона и как составная часть экономической стратегии развития Украины в целом. Определено, что привлечение инвестиций способствует экономическому и социальному росту региона, внедрению новых технологий, повышению эффективности и качества производства, созданию качественного человеческого капитала. Определены основные типы предприятий, в рамках которых осуществляется инвестирование на международном уровне (дочерняя компания, ассоциированная компания, предприятие-партнер). Также рассмотрена важность использования локальных преимуществ региона для повышения инвестиционной привлекательности и основные факторы, определяющие инвестиционный климат (наличие ресурсов, развитие инфраструктуры, открытость региона для внешнеэкономических отношений, состояние региональной экономической политики, размеры потребительского рынка, уровень преступности, климатические условия, уровень образования, уровень валового регионального продукта). Проанализированы объемы привлечения прямых иностранных инвестиций в регион за последние годы. За 2014-2015 годы установлено существенное уменьшение поступления инвестиций по сравнению с предыдущими периодами. Наибольшие поступления наблюдаются в таких сферах, как промышленность и транспортная деятельность. Инвестиционная активность сосредоточена возле основных городов области, то есть неравномерно. В статье выявлены основные преимущества и недостатки привлечения иностранных инвестиций, а также потенциальные возможности региона, рассмотрены направления государственного содействия развитию в отношении иностранного инвестирования. Целью статьи является анализ инвестиционной активности в регионе. Для решения поставленных задач в статье использованы такие методы научного исследования – анализ, синтез и сравнение, метод расчета. Результаты исследований приведены в таблицах и диаграмме. Теоретической основой являются научные труды отечественных и зарубежных ученых, а также данные Управления статистики, на основе которых проанализированы объемы прямых иностранных инвестиций по годам, по видам экономической деятельности, их территориальное распределение и темпы роста в сравнении с предыдущими периодами. Дальнейшего исследования требуют вопросы совершенствования правовой и нормативной базы по эффективности привлечения и использования иностранных инвестиций, а также шаги по созданию положительного имиджа региона на международном уровне.

Ключевые слова: инвестиции, прямые международные инвестиции, регион, развитие, инвестиционная привлекательность, инвестиционный климат.

Lendiel Oksana M.

ANALYSIS OF FOREIGN INVESTMENT ACTIVITY OF TRANSCARPATHIAN BUSINESS ENTITIES

The investment as important factor in the region's social and economic development has been considered in the article and as the part of the economic development strategy of Ukraine as a whole. Attracting investment contributes to economic and social growth of the region, introduction of new technologies, increase of production efficiency, creating quality human capital. The main types of international enterprises are a subsidiary, associate, business partner. Also the importance of local advantages of the region to increase the investment attractiveness and the main factors that determine the investment climate have been considered: the availability of resources, infrastructure, region's openness for foreign

economic relations, the state of regional economic policy, size of the consumer market, crime rate, climate, level of education etc. The volume of region's foreign direct investments in recent years has been analyzed. During 2014-2015 years, a significant decrease of direct foreign investments in comparison with previous years has been found. The largest flow observed in areas such as industry and transport operations. Investment activity is concentrated around the main cities of the region. Main advantages and disadvantages of attracting foreign investments and the potential of the region have been determined. The aim of the article is analysis of investment activity in the Transcarpathian region. The following general scientific methods have been used: analysis, synthesis and comparison, statistics and calculation method. The research results are presented in charts and diagram. Further research should concern the need to improve the legislative framework for attracting and effective use of foreign investment, create specific steps to build a positive international image of the Transcarpathian region as well.

Keywords: investment, foreign direct investment, region, development, investment attractiveness, investment climate.

Одержано 11.03.2016 р.

УДК 332

Ліба Наталія Степанівна,
к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування та маркетингу,
Мукачівський державний університет

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТЕОРІЙ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В ЕВОЛЮЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ

У багатьох країнах світу регіональна політика перетворилася на один із найважливіших чинників економічного і соціального розвитку. У країнах з розвинутою ринковою економікою регіональна політика формується під впливом різних теорій, в яких намагалися обґрунтувати частку втручання держави в економічні процеси, що відбуваються в країні, взаємовідносини між державою й регіоном (громадою), а також питання ефективного використання продуктивних сил. У статті систематизовано та проаналізовано теорії та парадигми регіонального розвитку. Дослідження спрямовано на узагальнення та систематизацію існуючих теоретичних підходів до економічного регіонального розвитку з метою визначення можливості їх використання у процесі оптимізації регіональної політики в Україні. При проведенні дослідження використані такі методи, як аналізу та синтезу, теоретичного узагальнення. Зроблено акцент на найбільш впливових напрямках в теорії регіонального розвитку. Проведене дослідження засвідчило, що сучасна економічна наука містить низку альтернативних теорій та моделей розвитку регіонів (динамічних та просторового розвитку). Найбільш впливовими напрямками в теорії регіонального розвитку, які набули широкого визнання є: неокласичні теорії (побудовані на виробничій функції); теорії кумулятивного росту (синтез неокейнсіанських та інституціональних моделей); теорії регіонального зростання за рахунок конкурентних переваг регіону (пояснюють зростання, яке є результатом конкуренції); сучасні теорії (опираються на регіональні кластери, ланцюги доданої вартості, економетричні моделі просторових лагів, інноваційні чинники). Практична значущість одержаних результатів полягає у можливості їх використання у процесі визначення ролі та масштабів втручання держави в економічні процеси, які відбуваються в регіоні, а також взаємовідносини між державою і регіоном. Проведений аналіз сприятиме теоретичному обґрунтуванню формування та реалізації ефективної регіональної політики та зменшенню диспропорції між найбільш розвинутими та найбагатшими регіонами, що є вкрай актуальним в умовах економічної кризи. Подальші дослідження будуть спрямовані на концептуалізацію об'єктної моделі сучасного регіонального розвитку.

Ключові слова: регіон, регіональний розвиток, теорії регіонального розвитку, регіональна політика.

ВСТУП

Постановка проблеми. Формування концепцій регіонального розвитку на науковій основі – це необхідна умова забезпечення стабільного розвитку та підвищення конкурентоспроможності територій.

Тенденції, проблеми і суперечності функціонування країн та окремих регіонів обумовили

виникнення низки теорій і концепцій регіонального розвитку. Незважаючи на те, що функції теорій регіонального розвитку видаються певною мірою обмеженими і невизначеними, в їх основі лежить логіка коливання важливості даних теорій. Кожна теорія відображає важливість чинників, які у певний проміжок часу та за певних умов є актуальними. Аналіз еволюції та ключових елементів існуючих

теорій і концепцій у контексті вітчизняних тенденцій дає змогу сформулювати концептуальні вимоги стосовно підходів, механізмів та інструментів забезпечення регіонального розвитку України на сучасному етапі [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретико-методологічні засади розвитку соціально-економічних систем представлені у працях Х. Зібберта, П. Кругмана, Д. Рікардо, Дж. Стігліца. Серед наукових праць, у яких висвітлюються теорії регіонального розвитку, необхідно виокремити дослідження М. І. Долішнього, В. Ю. Керецмана, В. Н. Лексина, А. Г. Мазура, В. Є. Реутова, А. Н. Швецова, О. І. Шаблія, В. І. Чужикова, М. Г. Чумаченка, О. Б. Ватченко, І. Дегтярьова, Г. В. Возняк та інших.

Мета статті (постановка завдання).

Дослідження спрямовано на узагальнення та систематизацію існуючих теоретичних підходів до економічного регіонального розвитку з метою визначення можливості їх використання у процесі оптимізації регіональної політики в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У західній економічній науці розроблялися не тільки динамічні, але й просторові або регіональні теорії економічного розвитку. Всі вони спиралися на основні положення класичних, неокейнсіанських, інституціональних теорій і моделей економічного росту, міжгалузевої моделі, а з просторових – теорії розміщення виробництва, центральних місць, дифузії нововведень, просторової організації господарської діяльності, моделі «нової економічної географії», концепції нових форм територіальної організації виробництва.

Теорія регіонального розвитку, як основа всіх наступних теорій і концепцій щодо розвитку територій, почала формуватись у другій половині ХХ ст. До того часу в більшості країн переважав галузевий підхід, який і визначав напрями державної регіональної політики. В основі цієї теорії лежать класичні, неокласичні та кейнсіанські підходи, які застосовували у світі для пошуку ефективних моделей регіонального розвитку починаючи з 50-х рр. «Їхні методологічні відмінності стосуються допоміжної і вимагаючої стратегій, де допомагаючий підхід регіонального розвитку може призвести до зашкоджуючих моделей, в той час як вимагаючий може призвести до моделей, оснований на економічних «імпульсах» [2, с. 15].

Серед теорій регіонального розвитку можна виділити п'ять напрямів [3, с. 32]:

- неокласичні теорії, які засновані на виробничій функції;
- теорії кумулятивного росту, які є синтезом неокейнсіанських, інституціональних і економіко-географічних моделей;
- нові теорії регіонального росту, що базуються на зростаючій віддачі від масштабу й недосконалої конкуренції;
- нові форми територіальної організації виробництва, що спираються на промислові й

регіональні кластери, ланцюжок додавання вартості, економіку навчання, національну й регіональну системи інновацій;

– інші теорії, що пояснюють окремі питання регіонального росту.

Систематизація наукового доробку з проблематики регіонального розвитку дозволила виокремити наступні теорії та течії (рис. 1).

Найбільш відомі представники неокласичного напрямку регіонального розвитку – Дж. Бортс, Х. Зібберт, Р. Солоу, Т. Сван, Г. Менк'ю, Д. Ромер, А. Уейл, Р. Барро, Х. Сала, Мартін, Р. Холлу і Ч. Джонс. В основу висунутих ними теорій покладені основні правила виробничої функції зі спадаючою або постійною віддачею масштабу, конвергенції регіонів, міжрегіональної торгівлі й міжрегіональної мобільності факторів виробництва, переміщень і відстаней, збалансованого або рівноважного росту й умови вільної конкуренції. Спираючись на ці правила, до складу чинників регіонального розвитку вони включили традиційні виробничі факторні й транспортні витрати, а також соціальні, політичні й географічні чинники. При цьому вони вважали, що згодом повинно відбуватися згладжування розбіжностей темпів росту регіонів шляхом досягнення капіталоозброєності рівноважного стану й мобільності факторів виробництва [3, с. 9].

Отже, неокласики в теорію розвитку регіонів привнесли: ефект масштабу виробництва, запропонували правила конвергенції регіонів, міжрегіональної торгівлі, міжрегіональної мобільності факторів виробництва, збалансованого (стійкого) росту, умови вільної конкуренції.

Філософія неокласичних теорій регіонального розвитку базується на ідеї зменшення міжрегіональних асиметрій розвитку шляхом застосування механізму «стихійного ринку», згідно якого фактори виробництва перетікають ці регіони, де за них платять більшу ціну. До ключових чинників регіонального розвитку вони відносили транспортні витрати, соціальні, політичні, географічні чинники. Зменшення асиметрій у розвитку регіонів пояснювали наростаючою мобільністю факторів виробництва (теорія регіонального зростання Дж. Бортса і Дж. Стейна) [5, с. 671].

У другій половині ХХ ст. представники неокласичного та неокейнсіанського напрямів висунули теорії економічного росту. Представники неокласичної школи Р. Солоу, Дж. Мід, А. Льюїс обґрунтували, що збільшення економічного росту відбувається при підвищенні продуктивності праці, яка залежить від техніки, технології та організації виробництва. Дж. Бортс досліджував зближення рівня розвитку регіонів залежно від мобільності чинників економічного росту («земля», «капітал», «праця»), при цьому враховував технологічний рівень виробництва. Р. Холл і Ч. Джонс поширили дослідження Дж. Бортса. Вони вважали, що крім традиційних факторів, на економічний ріст або занепад здійснюють вплив фактори інфраструктури (соціальні, інституціональні, політичні), а також географічні [4, с. 28].

Добробут людини залежить від її забезпеченості життєвими благами, засобами існування, які можна отримати від ефективного розміщення та використання

ресурсів. У XIX ст. завдяки дослідженням Й. Тюнена, В. Лаунхардта, А. Вебера, В. Крісталлера, А. Льоша, Т. Хагерстранда, Ф. Перру та інших почала формуватися теорія розміщення продуктивних сил. Теорію розміщення продуктивних сил у сільському господарстві запропонував Й. Тюнен у своїй праці «Ізольована держава в її відношенні до сільського господарства і національної економіки». Дослідження про вплив хлібних цін, багатства ґрунту і накладних

витрат на землеробство». Він досліджував три основні чинники, що впливають на розміщення виробництва (ціни на сільськогосподарську продукцію, транспортні витрати, земельна рента), та їх взаємозв'язки. У результаті були визначені зони спеціалізації виробництва, які названо класичними кільцями Тюнена. За його теорією, вирішальним чинником розміщення виробництва стали транспортні витрати.

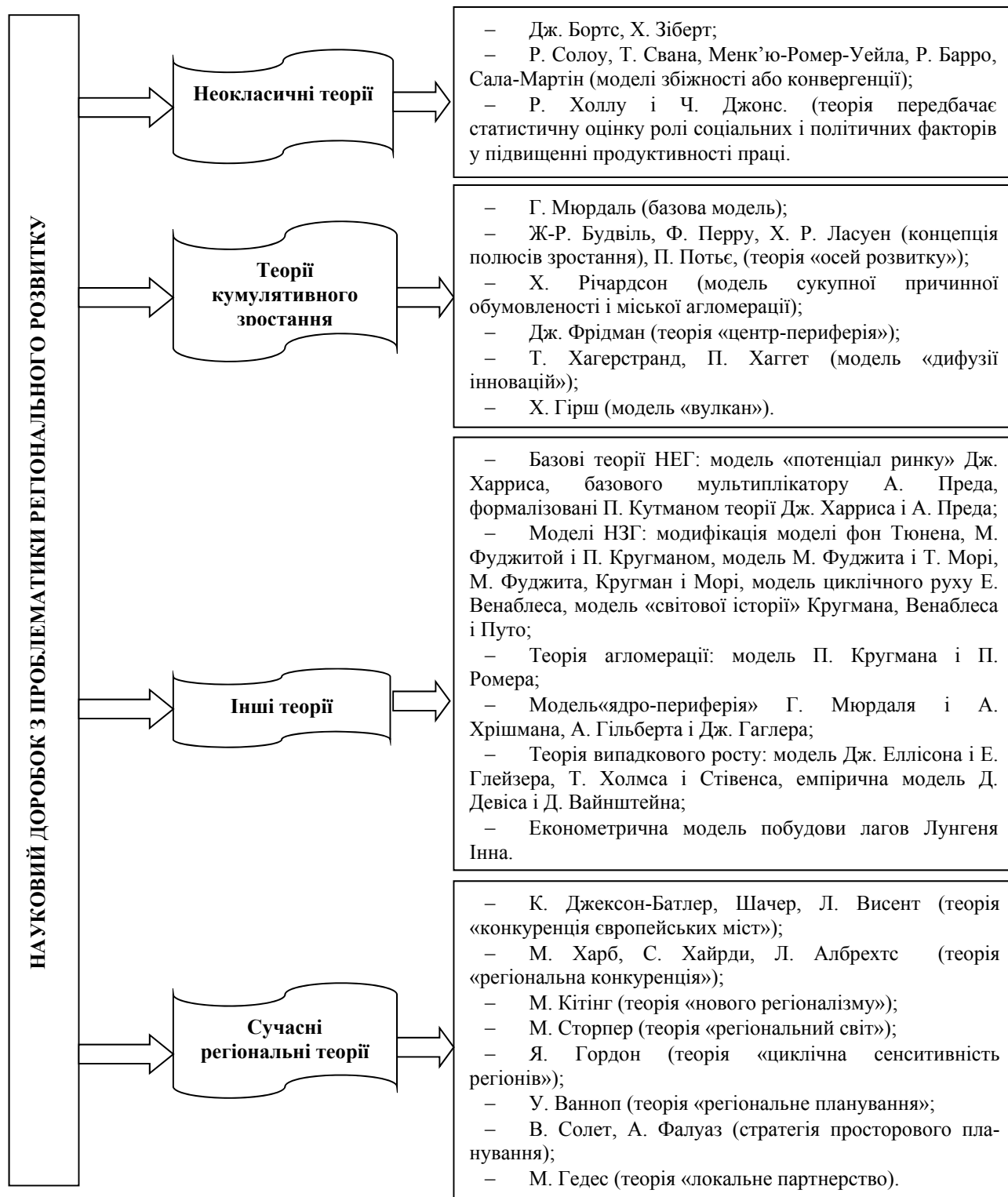

Рис. 1. Основні теорії регіонального розвитку

Складено за джерелами [3, 4, 5]

Розвиток промисловості підштовхнув представника німецької школи регіоналістики А. Вебера на дослідження щодо розміщення промислового виробництва. Він увів у науковий обіг нове поняття «штандорт». Це слово виникло від німецького «standort», що у перекладі означає «місцезнаходження», «розміщення». За його теорією, розміщення промисловості визначається трьома «орієнтаціями»: транспортною – витрати на транспорт мінімальні, робітничою – дешева робоча сила, агломераційною – скорочення витрат виробничої інфраструктури.

У 40-х роках ХХ ст. німецький вчений А. Льош розвинув дослідження А. Вебера. У своїй праці «Економіка розміщення» він розглядав вплив транспортних витрат на масштаб виробництва. Висвітлив теоретичні проблеми розміщення господарства як у країні загалом, так і в економічних районах та запропонував теорію просторової економічної рівноваги. За нею головним чинником розміщення підприємств є ринки збуту готової продукції. Правильним, на його погляд, є таке розміщення, що забезпечує максимальний прибуток.

У цей же час отримали розвиток кумулятивні теорії економічного розвитку – теорії «полосів зростання» у працях Ф. Перру (започаткував цю теорію), Ж. Будвіля (обґрунтував, що полюси зростання можна розглядати не тільки як сукупність підприємств лідируючих галузей, але й як конкретні території (населені пункти), що мають інноваційну спрямованість), Х. Р. Лаусена (деталізував уявлення про полюси економічного зростання), П. Потье (визначив осі розвитку території, при цьому обґрунтував, що території, які розташовані між полюсами зростання і забезпечують транспортний зв'язок, отримують додаткові імпульси зростання через збільшення вантажопотоків, розповсюдження інновацій, розвиток інфраструктури). Теорія «полосів зростання» вже значною мірою враховувала ринкові механізми самоорганізації, і найважливіше завдання економічної політики держави полягає в створенні таких «полосів зростання» і свідомому управлінні щодо поширення їх ефекту.

Досліджуючи еволюцію відносин «центр-периферія», спочатку Дж. Фрідман, а потім й інші науковці виділили на національному рівні чотири стадії регіонального розвитку: система локальних ядер; єдиний сильний національний центр; сильний центр і сильні субцентри; утворення функціонально взаємопов'язаних міст. Попри те, що дана чотирістадійна модель зорієнтована на національний масштаб, закономірності поляризації території простежуються і на нижчих рівнях, зокрема на рівні адміністративної області.

У 50-60-х роках ХХ ст. шведський вчений Т. Хегерstrand доопрацював теорію розміщення. Він, не відкидаючи спадщини «класиків розміщення промислового і сільськогосподарського виробництва» та їхніх послідовників, зробив акценти на розміщення інновацій, телекомунікаційних і комп'ютерних систем, розвиток промислово-технологічних комплексів, що реструктуризуються і конвертуються, та висунув теорію дифузії нововведень (інновацій). Дифузія, тобто

розповсюдження, розсіювання по території різних економічних інновацій (нових видів продукції, технологій, організаційного досвіду і т. п.) може бути таких типів: дифузія розширення, дифузія переміщення. На початку ХХІ ст. формується нова теорія регіонального саморозвитку, де враховуються інтереси регіонів і покладається відповідальність за розвиток регіонів на місцеву владу. Спрямованість політики розвитку на захист концептуалізованих прав людини означає, що основними показниками територіального розвитку мають стати параметри фізичного й духовного здоров'я, освіти та можливості самореалізації людини [4, с. 29].

На сьогодні сформувались такі основні концепції щодо стимулювання конкурентоспроможності регіону:

- концепція кластерного розвитку;
- концепція регіональних конкурентних переваг;
- концепція регіональних інноваційних мереж.

Основоположником концепції кластерного розвитку є лауреат Нобелівської премії М. Портер. На сьогодні майже жодна наукова праця, яка присвячена питанням конкурентоспроможності, не виходить у світ без посилань на результати його досліджень. Ця концепція базується на більш широкому, динамічнішому баченні процесу конкуренції між фірмами і регіонами на основі зростання продуктивності. У той час, коли промислова політика має тенденцію до порушення конкуренції на користь окремого регіону, теорія кластерів фокусує свою увагу на усуненні обмежень щодо виробництва і зростання продуктивності. Однак, як зазначає О. Осадча, розглядаючи позитивний досвід застосування кластерного підходу, не можна забувати, що у світовій практиці існує багато кластерів, які не досягли успіху і не мають конкурентних переваг.

Основи концепції конкурентних переваг також закладаються М. Портером. Ця концепція базується на дослідженнях А. Сміта та Д. Рікардо, їх теорії абсолютних і порівняльних переваг, проте акцент зміщується з господарюючих суб'єктів на території як суб'єкти конкурентних відносин.

Наступним кроком у формуванні теорії регіонального розвитку є виявлення важливості соціального фактора, зокрема соціального капіталу, без якого регіональні інноваційні мережі не можуть бути ефективними. Сьогодні це питання більше розробляється зарубіжними дослідниками. Ними доводиться, що довіра, створена на соціальному капіталі, може стати фактором ділової стабілізації та основою для інноваційного розвитку територій. Необхідно зазначити, що соціальний капітал лише на початку ХХІ ст. розглядається як чинник територіального розвитку. Сьогодні закладаються підвалини теорії соціального капіталу території як нової теорії регіонального розвитку. Її застосування на практиці потребує тривалого часу, обумовлює стратегічні заходи і розуміння важливості питання інтеграції та відповідних власних вихідних позицій. У зарубіжних країнах цьому питанню вже приділяється значна увага, Україна ж поки що орієнтована на швидкі результати, а її політика мало спрямовується на

налагодження різноманітних мереж співпраці [1].

Отже, проведені дослідження еволюції наукової думки щодо регіонального розвитку дає змогу виділити основні теорії і концепції та охарактеризувати їх еволюційну обумовленість (рис. 2).

Якщо спочатку теорія стимулювання регіонального розвитку більше враховувала економічні чинники, то на початку XXI ст. конкурентоспроможність території розглядається в соціальному, екологічному та знанневому контексті.

Найбільше теорій і концепцій щодо розвитку регіонів з'явилося у 70-90 рр. минулого століття. Усі вони базуються на тому, що досягнення високих соціально-економічних показників значною мірою

залежить від якості управління, а не ресурсного потенціалу. Відрізняючись за фундаментальними підходами, теорії і концепції пропонують різні механізми впливу на стан територій з урахуванням розміщення економічних об'єктів, їх взаємодії із зовнішнім середовищем, взаємодії і партнерства на місцевому рівні, людського потенціалу та ін. Певною мірою кожна теорія відображає сутність процесів будь-якого регіону на якомусь етапі його розвитку.

Протягом останніх років у межах регіоналістики почали розроблятися теорії соціальних мереж і знаннєвої економіки як основи регіонального розвитку. Вектор наукових досліджень у цій сфері зміщується з макрорівня на мікрорівень.

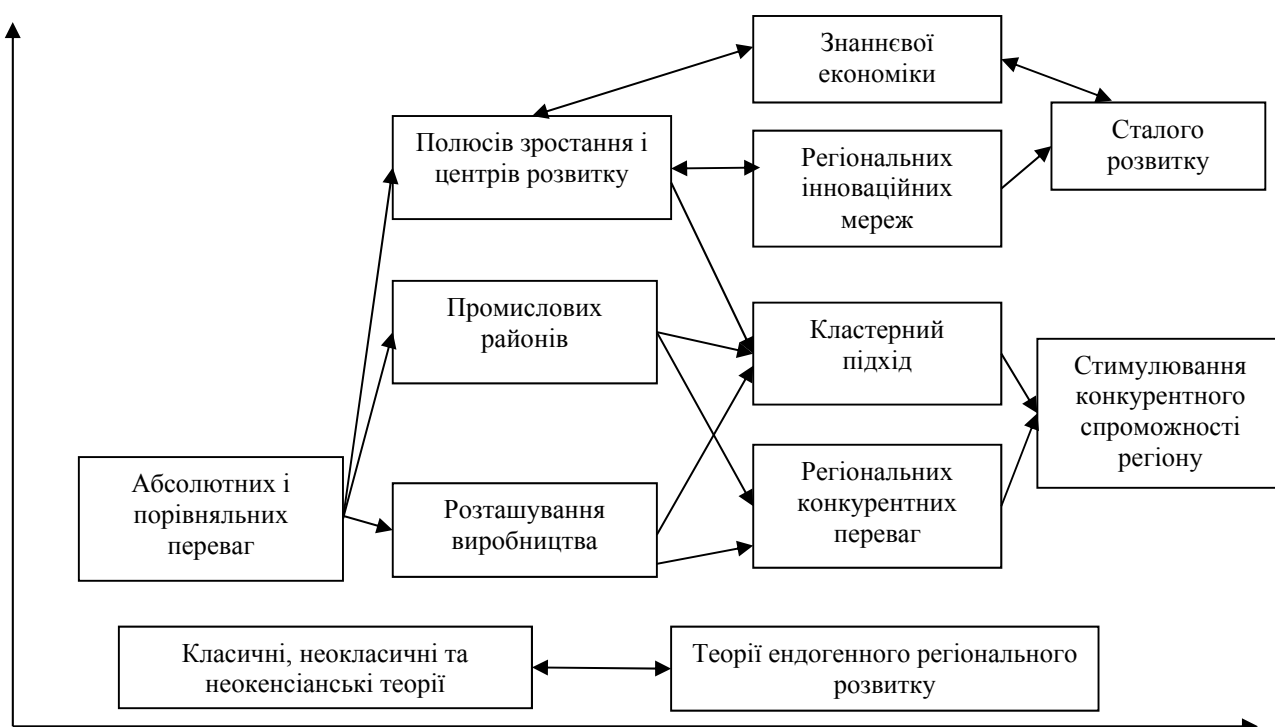

Рис. 2. Основні теорії і концепції регіонального розвитку, їх зв'язок та еволюція [1]

Хоча в науці не існує технологій пізнання територіального чинника, згідно з якими можна визначити доцільність застосування на практиці тієї чи іншої теорії або концепції, у зарубіжних країнах для досягнення соціально-економічних цілей урядами визначались домінуючі концепції, відповідно до яких формувалась державна та регіональна політика. Це свідчить про прикладний характер теорій. Їх урахування в діяльності регіональних і місцевих органів влади, місцевого самоврядування дає змогу розробити ефективні стратегії, оскільки сутність та еволюція наукової думки відображає і закономірності розвитку, які необхідно враховувати при прийнятті управлінських рішень, що й обумовлює тематику

подальших наукових пошуків [1].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналіз вищезазначених теорій регіонального розвитку сприятиме теоретичному обґрунтуванню формування та реалізації ефективної регіональної політики та зменшенню диспропорцій між найбільш багатшими та найбіднішими регіонами, що є вкрай актуальним в умовах економічної кризи.

Подальші дослідження будуть спрямовані на концептуалізацію об'єктної моделі сучасного регіонального розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дегтярьова І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління / І. Дегтярьова // Електронний ресурс: Режим доступу <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-4-20.pdf>.
2. Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України / за ред. С. Максименка / Київ. центр Ін-ту

Схід-Захід. – К. : Логос, 2000. – 171 с.

3. Пельтек Л. В. Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми: [монографія] / Л. В. Пельтек. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 268 с.

4. Ватченко О. Б. Теоретичне обґрунтування регіональної політики / О. Б. Ватченко // Регіональна економіка. – 2011. – № 3. – С. 27-34.

5. Возняк Г. В. Сучасні теорії та парадигми регіонального розвитку: практичний вимір для України / Г. В. Возняк // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 5. – С. 671-677.

6. Голиков А. П. Сучасний стан і перспективи регіональної політики в Україні / А. П. Голиков, Ю. Г. Прав // Формування механізму регіонального управління в Україні: матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 29 листоп. 2001 р.). – Х. : Вид-во ХарПІ УАДУ «Магістр», 2002. – С. 22-24.

Либя Наталья Степановна

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТЕОРИЙ РЕГІОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ В ЭВОЛЮЦИОННОМ ПОРЯДКЕ

Во многих странах мира региональная политика превратилась в один из важнейших факторов экономического и социального развития. В странах с развитой рыночной экономикой региональная политика формируется под влиянием различных теорий, в которых пытались обосновать долю вмешательства государства в экономические процессы, происходящие в стране, взаимоотношения между государством и регионом (обществом), а также вопросы эффективного использования производительных сил. В статье систематизированы и проанализированы теории и парадигмы регионального развития. Исследование направлено на обобщение и систематизацию существующих теоретических подходов к экономическому региональному развитию с целью определения возможности их использования в процессе оптимизации региональной политики в Украине. При проведении исследования использованы такие методы, как анализ и синтез, теоретического обобщения. Сделан акцент на наиболее влиятельных направлениях в теории регионального развития. Проведенное исследование показало, что современная экономическая наука содержит ряд альтернативных теорий и моделей развития регионов (динамических и пространственного развития). Наиболее влиятельными направлениями в теории регионального развития, которые получили широкое признание являются: неоклассические теории (построенные на производственной функции); теории кумулятивного роста (синтез неокейнсианских и институциональных моделей); теории регионального роста за счет конкурентных преимуществ региона (объясняют рост, является результатом конкуренции) современные теории (опираются на региональные кластеры, цепи добавленной стоимости, эконометрические модели пространственных лагов, инновационные факторы). Практическая значимость исследования заключается в возможности их использования в процессе определения роли и масштабов вмешательства государства в экономические процессы, происходящие в регионе, а также взаимоотношения между государством и регионом. Проведенный анализ будет способствовать теоретическому обоснованию формирования и реализации эффективной региональной политики и уменьшению диспропорций между бедными и богатыми регионами, является крайне актуальным в условиях экономического кризиса. Дальнейшие исследования будут направлены на концептуализацию объектной модели современного регионального развития.

Ключевые слова: регион, региональное развитие, теории регионального развития, региональная политика.

Liba Nataliya S.

SYSTEMATIZATION OF THE THEORIES OF REGIONAL DEVELOPMENT IN THE EVOLUTIONARY ORDER

In many countries, regional policy has become one of the most important factors of economic and social development. In countries with developed market economies regional policy is shaped by various theories, which tried to justify the share of state intervention in economic processes in the country, the relationship between the state and region, as well as the efficient use of productive forces. The theories and paradigms of regional development have been analyzed in the article. The research has been aimed to generalize and systematize the existing theoretical approaches to regional economic development, to determine the feasibility of their use in the optimization of Ukraine regional policy. The methods such as analysis and synthesis of theoretical generalization have been used during the study. The focus was made on the most influential theories in areas of regional development. The results of the study showed that modern economics provides a number of alternative theories and models of regional development (dynamic and spatial development). The most influential theories in areas of regional development, which gained wide acceptance, are: neoclassical theory (built on the production function); cumulative growth theory (neo-Keynesian synthesis and institutional models); theory of regional growth through competitive advantages of the region (explaining the growth that is the result of competition); Modern theory (leaning on regional clusters, chains of added value, spatial lag econometric models, innovative factors). The practical significance of the results consists in the possibility of their use in defining the role and scope of government interference in economic processes taking place in the region as well as the relationship between the state and region. The analysis will facilitate theoretical substantiation of formation and implementation of an effective regional policy and reduce disparities between the poorest and richest regions, which are extremely important during the economic crisis. Further studies will be used to conceptualize the object model of modern regional development.

Keywords: region, regional development, regional development theory, regional policy.

Одержано 15.09.2016 р.

Проскура Володимир Федорович,
д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту
та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО СТВОРЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Впровадження сучасних інформаційних систем у регіонах України є важливою складовою у реалізації державної політики інформатизації країни та надання більшої самостійності регіонам. Метою статті є розробка нових практичних підходів до формування та реалізації регіональної інформаційної системи ресурсного забезпечення, що у свою чергу вплине на підвищення рівня економічної безпеки території та забезпечить її стійкий розвиток. При проведенні дослідження використовувалися загальнонаукові (аналізу і синтезу, індукції та дедукції) та специфічні (методи статистичного аналізу, метод експертних думок, метод зіставлення) методи пізнання економічних процесів на регіональному рівні. Узагальнено поняття регіональної інформаційної системи та інформаційної системи управління ресурсним забезпеченням регіону. Підкреслено важливість наявності в регіоні ефективної інформаційної системи, що робить регіон конкурентоспроможним, створює сприятливі умови для притоку інвестицій; визначено пріоритетні задачі регіональної інформаційної системи. Обґрунтовано необхідність застосування нових підходів до формування інформаційної системи ресурсного забезпечення. Зроблено висновок, що інтегрований підхід до формування інформаційної системи ресурсного забезпечення економічної безпеки і стійкого розвитку регіону дозволяє: створити систему формування інформаційних ресурсів у відповідності з потребами органів регіонального управління та місцевого самоврядування та інших користувачів статистичної інформації; розробити систему статистичних показників і методів організації статистичного спостереження економічних агентів незалежно від сфери діяльності; забезпечити порівнянність статистичних даних при міжвідомчому, міжрегіональному і міждержавному обміні інформацією; використовувати фінансові, податкові, митні, банківські та інші види даних при формуванні комплексної інформаційної статистичної бази даних ресурсного забезпечення регіональної системи. Подальші дослідження будуть спрямовані на побудову інтелектуальної системи підтримки прийняття рішень з управління регіональними ресурсами яка покликана автоматизувати процеси збору, обробки і прийняття рішень та призначена не тільки для забезпечення державних органів та органів місцевого самоврядування, всіх зацікавлених підприємств і установ різних форм власності інформацією про регіональні ресурси, а і для прийняття управлінських рішень, що будуть сприяти їх раціональному та найбільш ефективному використанню.

Ключові слова: регіон, регіональна інформаційна система, ресурси, ресурсне забезпечення, конкурентоспроможність регіону.

ВСТУП

Поставника проблеми. Характерною рисою сучасного життя є динамічний розвиток регіональних інформаційних систем. На даний час впровадження сучасних інформаційних систем у регіонах України, зокрема інформаційної системи ресурсного забезпечення, є важливою складовою у реалізації державної політики інформатизації країни та надання більшої самостійності регіонам.

Створення та функціонування таких систем на рівні регіону за умови інтенсивного розвитку ринкових відносин є одним із важливих елементів ефективного розвитку. На теперішній час у окремих регіонах країни сформувалися та успішно функціонують різноманітні інформаційні системи у багатьох сферах, наприклад, таких, як: освітня інформаційна система; система регіонального бізнесу; інформаційна система управління розвитком виробничих підприємств регіону; регіональна довідкова система; система моніторингу економічного стану регіону; інформаційно-аналітична система ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів; інформаційно-аналітична система функціонування регіональної системи охорони здоров'я; інформаційна

система супроводження та адміністрування платників податків тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки питанням інформаційного забезпечення регіонального економічного розвитку приділяється значна увага. Започаткували дослідження із цієї теми такі зарубіжні вчені як Ж. Елльоль, Дж. Гелбрейт, Д. Белл, які характеризували інформацію як чинник що забезпечує макроекономічну рівновагу. Українські вчені В. Геєць, А. Чухно, Н. Пономаренко, Є. Головаха, Н. Паніна, М. Твердохліб, В. Крініцин, М. Швиденко, В. Пономаренко, В. Попов висвітлюють аспекти формування інформаційної системи, розглядають теоретичні та методичні засади становлення регіонального інформаційного ринку. Незважаючи на значні доробки у теоретичній базі досліджень інформаційних процесів, у даній сфері залишається багато невирішених проблем. Зокрема, проблеми створення регіональних інформаційних систем ресурсного забезпечення достатньої уваги поки що не приділено.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є розробка нових практичних підходів до формування та реалізації регіональної інформаційної системи ресурсного забезпечення, що у свою чергу

вплине на підвищення рівня економічної безпеки території та забезпечить її стійкий розвиток.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На даний час серед вітчизняних та зарубіжних досліджень у сфері управління економікою регіону можна виділити два основних підходи до визначення ресурсного забезпечення – статичний та управлінсько-логістичний.

Переважає більшість науковців притримуються думки, що сутність ресурсного забезпечення полягає не тільки у використанні чи доступності ресурсів, а й в існуванні управлінського механізму, що має забезпечувати їх ефективне використання.

М. Французова визначає ресурсне забезпечення загалом як «...процес мобілізації, накопичення, розподілу ресурсів, а також здійснення планування, контролю, моніторингу та інших процедур, спрямованих на ефективне і раціональне використання ресурсів» [4]. Аналогічної думки дотримується А. Чорна, визначаючи ресурсне забезпечення одночасно як «...процес пошуку, залучення та використання різних видів ресурсів» та як «...складну систему, яка включає в себе сукупність послідовних, взаємозв'язаних між собою етапів, систематизованих до цих завдань методик, методів, моделей, які дають можливість обґрунтувати, вибрати спосіб ресурсного забезпечення та оцінити ефективність обраного способу» [5].

У контексті забезпечення регіонального та місцевого розвитку, безумовно, більш виправданим є управлінсько-логістичний підхід. Необхідно, щоб органи місцевого самоврядування володіли інформацією щодо всього розмаїття місцевих ресурсів і вміли ефективно управляти їх потоками задля досягнення поточних та перспективних цілей розвитку а також вирішення нагальних місцевих проблем.

Виходячи з такого підходу, можна виділити властивості регіонального ресурсного забезпечення:

- це системна діяльність яка полягає у пошуці, виявленні, мобілізації, накопиченні, перетворенні та розподілі ресурсів в інтересах економіки регіону;

- результатом ресурсного забезпечення є система, яка включає методи виявлення ресурсів у різних формах і видах та розподілу (реалізації) їх серед кінцевих споживачів, які можуть бути як у середині, так і зовні організаційної системи;

- ресурсне забезпечення та ресурси є лише елементами організаційної системи, що покликана сприяти підвищенню ефективності досягнення певних цілей як на регіональному так і державному рівнях.

Таким чином, першим етапом та важливою складовою процесу ресурсного забезпечення є мобілізація ресурсів. На цьому етапі потрібно визначити розмір, структуру, динаміку, баланс, джерела формування, форму власності регіональних ресурсів, тобто сформувати інформаційну базу щодо ресурсного потенціалу території

Кожен етап інтегрованої технології управління системою ресурсного забезпечення опосередковується конкретною інформацією та інформаційними

потоками, що циркулюють в технологіях, а також певними ресурсами для їхньої реалізації. До них, зокрема, відносяться інформаційні системи та методичні матеріали, які розробляються безпосередньо для кожної технології.

Відомо, що інформація виступає як основа процесу управління. За її допомогою циклічно повторюються стадії процесу управління і реалізується зв'язок між суб'єктом / об'єктом загальної системи управління. Таким чином, всі види інформації, необхідні для управління, складають інформаційну систему. За визначенням А. Ф. Андрєєва та інших авторів, «...інформаційна система – це організаційно сформована сукупність інформаційних потоків, документів, каналів зв'язку та технічних засобів, що забезпечує взаємозв'язок між елементами процесу управління з метою її ефективного функціонування» [1, с. 108-109].

Інформаційну систему управління ресурсним забезпеченням регіону можна визначити як сукупність людських, програмних і апаратних засобів, адміністративних, економічних, математичних, соціологічних, статистичних і інших методів, які служать для оптимізації процесу збору, обробки інформації та формалізації методів і процедур прийняття основних управлінських рішень з метою забезпечення ефективного виконання функцій управління ресурсним потенціалом регіону та забезпечення належного рівня його економічної безпеки. По суті, дана система представляє собою складну, відкриту систему організаційного типу.

Загалом регіон, який має ефективну інформаційну систему, стає конкурентоспроможним, створює сприятливий інвестиційний клімат та вигідні умови для залучення приватних вітчизняних капіталовкладень. Інформація стає вирішальною складовою як для виробника, так і для споживача. Наявність ефективної регіональної інформаційної системи, окрім того, забезпечує наявність достатньої кількості інформації для визначення поточного рівня економічної безпеки регіону та своєчасного прийняття відповідних управлінських рішень за умови зниження рівня нижче критичного. Тому, на нашу думку, проблема розвитку регіональної інформаційної системи потребує подальшого дослідження і пріоритетного фінансування.

Серед задач, що стоять перед регіональною інформаційною системою, як пріоритетні, можна виділити наступні:

- забезпечення єдності інформаційного простору регіону і його зв'язку з державною інформаційною системою;

- забезпечення достовірною і якісною інформацією системи регіонального державного і муніципального управління;

- збереження і безперервне поповнення регіональної бази даних: соціально-економічні характеристики і показники регіону, його склад, структура управління, партнери, підприємства, наука, освіта, наявність ресурсів, соціальна сфера й інші сфери життєдіяльності регіону;

- забезпечення інформаційної безпеки

державних та муніципальних органів, бізнесу і громадян;

- забезпечення вільного, швидкого і якісного виходу в глобальну мережу та доступність її інформації для споживачів регіону.

Отже, інформаційна регіональна система ресурсного забезпечення – це сукупність інформаційних масивів, технічних програмних і мовних засобів, які необхідні для збору, зберігання, пошуку, обробки, передачі і видачі даних по запитам користувачів. Її місією є виробництво інформації, яку потребує регіон для забезпечення ефективного управління всіма своїми ресурсами та створення інформаційного і технічного середовища для здійснення управління регіоном.

Регіональна управлінська інформаційна система ресурсного забезпечення є сукупністю інформаційних процесів для задоволення потреб усіх зацікавлених користувачів інформації різних управлінських рівнів або центрів прийняття рішень. В її основу на регіональному рівні має бути покладено поняття державного інформаційного статистичного ресурсу [6], яка включає інформаційну систему, що представляє собою сукупність побудованих на єдиних методологічних, організаційних та програмно-технологічних принципах баз даних, що містять систему показників, які характеризують рівень життя населення, соціо-еколого-економічний стан регіональної системи та її економічних агентів.

Для функціонування інформаційної системи використовуються інформаційні технології, що дозволяють забезпечити гнучку організацію процесів виробництва, накопичення і розповсюдження інформаційних, статистичних даних і здійснювати виконання наступних основних функцій інформаційної системи ресурсного забезпечення:

- збір статистичних одиниць інформації (мікроданих);
- агрегування мікроданих і формування макроданих (зведених статистичних даних);
- накопичення інформаційних ресурсів (створення динамічних рядів, реєстрів, баз даних);
- організація доступу до статистичної інформації широкому колу зацікавлених користувачів і надання їм підтримки для правильної інтерпретації статистичних даних і проведення подальшого аналізу.

Централізоване сховище даних регіону у вигляді єдиного переліку показників повинно об'єднувати інформацію, необхідну для вирішення прикладних завдань системи і характеризує процеси соціально-економічного розвитку за наступними напрямками:

- демографія;
- виробництво та ринок товарів і послуг;
- мале підприємництво;
- інвестиції;
- природні ресурси;
- ринок праці;
- рівень життя населення;
- охорона здоров'я;
- культура, відпочинок і туризм;
- освіта;
- житлові умови;

- соціальне забезпечення і соціальна допомога;

- наука та інновації;
- охорона навколишнього середовища;
- ціни і тарифи;
- державне управління та інші.

Централізоване сховище повинне містити наступні основні розділи:

- статистичний розділ даних, орієнтований на звітну інформацію, що надходить від органів державної статистики;

- відомчий розділ даних, що формується за рахунок даних відомчих показників і забезпечує можливість централізованого зберігання, наповнення та подання даних за показниками, який формується у відомствах регіонального рівня та необхідним для вирішення завдань соціально-економічного розвитку регіону. Відомчий розділ повинен містити звітні, оціночні і прогностичні дані;

- муніципальний розділ даних, що поповнюється за рахунок даних, що збираються з муніципального рівня. Розділ повинен наповнюватися звітними, оціночними і прогностичними даними;

- розділ інтегрованих цільових показників соціально-економічного розвитку повинен формуватися за рахунок розрахункових значень показників функціональних завдань і бути орієнтований на можливість їх вилучення для подальшого використання в аналітичних задачах.

Новий підхід до формування інформаційної системи ресурсного забезпечення має полягати в переході від галузевого принципу, який сформувався при адміністративній системі управління, до інтегрованого принципу, коли основні індикатори ресурсного забезпечення регіональної системи та її економічних агентів формуються комплексно при дотриманні вимог методологічної єдності.

Інтегрований підхід до формування інформаційної системи ресурсного забезпечення економічної безпеки і стійкого розвитку регіону дозволяє:

1. Створити систему формування інформаційних ресурсів у відповідності з потребами органів регіонального управління та місцевого самоврядування та інших користувачів статистичної інформації.

2. Розробити систему статистичних показників і методів організації статистичного спостереження економічних агентів незалежно від сфери діяльності.

3. Забезпечити порівнянність статистичних даних при міжвідомчому, міжрегіональному і міждержавному обміні інформацією.

4. Використовувати фінансові, податкові, митні, банківські та інші види даних при формуванні комплексної інформаційної статистичної бази даних ресурсного забезпечення регіональної системи.

Реалізація інтегрованого підходу до формування та функціонування інформаційної системи ресурсного забезпечення ґрунтується на єдиній структурі технічних, мережових і програмних рішень.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Пропонований підхід до управління інформаційною системою та інформаційними ресурсами системи ресурсного забезпечення дає змогу регіональним органам управління та менеджменту економічних агентів повністю бачити весь комплекс управління та його процедур, відповідальність і реальний функціонал всіх посадових осіб, що беруть участь в управлінській, маркетинговій і логістичній діяльності, больові точки реалізації ланцюга інтегрованої технології управління системою ресурсного забезпечення та оперативно впливати на нього.

Важливо, що інформаційна база даних ресурсного забезпечення стає єдиною і доступною, вибір способів та шляхів вирішення проблем значно

спрощується, оскільки управління та обмін інформацією будуються в масштабі реального часу і підтримуються єдиним програмним комплексом.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на побудову інтелектуальної системи підтримки прийняття рішень з управління регіональними ресурсами, яка спрямована на автоматизацію процесів збору, обробки і прийняття рішень для планування розвитку і ефективного використання регіональних ресурсів.

Дана система призначена не тільки для забезпечення державних органів та органів місцевого самоврядування, всіх зацікавлених підприємств і установ різних форм власності інформацією про регіональні ресурси, а і для прийняття управлінських рішень, що будуть сприяти їх (ресурсів) раціональному та найбільш ефективному використанню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев А. Ф. Основы менеджмента / А. Ф. Андреев и др.; под общ. ред. С. Г. Лопатиной. – М.: Инфра-М, 1999. – 257 с.
2. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: [монографія] / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Саєнко. – Знання України, 2011. – 299 с.
3. Данилишин Б. М. Оцінка техніко-економічного стану об'єктів інфраструктури та виробничих фондів України: Монографія / Б. М. Данилишин, М. А. Хвесик, М. Х. Корецький, О. І. Даций. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 375 с.
4. Французова М. А. Сущность ресурсного обеспечения деятельности организации / М. А. Французова // Транспортное дело России. – 2008. – № 3. – Режим доступа: http://www.morvesti.ru/archiveTDR/section.php?SECTION_ID=1352
5. Чорна А. М. Структура ресурсного забезпечення економічної безпеки підприємства / А. М. Чорна // Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту. – 2009. – № 4. – Т. 1. – С. 92-95.
6. Яценко В. М. Методологічні основи стратегічного прогнозування розвитку економічного потенціалу АПК України / В. М. Яценко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Випуск 26. Ч. II – Черкаси: ЧДТУ, 2010. – С. 3-7.

Проскура Владимир Федорович

ИНТЕГРИРОВАННЫЙ ПОДХОД К СОЗДАНИЮ РЕГИОНАЛЬНОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ РЕСУРСНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Внедрение современных информационных систем в регионах Украины является важной составляющей в реализации государственной политики информатизации страны и предоставления большей самостоятельности регионам. Целью статьи является разработка новых практических подходов к формированию и реализации региональной информационной системы ресурсного обеспечения, что в свою очередь повлияет на повышение уровня экономической безопасности территории и обеспечит ее устойчивое развитие. При проведении исследования использовались общенаучные (анализа и синтеза, индукции и дедукции) и специфические (методы статистического анализа, метод экспертных мнений, метод сопоставления) методы познания экономических процессов на региональном уровне. Обобщено понятие региональной информационной системы и информационной системы управления ресурсным обеспечением региона. Подчеркнута важность наличия в регионе эффективной информационной системы, что делает регион конкурентоспособным, создает благоприятные условия для притока инвестиций; определены приоритетные задачи региональной информационной системы. Обоснована необходимость применения новых подходов к формированию информационной системы ресурсного обеспечения. Сделан вывод, что интегрированный подход к формированию информационной системы ресурсного обеспечения экономической безопасности и устойчивого развития региона позволяет создать систему формирования информационных ресурсов в соответствии с потребностями органов регионального управления и местного самоуправления и других пользователей статистической информации; разработать систему статистических показателей и методов организации статистического наблюдения экономических агентов независимо от сферы деятельности обеспечить сопоставимость статистических данных при межведомственном, межрегиональном и межгосударственном обмене информацией; использовать финансовые, налоговые, таможенные, банковские и другие виды данных при формировании комплексной информационной статистической базы данных ресурсного обеспечения региональной системы. Дальнейшие исследования будут направлены на построение интеллектуальной системы поддержки принятия решений по управлению региональными ресурсами которая призвана автоматизировать процессы сбора, обработки и

принятия решений, а также предназначена не только для обеспечения государственных органов и органов местного самоуправления, всех заинтересованных предприятий и учреждений различных форм собственности об региональных ресурсах, но и для принятия управленческих решений, которые будут способствовать их рациональному и наиболее эффективному использованию.

Ключевые слова: регион, региональная информационная система, ресурсы, ресурсное обеспечение, конкурентоспособность региона.

Proskura Volodymyr F.

AN INTEGRATED APPROACH TO THE CREATION OF A REGIONAL INFORMATIONAL SYSTEM OF RESOURCE SUPPLY

The introduction of modern informational systems in regions of Ukraine is an important component in the state policy implementation of informatization of the country and providing more autonomy to the regions. The article is devoted to the development of new practices in formation and implementation of a regional informational system of resource supply, which in turn will affect the improvement of the economic security of the territory and ensure its sustainability. During the investigation the general (analysis and synthesis, induction and deduction) and specific (methods of statistical analysis, expert opinions method, the method of comparison) methods of economic processes cognition at regional level have been used. The concept of regional informational system and informational system of resource support management of the region has been generalized. The existence of effective informational system in the region have been highlighted, which makes the region competitive and create favorable conditions for investments; as well as the priorities of the regional informational system have been defined. The necessity of the application of new approaches to the development of information system of resource provision has been substantiated. It has been concluded that, the integrated approach to the formation of informational system resources to ensure economic security and sustainable development of the region allows to: create a system of informational resources formation in accordance with the needs of the regional administration and local government and other users of statistical information; develop a system of statistical indicators and methods of statistical observation of economic agents, regardless of their activity; ensure comparison of statistic indices at inter-agency, inter-regional and interstate informational exchange; use financial, tax, customs, banking and other data when forming complex information statistical database of regional system resource supply. Further research will be aimed at building intellectual decision support system for the management of regional resources, which aims to automatize the collection, processing and decision-making processes and is intended not only to provide state agencies and local governments, as well as all interested businesses and institutions of different ownership with information about regional resources, but also for management decisions, that will contribute to the rational and the most efficient use.

Keywords: region, regional informational system, resources, resource supply, competitiveness of the region.

Одержано 01.09.2016 р.

ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті розглянуто економічну сутність поняття «регіональна інноваційна політика», обґрунтовано доцільність її формування в умовах розвитку ринкових відносин в Україні. Розкрито основні цілі та завдання регіональної інноваційної політики, виокремлено основні її принципи. Мета статті полягає у визначенні змісту, цілей та завдань регіональної інноваційної політики на сучасному етапі. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові та специфічні методи і прийоми пізнання економічних явищ і процесів: аналізу і синтезу, індукції та дедукції, методи статистичного аналізу, метод зіставлення та інші. Обґрунтовано, що регіональна інноваційна політика в умовах інноваційної економіки має визначати основні цілі регіонального інноваційного розвитку, шляхи та механізми активізації всіх суб'єктів-учасників регіонального інноваційного процесу, заснованих на концепції формування та розвитку високоефективних регіональних інноваційних систем. Саме ефективна регіональна інноваційна політика дозволить у найкоротші терміни та з високою ефективністю використовувати інноваційний та науково-технічний потенціал регіону як фактори досягнення поточних і перспективних цілей розвитку регіону. Визначено, що регіональна інноваційна політика повинна бути орієнтована на вирішення територіальних проблем, поліпшення соціально-економічних показників регіону за рахунок ефективного використання його інноваційного потенціалу, задоволення потреб внутрішнього ринку, підвищення внеску науково-інноваційної сфери в економіку регіону. Практична значущість одержаних результатів полягає у визначенні елементів ефективної системи управління регіональним інноваційним розвитком з акцентом на розвиток і всебічну підтримку внутрішнього науково-технічного та інноваційного потенціалу та активізацію інноваційних процесів у регіоні для підвищення конкурентоспроможності території та економічного розвитку загалом. У статті зроблено висновок, що нарощення конкурентоспроможності національного господарства залежатиме від активного проведення регіонами інноваційної політики та стимулювання ними інноваційної активності. Подальші дослідження будуть спрямовані на регіональну інноваційну політику як одного з головних чинників формування ефективної інноваційної системи.

Ключові слова: регіональна інноваційна політика, конкурентоспроможність регіону, інноваційний розвиток, інноваційний потенціал, інновації.

ВСТУП

Постановка проблеми. Незадовільний організаційний та регуляторний стан економіки країни, що впливає на її потенціал, є головною причиною, пов'язаною із труднощами реалізації стратегії інноваційного розвитку.

Актуальним є перетворення малих інноваційних підприємств на компанії з конкурентоспроможними обсягами випуску високотехнологічної продукції. Це дасть змогу сучасним наукоємним підприємствам України стати відомими на світовому ринку та забезпечити зростання високотехнологічної продукції в експорті країни. Необхідність підвищення рівня інноваційних перетворень в Україні пов'язана з нестабільністю соціально-економічних процесів, неефективною системою контролю за інноваційними процесами як на державному, так і на регіональному рівні. Усе це знижує ефективність управління, упровадження нових принципів та механізмів інноваційних процесів і залучення інвестиційних ресурсів для реалізації програм інноваційного розвитку [2, с. 126].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування регіональної інноваційної політики, як інструменту формування державного регулювання економіки, приділяють увагу значна кількість іноземних та вітчизняних вчених: Н.

Верхоглядова, Є. Вилгін, В. Гусєв, Ю. Кіндзерський, З. Костак, О. Луцків, А. Махмутов, Т. Наконечна, М. Портер, В. Третьак, Л. Федулова. Разом з тим, в наукових працях недостатня увага приділяється регіональній інноваційній політиці та її ролі.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті полягає у визначенні змісту, цілей та завдань регіональної інноваційної політики на сучасному етапі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Останні два десятиліття характеризуються посиленням глобалізаційних процесів та становленням глобальної економіки. Глобалізація стала важливим чинником розвитку світової економічної системи, тією впливовою силою, що визначає подальший прогрес цивілізації, призводить до посилення тиску конкуренції.

Загострення конкурентної боротьби висунуло на перший план проблему конкурентоспроможності. Ефективна інтеграція національної економіки у світову можлива виключно за умови досягнення високого рівня загальної конкурентоспроможності країни. Основою сучасної конкурентоспроможності виступають інновації – техніко-технологічні, організаційні, структурні, інституціональні, – саме вони створюють конкурентні переваги і дозволяють країнам, що ними володіють, посідати гідне місце в

суспільно-цивілізаційному розвитку [4, с. 19].

Інноваційний шлях розвитку економіки – це головний стратегічний орієнтир державної інноваційної політики, яка, враховуючи особливості того чи іншого регіону, «...визначає, з одного боку, ставлення держави до його інноваційних та науково-технічних проблем, а з іншого, – забезпечує участь наукового та інноваційного комплексу регіону у вирішенні соціально-економічних і науково-технічних проблем держави» [5, с. 172]. Тож інноваційний розвиток держави загалом залежить від розвитку інноваційних процесів в регіонах. Виходячи із концепції державної інноваційної політики України, регіональна інноваційна політика – це форми і методи стимулювання інноваційної активності в регіоні, які сприятимуть тому, щоб науково-технічні дослідження та розробки широко втілювалися у виробничий результат – нові конкурентоспроможні види продукції, нові технологічні процеси, нові організаційні рішення [5, с. 172].

Основними об'єктами регіональної інноваційної політики виступають [3, с. 54]:

- науково-технологічний потенціал регіону;
- інноваційні процеси в регіональній економіці та, відповідно, задіяні в їх реалізації об'єкти (інноваційні проекти, програми, об'єкти прав інтелектуальної власності тощо);
- ресурси підтримки цих процесів, а також сегменти сфер перебігу цих інноваційних процесів, як то науково-технологічної, виробничої та сфери споживання.

Основним стратегічним орієнтиром регіональної інноваційної політики є вирішення територіальних проблем, активізація економічних процесів у регіоні за рахунок ефективного використання його інноваційного потенціалу, підвищення внеску науково-інноваційної сфери в економіку регіону, підвищення ефективності функціонування інноваційної сфери та задоволення потреб внутрішнього ринку власною високоякісною та конкурентоспроможною продукцією.

Основними завданнями регіональної інноваційної політики є: забезпечення високого інноваційного потенціалу, підвищення конкурентоспроможності та ефективності господарювання; створення сприятливого інноваційного клімату в регіоні; пошук і мобілізація внутрішніх інноваційних резервів економічного зростання; підтримка наукових досліджень в пріоритетних напрямках і сферах розвитку науки і техніки; удосконалення системи підготовки висококваліфікованих кадрів на регіональному рівні.

Ефективна регіональна інноваційна політика має базуватися на об'єктивному аналізі економічної ситуації, детальній оцінці наявних ресурсів і можливостей, орієнтуватися на реальні та досяжні цілі інноваційного розвитку території. Враховуючи важку економічну ситуацію в регіонах загалом, та в інноваційній сфері зокрема, і, таким чином, відсутність об'єктивних умов для повноцінного розвитку в регіонах інноваційних процесів, при розробці регіональної інноваційної політики необхідно чітко визначити першочергові цілі інноваційного розвитку

регіону відповідно до його наявних ресурсних можливостей [6, с. 204].

Розроблення даної політики має засновуватись на системі її головних цілей, а саме:

- підвищення конкурентоспроможності регіональних виробництв внаслідок їх інноваційного технологічного оновлення;
- згладжування міжрегіональних диспропорцій на інноваційному шляху їх розвитку;
- збереження оптимального співвідношення між регіональною та галузевою інноваційною політикою;
- пріоритетний інноваційний розвиток регіонів, які мають особливо важливе стратегічне значення для економіки держави;
- оптимальне та раціональне використання природно-ресурсних особливостей регіонів, їх географічного розташування, інфраструктури;
- розвиток як внутрішньої, так і зовнішньої міжрегіональної співпраці.

Ця політика покликана створювати умови для забезпечення конкурентоспроможності національної продукції та активізації інноваційної діяльності шляхом технологічного оновлення виробничих потужностей, застосування передових технологій тощо.

Досягнення цілей інноваційної політики потребує обґрунтування основних принципів її формування, а саме:

- пріоритетності – визначає пріоритет інновацій над традиційним виробництвом та пріоритетні напрями інноваційної діяльності, враховуючи специфіку економічного розвитку конкретного регіону;
- системності – передбачає розгляд програмних рішень у контексті з іншими державними програмами розвитку національної економіки та її регіонів, виключаючи при цьому можливість дублювання окремих завдань у різних програмах;
- єдності – сприяє розвитку регіональної інноваційної інфраструктури та створенню регіональної інноваційної системи;
- узгодженості – передбачає визначення сфери спільних інтересів і форм взаємодії держави, регіонів, інвесторів, інноваційно-активних підприємств і прийняття компромісних рішень на підставі узгодження інтересів зазначених суб'єктів інноваційного процесу;
- збалансованості – узгодження державних інтересів з інтересами регіонів, міжрегіональних інтересів та інтересів муніципальних утворень всередині регіонів, можливості та ресурсну забезпеченість регіонів;
- забезпеченості – спрямований на необхідність ресурсної забезпеченості реалізації регіональної інноваційної політики;
- ефективності – передбачає необхідність оцінки і вибору кращих варіантів вирішення проблеми, забезпечення ефективного впровадження та використання інновацій на підприємствах регіону;
- екологічності – вимагає розробки і впровадження нововведень в галузі охорони

навколишнього середовища і раціонального природокористування, недопущення екологічного забруднення навколишнього природного середовища [6, с. 205].

Як правило, регіональну інноваційну політику представляють у вигляді програм, що включають конкретні розділи:

1. Аналіз стану науково-інноваційної сфери з метою виявлення її масштабу та впливу на конкурентоспроможність продукції регіону, рівня та ступеню використання інноваційного потенціалу, напрямів інноваційної діяльності та їх перспективності, структурних та інституціональних змін, умов підвищення інноваційної активності.

2. Цілі та пріоритети розвитку науково-інноваційної діяльності в регіоні. Розробку системи та структуру цілей необхідно здійснювати на основі таких принципів: регіональні цілі мають впливати із загальної концепції науково-технічного розвитку країни і не суперечити її стратегічним цілям, а також бути сформульованими з урахуванням специфіки і потреб регіону; не наявність ресурсів і можливостей формують цілі регіональної програми, а, навпаки, ресурсна програма визначається встановленими цілями; в процесі конкретної розробки структури цілей і цільової програми загалом необхідно залучати незалежних експертів, застосовувати систему експертних оцінок, спиратись на міжнародне науково-технічне співробітництво, державні програми прискорення науково-технічного прогресу (НТП),

власне регіональну політику розвитку науково-технічного потенціалу.

Ранжування цілей на визначених рівнях регіональної інноваційної політики встановлюється в системі довго- і короткострокового планування та прогнозування регіонального соціально-економічного розвитку. Найбільш реалістичним за вибором пріоритетів розвитку інноваційної сфери можна вважати підхід, орієнтований на глобальні критерії НТП, розвиток високих технологій, адаптованих до регіональних умов. Основним орієнтиром при виборі пріоритетів науково-інноваційного розвитку є досягнення цілей соціально-економічного розвитку регіону. Головна задача органів регіонального управління при цьому полягає у створенні сприятливого економічного середовища і умов для підвищення інноваційної активності в науково-інноваційній сфері [1, с. 24].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Нарощення конкурентоспроможності національного господарства залежать від активного проведення регіонами інноваційної політики та стимулювання ними інноваційної активності. Подальші дослідження будуть спрямовані на дослідження регіональної інноваційної політики як чинника формування ефективної інноваційної системи регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верхоглядова Н. І. Регіональна інноваційна політика: необхідність та особливості формування (на прикладі Дніпропетровської області) / Н. І. Верхоглядова, І. В. Олініченко // Економіка і регіон. – 2011. – № 3. – С. 22-25.
2. Вилгін Є. А. Сутність та зміст державної інноваційної політики на сучасному етапі економічного розвитку / Є. А. Вилгін // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 22. – С. 126-129.
3. Гусев В. О. Державна інноваційна політика як засіб розвитку національної економіки: Навч. посіб. – К.: Вид-во НАДУ, 2007. – 60 с.
4. Кіндзерський Ю. Проблеми національної конкурентоспроможності та пріоритети конкурентної політики в Україні / Ю. Кіндзерський, Г. Паламарчук // Економіка України. – 2006. – №8. – С. 19-29.
5. Костак З. Р. Вплив регіональної інноваційної політики на розвиток економіки регіону // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.4. – С. 9-20.
6. Луцків О. М. Цілі, принципи та пріоритети регіональної інноваційної політики / О. М. Луцків // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць; за ред.: М. І. Зверькова (голов. ред.) та ін. – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2015. – Вип. 2. – № 57. – С. 202–208.

Ющик Людмила Васильевна

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ РЕАЛИЗАЦИИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ

В статье определено экономическую сущность понятия «региональная инновационная политика», обоснована целесообразность ее формирования в условиях развития рыночных отношений в Украине. Раскрыты основные цели и задачи региональной инновационной политики, выделены основные ее принципы. Цель статьи состоит в определении содержания, целей и задач региональной инновационной политики на современном этапе. В процессе исследования использовались общенаучные и специфические методы и приемы познания экономических явлений и процессов: анализа и синтеза, индукции и дедукции, методы статистического анализа, метод сопоставления и другие. Обосновано, что региональная инновационная политика в условиях инновационной экономики должна определять основные цели регионального инновационного развития, пути и механизмы активизации всех субъектов-участников регионального инновационного процесса, основанных на концепции формирования и развития высокоэффективных региональных инновационных систем. Именно эффективная региональная инновационная политика позволит в кратчайшие сроки и с высокой эффективностью использовать инновационный и научно-технический потенциал региона как факторы достижения текущих и перспективных целей развития региона. Определено, что региональная инновационная политика должна быть ориентирована на

решение территориальных проблем, улучшения социально-экономических показателей региона за счет эффективного использования его инновационного потенциала, удовлетворение потребностей внутреннего рынка, повышение вклада научно-инновационной сферы в экономику региона. Практическая значимость исследования состоит в определении элементов эффективной системы управления региональным инновационным развитием с акцентом на развитие и всестороннюю поддержку внутреннего научно-технического и инновационного потенциала, а так же активизации инновационных процессов в регионе для повышения конкурентоспособности территории и экономического развития в целом. В статье сделан вывод, что наращивание конкурентоспособности национального хозяйства будет зависеть от активного проведения регионами инновационной политики и стимулирования ими инновационной активности. Дальнейшие исследования будут направлены на исследование региональной инновационной политики как одного из главных факторов формирования эффективной инновационной системы региона.

Ключевые слова: региональная инновационная политика, конкурентоспособность региона, инновационное развитие, инновационный потенциал, инновации.

Yuschyk Lyudmyla V.

AIMS AND OBJECTIVES OF THE IMPLEMENTATION OF REGIONAL INNOVATION POLICY

The article deals with the economic substance of the concept of "regional innovation policy," the expediency of its formation in the conditions of development of market relations in Ukraine. The main goals and objectives of the regional innovation policy have been outlined, its basic principles have been highlighted. The purpose of the article is to determine the content, objectives and tasks of the regional innovation policy at the present stage. General scientific and specific knowledge of methods and techniques of economic phenomena and processes of analysis and synthesis, induction and deduction, statistical analysis, comparison method, and others have been used. It has been proved that the regional innovation policy in the innovation economy should define the main objectives of regional innovation development, ways and mechanisms of activation of all subjects participating in regional innovation process, based on the concept of formation and development of highly efficient regional innovation systems. The effective regional innovation policy will enable to use scientific and technical potential of the region as factors to achieve current and future goals of the region's development in the shortest possible time and with high efficiency. It has been determined that regional innovation policy must be focused on the solution of territorial problems, improving the social and economic indicators in the region through effective use of its innovation potential, meeting the national market needs, increasing the contribution of science and innovation sector in the economy of the region. The practical significance of the study is to identify the elements of an effective regional innovation management with an emphasis on development and comprehensive support of national scientific, technological and innovation potential and activation of innovative processes in the region to improve the competitiveness of the territory and economic development in general. It has been concluded in the article that building the competitiveness of the national economy will depend on the activity of regions in innovation policy and stimulation of innovation activity in them. Further research will be focused on regional innovation policies as a key factor in developing effective innovation systems.

Keywords: regional innovation policies, regional competitiveness, innovation development, innovation potential, innovation.

Одержано 15.09.2016 р.

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІЧНА СТАТИСТИКА, БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА АУДИТ

UDC 657

Korol Svitlana,

Candidate of economic sciences, associate professor,
Doctoral candidate of Accounting Department,
Kyiv National University of Trade and Economics

ACCOUNTING KNOWLEDGE OF FACTS OF ECONOMIC ACTIVITY

It is an important question to create a system of accounting that will serve as the basis for the information transparency of business enterprises, non-financial report preparation and effective management of socially responsible business. The purpose of the article is to justify and identify theoretical approaches to improving the methodology of accounting knowledge of the facts of economic activity (FEA) of a company as the basis of assessment of the state and social responsibility. One of the main principles of non-financial content determining is to provide information that has an impact on the decision. This includes information not only economic, but also ecological and social consequences of business enterprises. Instead, the accounting reflects the FEA excluding these aspects. So, it is not enough accounting information for the non-financial reporting preparation. It has been established that traditional definition of «the fact of economic activity» takes into account only the economic and legal aspects of the company. The logic of accounting of the FEA is focused only on those aspects. The analysis of the theory of FEA information layers revealed the possibility of their extension based on ecological and social aspects. This will create the prerequisites for reflection in accounting of economic, ecological and social consequences of business enterprises. Deficiencies and possibilities of FEA information layers theory adaptation to corporate social responsibility have been established. It has been proposed to extend the FEA information model, which will create conditions to get significant information to parties concerned. The FEA term has been defined, which takes into account the impact of economic activity on economic, natural and social environment. The role of information layers of the FEA as a criteria for selecting its accounting registration method has been defined. Prospects for further research in this area we see in the reconstruction of accounting methodology for registration and compilation data of corporate social responsibility in system of accounts.

Keywords: accounting; level of knowledge; corporate social responsibility; non-financial reporting; theory of information layers facts of economic activity; the fact of economic activity.

INTRODUCTION

Today the practice of management received new guidelines that require consideration of the principles of social responsibility in the choice of means and forms to achieve the goal of entrepreneurial activity. However, society demands the transparency of economic activity. Publication of not only financial, but non-financial reports contributes to this. However, it requires information support to reflect the facts of economic activity (FEA) of the company in the accounting system.

Analysis of recent research and publications. A significant contribution to the development and scientific substantiation of the accounting social responsibility theoretical principles and training of non-financial reporting was made by such leading foreign specialists: K. Basu (Basu, 2009) [1] A. Belkaoui (Belkaoui, 1975) [2], R.

Gray, J. Collison, James. Bebbinhton (Gray, Collison&Bebbington, 2000) [3], D. Owen, S. Adams (Gray, Owen & Adams, 1996) [4] M.R. Matthews, M.H.B. Perera [5] S. D'Souza (D'Souza, 2014) [6] and Ukrainian scientists: I. Zhyhley [7] J. Bogdanova [8], A. Gerasimenko [9] B. Deriy M. Deriy [10] S. Kuznetsova [11] P. Kutsyk [12] and others. In their research they use the traditional logical knowledge about FEA, which is limited by the calculation of the financial performance of the company. This information reflects some economic aspects of corporate social responsibility (CSR).

A particular attention to the content of FEA provided Russian scientist Ya. Sokolov [13] and his followers, including M. Pyatov [14; 15]. The theory of FEA layers provides understanding of the information subject of accounting, its economic and legal aspects. However, the social aspect of FEA is still unidentified.

Today it is necessary to answer the question of whether the accounting methodology allows creating an information base to assess the status and level of CSR. A positive answer to this question provides the possibility to know the facts of corporate social responsibility by means of accounting.

The purpose of the article is theoretical justification and identifying approaches to improving methodology of accounting knowledge of the facts of enterprise economic activities as the basis for assessment the state and level of its social responsibility.

MAIN FINDINGS

In the context of sustainable development it is important to provide information about the contribution (influence) that the company does or intends to do in the future, the improvement or degradation of the economic, environmental and social conditions and trends of development processes at local, regional and global levels. According to the materiality principles and completeness of the report in the area of sustainable development [16] significant impact on the economy, environment and society must be disclosed. According to international guidelines stakeholders define the materiality of such information and the company provides its receipt.

The possibility to provides specific information has two aspects: determining the location data of the economic, environmental and social consequences of business enterprises in the information system of accounting; determining the methodological tools that ensure the collection, recording, summarizing and providing relevant information to users.

Feature and benefits of accounting as an information management system is associated with uninterrupted continuous observation of its economic activity. Its discrete perception leads to research of FEA.

The concept of «the fact of company economic activity» has received the following definition: «...the elementary time of economic process that alters or confirms the composition of the company assets or its source or funds and sources at the same time» [13, p. 11]. In other words, FEA is an event that can change the opinion of stakeholders on the financial position [14].

This interpretation of FEA was reflected in the theory of information layers of facts of the economic activity of Ya. Sokolov [13]. According to the author, information about each of them consists of «core», which remains unknown, and multiple layers of data. Each layer reveals certain characteristics or aspects of semantic knowledge about FEA. Starting from the unknown nucleus, scientists identified the following layers: (1) the natural-substantive nature (using natural and labor gauges), (2) a financial nature (use of cost measure), (3) the subject-legal aspect (the nature of property rights), (4) obligations and legal aspects (the nature of the obligations and legal relations between the economic entities of the process), (5) the administrative and legal (intra) aspect of the relationship, and (6) information and (7) time character of data.

Each of these information layers, as A. Lukanina observed [17, p. 66], from different sides reveals the essence of the FEA. Knowledge about FEA associated

with consistent penetration through these information layers from the periphery to the core and defining its economic and legal content. Ya. Sokolov characterized this process as an ascent from abstract to relatively specific and clearly called the conceptual reconstruction of the facts [13]. For such reconstruction the scientist suggests to use accounting records that indicate their inherent bond with the FEA layers of data.

Let's take the information structure of FEA as the basis in order to analyze its impact on the assessment of the corporate social responsibility.

Traditionally cost measurement (layer 2) is seen as a prerequisite of FEA reflected in accounting. Other FEA layers remain outside the system of book keeping balance. Among them are those that have essential economic, environmental and social consequences for stakeholders.

Natural-subject characteristic (layer 1) is a single quantitative characteristic for such FEA. If the content of the event does not allow applying any measurers it can be registered as an isolated fact that has a significant impact on the assessment of the CSR. Thus it is necessary to carry out a simple calculation of the amount of the reporting period (for example, the number of cases of emission of gases into the atmosphere or hit sewage into water bodies of the rivers and lakes).

The nature of property rights (layer 3) can be identified by a group of stakeholders (shareholders, employees, suppliers, buyers and customers and other entities for which the company has committed itself) and the company's resources as economic goods used to meet their economic interests and obligations.

The nature of the obligations and legal relations between the subjects of the economic process (layer 4) are considered as a way to reflect changes or legal obligations (occurrence, increase or decrease) to display them in the accounting system (payments to participants, employees, suppliers, for received advances and loans, as well as providing benefits, discounts, irrevocable financial and material assistance, goods, professional services free of charge, education and training, improving working conditions and recreation, etc.).

Administrative and legal (intra) aspect of the relationship (layer 5) allows each FEA to show the person who is responsible for the fulfillment of their obligations to the stakeholders interests.

According to Ya. Sokolov, ponderability of the FEA (layer 6) depends on whether it is a surprise to information users. In order to evaluate the CSR, in our opinion, the ponderability of the FEA should depend on the materiality of the user information about its economic, environmental or social consequences. This characteristic will determine the appropriateness of FEA accounting and its reflection in the non-financial statements. Unlike other characteristics, it is not so obvious. Its determination requires the analysis of FEA circumstances. For example, upon receipt of inventory or goods by the supplier it is necessary to analyze the qualitative characteristics of the obtained reserves, the method of delivery (the influence of the used vehicle on the environment, transportation distance), the availability of evidence of compliance with the supplier of the principles of corporate social responsibility etc. Thus, the data of layer 6 are particularly important as a criterion for making a decision on

registration of FEA in the accounting system.

The value of the time aspect is also important (layer 7). It must take into account the date of or a date limit of the obligations of the enterprise to the interested parties or the validity of permits, or something else that should be taken into account for the control and analysis of the CSR. That is, the time response of FEA is important to reflect in accounting and execution of structural and contingent obligations to stakeholders under FEA and for the creation of appropriate reserves and control of their use.

In the process of learning FEA is subjected to the analysis of its performance on the eligibility criteria that are the basis for determining how it is registered with the system of accounts. Modern paradigm of accounting provides the registration of FEA information on synthetic and analytical level by double entry method and on the non-balance accounts by simple way to record. In fact, the data of layer 2 (as a condition of double entry), 5 (a condition reflected in the balance sheet or non-balance accounting) and 6 (as a condition of all recording) determine the need for and method of recording of the FEA in accounting. In addition, synthetic accounting require data about (3) legal- subject, (4) obligatory- legal and (7) time nature of the FEA. (1) Natural-objective aspect is also important for the organization of analytical accounting and (3) subject-legal aspect of FEA for the organization of off-balance sheet accounting. The relevance of off-balance sheet accounting used to reflect the significant environmental and social consequences of business enterprises (layer 7) is very important, which in the absence of financial characteristics (layer 2) cannot be displayed on synthetic accounts.

The analysis of report indicators in sustainable development showed that the analytical data compilation of broader focus is more necessary for it than for financial statements. The above confirms the needs to improve knowledge about the FEA. In addition to the existing system of FEA layers we offer to introduce an information layer 8 «Economy-ecology-social aspect». The introduction of this layer will display matching of the FEA principles for the implementation of which the company has committed itself to (UN Global Compact, sustainable development, etc.).

Furthermore, none of the information layers of the FEA reflects the impact on specific accounting items. In fact, their definition is related to the introduction of another layer of knowledge – FEA 9 «Object Identification». This layer is the basis of knowledge of all FEA layers. Its submission to the periphery of the information model FEA corresponds to the logic of its knowledge.

As a result, we get nine layers of FEA model that takes better into account the main aspects of the basic unit of economic activity. If the theory of FEA information layers has economic and legal interpretation, the proposed model creates a comprehensive picture of its economic, ecological and social impact on parties concerned.

Taking into account the results it is necessary to review approaches to the «fact of economic activity» definition. As each FEA can have not only economic but also ecological or social impact, offering fact of economic activity is seen as a basic point of the economic process that can be exclusively economic or both environmental

and social consequences. This definition of FEA takes into account the impact on economic, ecology and social environment. «Multi-layer» data about FEA takes on new meaning in connection with the need to obtain information to assess the level of SAP and non-financial reporting. Introduction of new information layers can significantly expand the boundaries of FEA knowledge. However, the content of financial statements depends not only of the FEA measurement, but also the methodology of accounting. M. Pyatov remarked, "it is up to accounting methodology to determine what substantive aspects of the fact will be reflected in the relevant news, with the help of what indicators, kinds of assessments etc. In general we can say that the methods of accounting determine what concerned user will be able to learn about the economic facts that form the financial position of the firm's accounts. Moreover, the methodology of calculation actually selects the facts of economic activity of the company, which will be and which will not be reflected in its statements" "[15]. Consequently, the urgent question of compliance is methodological potential accounting task and information services of all stakeholders.

However, under the methodological accounting potential we understand the existing and potential accounting for the collection, processing and provision of information to users through the use of its methodological tools. In practice, potential accounting methodology is implemented in the process of identifying, measuring, recording, storage, compilation, storage and transmission of information about the company to users. For a given stage of the process we have certain methodological procedure. Thus we use document method for initial registration of the facts of economic activity; by means of accounts and double entry method performs clustering and storage of relevant information; finally, generalization of the saved information we do in the form of balance sheet and other financial statements. Information result of accounting methods depends on the adopted rules, principles and norms. If such rules, principles and standards no longer meet the legitimate demands of users of accounting information, contrary to the principle of its essentiality, they will be priority subject to revision. Only on the basis of this analysis we can infer information about the ability of accounting to perform its tasks.

With the emergence of each accounting FEA there is a problem before the accounting associated with the need to display it. In any case, such a task requires "conceptual reconstruction" and becoming a business operation. This transformation is associated with the ability of FEA standard perception: its penetration through informational layers, obtaining basic unit of data about the object knowledge, their organization by signs of the chosen system of classification.

The structure of non-financial performance reporting (report in the area of sustainable development) takes into account economic, ecology and social aspects of the FEA. However, in accounting they are poorly formalized. Traditional logic of FEA accounting knowledge does not meet the principles determining the content of the report in the area of sustainable development. It needs such renovation, which will provide the specific information.

The problem is related to the necessity of

accounting facts that has not monetary evaluation and does not affect the financial capital of the company, but is essential for its decision-making managers and / or stakeholders. However, such perception of information requires from the accountant going beyond the traditional knowledge boundaries and using adequate methodological tools.

Because of this, the methodical accounting methods need special attention which are used during the primary objective knowledge of reality. The result of FEA knowledge of objective reality is reflected in the original document, subject to further analysis of the semantic context. Thus, the general idea of the possibility or impossibility of CSR accounting depends on whether it is reflected in the primary documents. But provided that the traditional data on the social and environmental consequences of economic activity are not considered «useful», nobody demands relevant information from accounting. Currently, its creation requires a statement of objectives for the organization of primary knowledge, registration, synthetic and analytical accounting, synthesis and provision users. In particular, it is necessary to identify and bring original documents «formal signs» – information that can not only identify the documents but also collect and accumulate data about a semantic component of business enterprises as its social responsibility.

Since not all FEA enterprises are subject to accounting registration, it is extremely important to select criteria that are worthy of recording.

The result of the selection procedure of the facts to the further registration in the system of accounts is a

database of business processes. Will it include information that reflects the environmental and social aspects of the enterprise depend on the set for the accounting tasks. The fundamental problem is its interpretation of the content of business processes using appropriate category-conceptual apparatus.

CONCLUSIONS

Current economic conditions require theoretical study and improvement of the collection and methodological procedure of FEA registration in the accounting system data that are needed to assess the status and level of CSR. Traditional logic of accounting knowledge and the theory of FEA information layers reveals only its economic and legal aspects. The FEA structure has been analyzed in order to identify prospects of information provision of assessing the level of social responsibility of the company. Deficiencies and opportunities to adapt this theory to the concept of social responsibility have been established. The proposed nine-layer information model of FEA that reveal its economic and legal aspects as well as environmental and social impact creates conditions for significant information to interested parties. The role of FEA information layers as criteria for selecting the method of its accounting registration has been defined. Prospects for further research in this area we see in the reconstruction of accounting methodology for registration and compilation system of accounts.

REFERENCES

1. Basu S. K. Fundamentals of Auditing. – India: Dorling Kindersley Pvt. Ltd, 2009. – 368 p.
2. Belkaoui A. The Whys and Wherefores of Measuring Externalities // The Certified General Accountant, January – February, (1975). – 29 p.
3. Gray R., Collison D., Bebbington J. Social and Environmental Accounting & Reporting // The Centre for Social and Environmental Accounting Research, University of Dundee. – 2000.
4. Gray R. H., Owen D. and Adams C. Accounting and Accountability. – London: Prentice Hall, 1996.
5. Met'yus M. R., Perera M. X. B. (1999). Teory'ya buxgalterskogo ucheta. – M.: YuNY'TY'. – 663 p.
6. D'Souza S. Social accounting – an analysis // Journal of Commerce & Management A Peer Reviewed International Journal. – 2014. – Volume 1, Issue 4. – p. 11-15.
7. Жиглей І. В. Бухгалтерський облік соціально відповідальної діяльності суб'єктів господарювання: необхідність та орієнтири розвитку: монографія / І. В. Жиглей. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – 496 с.
8. Bohdanova Zh. A. (2013). Razvytye sotsyal'noho ucheta: opredelenye osnovnykh ponyaty // Innovatsiyna ekonomika. – 7 (45). – pp.293-296.
9. Herasymenko O. Sotsialnyi oblik ta nefinansova zvitnist yak instrument realizatsii sotsialnoi vidpovidalnosti / O. Herasymenko // Visnyk Kyiv. nats. un-tu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. – 2012. – № 137. – p. 39-42.
10. Derii V. A. Oblikovi ta analitychni komponenty nefinansovoi zvitnosti ta yikh rol v ekonomichnii systemi / V. A. Derii, M. V. Derii // Zbirnyk naukovykh prats Vinnytskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky. – 2014. – P. 95-103.
11. Kuznetsova S. A. Perspektyva bukhgalterskoho obliku: stratehichnist, elektronna komertsii ta sotsialna spriamovanist / S.A. Kuznetsova // Yevropeyskyi vector ekonomichnoho rozvytku. – 2014. – № 1 (16). – s. 73-83.
12. Kucy'k P. O. Positive accounting theory: Present and prospect / P. O. Kucy'k // Visn. nacz. un-tu L'viv. politexnika. – 2009. – № 647. – P. 411-415.
13. Sokolov Ya. V. Accounting as the sum of the facts of economic activity. – M.: Magy'str; Y'NFRA M, 2010. – 224 s.
14. Pyatov M. L. Theory layers fact of economic activity in the works of Ya. Sokolov / M. L. Pyatov // Fy'nansovuy' by'znes. – 2011. – № 2. – S. 163-173.
15. Pyatov M. L. Accounting Philosopher: the 75th anniversary of the birth of Y. Sokolov [Electron resource]. – 02.18.2013. – Access: <http://buh.ru/articles/documents/15022/?tpl=print>
16. G4 Sustainability Reporting Guidelines. URL: www.globalreporting.org/standards/Pages/default.aspx/.

17. Lukany`na A.V. Theory layers facts of economic life as the basis of the principle of substance over form// Vestny`k ChelGU. 2014. #15 (344). – Access: <http://cyberleninka.ru/article/n/teoriya-sloev-faktov-hozyaystvennoy-zhizni-kak-osnova-printipsa-prioriteta-soderzhaniya-nad-formoy/>.

Король Світлана Яківна

БУХГАЛТЕРСЬКЕ ПІЗНАННЯ ФАКТІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ

Актуальність проблеми обумовлена необхідністю створення системи бухгалтерського обліку, яка слугуватиме основою для інформаційного забезпечення прозорості господарської діяльності підприємства, підготовки нефінансового звіту та ефективного управління соціально відповідальним бізнесом. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та визначення підходів до удосконалення методології бухгалтерського пізнання фактів господарської життя (ФГЖ) підприємства як основу оцінки стану та рівня його соціальної відповідальності. Одним з основних принципів визначення змісту нефінансового звіту є надання інформації, яка є суттєвою для прийняття рішення. Це стосується відомостей не тільки про економічні, але й про екологічні та соціальні наслідки господарської діяльності підприємства. Натомість, в бухгалтерському обліку відображають ФГЖ без урахування цих аспектів. Отже, бухгалтерської інформації недостатньо для складання нефінансової звітності. Встановлено, що традиційне визначення поняття «факт господарського життя» враховує тільки економічний та юридичний аспекти діяльності підприємства. Логіка бухгалтерського пізнання ФГЖ орієнтована на розкриття тільки цих аспектів. Проведений аналіз теорії інформаційних шарів ФГЖ дозволив встановити можливість їх розширення з урахуванням екологічного та соціального аспекту. Це дозволить створити передумови для комплексного відображення в бухгалтерському обліку економічних, екологічних і соціальних наслідків господарської діяльності підприємства. Встановлено недоліки та можливості адаптації теорії інформаційних шарів ФГЖ до концепції соціальної відповідальності бізнесу. Запропоновано розширити інформаційну модель ФГЖ, що дозволить створити умови для отримання суттєвої для заінтересованих сторін інформації. Дано визначення ФГЖ, яке враховує триєдиний характер впливу господарської діяльності підприємства на навколишнє економічне, природне і соціальне середовище. Визначено роль інформаційних шарів ФГЖ як критеріїв вибору способу його облікової реєстрації. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі бачимо у реконструкції методології бухгалтерського обліку для забезпечення реєстрації й узагальнення даних про соціальну відповідальність підприємства в системі рахунків бухгалтерського обліку.

Ключові слова: бухгалтерський облік; рівні пізнання; соціальна відповідальність бізнесу; теорії інформаційних шарів фактів господарського життя; факт господарського життя.

Король Светлана Яковлевна

БУХГАЛТЕРСКОЕ ПОЗНАНИЯ ФАКТОВ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ЖИЗНИ

Актуальность проблемы обусловлена необходимостью создания системы бухгалтерского учета, которая будет служить основой для информационного обеспечения прозрачности хозяйственной деятельности предприятия, подготовки нефинансового отчета и эффективного управления социально ответственным бизнесом. Целью исследования является теоретическое обоснование и определение подходов к совершенствованию методологии бухгалтерского познания фактов хозяйственной жизни (ФГЖ) предприятия как основы оценки состояния и уровня его социальной ответственности. Одним из основных принципов определения содержания нефинансового отчета является предоставление информации, которая является существенной для принятия решения. Это касается сведений не только об экономических, но и об экологических и социальных последствиях хозяйственной деятельности предприятия. В свою очередь, в бухгалтерском учете отражается ФГЖ без учета этих аспектов. Итак, бухгалтерской информации недостаточно для составления нефинансовой отчетности. Установлено, что традиционное определение понятия «факт хозяйственной жизни» учитывает только экономический и юридический аспекты деятельности предприятия. Логика бухгалтерского познания ФГЖ ориентирована на раскрытие только этих аспектов. Проведенный анализ теории информационных слоев ФГЖ позволил установить возможность их расширения с учетом экологического и социального аспекта. Это позволит создать предпосылки для комплексного отражения в бухгалтерском учете экономических, экологических и социальных последствий хозяйственной деятельности предприятия. Установлены недостатки и возможности адаптации теории информационных слоев ФГЖ концепции социальной ответственности бизнеса. Предложено расширить информационную модель ФГЖ, что позволит создать условия для получения существенной для заинтересованных сторон информации. Дано определение ФГЖ, которое учитывает триединый характер влияния хозяйственной деятельности предприятия на окружающую экономическую, природную и социальную среду. Определена роль информационных слоев ФГЖ как критериев выбора способа его учетной регистрации. Перспективы дальнейших исследований в этом направлении видим в реконструкции методологии бухгалтерского учета для обеспечения регистрации и обобщения данных про социальную ответственность предприятия в системе счетов бухгалтерского учета.

Ключевые слова: бухгалтерский учет; уровне познания; социальная ответственность бизнеса; теории информационных слоев фактов хозяйственной жизни; факт хозяйственной жизни.

Одержано 06.06.2016 р.

Хорунжак Надія Михайлівна,
д.е.н., доцент кафедри обліку
в державному секторі економіки та сфері послуг,
Тернопільський національний економічний університет

ПЛАН РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ: КОНЦЕПЦІЯ ТА РОЗВИТОК

Мета статті – аналіз та оцінка затвердженого Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі на предмет врахування специфіки об'єктів обліку і формування рекомендацій щодо його удосконалення. В процесі наукових пошуків використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналіз і оцінку – в процесі ознайомлення з існуючими позиціями різних авторів, вивчення Плану рахунків і виявлення його проблемних аспектів; узагальнення – задля обґрунтування пропозицій щодо уточнення затвердженого Плану рахунків (введення нових рахунків і субрахунків з урахуванням потреби у відображенні нових об'єктів обліку і потрібного рівня його деталізації); синтез – з метою забезпечення системності та цілісності плану рахунків і врахування існуючих тенденцій щодо переліку й складу господарських операцій, які підлягають відображенню; наукову абстракцію – при обґрунтуванні рівня розрядності рахунків бухгалтерського обліку. Результатом проведення дослідження стало обґрунтування доцільності удосконалення затвердженого Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі та розробка системи пропозицій з вирішення проблеми його оптимізації і удосконалення. Наукова новина отриманих результатів полягає в розвитку теоретичних засад позиціонування об'єктів обліку, які мають вплив на склад рахунків, уточненні рахунків для державного сектору економіки на основі врахування потреб практики та вимог системи управління суб'єктами господарювання, удосконаленні формулювання і обґрунтування стилістично-семантичних уточнень назв рахунків. Практичне значення отриманих результатів за умови їх врахування та внесення відповідних уточнень до затвердженого плану рахунків державного сектору економіки, полягатиме в тому, що буде досягнуто удосконалення обліку як інформаційної системи управління через врахування об'єктивних потреб у відображенні його нових об'єктів і господарських операцій та процесів. Деталізація рахунків та пропозиції щодо встановлення їх розрядності сприятимуть досягненню зрозумілості, спрощенню алгоритмів автоматизації облікового відображення господарських операцій та чіткому розмежуванню об'єктів і суб'єктів обліку. Перспектива подальших досліджень полягає не лише в потребі удосконалення Плану рахунків для забезпечення максимального охоплення ним об'єктів обліку державного сектору, а й у розробці схем трансформації (перенесення залишків) наявних облікових даних для їх відображення на нових рахунках.

Ключові слова: план рахунків, державний сектор, бюджетна сфера, удосконалення, рахунки бухгалтерського обліку, об'єкти обліку, розвиток.

ВСТУП

Основним джерелом інформаційного забезпечення управління є бухгалтерський облік, який відповідно до положень державної Стратегії модернізації бухгалтерського обліку в державному секторі повинен бути зорієнтований на міжнародні стандарти й сучасні управлінські запити. На базі антикризової доктрини та економічної гармонізації необхідне формування нової парадигми бухгалтерського обліку, зокрема на засадах розвитку інноваційних підходів до формування баз даних, їх змісту та структури, форм представлення для досягнення відповідності інформації запитам управлінської системи та процесам трансформації й адаптації до міжнародних вимог.

В кризових умовах розвитку ринкових відносин, посилення конкуренції та підвищення дефіциту фінансових ресурсів у державному секторі ускладнюється процес управління діяльністю бюджетних установ. Наявність цих явищ в економіці передбачає потребу вирішення головної проблеми – оптимізації використання ресурсів бюджетних установ, важливість якої особливо зростає на фоні загального негативного тренду видатків бюджету, зокрема за

видами їх класифікації. Відповідно з цим, однією з головних концептуальних позицій реформування стала гармонізація Плану рахунків бухгалтерського обліку з бюджетною класифікацією видатків. Актуальність цього напрямку дослідження визначається важливістю досягнення оптимізації доходів і видатків на основі удосконалення їхнього обліку.

Постановка проблеми. Проблемність формування Плану рахунків, який би відповідав вимогам гармонізації, проявляється, перш за все, у наявності в державному секторі різних підгалузей з власною специфікою. Також важливо досягти оптимального складу рахунків і максимального охоплення ними усіх об'єктів обліку. Вирішення цих проблем лежить у площині розширення складу, підвищення рівня аналітичності та максимально зручної розрядності шифрування рахунків обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом, слід підкреслити, що проблематика реформування бухгалтерського обліку в державному секторі, в тому числі пов'язана з формуванням єдиного Плану рахунків, активно досліджується вітчизняними науковцями. До них, зокрема, відносяться наукові пошуки О. В. Адамик, Р. Т. Джоги, О. О. Дорошенко, Н. М. Зорій, Н. Г. Мельник, В. А. Пігоша, С. В. Свірко,

С. В. Сисюк, Н. І. Сушко та інших.

В основному зусилля науковців спрямовувались на здійснення оцінки структури та шифрування рахунків бухгалтерського обліку, дослідження історичного шляху удосконалення Плану рахунків та його класифікації [2; 11; 12], аналіз сучасного стану нормативно-правового підґрунтя модернізації обліку загалом і Плану рахунків [4], критичний аналіз старого і нового Плану рахунків [7], тощо.

Однак попри детальний аналіз, оцінку та формування обґрунтованих й аргументованих пропозицій з удосконалення, невирішеними залишилися низка питань, у зв'язку з чим План рахунків бухгалтерського обліку в державному, прийнятий наказом Мініфіну від 31.12.2013 року № 1203, не набрав з 2015 року. На жаль, нині ситуація характеризується недостатністю підґрунтя для набрання чинності в повному складі означених нормативних документів [7, с.155], а також потребою врахування ряду аспектів.

Мета статті (постановка завдання). Метою написання статті є аналіз та оцінка затвердженого Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі на предмет врахування специфіки об'єктів обліку і формування рекомендацій щодо його удосконалення. Для досягнення мети в процесі дослідження передбачається реалізація таких завдань: розробка пропозицій щодо уточнення складу рахунків та формування обґрунтування рівня їх розрядності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Не применшуючи дійсно значного прогресу у вирішенні проблеми формування Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, слід зауважити, що окрім удосконалення його з точки зору впорядкування класів, необхідно здійснити окремі уточнення, які стосуються сутнісного змісту деяких рахунків.

Зокрема, згідно Інструкції по застосуванню Єдиного плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі [6], по рахунку 104 «Машини та обладнання» (в затвердженому Плані рахунків – це рахунок 1014 з однойменною назвою) пункти 6 і 8 за змістом окремих складових є цілком ідентичними. Йдеться про такі засоби як електронно-обчислювальні, керуючі та аналогові машини і комп'ютерну техніку. Якщо у новому Плані рахунків збережені підходи, задекларовані вищеназваною Інструкцією [6], то щодо вказаних об'єктів обліку слід здійснити уточнення сутності та змісту інструктивних формулювань.

Так, зокрема комп'ютер, унікальний винахід ХХ століття – електронну обчислювальну машину – найчастіше називають комп'ютер (computer), що в перекладі з англійської означає обчислювач. За іншим означенням комп'ютер – це електронний цифровий інтегратор і обчислювач [10]. У зв'язку з цим доцільним видається зміна редакції пункту 6 шляхом вилучення з нього переліку, який за змістом, як уже зазначалося дублює засоби, вказані у пункті 8. Тобто пункт 6 краще подати у такій редакції: «клавійні обчислювальні та підсумовуючі машини та ін.». У пункті 8 для забезпечення відповідності технічним

критеріям слово «сітьове» слід замінити терміном «мережеве».

Також вимагає уточнення переліку об'єктів, які в першому варіанті єдиного Плану рахунків мали обліковуватися на рахунку 104 «Машини та обладнання» (в новій версії 1014) (група 1 до рахунків 1041 (10141) «Машини та обладнання загального фонду» і 1042 (10142) «Машини та обладнання спеціального фонду»). Враховуючи нинішній рівень технічного розвитку, до складу цієї групи доцільно увести такі об'єкти, як вітрогенератори, сонячні колектори, сонячні батареї (за видами: монокристалічні, полікристалічні, плівкові, на основі вакуумних трубок), теплові насоси, світлопровідне освітлення (в т. ч. ліхтарі на світлодіодах) та ін. Загалом, зважаючи на актуальність переходу на використання енергозберігаючих технологій, доцільним видається виділення для обліку засобів, які використовуються як альтернативні засоби виробництва енергії їх можна відображати як окрему групу засобів у складі рахунку 1019 «Інші основні засоби», або окремого рахунку «Енергозберігаючі довгострокові активи». Попри можливий та зрозумілий скептицизм і дискусійність розглянутого підходу виділення рекомендованого рахунку дасть змогу без будь-яких розрахунків (просто на основі візуального перегляду приміток до звітності) виявляти суб'єктів діяльності, які прагнуть до забезпечення оптимізації ресурсовикористання та перспективу вбачають у використанні екологічно безпечних технологій. Слід зауважити, що дослідження проекту Плану рахунків і пошук вільного рахунку для відображення нових об'єктів обліку дозволив зробити висновок, що розрядність, яка пропонується, обмежує можливості розширення їхнього переліку.

У зв'язку з цим доцільно передбачити розрядність у більш широкому діапазоні з метою надання можливості відображення нових об'єктів обліку. В такому разі більш обґрунтованим було б встановлення такого підходу до нумерації рахунків 2-го порядку: 3 розряди – рахунок синтетичного обліку; 2 розряди – субрахунок; 3 розряди – аналітичні рахунки; 3 розряди – галузь діяльності; 4 або 5 розрядів – суб'єкт діяльності. Якщо за приклад взяти рахунки для обліку основних засобів, то, скажімо, той самий рахунок «Машини та обладнання» матиме шифр 1014004 (+ 4 чи 5 розрядів для позначення галузі, або самого суб'єкта діяльності). Відповідно запропонований рахунок для обліку джерел альтернативної енергії можна було б обліковувати за шифром 1019001 на рахунку «Інші основні засоби».

Також згідно проекту Інструкції по застосуванню Єдиного плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі рахунки 1091 «Інші основні засоби загального фонду» і 1092 «Інші основні засоби спеціального фонду» (в затвердженому Плані рахунків розмежування за названими фондами не здійснюється, а використовується розмежування за такими ознаками як «розпорядники бюджетних коштів» і «державні цільові фонди» за шифрами 1018 та 1028) призначені для обліку трьох груп засобів – сценічно-постановочних, документації з типового проектування та навчальних

кінофільмів, дисків, стрічок і касет. Опис способу оцінки першої групи містить вказівку щодо віднесення до складу об'єктів обліку сценічно-постановочних засобів вартістю понад 10 гривень за одиницю. Далі в дужках наведено перелік, який включає декорації, меблі і реквізити, бутафорії, театральні та національні костюми, головні убори, білизна, взуття, перуки [6]. Встановлення такого вартісного критерію для перерахованих цінностей недостатньо обґрунтоване, оскільки він не відповідає сучасному стану цін. У зв'язку з цим доцільніше взяти за основу мінімальний неоподатковуваний мінімум та викласти це положення у наступній редакції: «...засоби вартістю понад 20 (або можна встановити інше) неоподатковуваних мінімумів за одиницю». В такому разі буде досягнуто більшої відповідності об'єктів, які обліковуються на рахунку 1018 і 1028 «Інші основні засоби» їхній визначеній законодавством сутності, а також скорочення кількості облікових операцій, пов'язаних з нарахуванням зносу.

У світлі чинності з 6 серпня 2013 року до 01.01.2015 року наказу Міністерства фінансів України від 26.06.2013 року № 611 «Про затвердження деяких нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку бюджетних установ» рекомендований підхід обґрунтований, оскільки окрім іншого, відповідно до цього наказу було затверджено Положення з бухгалтерського обліку необоротних активів бюджетних установ. Останнє основними засобами в бюджетних установах визначає предмети вартістю більше ніж 2500 грн. (без податку на додану вартість) і строком використання більше ніж рік. А до малоцінних необоротних матеріальних активів бюджетні установи повинні зараховувати предмети вартістю, що не перевищує 2500 грн. (без податку на додану вартість) та строк використання яких перевищує один рік [8].

У нині чинному Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку в державному секторі 121 «Основні засоби» також не міститься встановлення вартісного критерію. Означення подане у такій редакції: основні засоби – матеріальні активи, які утримуються для використання їх у виробництві/діяльності або при постачанні товарів, виконанні робіт і наданні послуг для досягнення поставленої мети та/або задоволення потреб суб'єкта державного сектору або здавання в оренду іншим особам і використовуються, за очікуванням, більше одного року [5]. Тобто питання встановлення вартісного розмежування залишається актуальним. Його вирішення може бути врегульоване через формування відповідного пункту Наказу про облікову політику, однак задля вироблення єдиного підходу більш доцільно закріпити його на нормативному рівні.

Актуальним питанням, яке нині розвивається в наукових дослідженнях, є обґрунтування доцільності ведення обліку людського потенціалу. В зарубіжній науковій літературі цим питанням приділяється багато уваги. Також є приклади позитивного впливу на фінансові результати діяльності фірм, які займаються розвитком людського капіталу, здійснюючи відповідні вкладення та організовуючи їхній облік. З огляду на це, Е. Фламхольц [13], формуючи власну концептуальну позицію щодо методів та їхнього

застосування в обліку людських ресурсів, стверджує, що вони є мотиваційним каталізатором, завдяки якому суб'єкт господарювання отримує конкурентні переваги. Функціонування системи обліку людських ресурсів при цьому включає в себе парадигму обліку, яка визначає порядок їхньої оцінки та відображення у числовому вимірі в системі рахунків і первинній та зведеній документації, а також планування й управління ними. Інформаційні дані та взаємозв'язки між названими елементами вказують на ключові складові раціональної організації обліку людських ресурсів. В доповнення до цього науковець зробив детальний опис підходів до їхньої оцінки, документального відображення та системи рахунків обліку. Формуванню концепції служить обґрунтування впливу людських ресурсів на кінцеву оцінку суб'єкта та результативність його діяльності.

Не заглиблюючись у детальне дослідження питань обліку людських ресурсів, слід вказати на зростання їхньої актуальності в вітчизняній науковій думці. Підтримуючи позицію, що людський капітал є новим фактором виробництва; тенденції в економіці, пов'язані з його використанням, відносяться до новітніх, зауважимо, що справедливим є твердження про те, що завданням економістів є вивчення механізмів функціонування і розробка способів адекватної економічної віддачі людського капіталу у виробничому процесі [2, с. 111]. У зв'язку з цим доцільно розвивати їхнє використання з метою підвищення ефективності функціонування суб'єктів діяльності бюджетної сфери, для яких працівники є основним ресурсом, без якого неможливе надання послуг. Першоосновою має стати передбачення рахунку для їхнього обліку, яким може бути або окремий рахунок, або субрахунок до рахунку 1018 та 1028 «Інші основні засоби». Виходом зі становища може також бути введення до Плану рахунків рахунку 1019 та 1028 рахунку «Людський капітал та енергозберігаючі довгострокові активи» з виділенням відповідних рахунків нижчого порядку (аналітичні рахунки). Незважаючи на дещо некоректне за змістом поєднання, виділення окремого рахунку для обліку більш актуальне, оскільки дає змогу швидко зорієнтуватися щодо пріоритетів того чи іншого суб'єкта діяльності та його переваг. Проте враховуючи факт залежності результатів діяльності суб'єктів, які фінансуються з бюджету від рівня професіоналізму працівників, для бюджетних установ воно особливо актуальне. Вплив особистісних характеристик (інтелекту, вміння тощо) працівників на процес виконання функціональних обов'язків щодо надання послуг є своєрідною конкурентною перевагою того чи іншого суб'єкта діяльності.

Зважаючи на специфіку та результати діяльності бюджетних установ загалом та державних вищих навчальних закладів і, особливо, установ охорони здоров'я зокрема, важливим об'єктом обліку слід визнати нематеріальні активи типу «ноу-хау», які відносяться до об'єктів промислової власності та авторські й суміжними з ними права. Облік названих об'єктів вимагає більшої уваги в бюджетній сфері, оскільки дасть змогу забезпечити поліпшення результативності (на основі передачі (продажу) прав на

застосування іншими суб'єктами аналогічного профілю), а також сприятиме розвитку наукових пошуків завдяки їхньому стимулюванню (кошти, виручені за передачу на основі ліцензійних договорів, наприклад, ноу-хау з проведення певного виду операцій чи способу лікування, доцільно було б спрямовувати на подальші наукові дослідження). Посилення уваги щодо обліку нематеріальних активів в бюджетних установах можливе за умови надання їм більших прав, пов'язаних з можливістю поширення практики отримання доходів від наявних у них нематеріальних активів, тим більше, що об'єктивні засади цього процесу вже закладені в проекті Плану рахунків. Критична оцінка складу рахунків дає змогу зробити висновок про те, що він повністю забезпечує відображення операцій, пов'язаних з передачею прав на нематеріальні активи іншим суб'єктам діяльності, в тому числі окремо відображати доходи від них.

Оцінка Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, який планується застосовувати при організації обліку в бюджетних установах, дає підстави стверджувати, що його недоліком є відсутність рахунків для обліку довгострокових і поточних біологічних активів, які не належать ні до рослинництва ні до тваринництва. В умовах розвитку наукових досягнень в галузі медицини та науково-дослідних закладах відповідного профілю, передбачення у плані рахунку для обліку таких специфічних засобів як штучні 3-D органи чи молекули ХНА (ксено-ДНК) (які можуть використовуватися для виробництва більш ефективних лікарських препаратів), наприклад, є обґрунтованим. У зв'язку з цим, доцільним є передбачення рахунку для обліку біологічних активів (в т.ч. штучного походження). У версії Плану рахунків, описаного в «Остаточному звіті, консолідованому» [6] були передбачені рахунки 107 «Довгострокові біологічні активи» та 156 «Поточні біологічні активи», натомість у затвердженому Плані, названі рахунки відсутні. Враховуючи специфіку діяльності бюджетних установ, особливо той факт, що до їхнього складу входять науково-дослідні інституції різних профілів (в тому числі біологічного), вилучення вищеназаних рахунків є недоцільним. Більше того, зважаючи на специфіку, рівень витрат на вирощування (виробництво) тощо, доцільним видається використання окремих рахунків для цих об'єктів обліку, а саме рахунку «Довгострокові біологічні активи штучного походження» (в складі основних засобів) та «Поточні біологічні активи штучного походження» (в складі запасів).

Забезпечення системності та цілісності плану рахунків вимагає врахування існуючих тенденцій щодо переліку й складу господарських операцій, які підлягають відображенню. Для прикладу, в Плані рахунків, поданому в Остаточному звіті [6] було запропоновано активний рахунок 215 «Розрахунки з дебіторами за виданими авансами», використання якого обґрунтоване у зв'язку з наявністю операцій з видання авансів на різні цілі. Сутнісний зміст цього рахунку полягає в відображенні перерахованих і погашених авансових платежів. Згідно опису окремих рахунків, четвертого порядку (балансових рахунків), зокрема, наприклад, рахунку 2152 «Розрахунки із

покупцями та замовниками з авансів, в тому числі на науково-дослідні роботи», рахунок призначений для обліку авансів, одержаних від замовників у рахунок виконання науково-дослідних робіт за договорами. За дебетом цього рахунку рекомендувалось відображати перераховані аванси, а за кредитом – їхнє погашення. Рахунок для обліку авансів одержаних в аналізованому Плані відсутній. Натомість у ньому передбачено пасивний рахунок 6214 «Розрахунки за одержаними авансами», активні рахунки 2113 і 2123 «Розрахунки за авансами, виданими постачальникам, підрядникам за товари, роботи і послуги» для обліку поточної дебіторської заборгованості розпорядників бюджетних коштів і поточної дебіторської заборгованості державних цільових фондів. Тобто питання забезпечення рахункового відображення і виданих і отриманих авансів певним чином вирішене. Упущено лише можливість відокремленого відображення авансів, виданих працівникам на різні цілі, зокрема на відрядження. Підхід, передбачений в аналізованому Плані, органічно вписується у його загальну концепцію та структуру, хоч насправді більш вдалим і лаконічнішими назвами були б «Аванси одержані» та «Аванси видані» (в такому випадку проблема відображення виданих авансів працівникам також була б вирішена). Незважаючи, що пропонується редакція характеризує стилістично-семантичні уточнення, які враховують взаємозв'язок рахунків і субрахунків, потреба та доцільність наявності рахунків з обліку отриманих авансів особливо актуальна для галузі вищої освіти, оскільки тут поширеною є контрактна форма навчання та надання освітніх і інших послуг на платній основі. При цьому в переважній більшості здійснюється попередня оплата послуг (раз у рік, посеместрово, помісячно). Наявність рахунку з обліку отриманих авансів дасть змогу моніторити своєчасність здійснення проплат і контролювати процес отримання надходжень грошових коштів.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження потреби у відображенні у системі рахунків інформації в певному розрізі служить об'єктивним підґрунтям удосконалення Плану рахунків. Обґрунтування можливостей та розробка пропозицій, спрямованих на уточнення складу рахунків бухгалтерського обліку, в силу зміни економічних умов та розвитку ринкових відносин – перспективний напрям наукових пошуків. Ліквідація проблемних місць затвердженого Плану рахунків, частково вирішена у дослідженні, дозволить сформувати високоякісну інформаційну базу управління суб'єктами державного сектору та посилити контроль за об'єктами обліку.

Перспектива подальших досліджень полягає не лише в потребі удосконалення Плану рахунків для забезпечення максимального охоплення ним об'єктів обліку державного сектору, а й у розробці схем трансформації (перенесення залишків) наявних облікових даних для їх відображення на нових рахунках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний Кодекс, Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/byudzhetni_kodeks_ukraini/statja-56.htm.
2. Давидюк Т. В. Людський капітал в системі бухгалтерського обліку підприємства: ретроспектива та сучасні підходи / Т. В. Давидюк // Вісник Хмельницького національного університету. Т. 3. – 2009. – № 4. – С.111-115.
3. Данилюк І. В. Аналіз сучасного стану нормативно-правового підґрунтя модернізації бухгалтерського обліку в державному секторі економіки / І. В. Данилюк, Н. М. Зорій // Фінансовий простір. – 2015. – №1(17). – С. 151-157.
4. Клименко О. М. Бюджетний План рахунків у ринкових умовах господарювання / О. М. Клименко, О. В. Полякова, О. І. Єрмак // Чернігівський науковий часопис. – 2012. – № 1 (3). – С. 55-65.
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 121 «Основні засоби» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=406371&cat_id=83023.
6. Остаточний звіт, консолідований. Додаток 15 [Електронний ресурс] / Глін Філіпс, Джордж Бриттан, Ольга Куценко, Євгенія Калюга, Світлана Свірко, Ірина Чумакова. – Режим доступу: <http://govuadocs.com.ua/download/docs-1880022/597-1880022.doc>.
7. Пігош В. Проблеми впровадження бухгалтерського обліку за НП(С)БО в державному секторі [Електронний ресурс] / В. Пігош // Науковий клуб Sophus. – Режим доступу: http://sophus.at.ua/publ/2014_12_16_lutsk/sekcija_2_2014_12_16/problemi_vprovadzhenja_bukhgalterskogo_obliku_za_np_s_bo_v_derzhavnomu_sektori/75-1-0-1152.
8. Про затвердження деяких нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку бюджетних установ [Електронний ресурс] / Наказ Міністерства фінансів України від 26.06.2013 року № 611. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1214-13>.
9. Про затвердження змін до Порядку складання фінансової звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів [Електронний ресурс] / Наказ міністерства фінансів України №1339 від 17.12.2012 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0016-13>.
10. Свірко С. В. Організація бухгалтерського обліку в бюджетних установах: Навч. посібник / С. В. Свірко. – К.: КНЕУ, 2003. – 380 с.
11. Свирко С. В. Современные тенденции развития бюджетного учета в Украине / С. В. Свирко // Международный бухгалтерский учет. – 2014. – №21(315). – С. 53-64.
12. Сушко Н. І. Реалізація реформ бухгалтерського обліку в державному секторі / Н. І. Сушко // Державний бухгалтер і аудитор. – 2012. – №1. – С. 11-17.
13. Flamholtz E. Human resource accounting: advances in concepts, methods, and application / Eric G. Flamholz. – 3-rd ed. – Norwell, Massachusetts: USA, 1999. – 397 p.

Хорунжак Надежда Михайловна

ПЛАН СЧЕТОВ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЁТА В ГОСУДАРСТВЕННОМ СЕКТОРЕ: КОНЦЕПЦИЯ И РАЗВИТИЕ

Цель статьи – анализ и оценка утвержденного Плана счетов бухгалтерского учета в государственном секторе для выявления специфики объектов учета и формирования рекомендаций по его усовершенствованию. В процессе научных поисков использованы общенаучные и специальные методы исследования: анализ и оценку – в процессе ознакомления с существующими позициями разных авторов, изучения Плана счетов и выявления его проблемных аспектов; обобщение – для обоснования предложений по уточнению утвержденного Плана счетов (введение новых счетов и субсчетов с учетом потребности в отражении новых объектов учета и необходимого уровня детализации); синтез – с целью обеспечения системности и целостности плана счетов и учета существующих тенденций относительно перечня и состава хозяйственных операций, подлежащих отражению; научную абстракцию – при обосновании уровня разрядности счетов бухгалтерского учета. Результатом проведения исследования стало обоснование целесообразности совершенствования утвержденного Плана счетов бухгалтерского учета в государственном секторе и разработка системы предложений по решению проблемы его оптимизации и совершенствования. Научная новизна полученных результатов заключается в развитии теоретических основ позиционирования объектов учета, которые влияют на состав счетов, уточнении счетов для государственного сектора экономики на основе учета потребностей практики и требований системы управления субъектами хозяйствования, совершенствовании формулировки и обосновании стилистически-семантических уточнений названий счетов. Практическое значение полученных результатов, при условии их учета и внесения соответствующих уточнений в утвержденный план счетов государственного сектора экономики, состоит в том, что будет достигнуто совершенствование учета как информационной системы управления с учетом объективных потребностей в отражении его новых объектов, хозяйственных операций и процессов. Детализация счетов и предложения по установлению их разрядности будут способствовать достижению ясности, упрощению алгоритмов автоматизации учетного отражения хозяйственных операций и четкому разграничению объектов и субъектов учета. Перспектива дальнейших исследований состоит не только в необходимости совершенствования Плана счетов для обеспечения максимального охвата им объектов учета

государственного сектора, но и в разработке схем трансформации (перенос остатков) имеющихся учетных данных для их отображения на новых счетах.

Ключевые слова: план счетов, государственный сектор, бюджетная сфера, усовершенствование, счета бухгалтерского учета, объекты учета, развитие.

Khorunzhak Nadiya M.

CHART OF ACCOUNTS FOR THE PUBLIC SECTOR: THE CONCEPTION AND DEVELOPMENT

The aim of the article is analysis and evaluation of the approved Chart of Accounts in the public sector in terms of consideration of specific accounting objects and forming recommendations for its improvement. In the course of scientific research general scientific and special methods have been used: analysis and assessment – in the review of existing positions of different authors, study of Chart of accounts and identifying its problematic aspects; generalization – for justification proposals to clarify the approved Chart of Accounts (the introduction of new accounts and subaccounts with the needs of new objects in the mapping of account and the desired level of its detestation); synthesis – to ensure the consistency and integrity of accounts and consideration of current trends and on the list of business operations that are subject to reflection; scientific abstraction – the justification of the bit of Accounts. The result of the study was the rationale improvement of approved Chart of accounts for the public sector and developing the system of offers to address its optimization and improvement. The scientific novelty of the results is the development of theoretical principles of accounting positioning objects that have an impact on the composition of bills, accounts for clarification of the public sector on the basis of the needs of the practice and requirements of entities management, improved formulation and justification of stylistic and semantic clarifications of the names of accounts. The practical significance of the results taking into account and making the appropriate adjustments to the approved accounts of the public sector, is the improvement of accounting as information management through the consideration of objective needs to reflect its new facilities and business operations and processes. Itemized bills and proposals to establish their bit will help to achieve clarity; simplification of algorithms of automation of business transactions and display a clear delineation of objects and subjects of accounting. The prospect of further research is needed not only in the improvement plan accounts for maximum coverage of public sector accounting objects, but also in the development of schemes of transformation (transfer residues) present credentials to display them on new accounts.

Keywords: chart of accounts, public sector, public sector, improvement of accounts, accounting objects, development.

Одержано 29.08.2016 р.

РОЗДІЛ V

ФІНАНСИ, ГРОШІ ТА КРЕДИТ

УДК 336.71

Гладинець Наталія Юрївна,
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів,
Мукачівський державний університет

МОНЕТАРНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНА

Забезпечення фінансової стабільності є ключовою проблемою центральних банків як розвинутих країн світу, так і країн, що розвиваються. Мінливі ринкові умови зумовлюють необхідність постійного розвитку та вдосконалення системи монетарного регулювання відповідно до кон'юнктурних коливань, фаз ділової активності, інфляційних сплесків тощо. Означене зумовлює важливість дослідження загальносвітових тенденцій монетарного регулювання в кризовий період та можливості його застосування в Україні. Мета полягає у поглибленні наукових засад забезпечення та підтримки фінансової стабільності монетарними важелями, окресленні наявних проблем та розробці адекватних сучасним реаліям шляхів та методів монетарного регулювання фінансової стабільності. Предметом дослідження виступає процес монетарного забезпечення фінансової стабільності в Україні та зарубіжних країнах. Для реалізації поставлених завдань використано метод наукової абстракції, структурно-логічного та економіко-статистичного аналізу, а також порівняльний метод. Досліджено зарубіжний досвід монетарного регулювання, орієнтованого на режим таргетування інфляції як у економічно розвинутих країнах, так і в країнах, що розвиваються. Проведений аналіз дає підстави стверджувати про ефективність монетарної політики, яку реалізують центральні банки економічно розвинутих країн світу. Встановлено, що впровадження режиму таргетування інфляції у практику монетарного регулювання безпосередньо пов'язане із головним завданням центральних банків – забезпеченням та підтриманням стабільності національної грошової одиниці. Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що монетарна політика центральних банків розвинутих країн світу спрямована на збереження низького рівня інфляції та встановлення стабільного і передбачуваного цільового цінового орієнтуру. Досвід економічно розвинутих країн показав, що найкращий спосіб стимулювати впевненість у вартості грошей, забезпечити фінансову стабільність та високі показники соціально-економічного розвитку, підвищити довіру до національної грошової одиниці полягає у збереженні низького передбачуваного рівня інфляції. Наукова новизна результатів дослідження визначається обґрунтованими пропозиціями щодо забезпечення фінансової стабільності та високого рівня соціально-економічного розвитку із застосуванням монетарних заходів. Практична значущість результатів дослідження полягає у можливості їх впровадження у національну практику монетарного регулювання в Україні.

Ключові слова: монетарна політика, грошово-кредитне регулювання, центральний банк, загальносвітові тенденції монетарного регулювання, таргетування інфляції, рівень інфляції, облікова ставка, фінансова стабільність.

ВСТУП

Постановка проблеми. Забезпечення фінансової стабільності є ключовою проблемою центральних банків як розвинутих країн світу, так і країн, що розвиваються. Мінливі ринкові умови зумовлюють необхідність постійного розвитку та вдосконалення системи монетарного регулювання відповідно до кон'юнктурних коливань, фаз ділової активності, інфляційних сплесків тощо.

Від того, наскільки виважено центральний банк

підійде до процесу розробки та реалізації монетарної політики, залежатиме як загальноекономічна рівновага, так і фінансова стабільність країни. Збалансованість економічного розвитку передбачає застосування комплексу заходів фінансової стабілізації, одним із важливих елементів якого є використання монетарних інструментів. Важливим при цьому є врахування зарубіжного досвіду монетарного регулювання, спрямованого на розвиток грошової системи та його узгодження із ключовими параметрами економічного піднесення країни.

Означене зумовлює важливість дослідження загальносвітових тенденцій монетарного регулювання в кризовий період та можливості його застосування в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми монетарного регулювання економіки знаходяться в полі зору наукової еліти вже протягом тривалого періоду часу. Дослідженням окремих аспектів використання інструментів грошово-кредитного регулювання займалися такі провідні зарубіжні науковці, як Ф. Мишкін, П. Роуз, Дж. Сінкі, І. Фішер, М. Фрідмен та інші. Питання ефективності реалізації грошово-кредитної політики досліджуються також багатьма вітчизняними науковцями, серед яких варто виділити наукові здобутки В. М. Гейця, А. І. Даниленка, О. В. Дзюбюка, А. О. Єпіфанова, І. О. Лютого, А. М. Мороза, М. І. Савлука, І. В. Сала, В. С. Стельмаха, О. А. Стороженка, В. А. Ющенко тощо. У своїх працях дослідники акцентують увагу на різноманітних аспектах монетарної політики, зокрема особливостях застосування відповідних грошово-кредитних інструментів та регулюванню з їх допомогою фінансово-кредитної системи держави, забезпеченні фінансової стабільності тощо. Проте, в умовах загострення дисбалансів та відсутності реальних зрушень в економічному розвитку нашої країни проблема використання грошово-кредитних засобів набуває особливої гостроти та потребує подальших розвідок у даному напрямі. Це пов'язано з тим, що існує об'єктивна необхідність вибору оптимального режиму використання монетарних важелів з метою забезпечення сталого розвитку національної економіки та її виходу з кризи.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у поглибленні наукових засад забезпечення та підтримки фінансової стабільності монетарними важелями, окреслення наявних проблем та розробка адекватних сучасним реаліям шляхів та методів монетарного регулювання фінансової стабільності. Предметом дослідження виступає процес монетарного забезпечення фінансової стабільності в Україні та зарубіжних країнах.

Для реалізації поставлених завдань використано метод наукової абстракції, структурно-логічного та економіко-статистичного аналізу, а також порівняльний метод.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фінансова стабільність та розвиток економіки країни, по суті, є взаємозалежними корелюючими показниками, коли зміна стану одного чинить величезний вплив на функціонування іншого. На фінансову стабільність країни впливає сукупність різноманітних чинників: рівень ВВП, рівень інфляції, рівень доходів населення, стабільність національної валюти, політична й економічна ситуація в країні, досконалість законодавства, система фінансового моніторингу в країні, стан платіжного балансу тощо.

Ключова роль у забезпеченні фінансової стабільності відводиться центральному банку країни, на який покладаються значні повноваження як у організації функціонування фінансової системи, так і

підтримці економічного та фінансового розвитку в межах заданих параметрів.

Фінансово-економічні, політичні кризи, які в різні періоди мали місце майже у всіх, без винятку, країнах світу, створили значні проблеми для центральних банків цих країн. За таких умов центральні банки, які покликані відповідати та забезпечувати фінансову стабільність, спочатку повинні були запобігти краху фінансової системи, а відтак розробити відповідну політику, спрямовану на стабілізацію ситуації як на грошово-кредитному та валютному ринку зокрема, так і в економіці загалом.

Основне завдання центральних банків – підтримка стабільності цін. Для підтримки стабільності цін активно використовуються інструменти грошово-кредитної політики, дія яких корегується залежно від визначених орієнтирів монетарного розвитку та необхідності впливу на економіку. Враховуючи вибір стратегічних, проміжних та тактичних цілей, центральні банки розробляють власну монетарну політику залежно від економічної та політичної ситуації.

У розвинутих країнах базовими індикаторами грошово-кредитного регулювання центральних банків виступають такі монетарні показники, як рівень інфляції, облікова ставка та ставки рефінансування центральних банків. Теорія грошового обігу в якості ключових інструментів монетарної політики визначає регулювання центральним банком облікової ставки, норм обов'язкових резервів, а також проведення операцій на відкритому ринку, маніпулювання якими, у кінцевому підсумку, повинно забезпечити фінансову стабільність. Реалізуючи монетарну політику, центральні банки розвинутих країн орієнтуються на одну чи декілька цілей макроекономічного розвитку. Для розв'язання довготермінових проблем стабілізації грошового обігу та антиінфляційної боротьби центральні банки при визначенні монетарних засад забезпечення фінансової стабільності використовують у практиці грошово-кредитного регулювання режим таргетування інфляції.

Запровадження режиму таргетування інфляції базується на чіткій стратегії встановлення цільового рівня інфляції на певний період (як правило, 1-3 роки) та передбачає вибір і застосування саме тих монетарних інструментів, які спроможні забезпечити найбільший економічний ефект та сприяти досягненню поставлених монетарних цілей. Загалом, запровадження режиму таргетування інфляції може бути представлене як послідовність певних кроків та тактичних дій центральних банків, спрямованих на підтримку цінової стабільності (рис. 1).

Режим таргетування інфляції використовується практично в усіх промислово-розвинених країнах. Проте в застосуванні цього методу регулювання у різних країнах спостерігаються істотні відмінності, пов'язані з особливостями розвитку економіки кожної країни. Зокрема, режим таргетування інфляції сьогодні успішно застосовують у своїй діяльності Банк Англії, Бундесбанк, Банк Франції, Банк Японії, Федеральна резервна система США, Центральний банк Угорщини, Національний банк Грузії, Народний банк Польщі та ін.

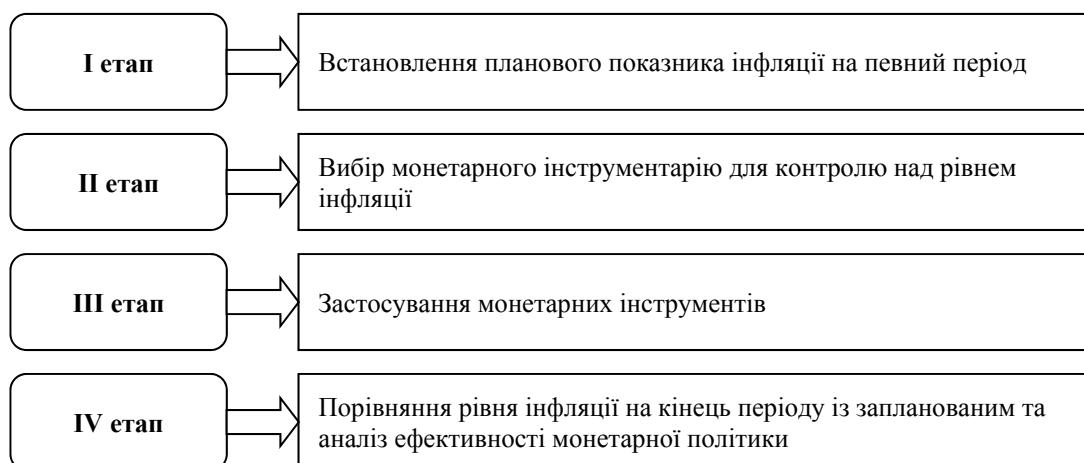

Рис. 1. Послідовність етапів запровадження режиму таргетування інфляції

Прогнозований рівень інфляції на поточний рік, як правило, затверджується у законодавчому порядку і узгоджується із цільовими показниками розвитку країни та інфляційним таргетом. Роль встановлення цільового рівня інфляції для високо розвинутої економіки полягає не в тому, що він є кінцевою метою, а у тому, що він – інструмент монетарного регулювання центрального банку. До прикладу, країни-члени Євросоюзу беруть активну участь у підготовці та реалізації грошово-кредитної політики в зоні євро. Грошово-кредитна політика здійснюється для підтримки цінової стабільності, яка є важливою передумовою для економічного зростання та

процвітання. Це дозволило країнам-членам Євросоюзу зайняти третє місце в світі за рівнем інфляції за підсумками 2015 року із фактичним рівнем інфляції 0,17% річних.

Механізм застосування режиму таргетування інфляції досить диференційований залежно від країни як якісно, так і кількісно. З даних, наведених у таблиці 1 видно, що цінова стабільність країн зони євро забезпечується добре продуманою і виваженою політикою Європейського Центрального банку та центральними банками країн Євросоюзу із встановленням таргету інфляції у середньостроковій перспективі в межах 2% річних.

Таблиця 1

Цільовий рівень інфляції, фактичний рівень інфляції та облікові ставки центральних банків різних країн світу

Країна	Цільовий рівень інфляції	Фактичний рівень інфляції (за підсумками 2015 р.)	Облікова ставка/ базова ставка Центрального банку у 2015 році
США	2%	0,73%	0,25-0,5%
Великобританія	2%	0,2%	0,5%
Німеччина	2%	0,28%	0,05%
Японія	2%	0,19%	0,3%
Франція	2%	0,17%	0,05%
Канада	2%± 1 п.п. відхилення	1,61%	0,5%
Угорщина	3% ± 1 п.п. відхилення	0,9%	1,35%
Польща	від 1,1 у 2016 р. до 1,5% у 2017 р.	- 0,5%	1,5%
Росія	до 4% у 2017 р.	9,8%	11%
Україна	від 9% у 2015 р. до 5% у 2017 р.	43,31%	22%
Грузія	від 6% у 2015 р. до 3% у 2018 р.	5,6%	8%

Джерело: узагальнено за даними [1-11]

Проте, в ряді країн за підсумками 2015 року спостерігалось від'ємне значення фактичного рівня інфляції. Так, до прикладу, в Польщі темпи зростання цін на товари і споживчі послуги залишалися негативними у 2015 році. Падіння цін було пов'язано з впливом зовнішніх чинників, в першу чергу, зниженням цін на світових ринках, а також низькою динамікою цін у польському середовищі. Зменшенню споживчих цін також сприяє відсутність тиску попиту в Польщі в умовах постійної дефляції цін виробників

[4].

Орієнтуючись на фактичний рівень інфляції, центральні банки встановлюють облікову ставку, яка є основним інструментом монетарного регулювання. Як відомо, зміна облікової ставки центрального банку впливає на ціну фінансових активів та обмінного курсу, що, в свою чергу, впливає на споживчий попит та ділову активність.

Вважається, що часті зміни цільового рівня інфляції та облікової ставки ускладнюють монетарне

регулювання, оскільки навіть незначні коливання заданих показників викликають значні зміни обсягів грошової маси, реальних доходів населення та обсягу ВВП. Зазначений інструмент більше придатний для вирішення не поточних, а швидше довготермінових завдань монетарної політики.

Таргет інфляції у США в першу чергу визначається грошово-кредитною політикою Федеральної резервної системи і у довгостроковій перспективі передбачається утримання рівня цін в межах 2% річних [2].

Взірцем стабільності може слугувати Банк Японії, облікова ставка якого є незмінною з 2008 року і перебуває на рівні 0,3% річних. Саме в Японії встановлені найнижчі процентні ставки та створені сприятливі умови для отримання дешевого та доступного кредиту порівняно з іншими країнами, що, відповідно, забезпечує найкращі умови для інвестування. Щодо фактичного рівня інфляції, то за підсумками 2015 року він склав 0,19% річних, а за останні 5 років – 3,92%. Дана країна зайняла п'яте місце в світі за рівнем інфляції [6].

Банк Англії також досить тривалий час зберігає облікову ставку на рівні 0,5% (діє з березня 2009 року), що є мінімумом з часу заснування Банку, а рівень інфляції за підсумками 2015 року склав 0,2% річних, що майже на 2 процентних пункти менше цільового рівня інфляції [1].

В основі грошово-кредитної політики Канади також лежить контроль за рівнем інфляції та встановлення цільового орієнтуру у 2% з діапазоном коливань від 1 до 3%. За підсумками 2015 року Канада змогла забезпечити цільову цінову стабільність на рівні 1,61% річних з базовою ставкою Центрального банку у 0,5% річних [9].

Серед країн колишнього Радянського Союзу однією з країн, що найбільш динамічно розвивається, стала Грузія. Обравши шлях реформ, ця країна, за порівняно короткий проміжок часу, змогла досягти значних результатів, свідченням чого є рівень економічного розвитку даної країни. Інфляція в Грузії знизилася порівняно з попереднім роком до 5,8% в річному вираженні, втримавшись нижче цілі уряду на цей рік у 6,0%. Проте, впродовж 2015 року у спробі зберегти фінансову стабільність, утримати під контролем інфляцію та підтримати національну валюту Центробанк Грузії неодноразово підвищував ключову ставку з 4% на початку року до 8% на кінець 2015 року.

Водночас, лише Україна не змогла досягти

визначених орієнтирів таргетування інфляції, отримавши за підсумками 2015 року перевищення рівня інфляції до встановленого таргету у 4,8 разів. Облікова ставка НБУ, яка впродовж 2015 року неодноразово змінювалася (від 19,5% зі стрибком до 30% та поступовим зниженням до 22% річних), в свою чергу, віддзеркалювала події, що мали місце в економіці країни. З метою пом'якшення ризиків для цінової стабільності НБУ у 2015 році проводив стриману монетарну політику.

Як правило, рівень інфляції та облікова ставка коливаються протягом тривалого періоду у відповідь на економічні та фінансові кризи. Тобто монетарні заходи політики центрального банку мають значний часовий інтервал між їх застосуванням та досягненням відчутного впливу на економічну стабільність та ділову активність. Тому довгострокові цілі монетарного регулювання важливо корегувати та підкріплювати середньостроковими прогнозами, адекватно оцінюючи ризики для фінансової системи, які можуть перешкодити досягненню встановленої монетарної мети. А це, в свою чергу, допоможе зменшити економічну та фінансову невизначеність та підвищити ефективність грошово-кредитної політики.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що монетарна політика центральних банків розвинутих країн світу спрямована на збереження низького рівня інфляції та встановлення стабільного і передбачуваного цільового цінового орієнтуру.

Досвід економічно розвинутих країн показав, що найкращий спосіб стимулювати впевненість у вартості грошей, забезпечити фінансову стабільність та високі показники соціально-економічного розвитку, підвищити довіру до національної грошової одиниці полягає у збереженні низького передбачуваного рівня інфляції. У цьому сенсі низький контрольований рівень інфляції не є самоціллю, але у кінцевому підсумку саме він дозволить відновити макроекономічну рівновагу та сприятиме поступовому відновленню, зростанню та ефективному функціонуванню економіки країни.

Подальші дослідження будуть спрямовані на обґрунтування кількісних та якісних характеристик політики таргетування та їх узгодження з ключовими параметрами економічного розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Monetary policy summary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bankofengland.co.uk/publications/Pages/news/2016/002.aspx>.
2. The FOMC's Statement on Longer-Run Goals and Monetary Policy Strategy, amended effective January 26, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.federalreserve.gov/monetarypolicy/files/FOMC_LongerRunGoals_20160126.pdf.
3. Середньостроковий рівень інфляції, фактичний рівень інфляції та базова ставка центрального банку / Офіційний сайт Центрального банку Угорщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mnb.hu/en>.
4. Raport o inflacji [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbp.pl/home.aspx?f=polityka_pieniezna/dokumenty/raport_o_inflacji.html.
5. Price Stability Target of 2 Percent and Quantitative and Qualitative Monetary Easing with a Negative Interest

Rate [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.boj.or.jp/en/mopo/outline/qqe.htm/>

6. Порівняння рівня інфляції в різних країнах світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.statbureau.org/ru/inflation-comparison>.

7. Середньостроковий рівень інфляції, фактичний рівень інфляції та базова ставка центрального банку / Офіційний сайт Центрального банку Франції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.banque-france.fr>.

8. Базовые процентные ставки Центробанков мира [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-finances.ru/bazovyie-protstentnyie-stavki-tsentroban/>.

9. Monetary Policy and Inflation-Control Target [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bankofcanada.ca/rates/indicators/key-variables/inflation-control-target/#targetrange>.

10. Середньостроковий рівень інфляції, фактичний рівень інфляції та базова ставка центрального банку / Офіційний сайт Центрального банку Грузії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbg.gov.ge>.

11. Середньостроковий рівень інфляції, фактичний рівень інфляції та облікова ставка НБУ / Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.

12. Основные направления единой государственной денежно-кредитной политики на 2016 год и период 2017 и 2018 годов [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.cbr.ru/publ/ondkp/on_2016%282017-2018%29.pdf.

Глади́нец Наталья Юрьевна

МОНЕТАРНЫЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ СТАБИЛЬНОСТИ: МИРОВОЙ ОПЫТ И УКРАИНА

Обеспечение финансовой стабильности является ключевой проблемой центральных банков, как развитых стран мира, так и развивающихся стран. Меняющиеся рыночные условия обуславливают необходимость постоянного развития и совершенствования системы монетарного регулирования в соответствии с конъюнктурными колебаниями, циклами деловой активности, инфляционными всплесками и т. п. Указанное доводит важность исследования мировых тенденций монетарного регулирования в кризисный период и возможности его применения в Украине. Цель состоит в углублении научных основ обеспечения и поддержания финансовой стабильности монетарными рычагами, определении имеющихся проблем и разработке адекватных современным реалиям путей и методов монетарного регулирования финансовой стабильности. Предметом исследования выступает процесс монетарного обеспечения финансовой стабильности в Украине и зарубежных странах. Для реализации поставленных задач использован метод научной абстракции, структурно-логического и экономико-статистического анализа, а также сравнительный метод. Исследован зарубежный опыт монетарного регулирования, ориентированного на режим таргетирования инфляции как в экономически развитых странах, так и в развивающихся странах. Проведенный анализ дает основания утверждать об эффективности монетарной политики, которую реализуют центральные банки экономически развитых стран мира. Установлено, что внедрение режима таргетирования инфляции в практику монетарного регулирования непосредственно связано с главной задачей центральных банков – обеспечением и поддержанием стабильности национальной денежной единицы. Результаты проведенного исследования позволяют утверждать, что монетарная политика центральных банков развитых стран мира направлена на сохранение низкого уровня инфляции и установление стабильного и предсказуемого целевого ценового ориентира. Опыт экономически развитых стран показал, что лучший способ стимулировать уверенность в стоимости денег, обеспечить финансовую стабильность и высокие показатели социально-экономического развития, повысить доверие к национальной денежной единице заключается в сохранении низкого предполагаемого уровня инфляции. Научная новизна исследования определяется обоснованными предложениями по обеспечению финансовой стабильности и высокого уровня социально-экономического развития с применением монетарных мер. Практическая значимость результатов исследования заключается в возможности их внедрения в национальную практику монетарного регулирования в Украине.

Ключевые слова: монетарная политика, денежно-кредитное регулирование, центральный банк, общемировые тенденции монетарного регулирования, таргетирование инфляции, уровень инфляции, учетная ставка, финансовая стабильность.

Hladynets Nataliya Yu.

MONETARY PRINCIPLES OF FINANCIAL STABILITY: WORLD EXPERIENCE AND UKRAINE

Ensuring financial stability is a key issue of central banks of developed and developing countries. Changing market conditions necessitate continuous development and improvement of monetary regulation in accordance with fluctuations, phases of business activity, inflationary bursts. This determines the importance of the study of global trends of monetary regulation during the crisis and its possible application in Ukraine. The aim is to deepen the scientific principles of securing and maintaining financial stability with monetary levers, to identify existing problems and developing appropriate modern realities of ways and methods of monetary regulation of financial stability. The subject of research is the process of monetary financial stability in Ukraine and foreign countries. For realization of tasks method of abstraction, structural and logical, economic and statistical analysis and comparative method have been used. Foreign experience of monetary regulation has been investigated, which focuses on inflation targeting regime both in developed countries and in developing countries. The analysis gives reason to claim the effectiveness of monetary policy implemented by the central banks of industrialized countries. It has been proved that the introduction of inflation targeting regime in

the practice of monetary regulation is directly connected with the main task of central banks – providing and maintaining stability of the national currency. The results of the study allow suggesting that the monetary policy of the central banks of developed countries aimed at maintaining low inflation and establishing stable and predictable target price targets. The experience of economically developed countries has shown that the best way to boost confidence in the value of money and ensure financial stability and high rates of social and economic development, increase confidence in the national currency is to maintain low inflation. Scientific novelty of research results is determined by reasonable proposals for ensuring financial stability and a high level of social and economic development with the use of monetary measures. The practical significance of the study results is the possibility of their introduction into the national practice of monetary regulation in Ukraine.

Key words: *monetary policy, monetary authorities, central bank monetary trends in global regulation, inflation targeting, inflation rate, discount rate, financial stability.*

Одержано 15.09.2016 р.

УДК 336.47

Коваленко Дмитро Іванович,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки,
Київський національний університет технологій та дизайну

ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Проаналізовано стан і умови фінансування інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти. Вказано на доцільність формування перспективної моделі фінансування інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти як сукупності сучасних форм, інструментів, механізмів, підходів організації інвестиційного процесу. Визначено перспективні завдання фінансування інвестиційної діяльності вищих навчальних закладів. Вказано напрями удосконалення механізму бюджетного фінансування інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти. Мета статті – розробити пропозиції з удосконалення механізму фінансування інвестиційної діяльності вищих навчальних закладів. Виділено перспективні завдання державної підтримки фінансування інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти: удосконалення інструментарію державного регулювання інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти; обґрунтування концептуальних положень до політики державного (бюджетного) фінансування освітніх інвестицій; впровадження ефективної моделі державно-приватного партнерства у сфері фінансування інвестиційної діяльності вищих навчальних закладів; стимулювання модернізації техніко-технологічної бази вищої освіти, підвищення рівня її інтелектуального та матеріального забезпечення, підтримка повноцінної участі у програмах міжнародного освітнього співробітництва. Перспективна модель фінансового забезпечення інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти має передбачати: визначення державного фінансування та інвестування вищої освіти як пріоритетного напрямку видатків бюджету, забезпечення неухильного виконання державних рішень щодо інвестування розвитку вищої освіти; формування багатоканальної системи інвестиційного забезпечення вищої освіти, у тому числі з використанням новітніх інструментів (освітні ваучери, освітні кредити тощо); повноцінне фінансування державою здобуття вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах у обсязі, визначеному державними стандартами; стимулювання інвестицій юридичних і фізичних осіб у розвиток вищої освіти, у тому числі з використанням податкових інструментів; визначення пріоритетних напрямів інвестування вищої освіти і концентрація фінансових ресурсів для їх реалізації; забезпечення ефективного використання коштів на функціонування та розвиток вищої освіти, у тому числі з використанням механізмів громадського контролю. Необхідно вжити заходів з удосконалення механізму визначення інвестиційних видатків бюджету на вищу освіту, у першу чергу шляхом оптимізації критеріїв (індикаторів) для нормування зазначених видатків. В українських умовах доцільно посилення спільного державного та громадського контролю за формуванням і виконанням бюджетів вищих навчальних закладів. У майбутньому мають бути виконані дослідження щодо визначення соціально-економічних критеріїв ефективності некомерційного інвестування у сфері вищої освіти.

Ключові слова: *фінансування, інвестиційна діяльність, вища освіта, вищий навчальний заклад, освітні інвестиції.*

ВСТУП

Постановка проблеми. Для сфери вищої освіти

проблематика нормального інвестиційного забезпечення має виняткове значення з огляду на необхідність постійної підтримки гарантовано високої

якості процесу виробництва та надання освітніх послуг.

Динаміка інвестиційної активності у сфері вищої освіти є нерівномірною, оскільки значною мірою залежить від бюджетного фінансування. Більшість вищих навчальних закладів мають державну або комунальну форму власності і є бюджетними установами. Можливості їхньої інвестиційної поведінки значно звужені. Мотивація фінансування інвестиційної діяльності для приватних закладів є недостатньою, оскільки на ринку освітніх послуг триває падіння платоспроможного попиту з боку населення.

Отже, актуальним і значущим є дослідження тенденцій фінансування інвестиційної діяльності вищих навчальних закладів, а також вироблення пропозицій щодо удосконалення механізму вказаного фінансування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі з економіки вищої освіти проблематиці належного фінансування вищих навчальних закладів приділяється чимало уваги. Над актуальними проблемами фінансування розвитку вищої освіти плідно працюють провідні науковці – Т. М. Боголіб [1], І. М. Грищенко [2], І. С. Каленюк [7], О. А. Комарова [9] та інші науковці. Проте мають бути вироблені пропозиції щодо удосконалення механізму фінансування інвестиційної діяльності вищих навчальних закладів з урахуванням специфічних проблем системи вищої освіти, а також поточних наслідків інвестиційної кризи.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – розробити пропозиції з удосконалення механізму фінансування інвестиційної діяльності вищих навчальних закладів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Модель інвестиційного забезпечення вищих

навчальних закладів України обумовлена специфікою функціонування вказаних закладів, більшість з яких мають статус бюджетних установ, а тому їхня фінансова діяльність жорстко регламентується приписами бюджетного законодавства [1; 7; 9]. Чинна стратегія бюджетної політики, що націлена на зменшення державних видатків, вступає у протиріччя із необхідністю збільшення фінансування інвестиційних програм і проектів, що реалізуються вищими навчальними закладами державної та комунальної форм власності. За умов вказаної моделі такі вищі навчальні заклади не можуть спрямувати на фінансування власної інвестиційної діяльності навіть ті фінансові ресурси, які були акумульовані із позабюджетних джерел (за рахунок надання освітніх та супутніх послуг за замовленнями юридичних та фізичних осіб).

Протягом останніх років у системі фінансування інвестиційної діяльності розвитку вищої освіти України намітилися певні негативні тенденції, що обумовлені дефіцитністю бюджетних ресурсів. Не дивлячись на те, що відносний рівень бюджетного фінансування діяльності вищої освіти в Україні є доволі високим (від 2,1 до 2,4% від ВВП протягом 2010-2015 рр.), вказані ресурси спрямовуються переважно на фінансування так званих "захищених" статей видатків (оплата праці, нарахування на неї, стипендія, оплата комунальних послуг в межах держзамовлення). Органи державної влади, в першу чергу Міністерство освіти і науки України, неодноразово зверталися до керівників вищих навчальних закладів державної та комунальної форм власності із вимогою припинення інвестиційних витрат (окрім проведення аварійних та невідкладних робіт).

Стан фінансового забезпечення інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти України характеризується даними табл. 1.

Таблиця 1

Фінансове забезпечення капітальних інвестицій у сфері вищої освіти

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015 (оцінка)
Обсяг фінансових ресурсів, освоєних (використаних) на капітальні інвестиції у сфері вищої освіти, млн. грн.	1135,7	1605,6	1150,2	715,0	424,8	545,2
Довідка: частка вищої освіти у загальному обсязі фінансування капітальних інвестицій, %	0,60	0,62	0,39	0,27	0,25	0,27

Складено за даними Державної служби статистики України [8; 10].

Як вбачається з представлених даних, частка фінансових ресурсів, спрямованих на реалізацію інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти, протягом 2010-2011 рр. становила 0,6% від загального обсягу фінансування інвестиційної діяльності, а у 2012-2015 рр. цей показник знизився до 0,25-0,39%. Зниження частки фінансових ресурсів, спрямованих на реалізацію інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти відносно загального по економіці показника пояснюється позитивною динамікою абсолютних

обсягів інвестицій в економіці у 2012 р. та зменшенням абсолютних обсягів інвестицій у сфері вищої освіти протягом 2012-2013 рр. Стрімке зниження протягом 2012-2013 рр. обсягу фінансових ресурсів, спрямованих на реалізацію інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти, пояснюється дефіцитністю бюджетних ресурсів (внаслідок чого знижувався обсяг фінансування інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти за рахунок бюджету), а також зменшенням доходу установ вищої освіти (внаслідок зниження

обсягу студентського контингенту через зниження народжуваності у 90-х рр. XX ст.).

З урахуванням результатів попередніх розвідок [4; 5; 6] можемо констатувати, що у 2006, 2009, 2010, 2012, 2013 рр. у сфері вищої освіти фіксувалося зниження обсягу фінансових ресурсів, спрямованих на реалізацію інвестиційної діяльності, а збільшення фіксувалося у 2007, 2008 та 2011 рр. Це свідчить про відсутність чіткої та прагматичної інвестиційної політики держави відносно сфери вищої освіти. Якщо у 2009 та 2013 рр. зниження обсягу фінансування інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти можна пояснити загальною інвестиційною кризою (у ці роки фіксувалося зниження загального обсягу капітальних інвестицій в економіці), то у інші роки зниження обсягу фінансування інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти не пов'язано із макроекономічними причинами, а отже, є наслідком реалізації ухвалених бюджетних рішень.

Ключовим фактором зниження обсягу фінансових ресурсів, спрямованих на реалізацію інвестиційних програм у сфері вищої освіти протягом 2012-2014 рр., стало зниження обсягу видатків державного та місцевих бюджетів на ці цілі (у тому числі у 2012 р. обсяг видатків державного бюджету на фінансування інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти впали порівняно з попереднім роком більш як у 2 рази). У сфері вищої освіти для фінансування інвестиційної діяльності майже не використовується таке джерело як комерційний кредит (у 2012 р. за рахунок кредиту у сфері вищої освіти було освоєно лише 3,5 млн. грн. капітальних інвестицій, або 0,2% від загального обсягу капітальних інвестицій у цьому виді економічної діяльності).

Особливістю фінансування інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти є порівняно вища, ніж за іншими видами економічної діяльності, частка інвестицій, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, що обумовлено наявністю значної кількості навчальних закладів державної форми власності (для порівняння: у 2015 р. частка коштів державного бюджету у загальному обсязі фінансування капітальних інвестицій у сфері вищої освіти перевищувала 40%, у той час як середній по економіці показник становить близько 7%). У той же час частка власних коштів установ вищої освіти (в першу чергу вищих навчальних закладів) у структурі фінансових джерел інвестиційної діяльності є порівняно незначною (менше 50%). Відтак, ключовим ризиком фінансового забезпечення інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти є недостатнє бюджетне фінансування (у тому числі внаслідок бюджетного дефіциту). Можна також зробити висновок про відсутність системності у проведенні державної інвестиційної політики у сфері вищої освіти, залежності цієї політики від стрімких змін макроекономічної ситуації та стану бюджетних доходів.

Згідно висновку члена-кореспондента НАПНУ України М. Ф. Степка, незадовільне державне фінансування діяльності вищих навчальних закладів є одним із основних чинників, що гальмує ефективну трансформацію національної сфери вищої освіти на

інноваційну модель розвитку [4, с. 46-47].

Надійність власних коштів установ і організацій (вищих навчальних закладів) як джерела фінансування інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти є недостатньою. Починаючи з 2008 р. вищі навчальні заклади відчувають зниження платоспроможного попиту на освітні послуги (внаслідок падіння реальних доходів населення, зменшення кількості випускників середніх шкіл – потенційних споживачів освітніх послуг, переорієнтації певної кількості потенційних замовників на отримання послуг за кордоном тощо) [2]. За таких умов вищі навчальні заклади цілком прогнозовано змушені відмовлятися від планів щодо нарощування фінансових джерел задля реалізації інвестиційних програм, у тому числі в частині впровадження освітніх інновацій, програм з енергозбереження, модернізації матеріально-технічної бази тощо.

Отже, потрібна оптимізація моделі фінансового забезпечення інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти, у першу чергу на основі вироблення єдиних концептуальних підходів до формування відповідних пріоритетів і проектів, запровадження нових механізмів державно-приватного партнерства, залучення нетрадиційних (нових) джерел фінансування інвестицій тощо. З іншого боку, реалістично оцінюючи поточну макроекономічну ситуацію, слід визнати, що вироблення єдиної моделі фінансового забезпечення інвестиційної діяльності для системи вищої освіти є майже неможливим, оскільки вищі навчальні заклади, як ключовий елемент цієї системи, є принципово різними структурами за критеріями форми власності та організаційно-правової форми організації діяльності.

Вищі навчальні заклади державної та комунальної форм власності змушені формувати та реалізовувати власну інвестиційну політику з огляду на приписи органів державного управління в контексті реалізації загальної інвестиційної моделі держави. Нині державні інвестиційні ресурси вкрай обмежені, через що реалізація інвестиційних проектів у державному секторі економіки здійснювалася без належної бюджетної підтримки. Вищі навчальні заклади державної та комунальної форм власності змушені повністю переорієнтуватися на підтримку поточної спроможності реалізовувати навчальний процес та здійснювати традиційні заходи навчально-виховного змісту.

Вищі навчальні заклади приватної форми власності мають більшу гнучкість у залученні фінансових ресурсів для фінансування інвестиційної діяльності, натомість вони є вразливими з огляду на більш високе податкове навантаження, адже такі заклади створені як звичайні підприємства (а не бюджетні установи, які відповідно до податкового законодавства є неприбутковими організаціями). Вищі навчальні заклади приватної форми власності, будучи комерційними організаціями, що націлені на отримання прибутку, можуть залучати фінансові ресурси для фінансування власної інвестиційної діяльності із будь-яких незаборонених законодавством джерел, у тому числі за рахунок кредиту. Натомість економічна доцільність залучення фінансових ресурсів на реалізацію інвестиційних проектів у сфері вищої

освіти із кредитного джерела видається вельми сумнівною з огляду на високу ціну комерційного кредиту, а також на стійке падіння платоспроможного попиту на освітні послуги з боку потенційних споживачів.

В сучасних умовах необхідно розробити новітню (перспективну) модель фінансового забезпечення інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти, орієнтовану на високу якість підготовки фахівців відповідно до потреб держави, економіки, суспільства, а також з урахуванням необхідності повноцінної імплементації законодавчих приписів щодо фінансової автономії вищих навчальних закладів. При розробці програм активізації інвестиційного забезпечення розвитку сфери вищої освіти необхідно враховувати виклики посткризового періоду, а також особливості переходу економіки України на постіндустріальну модель розвитку. Зокрема, при формуванні моделі інвестиційного забезпечення розвитку сфери вищої освіти слід враховувати її адаптованість до динамічних змін кон'юнктури попиту та пропозиції (перш за все на ринку праці), а також забезпечення підготовки робочої сили належної якості та в достатній кількості [2]. З іншого боку, подальший розвиток системи вищої освіти вимагає значних інвестицій, які мають акумулюватися за рахунок усіх можливих джерел і ґрунтуватися з урахуванням конкретної специфіки проекту. Вищим навчальним закладам при формуванні інвестиційних проектів необхідно орієнтуватися перш за все на зміцнення навчально-матеріальної бази, здійснити повну комп'ютеризацію навчальних закладів, впровадити сучасні інформаційні технології, забезпечити ефективну підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, запровадити нові економічні та управлінські механізми розвитку освіти [3]. Усі ці проблеми потребують першочергового розв'язання.

Збільшити рівень фінансового забезпечення інвестиційного процесу у сфері вищої освіти можливо на основі проведення виваженого реформування. Вказане має передбачати, зокрема, оптимізацію мережі вищих навчальних закладів. Також мають бути переглянуті підходи і критерії, які застосовуються при ухваленні рішень щодо інвестування розвитку вищих навчальних закладів за рахунок бюджетних коштів.

Особливістю інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти є необхідність закупівлі у некомерційних цілях найсучаснішого (і як наслідок – високоякісного) наукового та навчального обладнання, модернізації науково-педагогічної бази, здійснення витрат на підготовку та підвищення кваліфікації кадрів та ін. Фактично йдеться про фінансування інвестицій, які можуть дати економічну віддачу (окупитися) через строки, що значно перевищують середні в економіці або навіть зовсім не окупитися. З цього випливає, що інвестиції у сфері вищої освіти апріорі не можуть бути конкурентоспроможними (звичайно, якщо йдеться про створення класичних технологій вищої освіти, а не псевдо-освіти). Вирішити цю проблему може лише держава в рамках реалізації державної соціально-економічної політики шляхом надання пільг і

преференцій для інвесторів, які реалізують освітні проекти. Наголошуємо, що пільги має отримувати не заклад, який реалізує інвестиції, а саме інвестор – тобто, суб'єкт економічних відносин, який надає інвестиційний ресурс (це може бути вищий навчальний заклад, громадська організація студентів, корпоративна структура, промислове підприємство, іноземний інвестор, орган місцевого самоврядування тощо). Лише в такому разі проблему «непривабливості» освітніх інвестицій з точки зору вільного ринку може бути вирішено (оскільки завдяки пільгам «компенсуються» певні «недоліки» таких інвестицій).

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Враховуючи викладені міркування, можемо сформулювати перспективні завдання державної підтримки фінансування інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти: удосконалення інструментарію державного регулювання інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти; обґрунтування концептуальних положень до політики державного (бюджетного) фінансування освітніх інвестицій; впровадження ефективної моделі державно-приватного партнерства у сфері фінансування інвестиційної діяльності вищих навчальних закладів; стимулювання модернізації техніко-технологічної бази вищої освіти, підвищення рівня її інтелектуального та матеріального забезпечення, підтримка повноцінної участі у програмах міжнародного освітнього співробітництва.

Відтак, перспективна модель фінансового забезпечення інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти має передбачати:

- визначення державного фінансування та інвестування вищої освіти як пріоритетного напрямку видатків бюджету, забезпечення неухильного виконання державних рішень щодо інвестування розвитку вищої освіти;
- формування багатоканальної системи інвестиційного забезпечення вищої освіти, у тому числі з використанням новітніх інструментів (освітні ваучери, освітні кредити тощо);
- повноцінне фінансування державою здобуття вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах у обсязі, визначеному державними стандартами;
- стимулювання інвестицій юридичних і фізичних осіб у розвиток вищої освіти, у тому числі з використанням податкових інструментів;
- визначення пріоритетних напрямів інвестування вищої освіти і концентрація фінансових ресурсів для їх реалізації;
- забезпечення ефективного використання коштів на функціонування та розвиток вищої освіти, у тому числі з використанням механізмів громадського контролю.

Ефективність фінансування капітальних інвестицій, спрямованих у розвиток сфери вищої освіти, забезпечуватиметься на основі встановлення та неухильного дотримання таких базових принципів її

фінансування:

- поступовий перехід до формування видатків державного та місцевих бюджетів на вищу освіту на основі встановлених нормативів;
- чітке розмежування бюджетного та позабюджетного фінансування діяльності навчальних закладів;
- забезпечення підзвітності та прозорості використання коштів;
- забезпечення формування державного замовлення на підготовку фахівців у вищих навчальних закладах різних форм власності на конкурсній основі з урахуванням якості освітніх послуг;
- здійснення економічної діяльності навчальними закладами на засадах неприбутковості.

Необхідно вжити заходи, спрямовані на удосконалення механізму визначення інвестиційних видатків бюджету на вищу освіту, у першу чергу, шляхом оптимізації критеріїв (індикаторів) для нормування зазначених видатків. Вказана робота має ґрунтуватися на врахування специфіки закладів різних

типів. Також доцільно передбачити можливість змішаного фінансування інвестиційних проектів у сфері вищої освіти, а також фінансування із використанням технологій державно-приватного партнерства.

В українських умовах доцільним є посилення спільного державного та громадського контролю за формуванням і виконанням бюджетів вищих навчальних закладів.

На основі вказаних пропозицій та рекомендацій має бути розроблена чітка стратегія державної політики у сфері інвестування розвитку вищої освіти. Запропонована стратегія має бути узгоджена (гармонізована) з іншими стратегічними документами, що визначають напрями прискорення соціально-економічного розвитку держави.

У майбутньому мають бути виконані дослідження щодо визначення соціально-економічних критеріїв ефективності некомерційного інвестування у сфері вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період / Т. М. Боголіб. – К., 2014. – 324 с.
2. Грищенко І. М. Підприємницькі аспекти трансформації вищих навчальних закладів України / І. М. Грищенко // Вісник КНУТД. – 2013. – № 5. – С. 50-64.
3. Економічні основи інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України / за ред. акад. НАПНУ В. І. Лугового. – К.: Педагогічна преса, 2013. – 384 с.
4. Економічні умови забезпечення якості освітніх послуг у системі вищої освіти [монографія] / за ред. чл.-кор. НАПНУ І. М. Грищенка. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 364 с.
5. Захарін С. В. Податкове стимулювання інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти / С. В. Захарін // Гармонізація оподаткування в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів: збірник тез наукової конференції. – Ірпінь: НУДПС України, 2015. – С. 113-114.
6. Захарін С. В. Перспективи інвестиційного забезпечення розвитку сфери вищої освіти в контексті глобалізаційних викликів / С. В. Захарін // Економіка і управління. – 2011. – № 3. – С. 35-46.
7. Каленюк І. С. Економіка освіти / І. С. Каленюк. – К.: Знання України, 2013. – 316 с.
8. Капітальні інвестиції [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
9. Комарова О. А. Освітній потенціал: теоретико-методологічні та практичні аспекти формування / О. А. Комарова. – Кіровоград: ДЛАУ, 2009. – 336 с.
10. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів на початок 2015/16 навчального року: статистичне видання. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 109 с.

Коваленко Дмитрій Іванович

ФИНАНСИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Проанализированы состояние и условия финансирования инвестиционной деятельности в сфере высшего образования. Указано на целесообразность формирования перспективной модели финансирования инвестиционной деятельности в сфере высшего образования как совокупности современных форм, инструментов, механизмов, подходов организации инвестиционного процесса. Определены перспективные задачи финансирования инвестиционной деятельности высших учебных заведений. Указано направления совершенствования механизма бюджетного финансирования инвестиционной деятельности в сфере высшего образования. Цель статьи – разработать предложения по совершенствованию механизма финансирования инвестиционной деятельности высших учебных заведений. Выделены перспективные задачи государственной поддержки финансирования инвестиционной деятельности в сфере высшего образования: совершенствование инструментария государственного регулирования инвестиционной деятельности в сфере высшего образования; обоснование концептуальных положений к политике государственного (бюджетного) финансирования образовательных инвестиций; внедрение эффективной модели государственно-частного партнерства в сфере финансирования инвестиционной деятельности высших учебных заведений; стимулирование модернизации технико-технологической базы высшего образования, повышение уровня его интеллектуального и материального

обеспечения, поддержка полноценного участия в программах международного образовательного сотрудничества. Перспективная модель финансового обеспечения инвестиционной деятельности в сфере высшего образования должна предусматривать: определение государственного финансирования и инвестирования высшего образования как приоритетного направления расходов бюджета, обеспечение неуклонного выполнения государственных решений по инвестированию развития высшего образования; формирования многоканальной системы инвестиционного обеспечения высшего образования, в том числе с использованием новейших инструментов (образовательные ваучеры, образовательные кредиты и т.п.); полноценное финансирование государством получения высшего образования в государственных и коммунальных учебных заведениях в объеме, определенном государственными стандартами; стимулирование инвестиций юридических и физических лиц в развитие высшего образования, в том числе с использованием налоговых инструментов; определение приоритетных направлений инвестирования высшего образования и концентрация финансовых ресурсов для их реализации; обеспечение эффективного использования средств на функционирование и развитие высшего образования, в том числе с использованием механизмов общественного контроля. Необходимо принять меры по совершенствованию механизма определения инвестиционных расходов бюджета на высшее образование, в первую очередь путем оптимизации критериев (индикаторов) для нормирования указанных расходов. В украинских условиях целесообразно усиление общего государственного и общественного контроля за формированием и исполнением бюджетов высших учебных заведений. В будущем должны быть выполнены исследования по определению социально-экономических критериев эффективности некоммерческого инвестирования в сфере высшего образования.

Ключевые слова: финансирование, инвестиционная деятельность, высшее образование, высшее учебное заведение, образовательные инвестиции.

Kovalenko Dmitro I.

FINANCING OF INVESTMENT ACTIVITY OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The state and conditions of financing investment in higher education have been analyzed. The feasibility of developing the future model of financing of investment in higher education as a set of modern forms, tools, mechanisms and approaches of the investment process has been specified. Perspective tasks of financing investment in higher education have been determined. Areas to improve the mechanism of budget financing of investment in higher education have been specified. Purpose of the article is to develop proposals to improve the mechanism for financing investment in higher education. Future challenges of state funding support investment in higher education have been highlighted: improving the tools of state regulation of investment in higher education; conceptual justification of provisions to the policy of the state (budget) funding of educational investments; implementation of effective models of public-private partnership in financing investment institutions of higher education; stimulation of the modernization of technical and technological base of higher education, enhancing its intellectual and material support, support for full participation in the programs of international education cooperation. The long-term financial model to ensure investment in higher education should include: definition of public financing and investment of higher education as a priority direction of budget expenditure, ensuring strict implementation of government decisions on investment of higher education; forming investment support multichannel system of higher education, including the use of new tools (educational vouchers, education loans, etc.); full state funding for higher education in state and communal educational establishments in the extent of state standards; encourage investment businesses and individuals to the development of higher education, including using tax instruments; identify priority areas of higher education investment and concentration of financial resources for their implementation; ensuring effective use of funds for the operation and development of higher education, including the use of mechanisms of public control. Measures should be taken to improve the mechanism for determining investment expenditures in higher education, primarily through the optimization criteria (indicators) for the valuation of these expenditures. It is advisable to strengthen joint state and public control over the formation and execution of budgets of universities in the Ukrainian conditions. In future studies should be performed to determine the social and economic performance criteria for non-investment in higher education.

Keywords: finance, investment, higher education, higher education institution, educational investment.

Одержано 15.09.2016 р.

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ ФІСКАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Актуальність теми дослідження обумовлена комплексним підходом до формування системи показників фіскальної ефективності податків. Метою дослідження є визначення показників, за допомогою яких можна виміряти сформовану систему, систематизувати фактори, що впливають на фіскальну ефективність податку на прибуток підприємств. Для отримання результатів дослідження використано методи статистичного та порівняльного аналізу, діалектичний метод, цільовий підхід, узагальнення. У статті запропоновано систему показників фіскальної ефективності податків. Встановлено, що основним принципом формування такої системи показників на макrorівні є співвідношення кінцевого результату й ефекту до залучених ресурсів. Обґрунтовано, що надана система включає такі напрями дослідження: аналіз впливу податкового навантаження на економіку держави; аналіз ефективності збору податкових надходжень; аналіз рівномірності надходжень податків до бюджету. Практичне використання системи показників фіскальної ефективності податків на рівні держави передбачає переорієнтацію держави на інтенсивний шлях розвитку і досягнення більш високого рівня ефективності в динаміці; вивчення резервів подальшого вдосконалення фінансово-господарської діяльності підприємств на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, вдосконалення технології та покращення організації виробництва; створення дієвого механізму підвищення ефективності управління у сфері оподаткування. На прикладі податку на прибуток підприємств показано практичне застосування системи показників фіскальної ефективності податку на рівні держави. Оцінка ефективності податку на прибуток підприємств за наведеними показниками дозволить більш точно планувати надходження цього податку до бюджету, допоможе при розробці заходів з удосконалення регулюючої та фіскальної дії податку на прибуток підприємств, усунення недоліків у його податковому механізмі, формування раціональної структури податкових доходів бюджету, сприятиме розробці ефективної податкової політики.

Ключові слова: фіскальна ефективність, податок на прибуток підприємств, фіскальна значимість податку; коефіцієнт збирання податків; витрати на справляння податків на душу населення; показник навантаження на працівника органів ДФС України; коефіцієнт відношення ефективності податку у ВВП; коефіцієнт нерівномірності надходжень податку.

ВСТУП

Постановка проблеми. Податкова система України сьогодні значною мірою не відповідає інтересам суспільства. Податкове законодавство України нині громіздке і досить складне, вимагає значної кількості часу на оформлення податкової документації (за «Paying Taxes 2015» – 350 год. на рік). Незалежні міжнародні організації ставлять Україну на 107-ме місце в світі за критерієм «Оподаткування» в рейтингу «Doing business-2015», 163-є місце в світі за критерієм «Податкове навантаження, % ВВП», 170-е місце в світі за рівнем державних витрат у ВВП, одне із перших місць за величиною податкового навантаження, складності оформлення податкової документації та кількості робочого часу, потрібного для її оформлення [1]. Тому в суспільстві постійно постає питання реформування того чи іншого виду податку або впровадження узгодженого податкового законодавства.

Ефективність державної податкової політики оцінюється за ступенем виконання державою покладених на неї функцій з точки зору виконання державного бюджету. Фіскальну ефективність податків можна трактувати як показник наповнення бюджету податками, зборами (обов'язковими платежами) при мінімальних затратах на процес їх адміністрування. Однак сучасний етап розвитку податкової системи України характеризується пошуком шляхів посилення

стимулюючої та регулюючої ролі податків.

Варто нагадати, що об'єктивно саме фіскальна функція податків є первинною, і нехтування цим може призвести до серйозних фінансових проблем держави. За допомогою цієї функції реалізується головне призначення податків: формування і мобілізація фінансових ресурсів держави, а також акумулювання в бюджеті засобів для виконання загальнодержавних чи цільових державних програм. Всі інші функції оподаткування можна назвати похідними від фіскальної.

І. Цимбалюк вважає, що до принципів податкової політики відноситься принцип фіскальної ефективності, який передбачає наступні елементи: достатність доходів, мінімізацію видатків на збирання доходів і запобігання ухиленню від сплати платежів до бюджету, еластичність податкової системи, рівномірний розподіл податків між адміністративно-територіальними одиницями [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Реалізацію фіскальної функції податків можна оцінити через фіскальну ефективність. У працях багатьох українських науковців це питання розглядалось з огляду на податкову систему в цілому. Так, Д. Міщенко у своїй праці [3] досліджує фіскальну ефективність оподаткування аграрного сектору економіки України. Л. Міронова, О. Моїсеєнко при розкритті фінансового потенціалу регіону оцінюють його через фіскальну ефективність [4]. В працях

В. Валігури [5], А. Дриги [6], Д. Дяковського [7], Т. Паянок [8], А. Соколовської [9], І. Таранова [5] розкривається фіскальна ефективність податку на додану вартість. А. Пислиця у своїй праці [10] розглядає фіскальну ефективність акцизів. Однак нами здійснена комплексна ґрунтовна систематизація показників фіскальної ефективності податків.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті полягає у формуванні системи показників фіскальної ефективності різних видів податків (прямих і непрямих), визначення показників, за допомогою яких її можна виміряти. На прикладі податку на прибуток підприємств визначити та систематизувати фактори, що впливають на його фіскальну ефективність.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ефективність є складною економічною категорією, яка охоплює різні рівні господарювання (загальнодержавний, галузевий, рівень підприємства) і знаходиться відповідно під впливом багатьох як внутрішніх, так і зовнішніх факторів: економічних, правових, соціальних тощо. Розглядаючи сутність терміну «ефект» (від лат. Effectus – дія, результат) можна зазначити, що в широкому розумінні він може означати результат будь-якого процесу. Тому і ефект, і результат можна розглядати як синоніми. Що стосується категорії «ефективність», то вона на відмінну від «ефекту» є значно ширшим поняттям і враховує не лише отриманий результат, але й витрати, які були затрачені на його отримання.

Порівнюючи визначення категорії «ефективність» за різними тлумачними словниками української мови можна зазначити, що ефективність – це співвідношення між отриманим результатом (ефектом) і значенням фактора (ресурсу), використаного з метою досягнення цього результату. Економічний зміст отриманого результату показує, яку суму коштів витрачає держава на забезпечення надходжень одиниці грошових ресурсів до бюджету у вигляді податків.

Ефективність розкриває характер причинно-наслідкових зв'язків. Вона показує не сам результат, а те якою ціною його досягнуто. Факт, що ефективність представлена в різних видах, а саме ефективність державної податкової політики, ефективність оподаткування, ефективність податкової системи, є причиною використання для її кількісної оцінки різних показників, їх упорядкованість, розміщення, наприклад, від загальних показників ефективності до часткових, створює відповідну систему.

Фіском (від латинського Fiscus, букв. – кошик) в Стародавньому Римі називалася військова каса, де зберігалися гроші, призначені до видачі, а також загальнодержавний фінансовий і податковий центр. З кінця I ст. до н. е. фіском стала називатися приватна скарбниця імператора, що знаходилася у веденні чиновників і наповнювалася доходами з імператорських провінцій. З IV ст. н. е. фіск – єдиний загальнодержавний центр Римської імперії, куди стікалися всі види доходів, податків і зборів, вироблялися державні витрати і т.д. (звідси позначення

терміном «фіск» державної скарбниці).

При формуванні системи показників фіскальної ефективності податків на макrorівні слід дотримуватись співвідношення кінцевого результату (у вигляді національного доходу, валового внутрішнього продукту, діяльності органів ДФС України) й ефекту до залучених ресурсів. На збільшення фіскальної ефективності безпосередньо прямих податків впливають такі вагомні чинники як рівень доходів юридичних і фізичних осіб, можливість нарощування ними власного капіталу, інвестиційний клімат в економіці в цілому та у галузевому розрізі, рівень доходів і витрат населення, інфляція в країні, стабільність та передбачуваність змін податкового законодавства тощо.

Механізм оцінки фіскальної ефективності податків включає, на нашу думку, такі напрями дослідження:

- аналіз впливу податкового навантаження на економіку держави;
- аналіз ефективності збору податкових надходжень, які складаються з аналізу ефективності окремих видів податків та аналізу ефективності діяльності ДФС України;
- аналіз рівномірності надходжень окремих видів податків до бюджету.

Практична цінність проведення оцінювання фіскальної ефективності окремих видів податків полягає у визначенні співвідношення податкових надходжень до доходів бюджету і ВВП країни; якими є витрати фінансових ресурсів щодо надання послуги (збір податку); чи отримують платники податків (споживачі послуг) задоволення від їх сплати (споживання продукту) тощо. Крім того, оцінювання – процес, що потребує постійного удосконалення через специфічність призначення: здатність отримувати об'єктивну інформацію, за допомогою якої простежується рівень розвитку об'єкта оцінювання, визначати напрямки покращення існуючого стану і вносити корективи, як у діяльність, так і безпосередньо в саму систему оцінювання щодо критеріїв та показників. Важко переоцінити важливість проведення систематичного оцінювання для бюджетного процесу, який можна значно покращити шляхом оцінки відповідності рівня послуг витратам коштів.

Вищезазначені напрями дослідження передбачають застосування як кількісного, так і якісного аналізу фіскальної ефективності податків на основі відповідних показників.

Співвідношення показників може вираховуватися різними способами. Так, аналіз впливу податкового навантаження на економіку держави передбачає розрахунок та характеристику таких показників:

1) фіскальна значимість окремого податку у бюджеті держави – характеризує фіскальну ефективність податкового управління при певній системі реалізованих податкових рішень, відображає питому вагу податкових надходжень в доходах бюджету. Коефіцієнт розраховується за формулою 1.

$$З\phi = \frac{ПН_{\text{пн}}}{ДБ} \times 100\%, \quad (1)$$

де 3ϕ – фіскальна значимість податку у бюджеті держави;

$ПНn_i$ – податкові надходження i -го виду податку до Державного бюджету за рік;

$ДБ$ – доходи Державного бюджету за рік.

Цей коефіцієнт дозволяє визначити, як змінилась реальна величина надходжень окремого виду податку.

2) фіскальна значимість окремого податку у ВВП держави – кількісний показник, що характеризує перерозподіл ВВП через бюджет держави (формула 2):

$$3\phi = \frac{ПНn_i}{ВВП} \times 100\%, \quad (2)$$

де 3ϕ – фіскальна значимість податку у ВВП держави;

$ПНn_i$ – податкові надходження i -го виду податку до Державного бюджету за рік;

$ВВП$ – валовий внутрішній продукт за рік.

Податок на прибуток підприємств (далі – ППП) (прямий податок) є одним з чотирьох основних бюджетоутворюючих податків поряд з податком на додану вартість, податком на доходи фізичних осіб та акцизним податком. І хоча протягом останніх років його частка у ВВП та доходах зведеного бюджету перманентно коливається у незначному діапазоні, останніми роками спостерігається тенденція до її зниження. На прикладі ППП здійснимо розрахунки системи показників фіскальної ефективності.

Розглянемо фіскальну значимість ППП у бюджеті та ВВП держави (табл. 1, 2).

Таблиця 1

Вихідні дані для знаходження коефіцієнта фіскальної значимості ППП у бюджеті держави

Рік	Податок на прибуток підприємств (ППП), млн. грн.	Доходи державного бюджету, млн. грн.	Частка ППП у доходах державного бюджету	Фіскальна значимість ППП, %
2010	40359,1	314506,3	0,13	12,83
2011	55096,9	398553,6	0,14	13,82
2012	55793,0	445525,3	0,13	12,52
2013	54993,8	442788,7	0,12	12,42
2014	40201,5	456067,3	0,09	8,81

Джерело: [13,14]

Як свідчать дані табл. 1., фіскальна значимість ППП у бюджеті держави має тенденцію до зниження. Так, якщо у 2013 р. частка ППП складала 12,42%, то у 2014 р. вона зменшилась на 3,61% і становила 8,81%. Це говорить про те, що фіскальна ефективність податкового управління при певній системі реалізованих податкових рішень погіршується і фіскальна значимість ППП у бюджеті держави знижується, реальна величина надходжень від цього податку зменшується.

Фіскальна значимість ППП у ВВП держави має тенденцію до зниження (табл. 2). З метою нівелювання цінового фактора у розрахунках застосовуємо реальний ВВП, який відображає ринкову вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених у країні за рік і виміряний у постійних цінах (грошах, які мають незмінну купівельну спроможність) і є точнішим (у порівнянні з номінальним ВВП) показником функціонування національної економіки.

Таблиця 2

Вихідні дані для знаходження коефіцієнта фіскальної значимості ППП у ВВП держави

Рік	Податок на прибуток підприємств (ППП), млн. грн.	ВВП р., млн. грн.	Частка ППП у ВВП	Фіскальна значимість ППП, %
2010	40359,1	963997,3	0,04	4,19
2011	55096,9	1206782,8	0,05	4,57
2012	55793,0	1350804,4	0,04	4,13
2013	54993,8	1457846,7	0,04	3,77
2014	40201,5	1558933,3	0,03	2,58

Джерело: [13,14]

Так як цей показник характеризує перерозподіл ВВП через бюджет держави, можна стверджувати, що податок на прибуток підприємств має невелику фіскальну значимість, яка постійно зменшується.

Аналіз ефективності збору податкових надходжень передбачає розрахунок та характеристику таких показників:

3) коефіцієнт збирання податків – кількісний показник, що характеризує ефективність податкового адміністрування. В ідеалі цей показник має

дорівнювати 1 (формула 3).

$$K зб_i = \frac{\text{Кількість податків, фактично отриманих ДФС України}}{\text{Кількість планових податкових надходжень}} \quad (3)$$

де $K зб_i$ – коефіцієнт збирання податків за i -й податковий період.

Цей коефіцієнт дозволяє оцінити реальну суму податкових надходжень до бюджету від запланованих надходжень.

4) витрати на справляння податків на душу

населення – цей показник характеризує рівень витрат кожного члена суспільства на утримання органів ДФС України і розраховується за формулою 4.

$$V_{СП} = \frac{\text{Витрати на утримання апарату ДФС України}}{\text{Кількість постійного населення}} \quad (4)$$

де $V_{СП}$ – витрати на справляння податків на душу населення, грн./осіб

Показує відношення коштів, які пішли на утримання апарату ДФС України до загальної чисельності населення країни. Також можна проводити розрахунок щодо працездатного населення, а саме населення віком від 15 до 64 років.

5) показник навантаження на працівника органів ДФС України зі збору окремого виду податку – характеризує навантаження на одного робітника. Даний показник розраховується за формулою 5.

$$K_{НВ} = \frac{\text{Кількість платників окремого виду податку}}{\text{Кількість фактично працюючих в ДФС України у і-му відділі}} \quad (5)$$

де $K_{НВ}$ – коефіцієнт навантаження на працівника органів ДФС України.

Показує, скільки платників податків окремого виду податків припадає на одного податкового інспектора відповідного відділу зі збору податків й ефективність його роботи – кількість збору податкових надходжень.

6) показник ефективності податку – характеризує витрати на збирання окремого виду податку і розраховується за формулою 6.

$$K_{ФЕ} = \frac{\text{Кількість фактично отриманих податків ДФС України}}{\text{Витрати на адміністрування виду податку}} \quad (6)$$

За своїм змістом цей показник характеризує саме фіскальну ефективність, яка є складовою загальної ефективності податку. Він показує, що мінімізація витрат на збирання окремого виду податку та запобігання ухиленню від сплати податку до бюджету будуть сприяти збільшенню показника фіскальної ефективності.

Розглянемо розрахунок вищезазначених показників на прикладі ППП (табл. 3, 4, 5).

Таблиця 3

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта збирання податків

Показник		Роки				
Податок на прибуток підприємств (ППП), млн. грн.	Ф	2010	2011	2012	2013	2014
	П	40359,1	55096,9	55793,0	54993,8	40201,5
Податкові надходження (ПН), млн. грн.	Ф	234447,8	334691,9	360567,2	353968,1	367511,9
	П	243749,0	330618,0	397504,2	378995,7	387169,1
Коефіцієнт збирання	ППП	0,99	1,15	0,95	0,94	0,99
	ПН	0,96	1,01	0,91	0,93	0,95

Джерело: [14]

Коефіцієнт збирання ППП за п'ять років у середньому становить 1,0, а від податкових надходжень – 0,95, при цьому розмах варіації коефіцієнта збирання ППП майже вдвічі більший, що говорить про нестабільність надходжень від цього податку. Отже, оцінив мобілізовану суму надходжень ППП і ПН до бюджету від запланованих, можна

стверджувати, що ефективність податкового адміністрування ППП є досить значною і наближеною до 1.

Розрахунки, які наведені у табл. 4, відповідають загальнодержавній тенденції збільшення адміністративних витрат в Україні.

Таблиця 4

Рівень витрат кожного члена суспільства на утримання органів ДФС України

Рік	Витрати на утримання апарату ДФС України, млн. грн.	Кількість постійного населення, осіб.	Витрати на справляння податків на душу населення, грн./ос.
2010	4038,6	45782592	88,21
2011	4202,9	45598179	92,17
2012	3995,8	45453282	87,91
2013	5660,1	45372692	124,75
2014	5256,9	45245894	116,18

Джерело: [13,14]

Так, витрати на утримання апарату ДФС України протягом п'яти років не мають постійної чіткої тенденції, але у 2014 р. порівняно з 2013 р. зменшились на 403,2 млн. грн. і становили 5256,9 млн. грн. Якщо у 2013 р. ці витрати становили 124,75 грн./особу., то у 2014 р. вони зменшилися на 8,57 грн./особу і становили 116,18 грн./особу. Це говорить

про зменшення рівня витрат на 7%, проте як кількість постійного населення за цей період зменшилась лише на 1%. Тобто, рівень витрат населення на утримання апарату ДФС України зменшується швидшими темпами, аніж кількість самого населення, що є позитивним моментом.

Показник навантаження на працівника органів

ДФС України зі збору податку на прибуток підприємств розрахувати неможливо у зв'язку з відсутністю узагальненої статистичної інформації у

ДФС України щодо кількості платників ППП по Україні.

Таблиця 5

Вихідні дані для знаходження коефіцієнта ефективності ППП

Рік	Податок на прибуток підприємств (ППП), млн. грн.	Витрати на адміністрування ППП, млн. грн.	Коефіцієнт ефективності ППП
2010	40359,1	1262,1	31,98
2011	55096,9	1070,3	51,48
2012	55793,0	919,7	60,66
2013	54993,8	955,1	57,58
2014	40201,5	572,9	70,17

Джерело: [14]

Як свідчать дані табл. 5, коефіцієнт ефективності ППП має позитивну тенденцію до зростання, хоча й у 2013 р. порівняно з 2012 р. знизився на 3,08. Загалом витрати на адміністрування ППП протягом 2010-2014 рр. мають тенденцію до зниження. Це говорить про досить велику фіскальну ефективність ППП, а подальша мінімізація витрат на його збирання та запобігання ухиленню від сплати податку до бюджету будуть сприяти збільшенню ефективності цього показника.

Аналіз рівномірності надходжень окремих видів податків до бюджету передбачає розрахунок та характеристику таких показників:

7) коефіцієнт відношення ефективності податку у ВВП – визначається як частка надходження окремого виду податку у ВВП, поділена на стандартну ставку і використовується як сумарний індикатор ефективності

окремого виду податку. Розраховується за формулою 7.

$$K_{BE} = \frac{ПН_{pi}}{ВВП} \times \frac{100\%}{C_n} \quad (7)$$

де K_{BE} – коефіцієнт відношення ефективності;
 C_n – ставка податку.

Хоча відношення ефективності податку у ВВП використовується як діагностичний інструмент для оцінки окремого виду податку, обмеження цього інструменту значне. Похибка визначення ВВП суттєво впливає на цю оцінку і тому може ускладнити порівняльні оцінки між окремими регіонами та країнами, крім того, ця оцінка спрацьовує за наявності тільки однієї ставки податку.

Розглянемо ефективність надходження ППП у ВВП (табл. 6).

Таблиця 6

Динаміка показника відношення ефективності податку у ВВП

Рік	Податок на прибуток підприємств (ППП), млн. грн.	ВВП р., млн. грн.	Частка ППП у ВВПр.	Ефективність надходжень ППП
2010	40359,1	963997,3	0,04	0,17
2011	55096,9	1206782,8	0,05	0,20
2012	55793,0	1350804,4	0,04	0,20
2013	54993,8	1457846,7	0,04	0,20
2014	40201,5	1558933,3	0,03	0,14

Джерело: [13,14]

Наведені розрахунки у табл. 6 свідчать, що ефективність надходжень ППП протягом 2011-2013 рр. була рівномірною і складала 0,20, але у 2014 р. зменшилася на 0,06 і становила 0,14. Це говорить про тенденцію до зниження частки надходжень ППП у реальному ВВП, сумарний індикатор ефективності ППП є досить незначним.

8) коефіцієнт нерівномірності надходжень податку – характеризує систематичні коливання надходжень податку і розраховується за формулами 8, 9.

$$K_{ннп\ max} = \frac{Max\ надходження\ податку\ за\ n-й\ період}{Середнє\ надходження} \quad (8)$$

$$K_{ннп\ min} = \frac{Min\ надходження\ податку\ за\ n-й\ період}{Середнє\ надходження} \quad (9)$$

Показує, що фактичні рівні динамічних рядів надходжень податку варіюють під впливом різноманітних чинників, відхиляючись від основної

тенденції розвитку. Найбільш простим методом оцінки систематичних коливань є визначення цих коефіцієнтів, що розраховуються як відношення максимального та мінімального рівнів динамічного ряду до середнього. Чим більша нерівномірність процесу, тим більша різниця між двома коефіцієнтами. Розрахунок коефіцієнтів наведено у табл. 7.

Максимальний та мінімальний коефіцієнт надходження ППП за п'ять років становлять 1,13 та 0,82 відповідно. Результати розрахунків свідчать про те, що систематичні коливання надходжень ППП є не дуже значними, різниця між двома коефіцієнтами є невеликою, процес є досить рівномірним.

На жаль, в Україні відсутні дані щодо вартості збору надходжень від окремих видів податків, хоча ця характеристика повинна враховуватись при будь-яких змінах податкового законодавства. Наприклад, вартість збору 100 грошових одиниць у США становила 0,6–0,7 \$ у 1994–1996 рр. [11] та зменшилася до 0,53 \$ у 2006

р. Однак працівники IRS (Служби внутрішніх надходжень) не зупинилися на досягнутому, з метою зменшення податкового стрибка (різниця між запланованим і фактичним рівнями податкових надходжень) вийшли з пропозицією залучити

комерційні структури до праці з боржниками під 24 % від суми мобілізованих коштів. Вважалося, що такий крок призведе до диверсифікації ризиків адміністрування податків і покращить показники діяльності IRS [12].

Таблиця 7

Коефіцієнти нерівномірності надходжень ППП

Рік	Надходження ППП, млн. грн.	Середньорічні надходження	$K_{nnp\ max}$	$K_{nnp\ min}$
2010	40359,1	49288,9	1,13	0,82
2011	55096,9			
2012	55793,0			
2013	54993,8			
2014	40201,5			

Джерело: [14]

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Практичне використання системи показників фіскальної ефективності податків на рівні держави передбачає переорієнтацію держави на інтенсивний шлях розвитку і досягнення більш високого рівня ефективності в динаміці; вивчення резервів подальшого вдосконалення фінансово-господарської діяльності підприємств на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, вдосконалення технології та покращення організації виробництва; створення дієвого механізму підвищення ефективності управління у сфері оподаткування.

Результатом проведеного аналізу фіскальної ефективності податку на прибуток підприємств є те, що податкове управління при певній системі реалізованих податкових рішень погіршується і фіскальна значимість податку на прибуток підприємств у бюджеті та ВВП держави знижується, реальна величина надходжень від цього податку

зменшується. В той же час ефективність податкового адміністрування податку на прибуток підприємств є досить значною. Коефіцієнт ефективності податку на прибуток підприємств має позитивну тенденцію до зростання, подальша мінімізація витрат на його збирання та запобігання ухиленню від сплати податку до бюджету будуть сприяти збільшенню показника ефективності податку. Систематичні коливання надходжень податку на прибуток підприємств не є дуже значними, різниця між двома коефіцієнтами є невеликою, процес є досить рівномірним.

Оцінка ефективності податку на прибуток підприємств за наведеними показниками дозволить більш точно планувати надходження цього податку до бюджету, допоможе при розробці заходів з удосконалення регулюючої та фіскальної дії податку на прибуток підприємств, усунення недоліків у його податковому механізмі, формування раціональної структури податкових доходів бюджету, сприятиме розробці ефективної податкової політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Геращенко О. Doing business in Ukraine. Оподаткування [Електронний ресурс] / О. Геращенко. – Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/opinion/oleksiygeraschenkoco/doing-business-in-ukraine-opodatkovannya-671109.html>.
2. Цимбалюк І. О. Податкове навантаження, як критерій ефективності ведення податкової політики [Текст] / І. О. Цимбалюк // Ринок цінних паперів України. – 2014. – № 7. – С. 57-63.
3. Міщенко Д. А. Механізми державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки України: теорія та методологія. монографія / Д. А. Міщенко. – Дніпропетровськ: ДДФА, 2014. – 400 с.
4. Міронова Л. О. Фінансовий потенціал регіону: теоретичний аспект / Л. О. Міронова, О. В. Моїсеєнко // Вісник ДДФА. – 2013. – № 2. – С. 141-149.
5. Таранов І. Оцінка фіскальної ефективності ПДВ в Україні [Текст] / І. Таранов, В. Валігура // Світ фінансів. – 2006. – Випуск 3 (8). – С. 157-170.
6. Дрига А. Б. Непрямі податки в системі регулювання суспільного добробуту: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01 [Електронний ресурс] / А. Б. Дрига; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 15 с. – <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2002/02dabrsd.zip>.
7. Дяковський Д. А. Оподаткування доданої вартості в Україні: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01 / Національна академія державної податкової служби України. – Ірпін, 2004. – 18 с.
8. Паянок Т. М. Критерії ефективності внесення змін у податкове законодавство (на прикладі ПДВ) [Текст] / Т. М. Паянок // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2010. – № 2 (49). – С. 91-100.
9. Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія і практика становлення / А. М. Соколовська. – К.: Знання-Прес, 2004. – 454 с.
10. Пислиця А. В. Фіскальна ефективність акцизів: система показників, фактори впливу / А. В. Пислиця // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: [науковий збірник]. – 2008. – Т. 4. – С. 101-111.

11. Internal Revenue Service 1995 Data Book // Department of the Treasury. NW Washington. – 1995. – 26 p.
12. Tuan Minh Le Estimation the VAT Base: Methods and Applications // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www1.worldbank.org/publicsector/pe/tax/46TI0203-Le.pdf>.
13. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
14. Державна казначейська служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.

Писковая Жанна Валентиновна

ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ФИСКАЛЬНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ НАЛОГОВ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Актуальность темы исследования обусловлена комплексным подходом к формированию системы показателей фискальной эффективности налогов. Целью исследования является определение показателей, с помощью которых можно измерить сформированную систему, систематизировать факторы, влияющие на фискальную эффективность налога на прибыль предприятий. Для получения результатов исследования использованы методы статистического и сравнительного анализа, диалектический метод, целевой подход, обобщение. В статье предложена система показателей фискальной эффективности налогов. Установлено, что основным принципом формирования такой системы показателей на макроуровне является соотношение конечного результата и эффекта к использованным ресурсам. Обосновано, что предоставленная система включает следующие направления исследования: анализ влияния налоговой нагрузки на экономику страны; анализ эффективности сбора налоговых поступлений; анализ равномерности поступлений налогов в бюджет. Практическое использование системы показателей фискальной эффективности налогов на уровне государства предполагает переориентацию государства на интенсивный путь развития и достижения более высокого уровня эффективности в динамике; изучение резервов дальнейшего совершенствования финансово-хозяйственной деятельности предприятий на основе внедрения достижений научно-технического прогресса, совершенствование технологии и улучшение организации производства; создание действенного механизма повышения эффективности управления в сфере налогообложения. На примере налога на прибыль предприятий показано практическое применение системы показателей фискальной эффективности налога на уровне государства. Оценка эффективности налога на прибыль предприятий по приведенным показателям позволит более точно планировать поступления этого налога в бюджет, поможет при разработке мероприятий по совершенствованию регулирующей и фискальной составляющей налога на прибыль предприятий, устранения недостатков в его налоговом механизме, формирование рациональной структуры налоговых доходов бюджета, будет способствовать разработке эффективной налоговой политики.

Ключевые слова: фискальная эффективность, налог на прибыль предприятий, фискальная значимость налога; коэффициент собираемости налогов; расходы на взимание налогов на душу населения; показатель нагрузки на работника органов ДФС Украины; коэффициент отношения эффективности налога в ВВП; коэффициент неравномерности поступлений налога.

Piskova Zhanna V.

FORMATION OF INDICATORS SYSTEM OF TAXES FISCAL EFFICIENCY: THEORY AND PRACTICE

Topicality of the research is grounded on an integrated approach to the formation of a system of indicators of fiscal tax efficiency. The aim of the study is to determine the indicators by which to measure the generated system, to systematize the factors influencing the fiscal efficiency of corporate income tax. To obtain the results of the study statistical methods and comparative analysis, the dialectical method, the targeted approach of generalization have been used. A system of indicators of fiscal efficiency of individual types of taxes has been suggested in the article. It has been established that the basic principle of formation of such a system of indicators at the macro level is the ratio of the final result and effect of applied resources. It has been substantiated that the system includes the following areas of research: analysis of the impact of the tax burden on the economy; analysis of the efficiency of collecting tax revenues; analysis of uniformity of income taxes. Practical use of indicators of fiscal efficiency of taxes at the state level involves reorientation of the state to intensive development and achieve higher levels of efficiency in dynamics; reserve study of further improvement of financial and economic activity of enterprises through the introduction of scientific and technological progress, improving technology and improvement of production; creating an effective mechanism for improving governance in the tax area. Corporate income tax is shown as an example of practical application of the system of fiscal efficiency indicators of taxes at the state level. Evaluating the effectiveness of corporate income tax for the given parameters will allow more accurate planning of revenues from this tax, will help in the development of measures to improve the regulatory and fiscal actions of corporate income tax, deficiencies in its tax mechanism, the formation of a rational structure of tax revenues, will contribute to the development of effective tax policy.

Keywords: fiscal performance, income tax, the fiscal importance of tax in the budget and the GDP of the state; rate of tax collection; the cost of tax collection per capita; rate burden on the employee of DFS Ukraine; efficiency ratio of tax to GDP; the rate of uneven income tax.

Одержано 25.05.2016 р.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У СФЕРІ КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНИХ ВІДНОСИН

Тема статті є актуальною в сучасних умовах формування економічного механізму підприємницької діяльності, розвитку підприємництва в Україні і виходу із світової економічної кризи. Основною метою статті є обґрунтування шляхів фінансового та матеріального забезпечення виробничо-господарської діяльності і визначення пріоритетів цільових напрямків використання наявних коштів підприємства. Під час дослідження застосовувались такі методичні прийоми, як дедукція, аналіз та синтез, порівняння. Результати дослідження охоплюють всю систему фінансів, включаючи банківську сферу та сферу різного виду суб'єктів господарювання, існуючі механізми економічного та математичного аналізу, алгоритми прогнозування економічних ситуацій на національному та міжнародному рівні. На підставі результатів дослідження розроблено пропозиції щодо вдосконалення бухгалтерської звітності, що визначає наукову новизну дослідження. Обґрунтовано, що у процесі формування кредитно-інвестиційних відносин між фінансовими установами та суб'єктами господарської діяльності важливе значення має характер поданої підприємством інформації. Найбільш повною вона є у звітній бухгалтерській документації. Згідно міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності підприємство може створювати будь-яке забезпечення, але при цьому потрібно наводити вичерпну інформацію про існуючі у нього групи забезпечень по кожному сегменту. В Україні вимоги до відображення забезпечень офіційно відповідає міжнародним стандартам. Але у фінансовій звітності немає можливості відобразити наявні види забезпечень окремими групами. В даний момент вони відображаються у згрупованому загальному вигляді кількома сумами. У балансі наводиться узагальнююча сума забезпечень по відповідному рахунку бухгалтерського обліку в складі пасиву балансу, в тому числі сума створених забезпечень на виплату відпусток і сума створеного додаткового пенсійного забезпечення – однією сумою. Узагальнююча сума отриманих і наданих забезпечень окремими сумами наводиться у відповідних графах приміток до звітності. При цьому, навіть при бажанні підприємства і банку створити альтернативне забезпечення виконання взятого на себе підприємством, в такого підприємства не було б можливості відображення інформації про таке забезпечення у його звітності, крім наведення такої інформації текстом у поясненнях до фінансової звітності на своєму офіційному сайті. Природа альтернативи забезпечення виконання зобов'язання передбачає можливість зміни предмету забезпечення зобов'язання за умови взаємної згоди сторін у будь-який момент чи етап міжгосподарських кредитних та інвестиційних відносин. Тому вважаємо за доцільне і пропонуємо у примітках до фінансової звітності включити додаткові графи «Забезпечення альтернативні надані» та «Забезпечення альтернативні отримані». Перспективами подальших досліджень є розробка методично-математичної моделі забезпечення фінансовими коштами підприємства для стабільного бізнесу відповідно до економічної ситуації.

Ключові слова: об'єктивні фактори ринку, методи економічних розрахунків, інвестиції, кредит, забезпечення виконання зобов'язань.

ВСТУП

Постановка проблеми. У зв'язку з нестабільною динамікою розвитку національної економіки вагомого значення набуває питання знаходження оптимальних варіантів для задоволення сукупних систем господарських цілей. Стрімкий розвиток економічних відносин та динаміка науково-технічного прогресу змінює самі параметри парадигм ринкових відносин.

Різноспрямованість науково-технічного прогресу приводить до різних результатів його впровадження. Його гуманізація призведе до стабілізації загальноцивілізаційних відносин. Впровадження новітніх технологій невпинно призводить до стрімкого скорочення зайнятого населення у виробничому циклі із подальшою зміною сфери актуальних професій. Цей процес постійний. Поступова роботизація та автоматизація технологій скоротить загальну кількість осіб, які потрібні для обслуговування виробничих циклів. Це призведе до

необхідності якісної зміни соціальної орієнтації бізнесу на глобальному рівні.

Принцип, за яким якість існування господарської одиниці визначається обсягом наявних в обігу фінансових ресурсів, втрачає свою сутнісну значимість через неспроможність оптимізаційної стабілізації її виробничо-споживацької сфери діяльності. На перше місце виходить питання пошуку варіантів додаткового фінансового забезпечення виробничо-господарський та інвестиційних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ціла плеяда науковців світового рівня здійснювало розробку та впровадження методик, спрямованих на оптимізацію інвестиційно-кредитної діяльності фінансових установ, які були розроблені та обґрунтовані, а в подальшому і прийняті у міжнародній практиці як господарської, так і банківської діяльності.

Питаннями достатності ресурсного забезпечення господарської діяльності займалися вчені Джойс Варнакут [1], Томас Пікетті [2], Джеймс Каррієр [3],

Нада Матта, Гасан Афіфі [7], Дан Ушер [8] та інші. За результатами огляду останніх досліджень і публікацій виявлено не вирішену частину проблеми у сфері аналітичного забезпечення, що полягає у відсутності розроблених методик для аналізу стану господарської діяльності на мікро- та макrorівні, які б враховували фактор часу, динаміку розвитку ситуативних ризиків господарської діяльності та міру їх впливу на господарські процеси.

Мета статті (постановка завдання). Основною метою статті є обґрунтування шляхів фінансового та матеріального забезпечення виробничо-господарської діяльності і визначення пріоритетів цільових напрямків використання наявних коштів підприємства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Тривалий час в економічній науці основними засобами для організації виробництва вважались земля, праця та капітал. З часом ці фактори отримали агрегований зведений вигляд.

В сучасній теорії гостро постає проблема всебічного врахування фактору часу в господарському процесі. На сьогоднішній день даний фактор враховується при ретроспективному аналізі при розробці моделей превентивних заходів захисту фінансових інтересів сторін господарської діяльності [1]. Існуючі математичні моделі репрезентують розроблені економістами ситуації, за яких максимальна кількість невідомих факторів одночасного впливу не може перевищувати трьох чинників. Це обумовлено природою геометрії Евкліда та математики Піфагора, які є внутрішньою сутнісною базою сучасних систем оптимального відображення дослідних ситуацій. Сам механізм відображення дослідних ситуацій включає використання всіх можливих способів обчислення об'єктивної дійсності, розроблений сучасниками та їх попередниками.

Динамічний розвиток суспільних відносин, який обумовлює загальноцивілізаційний поступ, призводить до неспроможності банків здійснювати стабільний, постійний якісний правильний прогноз економічних відносин для врахування банківських інтересів. Це обумовлено застосуванням банками окремих модельних механізмів та методів розрахунку на протязі настільки тривалого часу, що їх застосування унеможливорює якісний захист інтересів банку у перспективі на майбутнє. Це явище зумовлене моральною застарілістю обраних методик та алгоритмів аналізу і прогнозу перспектив економічного буття. За таких обставин банки вимушені захищати свої інтереси різними способами. Масовий характер таких дій призводить до економічних криз локально-державного та міжнародного рівнів [2; 3].

Кожне підприємство для здійснення своїх цілей привертає достатній обсяг ресурсів для їх втілення в життя пропорційно з власними планами. Діяльність економічної одиниці в залежності від галузевої приналежності своїм результатом має виробництво продукції, надання послуг або реалізація товарів. В основному на фінансовий результат підприємства впливають такі об'єктивні фактори ринку: особливості

споживацького вибору; бюджетні обмеження споживача; споживацькі переваги та стан конкуренції між виробниками, що проявляється у можливості задоволення споживацьких переваг через альтернативу задоволення потреб та їх рівень; наявність на ринку граничної норми заміщення представлених товарів. До суб'єктивних факторів відносять фактори та результати виробництва, що розкриваються у спроможності заміни факторів виробництва та його масштабу; організаційні та внутрішньо-соціальні відносини.

Підприємство, здійснюючи свою діяльність, не може розраховувати на постійність показників споживання своєї продукції та її однаково вартість впродовж тривалого часу. Це ситуативно впливає на фінансову спроможність реалізації планів та поставлених завдань. Бажаючи залучити максимальну кількість фінансових ресурсів підприємство звертається до фінансових установ. У даному дослідженні розглянемо проблемні питання новітнього банківського фінансування та кредитування.

З метою максимального залучення фінансових ресурсів у національну економіку України компетентними органами держави проведено цілий ряд заходів, серед яких:

а) впроваджено міжнародні стандарти економічної звітності для підприємств, оскільки вони є ключовими, хоча не первинними ланками будь-якої економічної системи;

б) з 1 січня 2013 р. введено нові правила звітності, бухгалтерського обліку та методичні рекомендації по ньому;

в) у практику банківської діяльності впроваджено загальноприйняті в міжнародному досвіді правила і стандарти банківської справи, здійснюється постійне оперативне оновлення нормативної бази, яка регламентує банківську діяльність у всіх її сферах; укладаються окремі угоди про співробітництво на світовому рівні.

Навіть при цьому відбувається процес скорочення активних банківських установ. За період із 2010 по 2016 роки припинило своє існування 64 банківські установи. Зараз в Україні залишається біля 65 діючих банків. Враховуючи історію існування цих банків, постає питання: чому, враховуючи весь наявний досвід, розмір проблемних активів призвів до закриття такої значної кількості банків?

Падіння купівельної спроможності із системною необхідністю реструктуризації бізнес-кон'юнктури в Україні, нестабільна позиція гривні на міжбанківському ринку – основні фактори ризику для всіх учасників фінансового ринку країни. Падіння купівельної спроможності обумовило припинення діяльності значної кількості підприємств, а частина населення, під впливом ситуації, змінює пріоритети і напрямки використання наявних коштів [4; 5].

Необхідність забезпечення належного рівня конкурентної спроможності українського бізнесу зумовлює необхідність якісної перебудови виробничих циклів та оновлення обладнання підприємств. Нестабільна міжнародна ситуація призвела спочатку до погіршення, а зараз і повної дестабілізації міжнародного ринку сировини у всіх його структурних

елементах. Через це банку важко визначитись із видом іноземної валюти, яку варто використовувати для формування власних ресурсів міцності та резервів.

Проблемні активи – кредити банку – стають такими не одразу. Надаючи кредит, банк діє відповідно до законодавчо встановлених приписів. В той самий час в межах цих приписів банк намагається всесторонньо захистити свої інтереси. Постійно здійснюючи аналіз угод, що вже укладені, та оптимально прогножуючи необхідний рівень та обсяг залучених коштів у майбутніх угодах, банк варіює охоплені його діяльністю сегменти ринку і формує відповідну модель поведінки на цих сегментах.

Найбільшою небезпекою для будь-якого банку є неврахування показника ситуативного ризику, який в подальшому може призвести до неповернення кредитних або інвестиційних коштів. Такий ситуативний ризик, як правило, в кожному окремому випадку інший.

Якщо ж є комплекс подій, які до нього призвели, то стверджувати, що він випадковий, не можна. Тут постає питання оперативності реагування банківських служб на його виявлення. Кожна банківська установа має розроблену систему методик для аналізу ситуації на ринку відповідних країн своєї діяльності та міжнародному ринку, аналізу суб'єктів підприємництва, стосовно яких планується здійснювати вкладення. Всі ці методики є репрезентацією квінтесенції національного та іноземного досвіду у сфері банківських послуг. Через комплексність даних методик, простоту і зрозумілість, легкість сприйняття їх застосування є оптимальним.

Для банку винятково важливо надавати кредити на здійсненні, досяжні цілі. При цьому в новітньому математичному апараті, який використовується фінансовими установами, відсутня достатня кількість методик для врахування всіх існуючих факторів нашого динамічного світу. Процес оцінки бізнесу завжди мав свої галузево-секційні особливості, які зумовлені не тільки станом активного ринку, але і з вибраними механізмами його оцінки [6, 7].

Збільшення жорсткості нормативів Національного Банку України не свідчить про можливість позитивної динаміки росту господарських відносин в найближчому майбутньому. Такі дії є результатом необхідності зваженого, але більш ретельного відбору кандидатур – суб'єктів господарювання – власників об'єктів інвестування та кредитування.

Під час надання кредитів банківськими установами використовується ряд преференцій для окремих груп людей – акціонерів банку. Це може мати різні наслідки, але в жодній країні Євразії не здійснювалось наукових досліджень з метою встановлення, в якій мірі та чи в належному обсязі поверталися кредитні кошти банку його акціонерами у випадку банкрутства сторони [8].

Реальне застосування ефективних методик та існуючих інструментів економічного та математичного аналізу незворотно призводить до отримання якісних результатів в господарській діяльності.

Науково-технічний прогрес через свій природний нестабільний секційно-векторний розвиток

має найнижчий в кількісних параметрах рівень кредитування та інвестування, хоча і є нестабільно високовартісним. При цьому найсуттєвішими факторами виступають моральний та фізичний знос діючого або потенційного обладнання. Основна причина ризику для інвестування у придбання новітньої технології – ризик зміни вартості обладнання в сторону її зменшення. Іншу групу ризиків при кредитуванні формує група чинників, пов'язана із поверненням кредитів. Діяльність підприємства має різну природу та наслідки. Навіть надавши кредит банківська установа не має виняткового права на погашення кредиту за рахунок активів боржника, крім випадку наявності окремого договору про забезпечення по конкретному кредиту. У випадку недостатності обсягу забезпечення для покриття кредиту банк, в порядку встановленому законодавством України, погашає частину кредитних збитків.

Математично можна спрогнозувати і обчислити будь-яку кризу, а також забезпечення виконання зобов'язань для врегулювання криз.

Сучасні економісти на практиці прогнозують та математично обчислюють ризики, які є в кредитних і інших ринкових відносинах. Щоб унеможливити банкрутство фірми чи підприємства, економічний відділ чи група менеджерів вираховує шляхи подолання своїх зобов'язань щодо забезпечення через: резервний фонд, економіку витрат, страхування ризику, залучення інвестицій, державної дотації і тільки в останню чергу через кредити.

Важливе значення має характер поданої інформації підприємством. Найбільш повною вона є у звітній бухгалтерській документації. Згідно міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності підприємство може створювати будь-яке забезпечення, але при цьому потрібно наводити вичерпну інформацію про існуючі у нього групи забезпечень по кожному сегменту.

В Україні вимоги до відображення забезпечень офіційно відповідають міжнародним стандартам. Але у фінансовій звітності немає можливості відобразити наявні види забезпечень окремими групами. В даний момент вони відображаються у згрупованому загальному вигляді кількома сумами. У балансі наводиться узагальнююча сума забезпечень по відповідному рахунку бухгалтерського обліку в складі пасиву балансу, в тому числі сума створених забезпечень на виплату відпусток і сума створеного додаткового пенсійного забезпечення – однією сумою.

Узагальнююча сума отриманих і наданих забезпечень окремими сумами наводиться у відповідних графах приміток до звітності. При цьому, навіть при бажанні підприємства і банківської установи створити альтернативне забезпечення виконання взятого на себе підприємством, у підприємства не було б можливості відображення інформації про таке забезпечення у його звітності, крім наведення такої інформації текстом у поясненні до фінансової звітності на своєму офіційному сайті. Природа альтернативи забезпечення виконання зобов'язання передбачає можливість зміни предмету забезпечення зобов'язання за умови взаємної згоди

сторін у будь-який момент чи етап міжгосподарських кредитних та інвестиційних відносин. Тому вважаємо за доцільне і пропонуємо у примітках до фінансової звітності включити додаткові графи «Забезпечення альтернативні надані» та «Забезпечення альтернативні отримані».

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Наочні проблеми в сучасній економіці можна вирішити тільки шляхом удосконалення побудови методичних прийомів математичного та економічного аналізу. Для своєчасного забезпечення потреб управління в сучасній банківській системі є необхідною модернізація алгоритмів застосування існуючих та створених методів аналізу економічної

ситуації. Ця практична робота потребує часу. В ході її здійснення цілий ряд існуючих економічних та математичних методів може втратити свою актуальність. Але у практичному аспекті, в результаті її проведення будуть сформовані новітні системи вимог до функціонального апарату фундаментальних наук, що дасть можливість в подальшому розробити нові методи математичних та економічних розрахунків, за допомогою яких будуть вирішені ті проблемні питання, які станом на сьогодні призвели до виникнення такої економічної ситуації в Україні.

Перспективами подальших досліджень є розробка методично-математичної моделі забезпечення фінансовими коштами підприємства для стабільного бізнесу відповідно до економічної ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Joyce I. Warnacut The Monetary Value of Time: Why Traditional Accounting Systems Make Customers Wait. – Published by Taylor & Francis Group, LLC, Milton, 2016. – 184 p.
2. Капитал в XXI веке / Томас Пикетти. – Москва «Ад Маргинем Пресс», 2015. – 592 с.
3. Carrier James G. After the Crisis Anthropological thought, neoliberalism and the after math. – Abingdon, «Oxon» 2016. – 212 p.
4. Alejandro Cremades. The Art of Startup Fundraising. – Published by John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, 2016. – 224p.
5. Sarah Newcomb. Loaded: Money, Psychology, and How to Get Ahead without Leaving Your Values Behind. – Published by John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, 2016. – 208 p.
6. Hicham Meghouar. Corporate Takeover Targets: Acquisition Probability. –Published by ISTE Ltd, London, 2016. – 240 p.
7. Nada Matta. Daily Knowledge Valuation in Organizations: Traceability and Capitalization / Nada Matta, Hassan Atifi, Guillaume Ducellier. – Published by ISTE Ltd, London, 2016. – 260 p.
8. Dan Usher. The Economics of Voting: Studies of self-interest, bargaining, duty and rights. – Abingdon, «Oxon» 2016. – 348 p.

Фендык Владимир Михайлович

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИСПОЛНЕНИЯ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ В СФЕРЕ КРЕДИТНО-ИНВЕСТИЦИОННЫХ ОТНОШЕНИЙ

Тема статьи актуальна в современных условиях формирования экономического механизма предпринимательской деятельности в условиях глобализации, развития предпринимательства в Украине и выхода из мирового экономического кризиса. Целью статьи является обоснование путей финансового и материального обеспечения производственно-хозяйственной деятельности и определение приоритетов целевых направлений использования имеющихся средств предприятия. В ходе исследования применялись такие методические приемы, как дедукция, анализ и синтез, сравнение. Результаты исследования охватывают всю систему финансов, включая банковскую сферу и сферу различного вида субъектов хозяйствования, существующие механизмы экономического и математического анализа, алгоритмы прогнозирования экономических ситуаций на национальном и международном уровне. На основании результатов исследования разработаны предложения по совершенствованию бухгалтерской отчетности, что и определяет научную новизну исследования. Обосновано, что в процессе формирования кредитно-инвестиционных отношений между финансовыми организациями и субъектами хозяйственной деятельности, важное значение имеет характер представленной информации предприятием. Наиболее полной она есть в отчетной бухгалтерской документации. По международным стандартам бухгалтерского учета и отчетности предприятие может создавать любое обеспечение, но при этом нужно приводить исчерпывающую информацию о существующих в него групп обеспечения по каждому сегменту. В Украине требования к отображению обеспечений официально соответствует международным стандартам. Но в финансовой отчетности нет возможности отразить имеющиеся виды обеспечений отдельными группами. В данный момент они отражаются в сгруппированном общем виде несколькими суммами. В балансе приводится обобщающая сумма обеспечений по соответствующему счету бухгалтерского учета в составе пассива баланса, в том числе сумма созданных обеспечений на выплату отпусков и сумма созданного дополнительного пенсионного обеспечения - одной суммой. Обобщающая сумма полученных и выданных обеспечений отдельными суммами приводится в соответствующих графах примечаний к отчетности. При этом, даже при желании предприятия и банка создать альтернативное обеспечение выполнения взятого на себя предприятием, в такого предприятия не было бы возможности отображения

информации о таком обеспечении в его отчетности, кроме наведения такой информации текстом в пояснениях к финансовой отчетности на своем официальном сайте. Природа альтернативы обеспечения исполнения обязательства предусматривает возможность изменения предмета обеспечения обязательства при условии взаимного согласия сторон в любой момент или этап межхозяйственных кредитных и инвестиционных отношений. Поэтому считаем целесообразным и предлагаем в примечаниях к финансовой отчетности включить дополнительные графы «Обеспечение альтернативные предоставлены» и «Обеспечение альтернативные полученные». Перспективой дальнейших исследований является разработка методико-математической модели обеспечения финансовыми средствами предприятия для стабильного бизнеса относительно к экономической ситуации.

Ключевые слова: объективные факторы рынка, методы экономических расчетов, инвестиции, кредит, обеспечение выполнения обязательств.

Fendyk Volodymyr M.

ENFORCEMENT OF OBLIGATIONS IN THE SPHERE OF CREDIT AND INVESTMENT RELATIONS

The theme of the article is relevant in the current economic conditions of mechanism formation of entrepreneurship, business development in Ukraine and overcoming the world economic crisis. The main purpose of the article is justification of financial and material support of industrial and economic activities and prioritizing of target areas of enterprise's existing funds use. During the study, instructional techniques such as the deduction, analysis and synthesis, comparison have been used. The survey results cover the entire system of finance, including banking sphere and scope of various types of entities, existing mechanisms of economic and mathematical analysis, algorithms for predicting economic situations at national and international levels. Based on research, proposals to improve financial statements have been developed, defining scientific novelty of the study. It has been proved that in the process of formation of credit and investment relations between financial institutions and business entities, character of submitted information is important. It is reported most completely in the accounting records. According to international accounting standards and reporting company can create any provision, but it should give detailed information about the existing groups of provisions for each segment. In Ukraine demands to provisions officially correspond to international standards. But in the financial statements it is physically impossible to display provision of certain types of groups. Now they appear grouped in general terms in several amounts. The balance sheet provides generalized provisions for the appropriate amount of accounts as part of the balance of liabilities, including the amount of created provisions for the vacation payments and created additional amount of pensions - one lump sum. Generalizing amount of received and granted provisions in certain amounts is contained in the relevant notes graphs of the report. Thus, even if a company and a bank wish to create alternative fulfillment of enterprise, such enterprise would not have possibility of displaying information on a provision in its accounts, except information in the explanatory notes to the financial statements on its official website. The nature of alternative enforcement of obligation provides changes in subject of obligations enforcement under the mutual agreement of the parties at any time or stage of credit and investment relations. Therefore, we consider it appropriate and offer the notes to the financial statements as additional column "Providing alternative available" and "Providing alternative received". Prospects for further research is to develop a methodological and mathematical model of providing financial resources for sustainable business enterprises in accordance with the economic situation.

Keywords: market objective factors, methods of economic calculation, investment, loan, enforcement of obligations.

Одержано 17.04.2016 р.

Черничко Татьяна Владимировна,
д.э.н., профессор, заведующий кафедрой финансов,
Гайналий Марина Петровна,
магистр специальности «Финансы и кредит»,
Мукачевский государственный университет

ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЕ И ИНВЕСТИЦИОННОЕ КРЕДИТОВАНИЕ КАК ФАКТОР ВЛИЯНИЯ НА ДИНАМИКУ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КОНЪЮНКТУРЫ

На протяжении последних лет, в силу ряда экономических и социальных проблем, банковская система Украины существенно сузила свою деятельность на рынке кредитования. Ухудшение динамики экономического развития, проблемы формирования эффективного механизма кредитной политики, отток иностранного капитала с банковской системы, ухудшение финансовых результатов деятельности субъектов хозяйствования обуславливают необходимость проведения исследования влияния кредитных ресурсов и их дальнейшего использования на развитие реального сектора экономики страны. Целью статьи является изучение теоретических и практических аспектов влияния объемов и структуры использования кредитных ресурсов на динамику и качественные параметры развития реального сектора экономики Украины. В статье выделено и проведено анализ основных этапов формирования кредитных отношений в Украине, обосновано влияние структуры использования кредитных ресурсов на параметры экономического развития. Обосновано, что приоритетное значение в условиях повышения эффективности использования кредитных ресурсов приобретает исследование структуры кредитов по сферам общественного воспроизводства. Формирование положительного кредитного цикла зависит от правильности выбора структуры кредитования. В условиях недостаточного уровня развития реального сектора важно отдавать приоритет сфере материального производства, что обеспечивает создание необходимой материальной базы для экономического развития. В дальнейшем, с целью расширения экономической активности с позиций спроса, возможно усиление объемов кредитования в сферах потребления и обращения. Для современного состояния развития украинской экономики чрезвычайно актуально увеличение объемов кредитов, которые бы направлялись в сфере производства и потребления. Научная новизна полученных результатов состоит в выделении особенностей «позитивного» и «отрицательного» циклов в совокупности отношений «реальный сектор экономики страны – кредитные отношения». Практическое значение обусловлено возможностью оптимизации инструментов кредитной политики с учётом динамики экономического развития. Дальнейшие исследования будут направлены на конкретизацию инструментов кредитной политики с учётом динамики экономического развития.

Ключевые слова: кредит, кредитование, реальный сектор, потребительское кредитование, инвестиционное кредитование.

ВСТУПЛЕНИЕ

Постановка проблемы. Одним из важных направлений улучшения динамики экономической конъюнктуры является расширение объемов используемых кредитных ресурсов. Несмотря на то, что большинство украинских коммерческих банков на протяжении последних лет существенно сузили свою деятельность на рынке кредитования, необходимость проведения исследования влияния кредитных ресурсов и их дальнейшего использования только возрастает. С позиций повышения эффективности кредитных отношений важным элементом исследований является формирование оптимальных пропорций между потребительским и инвестиционным кредитованием.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблематика влияния кредитных отношений на динамику экономического развития нашла отражение в трудах многих украинских и зарубежных экономистов. Вопросам экономической природы кредита и отдельным аспектам кредитных отношений посвящены работы таких ученых, как Н. Г. Антонов, Б. Бухвальд, А. Гриценко, А. Г. Грязнова, Г. Г. Коробова, Л. П. Кролевецкого,

А. И. Лаврушин, В. Д. Лагутин, И. Д. Мамонова, Е. И. Мешкова, А. М. Мороз, Г. С. Панова, М. А. Пессель, В. Полякова, М. И. Свалка, В. Т. Севрук, Н. И. Севильский, И. В. Шамова.

Цель статьи (постановка задания). Целью статьи является изучение теоретических и практических аспектов влияния объемов и структуры использования кредитных ресурсов на динамику и качественные параметры развития реального сектора экономики Украины.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

В развитии кредитных отношений в Украине за время независимости можно выделить, по меньшей мере, четыре периода (рис. 1):

Период I – 1991-1992 гг. – период становления нового типа кредитных отношений на базе социалистических форм и видов кредитования. Рост объемов предоставленных кредитов происходит путем расширения перечня субъектов кредитных отношений, в условиях отсутствия опыта рыночных отношений с заемщиками и сформированного правового поля. Именно в этот период «...восстанавливается истинная

сущность кредита как самостоятельной экономической и базовой категории в кредитном механизме, прекращается безвозвратное финансирование расходов бюджета, предоставление кредитов убыточным

хозяйствам, а также целей, не соответствующих внутренней природе кредита и принципам коммерческой деятельности» [3; с. 38].

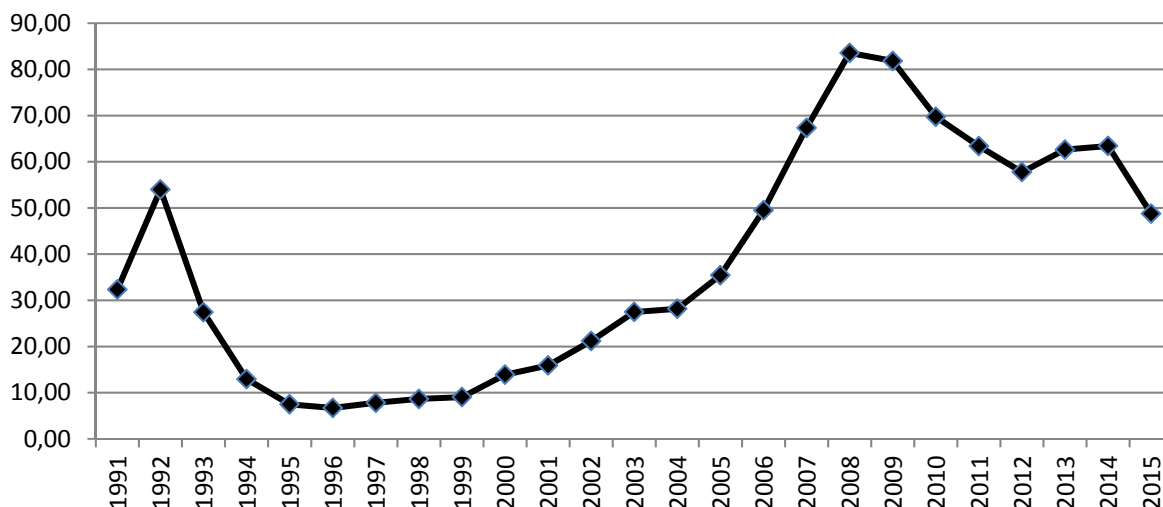

Рис. 1. Періоди формування кредитних відносин в Україні (обсяг кредитів, % к ВВП) [1, 2]

Період II – 1993-1999 гг. – період значительного уменьшения объемов предоставленных кредитов и переход к товарной форме кредитования. В феврале 1993 г. Национальный банк Украины утвердил Порядок проведения банками операций с векселями, которым были установлены особенности применения коммерческого кредита в Украине. В этот период практически приостанавливается долгосрочное инвестиционное кредитование. Финансовое состояние как субъектов хозяйствования, так и коммерческих банков ухудшается. На фоне роста спроса на кредиты это приводит к росту процентных ставок. Критичного состояния ситуация в банковской системе приобретает в 1996 году в период финансового кризиса.

Період III – 2000-2008 гг. – період динамичного роста объемов кредитования в экономике Украины. Происходит процесс восстановления инвестиционного кредитования. Пик объемов кредитов, предоставленных коммерческими банками – 2006-2008 гг. В этот период рост кредитного портфеля составляет 60-80% ежегодно (в 2006 году – 72% от предыдущего года, в 2007 году – 80%, в 2008 году – 63%). При этом в структуре предоставленных кредитов преобладает доля кредитования юридических лиц – 60-94% [2]. Значительный рост объемов кредитных ресурсов в 2008 г. связано с переоценкой кредитов в иностранной валюте вследствие девальвации гривны. Именно на данном этапе формируется система парабанковских кредитных учреждений.

Період IV – с 2009 года – характеризуется уменьшением кредитных вложений в экономику страны. Основные причины: значительный отток депозитных ресурсов вследствие финансовой дестабилизации и роста недоверия к банковской системе; приостановление взаимного кредитования банками на межбанковском рынке.

Характерные признаки объектов и субъектов кредитных отношений формируют соответствующие

их типы. Экономические интересы субъектов кредитных отношений (кредитора и заемщика), на первый взгляд, характеризуются разнонаправленностью. Если кредитором выступает банковское учреждение, то целью формирования кредитных отношений с его стороны, бесспорно, выступает максимизация величины коммерческой прибыли.

В случае если кредитором выступает определенный субъект хозяйственной деятельности, то совокупность его интересов, полученных в результате кредитных отношений, можно отразить в двух аспектах: получение прибыли материального (процентов) и нематериального характера (например, ускорение реализации готовой продукции). Целью кредитования со стороны государства чаще всего является обеспечение стабилизации экономической и социальной ситуации в стране, оптимизации структуры экономики страны, регулирования денежного и валютного обращения.

С позиций заемщика кредитных ресурсов основным мотивационным фактором возникновения кредитных отношений является возможность получения определенной экономической выгоды: повышение ликвидности предприятия или банковского учреждения, рост величины прибыли и тому подобное.

Однако существование кредитных отношений возможно лишь при условии одновременного совпадения интересов и заемщика, и кредитора. «Чем меньше кредитные отношения соответствуют объективным экономическим интересам банка и заемщика, тем ниже будут результаты функционирования кредитного механизма» [3; с. 38].

В зависимости от направлений использования кредитных ресурсов, в совокупности «кредитные отношения – реальный сектор экономики», с теоретической и практической точки зрения можно выделить отрицательный и положительный циклы.

Элементы этих кредитных циклов рассмотрим более подробно.

Важным элементом экономического развития является формирование оптимальных структурных пропорций. Поскольку понятие «структурные пропорции» многоаспектное, а важными для исследования являются объемы национального производства и потребления, то мы сосредоточимся

только на отраслевых и воспроизводственных пропорциях.

В условиях отрицательного кредитного цикла (рис. 2), кредитные ресурсы направляются в сферу нематериального производства, то есть в отрасли и сферы деятельности, которые не обеспечивают рост объемов производства.

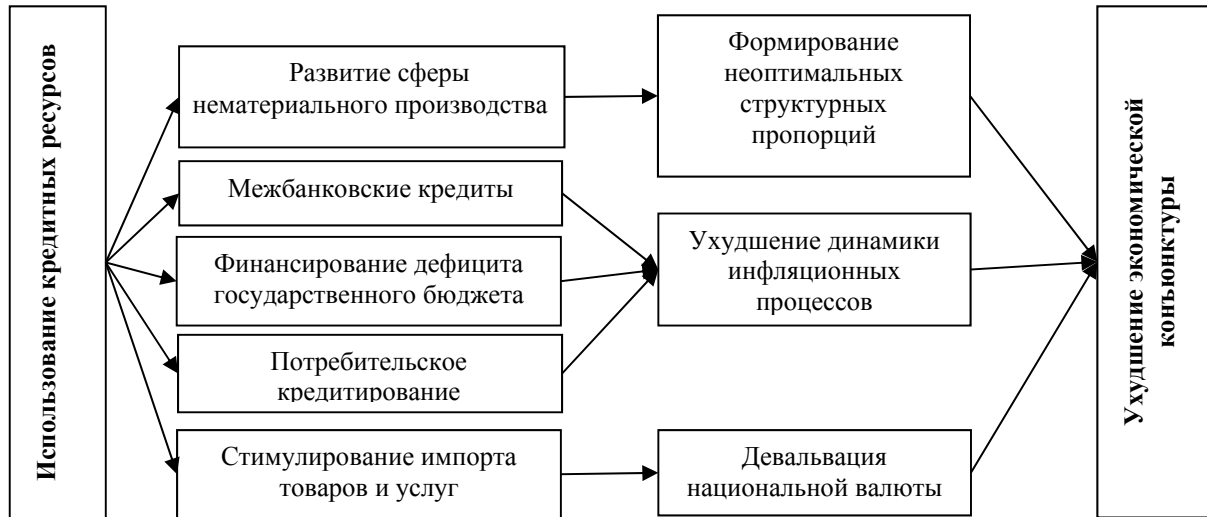

Рис. 2. Отрицательный кредитный цикл [разработка авторов]

К ним относятся, например, непроемчивые виды бытового обслуживания населения, жилищно-коммунальное хозяйство, здравоохранение, физическая культура и социальное обеспечение, образование, культура, искусство, наука и научное обслуживание, финансы, кредит, страхование и пенсионное обеспечение, управление и т. п.

Дополнительным фактором макроэкономической дестабилизации выступает рост объемов кредитования физических лиц за счет уменьшения объемов кредитов, предоставленных субъектам хозяйствования.

Среди совокупности последствий, которые формируются в границах отрицательного кредитного

цикла, можно выделить следующие: нарушение критерия оптимальности структуры экономики страны; ускорение динамики инфляционных процессов; девальвация национальной валюты и т. п.

Предложенная схема движения ссудного капитала приводит к усилению макроэкономической нестабильности и ухудшения экономической конъюнктуры.

Положительный кредитный цикл (рис. 3) связан с выбором направлений кредитования, которые: стимулируют расширение объемов национального производства и потребления; обеспечивают оптимизацию структуры национальной экономики; выступают фактором улучшения экономической конъюнктуры.

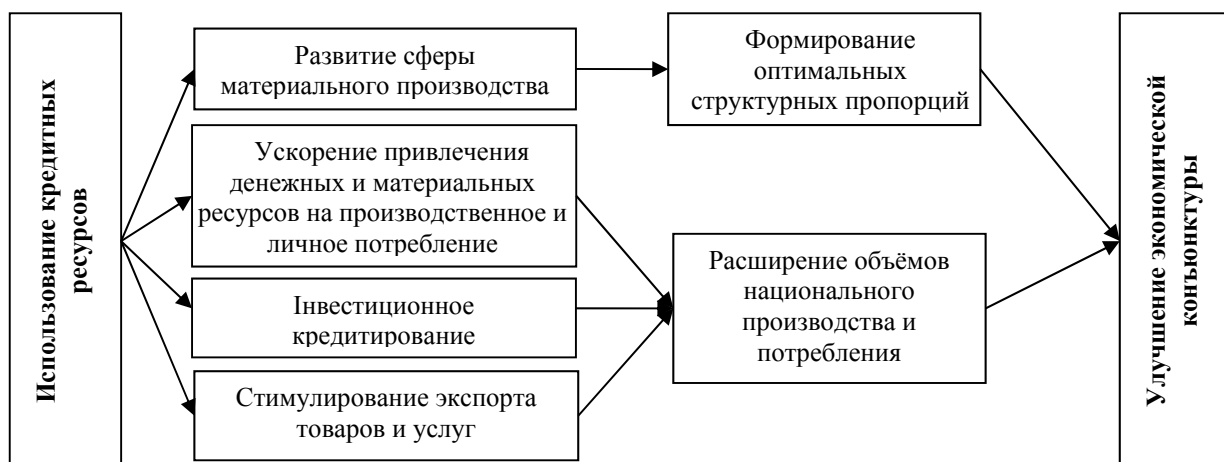

Рис. 3. Положительный кредитный цикл [разработка авторов]

При изменении структуры и направленности кредитных ресурсов увеличивается доля кредитования

субъектов хозяйствования, а в структуре предоставленных кредитов по видам экономической

деятельности преобладают отрасли сферы материального производства (сельское хозяйство, добывающая и перерабатывающая промышленность и т. д.). Как следствие, наблюдается прямая корреляционная связь между расширением кредитных отношений и ростом объемов товарного производства.

Сформулированные теоретические выводы подтверждаются анализом статистических данных развития украинской экономики за 2002-2007 гг. (положительный кредитный цикл: рост объемов кредитования происходит на фоне положительной экономической динамики) и 2008-2012 гг. (отрицательный кредитный цикл: рост объемов кредитования происходит на фоне ухудшения динамики экономического развития):

- доля кредитов, предоставленных нефинансовым корпорациям, составила 92,1% от общего объема кредита в 2002 году, а в 2008 г. – 60,4%;

- доля кредитов, предоставленных физическим лицам, в 2002 году составляла 7,9%, а в 2008 г. – 38,2%;

- доля кредитов, направленных в сельское хозяйство, составляла в 2002 г. 6,8% от общего объема кредитов, предоставленных нефинансовым корпорациям, а в 2008 г. – 6,5%;

- доля кредитов, направленных в добывающую и перерабатывающую промышленность, составила в 2002 г. 34,4% от общего объема кредитов, предоставленных нефинансовым корпорациям, а в 2008 г. – 27,6%.

Таким образом, изменения в структуре и объемах кредитных потоков выступают важным фактором влияния на темпы развития реального сектора экономики страны.

Современными формами проявления банковского кредитования является потребительский и ипотечный кредит. Потребительский кредит – это кредит, что «...предоставляется банком, предприятием или организацией физическому лицу для приобретения

предметов личного потребления преимущественно длительного пользования» [4; с. 460]. Характерным признаком потребительского кредита является то, что одной из сторон кредитных отношений выступают домашние хозяйства. Эта форма кредитных отношений возникает между физическими лицами и банками (если кредит имеет денежную форму), между физическими лицами и субъектами хозяйственной деятельности (если кредит имеет товарную форму). Основными видами потребительского кредита являются кредиты на приобретение и строительство жилья, на улучшение условий жизни, на неотложные потребительские нужды и т. д.

Согласно действующему законодательству кредитованием домашних хозяйств как видом деятельности могут заниматься не только банки, но и отдельные парабанковские организации: ломбарды, кредитные союзы, фонды и т. д.

Достаточно дискуссионным является вопрос определения потребительского и инвестиционного кредитования в качестве факторов влияния на экономическую конъюнктуру. Бесспорно, если кредитование направляется преимущественно в сферу производства и инвестирования, то низкий уровень потребительского спроса или его переадресация на товары иностранного производства, оказывает дестабилизирующее влияние как на реальный сектор экономики страны, так и на ее валютный рынок. С другой стороны, в условиях недостаточного уровня развития товарного рынка страны, рост объемов потребительского кредитования, особенно в иностранной валюте, вызывает значительный инфляционный и девальвационный эффект.

Важной проблемой потребительского кредитования являются слишком оптимистические оценки населением собственных доходов будущих периодов (перманентного дохода). Это создает серьезную угрозу для банковской системы страны и может привести к ухудшению динамики ВВП по сценарию, изображенному на рисунке 4.

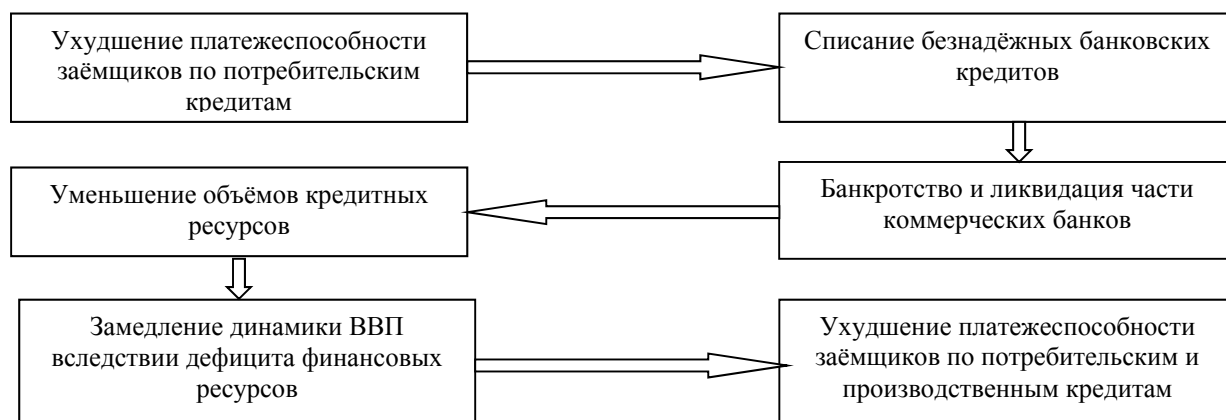

Рис. 4. Схема негативного влияния ухудшения платежеспособности заемщиков по потребительским кредитам на динамику экономического развития [разработка авторов]

Положительным аспектом роста потребительского кредитования может стать расширение его объемов при условии направления кредитных ресурсов в развитие национального производства. Отдельными экономистами

аргументируется целесообразность кредитования рынка жилья [5; с. 80]. Подтверждением обоснованности данного направления кредитования есть тенденции, характерные для стран с развитой экономикой. В частности, в США доля кредитов

коммерческих банков, направляемых на недвижимость в 2010 г. составила 55,1% от общего объема кредитов [6]. Банки не определяют кредитование в недвижимость как элемент потребительского кредитования.

Пропорции между инвестиционным и потребительским кредитованием зависят от многих факторов и являются специфическими для каждой страны и даже для стадии развития экономики. Так, доля кредитов населению в совокупных активах коммерческих банков США в 2010 г. составила 16,4% [Там же], Германии – 15%, Англии – 18% [5, с. 34]. В Украине кредиты, предоставленные физическим лицам, составили 7,9% от общего объема в 2002 году и 38,2% в 2008 году. Именно в этот период, 2008-2010 гг., происходит и значительное ускорение темпа инфляции в стране, что позволяет сделать вывод о негативном влиянии роста уровня потребительского кредитования на развитие украинской экономики.

В общем, канал банковского кредитования определяется как механизм влияния деятельности банковских и парабанковских кредитных учреждений на тенденции экономического развития в стране. В более конкретизированном виде канал банковского кредитования связан с переносом банковскими и парабанковскими кредитными учреждениями импульсов, которые создаются в рамках механизма государственного регулирования кредитных отношений, на объемы спроса и предложения кредитных ресурсов, а также на показатели развития реального сектора экономики страны.

В основу направленности и продолжительности кредитных импульсов заложено приоритетные цели государственного управления экономическим развитием. При необходимости стимулирования развития реального сектора экономики страны применяется определенный набор экономических, административных и правовых инструментов монетарного характера, направленных на расширение предложения кредитных ресурсов, обеспечивается рост объемов денежного предложения и расширение доступа, как для потребительского, так и для производственного кредитования. Это выступает фактором стимулирования развития экономики страны.

При нарушении стабильности кредитных отношений и возникновения избыточного предложения кредитных ресурсов, направленность действия инструментов государственного управления экономическим развитием меняется, что определенным образом стабилизирует ситуацию между спросом и предложением кредитных ресурсов. Сужение возможностей субъектов хозяйствования на получение кредитных ресурсов, уменьшает величину потребительских и производственных кредитов, замедляет темпы экономического развития.

Поскольку самым действенным является регулирование кредитной деятельности банковских учреждений, то наиболее четко монетарная трансмиссия проявляется в пределах канала банковского кредитования.

Кредитные отношения, возникающие с участием кредитных учреждений, характеризуются

значительным разнообразием. Прежде всего, целесообразно выделить следующие две большие группы: кредитные отношения, связанные с формированием ресурсов кредитных учреждений путем увеличения объемов привлеченных вкладов и депозитов, выпуска облигаций и векселей, межбанковского кредитования; кредитные отношения, связанные с формированием и использованием ссудной стоимости, созданной кредитными учреждениями.

При формировании эффективно действующего канала банковского кредитования большое значение приобретают кредитные отношения в пределах второй группы, поскольку именно они обеспечивают связь между созданием (уменьшением объемов) ссудной стоимости кредитными учреждениями и функционированием реального сектора экономики страны.

В рамках данного канала монетарного трансмиссионного механизма можно выделить два варианта монетарной трансмиссии: формирование канала банковского кредитования как следствие улучшения ликвидности кредитных учреждений; формирование канала банковского кредитования как следствие применения инструментов монетарной политики центрального банка страны.

В первом случае канал банковского кредитования срабатывает в результате улучшения экономической ситуации в стране и, как следствие, улучшение финансового состояния субъектов хозяйствования. Рост уровня доходов и прибылей обеспечивает расширение депозитных ресурсов кредитных учреждений, улучшения их ликвидности и выступает фактором расширения объемов кредитных ресурсов. В условиях положительного кредитного цикла (см. рис. 3) это стимулирует улучшение экономической конъюнктуры и обеспечивает экономическое развитие.

Во втором случае фактором формирования канала банковского кредитования выступают инструменты монетарной политики центрального банка страны. Он срабатывает тогда, когда кредитные учреждения реагируют на инструменты монетарной политики центрального банка не изменением величины процентной ставки по депозитам и кредитам, а изменением объемов кредитования. Расширение возможностей кредитных учреждений в результате изменения структуры и направленности кредитных отношений приводит к увеличению объемов производственного и потребительского кредитования. Как следствие, у экономических субъектов расширяются возможности по привлечению дополнительных ресурсов, что приводит к увеличению объемов инвестиционных и потребительских расходов. В этих условиях формирование эффективного канала банковского кредитования возможно лишь в пределах положительного кредитного цикла (см. рис. 3). Если в стране по тем или иным причинам формируются признаки отрицательного кредитного цикла, расширение объемов кредитных ресурсов может привести к формированию неоптимальных структурных пропорций, ускорения динамики инфляционных процессов, девальвации национальной

валюты и т.д. (рис. 5).

Для формирования в экономике страны действенного канала банковского кредитования необходимы три основных условия, сформулированные Кашьяп А. и Дж. Штейном [7].

Первым условием является то, что при уменьшении предложения кредитных ресурсов, предоставленных коммерческими банками, экономические субъекты не должны иметь

возможность полностью компенсировать это сокращение из других источников, например, путем заимствования у общественности через облигации.

Второе условие заключается в том, что банки не должны быть способны компенсировать сокращение объемов депозитов, что обусловлено уменьшением денежной массы, путем привлечения средств из других источников, таких как заимствования на финансовых рынках.

Рис. 5. Варианты формирования канала банковского кредитования монетарного трансмиссионного механизма [разработка авторов]

И наконец, институциональная структура кредитного сектора должна быть построена так, чтобы центральный банк мог контролировать кредиты. В частности, во многих странах центральный банк не может контролировать кредиты, предоставленные парабанковскими кредитными учреждениями, что означает снижение общей способности влиять через кредит на развитие реального сектора [7; 8].

ВЫВОДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДАЛЬНЕЙШИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Важное значение в условиях оценки эффективности использования кредитных ресурсов приобретает исследование структуры кредитов по сферам общественного воспроизводства. Теоретически можно выделить кредитования сфер материального и нематериального производства. В условиях практического анализа и оценки четко разграничить указанные направления кредитования чрезвычайно сложно, поскольку сложно определить границы сфер

общественного воспроизводства: функционирование сферы производства связано с потреблением определенных экономических ресурсов и материальных благ (сфера потребления и обмена); сфера обмена напрямую зависит и довольно часто переплетается со сферами производства и потребления. Однако, формирование положительного кредитного цикла зависит от правильности выбора структуры кредитования.

В условиях недостаточного уровня развития реального сектора важно отдавать приоритет сфере материального производства, что обеспечивает создание необходимой материальной базы для экономического развития. В дальнейшем, с целью расширения экономической активности с позиций спроса, возможно усиление объемов кредитования в сферах потребления и обращения. Для современного состояния развития украинской экономики чрезвычайно актуально увеличение объемов кредитов, которые бы направлялись в сфере производства и потребления.

Кроме определения приоритетов в структуре кредитов по сферам общественного производства, с позиций формирования эффективного канала банковского кредитования, важно исследовать структуру кредитов по отраслевой направленности. По этой классификации можно выделить: кредиты в промышленность; кредиты в сельское хозяйство; кредиты в торговлю; кредиты в строительство (особенно жилищное); кредиты в другие отрасли. В каждой из указанных отраслей существует определенная специфика кругооборота капитала, которая и определяет особенности канала банковского кредитования.

Бесспорно, канал банковского кредитования самый действенный в тех отраслях, которые обеспечивают расширенное воспроизводство (в

промышленности, сельском хозяйстве, строительстве). Однако, для инвестиций именно в эти отрасли характерен наибольший срок окупаемости и пребывания в значительной зависимости от состояния экономической конъюнктуры. Применение регулятивных инструментов монетарного характера приводит к ускорению и замедлению динамики развития в этих областях более быстрыми темпами, чем, например, в торговле.

Таким образом, кредитная экспансия дает положительные результаты только при условии направления на расширение объемов национального производства и потребления.

Дальнейшие исследования будут направлены на конкретизацию инструментов кредитной политики с учётом динамики экономического развития.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Валовой внутренний продукт (в фактических ценах) [Электронный ресурс] / Государственная служба статистики Украины. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/>.
2. Основные показатели деятельности банков Украины 2008-2016 гг. [Электронный ресурс] / Национальный банк Украины. – Режим доступа: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.3.
3. Гуцал И. Мотивационные факторы в обеспечении эффективности кредитования // Банковское дело. – 2002. – №3. – С. 38-45.
4. Желюк Т. Л. Управление долгосрочным развитием национальной экономики: методологические и прикладные аспекты: монография. / Т. Л. Желюк. – Тернополь: Экон. мнение, 2010. – 512 с.
5. Матвиенко П. В. Развитие денежно-кредитных отношений в трансформационной экономике Украины: Монография / П. В. Матвиенко – М.: Научная мысль, 2004. – 254 с.
6. Активы и обязательства коммерческих банков в Соединенных Штатах / Федеральная Резервная Система США [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.federalreserve.gov/releases/h8/current/default.htm>.
7. Кашьяп А. Денежно-кредитная политика и банковское кредитование / Кашьяп Анил, Джереми С. Штейн // National Bureau of Economic Research Working Paper, 1993. – № 4317. – April // <http://www.nber.org/papers/w4317>.
8. Boughrara A. Is there a bank lending channel of monetary policy in selected MENA countries? A comparative analysis / Adel Boughrara and Samir Ghazouani // <http://www.erf.org.eg/CMS/getFile.php?id=1311>

Черничко Тетяна Володимирівна, Гайналії Марина Петрівна

СПОЖИВЧЕ ТА ІНВЕСТИЦІЙНЕ КРЕДИТУВАННЯ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ДИНАМІКУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОН'ЮНКТУРИ

Протягом останніх років, в силу ряду економічних і соціальних проблем, банківська система України суттєво звузила свою діяльність на ринку кредитування. Погіршення динаміки економічного розвитку, проблеми формування ефективного механізму кредитної політики, відтік іноземного капіталу з банківської системи, погіршення фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання обумовлюють необхідність проведення дослідження впливу кредитних ресурсів та їх подальшого використання на розвиток реального сектора економіки країни. Метою статті є вивчення теоретичних і практичних аспектів впливу обсягів і структури використання кредитних ресурсів на динаміку і якісні параметри розвитку реального сектора економіки України. У статті виділено і проведено аналіз основних етапів формування кредитних відносин в Україні, обґрунтовано вплив структури використання кредитних ресурсів на параметри економічного розвитку. Обґрунтовано, що пріоритетне значення в умовах підвищення ефективності використання кредитних ресурсів набуває дослідження структури кредитів за сферами суспільного відтворення. Формування позитивного кредитного циклу залежить від правильності вибору структури кредитування. В умовах недостатнього рівня розвитку реального сектора важливо надавати пріоритет сфері матеріального виробництва, що забезпечує створення необхідної матеріальної бази для економічного розвитку. Надалі, з метою розширення економічної активності з позицій попиту, можливе збільшення обсягів кредитування в сферах споживання і обігу. Для сучасного стану розвитку української економіки надзвичайно актуальним є збільшення обсягів кредитів, які б спрямовувалися в сферу виробництва і споживання. Наукова новизна отриманих результатів полягає у виділенні особливостей «позитивного» і «негативного» циклів у сукупності відносин «реальний сектор економіки країни – кредитні відносини». Практичне значення обумовлено можливістю оптимізації інструментів кредитної політики з урахуванням динаміки економічного розвитку. Подальші дослідження будуть спрямовані на конкретизацію інструментів кредитної політики з урахуванням динаміки економічного розвитку.

Ключові слова: кредит, кредитування, реальний сектор, споживче кредитування, інвестиційне кредитування.

Chernychko Tatyana V., Haynaliy Maryna P.

CONSUMER AND INVESTMENT LOANS AS A FACTOR INFLUENCING THE DYNAMICS OF THE ECONOMIC SITUATION

In recent years, due to a number of economic and social problems, the banking system of Ukraine has significantly narrowed its activity in the credit market. The deterioration of the dynamics of economic development, the problem of the formation of an effective mechanism for the credit policy, the outflow of foreign capital from the banking system, the deterioration of the financial results of business entities activities necessitate the study of influence of credit resources and their further use in the development of the real sector of the economy. The aim of the article is to study the theoretical and practical aspects of the impact of the volume and structure of the use of credit resources on the dynamics and quality of the development of the real sector of economy in Ukraine. The main stages of credit relations in Ukraine have been identified and analyzed in the article, the impact of credit resources use patterns on the parameters of economic development has been justified. It has been proved that the study of loan structure by spheres of social reproduction has the priority in terms of improving the use of credit resources. Creating a positive credit cycle depends on the correct choice of structure credit. Under the conditions of the insufficient level of development of the real sector, it is important to give priority to the sphere of material production, ensure the creation of the necessary material base for economic development. In the future, in order to increase economic activity from the standpoint of demand, the volume of lending in the areas of consumption and trafficking may increase. For the current state of development of the Ukrainian economy it is extremely important to increase the volume of loans, which were sent to the sphere of production and consumption. Scientific novelty of the results is to isolate features of the "positive" and "negative" cycles in the set of relations, "the real sector of the economy - the credit relationship." The practical importance is due to the possibility of optimization tools and credit policy, taking into account the dynamics of economic development. Further research will be focused on specification of instruments of credit policy, taking into account the dynamics of economic development.

Keywords: credit, crediting the real sector, consumer loans, investment lending.

Одержано 12.09.2016 р.